SCRIERI ✦ Traduceri ✦ 11
de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE

„RUGAȚI-VĂ NEÎNCETAT."

FILOCALIA

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂRȘIRII

2

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

FILOCALIA

Volumul 2

Întru pomenirea părinților
mei, ***Irimie și Reveca.***

FILOCALIA

sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși

Volumul 2

Traducere din grecește, introduceri și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE
D A N I E L,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BUCUREȘTI 2008

© 2008
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
ISBN 978-973-616-115-5

CUVÂNT ÎNAINTE

Dintre autorii filocalici, Sfântului Maxim Mărturisitorul (580-662) i s-a dedicat în această colecție a *Filocaliei* române cel mai larg spațiu, scrierile sale ocupând două volume – 2 și 3.

În această alegere trebuie să se discearnă mai mult decât o venerare deosebită a omului și a operei și slujirii sale, duse până la pătimirea martiriului pentru dreapta credință. Opțiunea aceasta este semnul încredințării că Sfântul Maxim Mărturisitorul a avut un rol unic în tradiția cugetării și spiritualității creștine răsăritene. Prin scrierile sale ne-au fost transmise, într-o formulare lipsită de orice eroare sau ambiguitate, toate acumulările de mare preț ale gândirii teologice și ale experienței ascetico-mistice bisericești de până la el. Acestea au fost asimilate într-o cuprinzătoare și originală viziune cosmică asupra mântuirii omului, prin Hristos-Domnul, interpretată nu doar ca o simplă eliberare din legăturile păcatului și ale morții, ci și ca îndumnezeire, ca suprema împlinire a firii omenești prin harul necreat.

Conștient de faptul că alterarea dreptei credințe produce urmări grave și în planul dreptei viețuiri, periclitându-se astfel câștigarea mântuirii, Sfântul Maxim a apărat aproape singur ortodoxia dogmei hristologice calcedoniene, amenințată în vremea sa de ereziile monoenergistă și monotelită. Ambele devieri de la *învățătura cea sănătoasă* (Tit 1, 9) erau concluziile firești ale monofizismului, erezie condamnată de Sinodul al IV-lea ecumenic (451). Ereziei care nega integritatea firii omenești a Mântuitorului Iisus Hristos, cu lucrarea ei proprie și voința ei proprie, Sfântul Maxim i s-a opus cu toate mijloacele care îi stăteau atunci la îndemână, ca unul care înțelegea consecințele distructive ale unei asemenea rătăciri asupra învățăturii Bisericii despre mântuire. Neputând fi înfrânt, căci i se dăduse de Sus *gură și înțelepciune căreia nu-i puteau sta împotrivă, nici să-i răspundă potrivnicii săi* (cf. Luca 21, 15), el a fost redus la tăcere prin cruzimea mutilării. Sinodul al VI-lea ecumenic (680-681) îi va face însă dreptate, anatemizând erezia monotelită și restabilind învățătura cea dreaptă despre dumnezeirea și omenitatea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om desăvârșit.

Volumul al doilea din *Filocalia* română cuprinde scrieri ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, traduse și amplu adnotate de Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, în care sunt expuse învățături ascetice, dar și învățături dogmatice. Astfel, se vorbește aici despre patimile și virtuțile celor trei puteri ale sufletului *(Capete despre dragoste,* III, 3), despre ființa divină și lucrările dumnezeiești necreate *(Capete gnostice,* I, 48); despre caracterul irațional al patimilor *(Capete despre dragoste,* II, 16), despre rațiunile făpturilor *(Capete gnostice,* II, 10); despre lepădarea iubirii pătimașe de sine (Capete *despre dragoste,* II, 8), dar și

despre îndumnezeire *(Capete gnostice,* I, 55). Nevoințele despătimirii și cunoașterea se află, după Sfântul Maxim, într-o legătură indisolubilă. În *Cuvântul ascetic* făptuirea se cere îndrumată de cunoștință, iar în *Scurta tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru* cunoștința se cere confirmată prin făptuire, pentru că „prin porunci Domnul face nepătimași pe cei ce le îndeplinesc, iar prin dumnezeiești dogme, le dăruiește luminarea cunoștinței” *(Capete despre dragoste,* I, 77).

Cu speranța că această făgăduință a răsplătirii dumnezeiești, al cărei vrednic învățător este Sfântul Maxim, va îndemna pe cât mai mulți creștini să deschidă cu interes și evlavie volumul al doilea din *Filocalie,* binecuvântăm publicarea lui acum într-o ediție îngrijită de Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române.

† DANIEL,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, 2008

Preotul profesor DUMITRU STĂNILOAE

Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul

Viața. Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut la anul 580 în Constantinopol, dintr-o familie nobilă, și a avut parte de o educație aleasă. Pe la anul 610 împăratul Heraclie l-a chemat la curte, încredințându-i slujba de secretar imperial. Dar după trei sau patru ani a părăsit postul și a intrat în mănăstirea Chrysopolis (azi Skutari), de pe țărmul opus Constantinopolului. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632 se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noii erezii monotelite ce-și făcea apariția la orizont.

Patriarhul Serghie al Constantinopolului îl sfătuise pe împăratul Heraclie să caute să-i câștige pe monofiziții de la granița răsăriteană a imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva amenințării perșilor. Împăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocși a fost câștigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 fusese ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se și încheie pactul formal în acest sens între ortodocși și monofiziți.

Dar Sofronie a sesizat cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezintă patriarhului Cyrus și-l roagă în genunchi să renunțe la publicarea pactului. Nereușind, se duce la patriarhul Serghie din Constantinopol, de la care obține ca măcar să nu se vorbească nici de o lucrare, nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoieli, Serghie publică, la 634, o epistolă sinodală, îndată după aceasta Sofronie ajunge patriarh la Ierusalim. Serghie se adresează papei Honoriu, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală și cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord cu Serghie, admițând însă că în Iisus Hristos este o singură voință[1].

Îndată își publică însă și Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincție clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă liniște. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Heraclie publică așa-numita *Ecthesis,* prin care, poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toți să mărturisească o singură voință în El.

În lupta pe care aderenții dreptei credințe o pornesc acum

[1] Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor,* Bonn, 1906, p. 7.

împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea și Maxim. Ba, întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare *Ecthesis,* Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642-645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. „El este sufletul mișcării care pornește din Africa pentru păstrarea curată a credinței”[2]. În iulie 645 poartă în Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelit al Constantinopolului, în prezența a numeroși episcopi. În același timp ia parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelismului. La sfârșitul anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelismul.

La 648 împăratul Constans II (641-668) dăduse un nou decret *(typos),* prin care oprea sub grea pedeapsă de-a se mai discuta dacă în Hristos există una ori două lucrări și voințe. Maxim și papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziții. La 653 Maxim este arestat și adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la anul 655 e exilat la Bizya, în Tracia. O nouă audiere încă în același an, la Bizya, are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 a fost adus din nou, cu Atanasie, apocrisiarul roman, și cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Întrucât nu voiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări și voințe, li se tăie în fața mulțimii limba din rădăcină și mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul, nici în scris. Astfel se adeveri din nou că fiecare părticică din dogmele Bisericii s-a impus prin sângele celor ce-au fost gata să-și dea viața pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viață, nu o simplă speculație teoretică. Cei trei au fost trimiși apoi într-un al treilea exil în țara lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde Maxim, rămas simplu monah până la sfârșitul vieții, a trecut în același an, în ziua de 13 august, la Domnul în urma chinurilor suferite, la vârsta venerabilă de 82 de ani[3].

---

[2] Straubinger, *op. cit.,* p. 8.

[3] Pentru această scurtă notă biografică am folosit: V. Grumel, „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur”, în *Dictionnaire de Théologie Catholique,* tome X, première partie, p. 448-459; Același, „notes d'histoire et de chronologie sur la vie de saint Maxime le Confesseur”, *Echos d'Orient,* 26 (1926), p. 24-32; R. Devreese, *La vie de St. Maxime le Confesseur et ses recensions,* Analecta Boliandiana, 1923, p. 5-49; Același, *Le texte grec de l'Hypomnesticon de Théodore Spoudée,* Analecta Boliandiana, 53 (1935), p. 49-80; Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor,* Bonn, 1906; Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie,* Freiburg im Breisgau (Herder), 1941;

Scrierile Sfântului Maxim și ordinea lor.

Ordinea cronologică a scrierilor Sfântului Maxim aproape că n-a format un obiect pentru cercetătorii vieții lui până la Hans Urs von Balthasar, care a stabilit cu oarecare aproximație datele la care au fost alcătuite unele din ele, în studiul său: *Die „gnostischen Centurien" des Maximus* Confessor (Freiburg im Breisgau, Herder, 1941, p. 149-156).

1. Una dintre cele mai timpurii scrieri ale Sfântului Maxim este *Cuvântul ascetic*[4]*.*

2. Acesteia îi urmează imediat *Cele 400 de capete despre dragoste,* adresate amândouă aceluiași Elpidie[5]. Cea dintâi este o pledoarie scurtă și simplă pentru nevoințele ascetice, scrisă ca pentru niște începători. Felul simplu în care e scrisă nici nu ne lasă să-l bănuim măcar pe adâncul gânditor și sistematizator din scrierile de mai târziu. Iar *Capete despre dragoste* sunt, după cum mărturisește însuși Sfântul Maxim în introducere, excerpte din scrierile Părinților anteriori, stilizate și ordonate personal. De aceea P. Viller a greșit când l-a judecat pe Sfântul Maxim numai pe baza unor texte scoase din aceste „capete", declarându-l lipsit de originalitate[6]. Ele de fapt trădează o anumită dependență verbală

P. Peitz, „Martin I und Maximus Confessor, Beiträge zur Geschichte des Monothelitenstreites in den Jahren 645-648", în *Historisches Jahrbuch,* 38 (1917) p. 213-236, 429-459; V. Grumel, „Recherches sur l'histoire du monothélitisme", în *Echos d'Orient,* 29 (1929), 31 ș. u.; R. Devreese, „La fin inedite d'une lettre de Saint Maxime: un baptême forcé des Juifs et des Samaritains à Chartage en 632", în *Revue des Sciences Religieuses,* 1937, p. 25-35. În special prin lucrările lui Grumel și Devreese a fost depășită lucrarea Iui E. Montmasson, „Chronologie de la vie de Saint Maxime la Confesseur", *Echos d'Orient,* 13 (1910) p. 145-154. Am mai consultat O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur,* Freiburg im Breisgau, vol. V, p. 28-36.

[4] În Migne P. G. 90, 911-958, unde poartă titlul latinesc *Liber asceticus.* O dăm ca prima în acest volum.

[5] În Migne P. G. 90, 959-1073, cu titlul: *Capita de charitate,* și în *Filocalia greacă,* vol. I (ed. a II-a, la p. 201-232). E a doua din acest volum. O traducere germană pentru *Liber asceticus* a dat Garbas (Breslau, 1925). Eu n-am avut-o la îndemână. De asemenea nu mi-a parvenit nici traducerea franceză: *Centuries sur la charité,* introd. et trad. de I. Pegon, Editions du Cerf, Paris, 1945, 175 p.

[6] P. Viller, „Aux Sources de la spiritualité de S. Maxime", *Revue d'Ascétique et de Mystique* (1930), p. 136-184, 239-268, 331-336. La fel susține I. Hausherr, S. J., în articolul „Ignorance infinie", din *Orientalia Christiana,* 1936, p. 357 ș. u., că Sfântul Maxim e cu totul tributar lui

de Evagrie Ponticul, dar nu după ele trebuie judecat Sfântul Maxim. De altfel, chiar și în acestea, dincolo de apropierile verbale, se revelează liniile unei concepții de marcă personală[7].

Tot din acest timp datează, după Balthasar:

3. *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*[8] și

4. *Tâlcuirea psalmului 59*[9]*,* întrucât nici în ele nu se observă nicio urmă din disputele hristologice.

5. Von Balthasar consideră *Cele 100 de capete gnostice,* editate de Epifanovici în *Materiale la viața și operele lui Maxim Mărturisitorul* (Kiev, 1917, p. 33-36), după un manuscris din Moscova, chiar mai vechi decât scrierile pomenite, poate ca primă scriere a lui Maxim, întrucât n-ar trăda încă nicio influență a scrierilor areopagitice, ceea ce nu mai e cazul cu niciuna dintre celelalte scrieri ale Sfântului Maxim. În schimb ea ar trăda o influență evagriană mai mare decât celelalte.

Scrierile de până aici par să fi fost alcătuite înainte de 626, când fuge din mănăstirea sa (poate Chrysopolis), împreună cu ceilalți monahi, din fața năvălirii perșilor.

6. Între 626 și 632 (când se află cu Sofronie în Africa) trebuie să fi fost scrise cele *patru epistole către Ioan,* episcop al Cyzicului[10], prin care îl roagă să adune la sine pe monahii împrăștiați din mănăstirea sa și pe fostul egumen Gheorghie. Maxim e departe, peste mări, de Ioan.

7. Se poate ca, puțin înainte de aceste epistole, Sfântul Maxim în călătoriile sale să fi petrecut câtva timp la Ioan și să-l fi citit și discutat împreună pe Grigorie de Nazianz. În urma acestei lecturi comune, Maxim a plecat, iar Ioan l-a rugat din depărtare să-i tâlcuiască locurile obscure din Grigorie de Nazianz. Așa s-a

---

Evagrie, socotind ca și acela (și ca Origen) că mintea nu trebuie să iasă din sine ca să-L cunoască pe Dumnezeu, cum susține Dionisie Areopagitul, după care Dumnezeu e mai presus de minte și de legile de înțelegere, aflându-Se în tenebrele unui extaz supramintal, al unei necunoașteri ce e în afară de orice cugetare. După Hausherr, la baza scrisului Sfântului Maxim ar sta pe toată linia imanentismul și naturalismul mintal și rațional al lui Evagrie. Din Dionisie nu are decât adaosuri verbale, neasimilate în fondul cugetării lui. Dar Hans Urs von Balthasar a evidențiat în *Die Kosmische Liturgie* sinteza originală pe care a făcut-o Sfântul Maxim între Evagrie și Areopagitul.

[7] Așa declară de pildă Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen Centurien”,* p. 1, nota 3.

[8] P. G. 90, 785-856, cu titlul latinesc prescurtat *Quaestiones et dubia.* E a patra scriere din acest volum.

[9] P. G. 90, 855-872, cu titlul *Expositio in Psalmum LIX*.

[10] *Ep. 28-31;* P. G. 91, 620-625.

născut partea a doua din *Ambigua* (P. G. 91, 1061-1417), cea cu mult mai extinsă decât prima (P. G. 91, 1032-1061) și care a fost scrisă înainte de prima, având un caracter exclusiv ascetico-mistic, spre deosebire de partea primă (ulterioară), care dezbate problema lucrărilor din Iisus Hristos. Partea a doua, mai veche, trebuie să dateze de pe la 630, la începutul petrecerii Sfântului Maxim în Africa, înainte de izbucnirea disputei monotelite.

Prima parte a acestei scrieri, cea de mai târziu, e adresată egumenului Toma, un prieten al lui Talasie. Din *Epistola 40*[11] se vede că acela îl rugase pe Maxim să alcătuiască această parte a scrierii, și cererea lui fusese sprijinită și de Talasie, ba poate fusese chiar însoțită de o scrisoare a lui Talasie. Această parte a scrierii se ocupă cu lucrările din Iisus Hristos. Se vede că ea datează de prin 634, după ce izbucnise disputa monotelită. Dar faptul că Maxim, deși susține că lucrarea aparține în mod necesar firii, și chiar definește firea, totuși nu vorbește apriat de două lucrări în Hristos, ci doar de o „lucrare îndoită" (διττην ενέργειαν, 1056D), arată că a fost scrisă în timpul armistițiului dintre 634-638. El spune aci că nu se poate vorbi simplu de o lucrare în Hristos (1057B), dar cele două lucrări se întrepătrund și lucrează unitar (1052B), în sensul termenului areopagitic: lucrare teandrică (1057A).

E felul în care scriu și Serghie, și Sofronie în epistolele lor sinodale din 634, în urma acordului din acel an de-a nu vorbi nici de două lucrări, nici de una.

Altfel va scrie Sfântul Maxim după 638, când *Ecthesis-ul* împăratului Heraclie îl provoacă la luptă pe față. Deci această parte din *Ambigua* trebuie să fi fost scrisă la scurt timp după 634, în niciun caz nu înainte de 638.

8. În timpul dintre alcătuirea părții mai vechi (a doua) și a celei mai noi din *Ambigua,* trebuie să fi scris Sfântul Maxim cealaltă mare operă a sa: *Răspunsuri către Talasie*[12]*,* în care lămurește în sens mistic-ascetic 65 de locuri grele, pe care i le trimisese prietenul său, egumenul Talasie. Această operă trimite, în Răspunsul 39 (P. G. 393B), la un loc din partea a doua din *Ambigua* (1389C-1392D). Deci e scrisă după aceasta. Pe de altă parte, încă nu cuprinde nicio aluzie la disputele monotelite, ceea ce arată că e mai veche decât partea întâi din *Ambigua.* Opera aceasta, care are același caracter fundamental ca și partea a doua din *Ambigua,* a fost scrisă deci după 630 și înainte de 633,

---

11 P. G. 91, 633C-636C.

12 *Quaestiones ad Thalassium,* P. G. 90, 243-786. Opera aceasta va ocupa volumul al treilea din *Filocalie*.

probabil pe la 631-633.

9-10. *Mystagogia* sau explicarea Liturghiei (P. G. 91, 657-718)[13] și *Scurtă tâlcuire la Tatăl nostru* (P. G. 90, 871-910) trebuie să dateze tot din anii 631-634, mișcându-se în același cerc de idei ca și *Ambigua* și *Răspunsuri către Talasie.*

11. *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu,* sau, cum o intitulează alte manuscrise: *Capete gnostice* (P. G. 90, 1084-1176)[14], sunt considerate de Von Balthasar ca alcătuite după *Ambigua* și *Quaestiones ad Thalassium,* totuși nu mai târziu de 634. Ele dezvoltă anumite teme din cele două opere mari ale lui Maxim, dar ar trăda și o influență mai mare a lui Origen, ceea ce ar arăta că au fost scrise în timpul ședерii lui Maxim la Alexandria, când va fi citit din nou operele aceluia. Despre această operă Hans Urs von Balthasar zice că e „una dintre cele mai adânci și mai importante din câte a produs teologia mistică a grecilor peste tot”[15].

12. A lui Maxim trebuie să fie și scurta scriere *Ad Theopemptum Scholasticum* (P. G. 90, 1393-1400), căci două din cele trei locuri evanghelice explicate în ea sunt explicate și în alte scrieri ale Sfântului Maxim („Celui ce te lovește peste obrazul drept...” în *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri,* Întrebarea 24; P. G. 90, 804; „Nu Mă atinge” în *Cap. gnost.* II, 45; P. G. 90, 1145).

Celelalte opere în formă de sentințe care circulă sub numele Sfântului Maxim nu sunt ale lui. Astfel, nu sunt ale lui *Loci communes* (P. G. 91, 721-1018)[16]. *Capita alia* (în număr de 243, în P. G. 90, 1401-1462) au fost dovedite de M. Th. Disdier ca având drept autor pe Elie Ecdicul, din secolul 11 sau 12[17]. *Cele 500 de*

---

[13][13] Tradusă de noi în *Revista Teologică,* Sibiu, 1944, nr. 4-5. O traducere în italiană o dă R. Cantarella, „San Massimo Confessore. La Mistagogia ed altri scritti”, în *Testi Cristiani,* Florența, 1931. Iar o traducere franceză e publicată în *Irénikon,* 1935.

[14][14] Un studiu remarcabil al lor, împreună cu o traducere rezumativă a fiecărui cap, ne-a dat Hans Urs von Balthasar: *Die „gnostischen Centurien” des Maximus Confessor,* Fr. im Br., Herder, 1941. O ediție critică a lor a promis, în 1928 *(Byzant. Zeitschrift,* 28 (1928) 67), F. Skutella. Noi o dăm în acest volum ca a treia.

[15][15] „...dieses Werk zum Tiefsten und theologisch Bedeutsamsten gehört, was die spätere mystische Theologie der Griechen überhaupt hervorgebracht hat”, *op. cit.,* p. 4.

[16][16] A se vedea la Bardenhewer, *op. cit.,* p. 33.

[17][17] M. Th. Disdier, „Elie Ecdicos et les ἕτερα κεφάλαια atribués à Saint Maxime le Confesseur et à Jean de Carpathos”, în *Echos d'Orient,* 35 (1932), p. 17-43.

capete referitoare la teologie și iconomie, virtute și păcat (P. G. 90, 1177-1392) sunt în cea mai mare parte o compilație din operele Sfântului Maxim de prin secolul 11[18]. Nu-i aparțin lui Maxim nici cele cinci cărți *De Trinitate* (P. G. 28, 1116-1285), tratatul *De anima* (P. G. 91, 1139-1176), o mare parte din scoliile la Dionisie Areopagitul și *Capita practica,* editate de Epifanovici, *op. cit.,* p. 56-60[19].

13. O altă grupă de scrieri ale Sfântului Maxim o constituie tratatele dogmatic-polemice, unele împotriva monofizitismului, altele împotriva monotelismului. Ultimele au fost alcătuite în partea din urmă a vieții Sfântului Maxim, după 640. O serie din acestea a fost editată de Combefis sub titlul *Opuscula theologica et polemica* (P. G. 91, 9-286). De mare importanță este *Discuția cu Pyrrhus* (P. G. 91, 286-354).

Colecția de scrisori păstrate numără patruzeci și cinci (P. G. 91, 363-650), dintre care multe au cuprins dogmatic sau ascetic-mistic.

Învățătura Sfântului Maxim. „Viziunea lumii pe care ne-a lăsat-o Maxim Mărturisitorul în scrierile sale este, mai mult decât într-o privință, culmea și bilanțul cugetării grecești, atât a celei teologice și mistice, cât și a celei filosofice”, spune Hans Urs von Balthasar[20]. Scrisul lui este o sinteză grandioasă și personală a marilor curente filosofice ale antichității și a principalelor idei

---

18[18] Aceasta a demonstrat-o întâi W. Soppa, *Die diversa capita unter den Schriften des heiligen Maximus Confessor in deutscher Bearbeitung und quellenkritischer Beleuchtung,* Dresda, 1922; Diss, iar mai târziu, independent de el, M. Th. Disdier, „Une oeuvre douteuse de St. Maxime le Confesseur”, în *Echos d'Orient,* 34 (1941) p. 160-178. Această operă este o compilație din alte scrieri ale lui Maxim, având ca autor probabil pe Antonie Mellissa, din sec. 11. Cea mai mare parte din aceste capete sunt extrase, mai mult sau mai puțin literal, din *Quaestiones ad Thalassium* și din scoliile ce o însoțesc, care nu par să fie ale lui Maxim. De pildă, de la *Cent. I,* cap 49, până la Cent *V,* cap 61 inclusiv, din opera amintită; *Cent. I,* capetele 7-17 sunt compilate din *Centuria gnostică* de la Moscova, cap. 1-7; *Cent. I,* cap 15, din Marcu Ascetul (P. G. 65, 1064 C); Cent *I,* 26-47 inclusiv, din *Ep. despre dragoste* (P. G. 91, 396-408) și din alte epistole (din P. G. 91, col. 580, 613, 629, 637, 640, 641); Cent *V,* 72, 70-100, din *Ambigua,* iar capetele 62-69, din Dionisie Areopagitul și scoliile la Dionisie Areopagitul (P. G. 3 și 4).

19[19] A se vedea la Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie,* p. 47, iar despre scoliile la Dionisie Areopagitul, studiul aceluiași: „Das Scholienwerk des Johannes von Scythopolis”, în *Scholastik,* XV, 1 (1940), p. 16-38.

20[20] *Op. cit.,* p. 1.

patristice. Origen și Evagrie, în ceea ce au ireproșabil, se întâlnesc cu Dionisie Areopagitul și cu Grigorie de Nyssa și Grigorie de Nazianz, elementele acceptabile din platonism cu cele din aristotelism, topite într-o largă viziune proprie, dominată de Logosul care a coborât prin întrupare până în cele mai de jos și a străbătut prin înălțare, cu omenitatea Lui, dincolo de toate, cuprinzându-le pe toate, ca pe toți cei ce vor să-i mântuiască, îndumnezeindu-i.

În sinteza Sfântului Maxim se dă o importanță nemicșorată omului, lumii și lui Dumnezeu. Propriu-zis, tema Sfântului Maxim este urcușul (ανάβασις) omului spre îndumnezeire[21]. Dar urcușul acesta nu se poate face decât prin curățarea de patimi și prin cunoașterea în duh a rațiunilor lumii, care sunt primele două trepte ce o anticipează pe ultima și a treia: unirea cu Dumnezeu și contemplarea în lumina Lui directă a rațiunilor tuturor lucrurilor.

Omul are atâta valoare la Sfântul Maxim, încât toate sensurile Scripturii el le raportează la viața lăuntrică a insului, neabătându-se nicio clipă de la tâlcuirea antropologică sau ascetic-mistică a Scripturii. El revine necontenit la descrierea facultăților sufletești ale omului, a funcțiunii lor conforme cu firea sau contrare firii, a ispitelor de la duhurile rele și a sugestiilor bune de la Dumnezeu și îngeri, care pătrund în viața sufletească, a stărilor și deprinderilor lăuntrice de toate nuanțele ce se nasc în urma înrâuririlor ce se produc și a funcțiunii într-un fel sau altul a puterilor sufletești. *Răspunsurile către Talasie* ne dau sub acest raport un material psihologic considerabil.

Dar viața aceasta lăuntrică a omului nu se desfășoară în mod izolat, ci într-un contact sau într-un raport necontenit al omului cu lumea. După cum ia omul o atitudine sau alta față de lume, se modifică funcțiunea facultăților lui sufletești și stările lui lăuntrice, care la rândul lor se manifestă apoi în atitudinile lui ulterioare.

Omul e dotat cu percepție sensibilă (simțire) și cu minte, ca cele două organe de sesizare a realității. Însuși faptul că e dotat cu acestea arată că omul nu e făcut ca o ființă ce poate trăi separat de orice altă realitate. Prin simțire sesizează cele văzute, prin minte, pe cele nevăzute. Normal este ca simțirea să fie numai un prilej prin care rațiunea ca funcție discursivă a minții să ia cunoștință de rațiunile divine ce se ascund în lucruri. Așadar, simțirea trebuie să stea în slujba minții. Când nu se întâmplă aceasta, simțirea lucrează singură, nepreocupându-se decât de aspectul văzut, frumos la vedere și gustos la mâncare al lucrurilor;

---

[21][21] Josef Lossen, S. J., *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen,* Münster im Walis, 1941.

sau își subordonează rațiunea, care în loc de-a struni simțirea, de-a o călăuzi, îi făurește argumente pretins raționale pentru această comportare și născocește moduri de satisfacere a dorințelor ei. Lumea devine astfel pur materială. Iar facultățile sufletești s-au abătut de la firea lor. Astfel simțirea n-a mai rămas percepție sensibilă obiectivă, ci a devenit „simțire" afectată în mod exagerat de plăcere și de durere. Puterile sufletești ale poftei și iuțimii, menite să dorească cele spirituale și să lupte pentru ele, își pun energia lor la dispoziția simțirii, și astfel omul poftește cu tărie ceea ce place simțirii și urăște cu toată puterea ceea ce e dureros pentru simțire, rațiunea aducând argumente pentru căutarea plăcerii și fuga de durere și născocind modalități pentru aflarea plăcerii și evitarea durerii. Dar efectele acestei orientări sunt multiple: pe de o parte lumea se îngustează pentru om numai la cele văzute și materiale, iar nemaivăzându-se rațiunile divine din lucruri, nu se mai străvede nici Dumnezeu; pe de altă parte, în om totul reducându-se la lucrarea simțirii sau punându-se în slujba ei, omul se unilateralizează, devenind întreg numai simțire, poftă și mânie, sau numai patimă și iraționalitate. Cu alte cuvinte, ansamblul lume-Dumnezeu, în continuă lărgire, se reduce pentru om, legătura acestuia cu El se slăbește și se împuținează, împuținându-se și viața lui lăuntrică. Cu cât uită mai mult de Dumnezeu, cu cât neglijează mai mult lumea cu înțelesul ei larg, cu atât se sărăcește și se denaturează și viața omului. Păcatul, departe de-a însemna o afirmare și o lărgire a omului și a legăturilor lui cu lumea, e o diminuare a omului și o îngustare a lumii. Iar mântuirea din păcat, departe de-a însemna o preocupare a omului exclusiv de sine și de Dumnezeu și, eventual, o îngustare a omului, e o lărgire a lui prin activarea legăturilor cu lumea eliberată și repusă în orizonturile ei tot mai lărgite și, prin această lume, cu Dumnezeu. Omul păcătuiește și se mântuiește în contact cu lumea. Păcătuiește în contact cu ea, devenind exclusiv trup și simțire, și se mântuiește devenind duh, adică privind lumea din adâncul unei vieți străbătute de Duhul dumnezeiesc[22].

În această legare a fiecărui pas al destinului omenesc de lume

[22][22] Nu e locul aici de-a ilustra această scurtă prezentare la tot pasul cu citate. Dăm numai unul, care cuprinde toate ideile de până aici: „Primul om, pierzând mișcarea spre scop a lucrării facultăților naturale, a ignorat cauza sa... Astfel călcând porunca și ignorând pe Dumnezeu și amestecându-și toată puterea mintală în toată simțirea, a îmbrățișat cunoștința compusă și stricăcioasă a celor sensibile ce duce la patimă și s-a asemănat dobitoacelor necugetătoare... și, căzând în iraționalitate, a schimbat funcția cea după fire a rațiunii într-una contrară firii" (Introd. la *Quaest. ad Thalassium,* P. G. 90, 253).

se manifestă caracterul larg, cosmic al viziunii Sfântului Maxim.

Ridicarea omului la Dumnezeu trebuie să treacă prin faza unei reveniri a lui la starea de natură. Simțirea trebuie să devină pură percepție sensibilă, iar rațiunea trebuie să-și recâștige fermitatea ei obiectivă. Din tot sistemul Sfântului Maxim se desprinde o mare încredere în fire și în rațiunea firească. Totul e făcut de Dumnezeu conform unei rațiuni și toate se înțeleg și se săvârșesc normal conform unei rațiuni. Numai patima e irațională, pentru că n-a făcut-o Dumnezeu. Poruncile divine își au rațiunile lor. Păcatul provine totdeauna dintr-o despărțire a voii de rațiunea firii, iar virtutea, din restabilirea acordului între voie și rațiunea firii[23]. „Căci nimic nu este irațional în rațiunea firii” [24]. Dar îndată ce voia se hotărăște să lucreze conform cu rațiunea firii, nu mai e singură, ci are harul dumnezeiesc în ajutor. De aceea o stare a naturii pure, separată de harul dumnezeiesc, nu există în concepția ortodoxă. „Iar dacă nimic irațional nu se află în rațiunea firii, pe drept cuvânt îndată ce voia se mișcă conform rațiunii firii, primește lucrarea lui Dumnezeu într-ajutor”[25]. E și firesc să fie așa, odată ce rațiunile firii sunt de origine divină, și lucrurile sunt purtate în mișcarea lor naturală de energiile proniatoare ale lui Dumnezeu.

Astfel, în concepția Sfântului Maxim, mișcarea naturală care însuflețește întregul univers și fiecare făptură e un impuls dat firii și susținut în ea de Dumnezeu, în calitate de cauză și țintă finală a ei. Mișcarea nu e un efect al căderii de la Dumnezeu, ca în concepția lui Origen, ci ține de însăși firea celor create, manifestând aspirația acestora de la existența simplă la existența fericită și la existența fericită veșnică[26]. Atât de pozitiv privește Sfântul Maxim dezvoltarea creației în ansamblul ei, încât după el Însuși Dumnezeu, Care nu e pentru și în Sine nici început, nici țintă finală, nici interval mișcător între acestea două, ca Unul ce nu Se dezvoltă spre nimic, fiind nelimitat din veci, Se face pentru lume acțiune ce mijlocește între început și ținta finală, sporind și adaptându-Se potrivit cu diferitele faze pe care le parcurge lumea.

---

[23] „Astfel unindu-se voia cu rațiunea firii, se produce împăcarea lui Dumnezeu cu firea” *(Tâlcuire la Tatăl nostru, P. G.* 90, 901).

[24] *Ibidem*.

[25] *Ibidem*.

[26] „Mișcarea e putere naturală”. „Ținta finală a mișcării celor ce se mișcă este Însuși Cel ce Se află în existența veșnic fericită, precum Acela e și începutul ei, adică Dumnezeu, Care e atât Dătătorul existenței, cât și Dăruitorul existenței fericite, ca început și țintă finală (sfârșit). Căci din El avem și puterea de-a ne mișca pur și simplu ca din început (principii), și felul cum ne mișcăm ca țintă finală” *(Ambigua,* P. G. 90, 1073).

În sânul lumii, dar totuși neidentificate cu natura ei creată, sunt ascunse ca forțe efective energiile divine, trecând prin toate fazele de dezvoltare ale ei. Aceasta e Providența divină: „Dumnezeu nu este pentru Sine, pe cât putem noi cunoaște, nici început, nici mijloc, nici sfârșit... Începutul existențelor, mijlocul și sfârșitul lor este Dumnezeu ca Cel ce le face pe acestea, nu ca cel ce le suferă. Căci e început ca Făcător, mijloc ca Proniator și sfârșit ca Cel ce le circumscrie" *(Capete gnostice* I, 1, 10; P. G. 90, 1084, 1088). Dumnezeu le conduce dinăuntru ca putere eficientă și din afară ca țintă atractivă pe toate în dezvoltarea lor spre îndumnezeire. Și El fiind Unul, toate sunt legate prin El întreolaltă. „Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie, în temeiul legăturii unice și indisolubile în care le ține începutul și Cauza unică și ocrotitoare, căci legătura aceasta covârșește și acoperă toate relațiile particulare văzute în toate după firea fiecărui lucru, nu alterându-le și desființându-le și făcându-le să nu mai fie, ci copleșindu-le și arătându-le mai presus de toate, cum apare întregul față de părți sau, mai bine zis, cauza întregului, în temeiul căreia se arată și există atât întregul, cât și părțile întregului" *(Mystagogia,* P. G. 91, 665; trad. în Rev. Teol., 1944, nr. 4-5, p. 170).

Cel ce le ține pe toate la un loc și le călăuzește atât pe planul mai general al Providenței, cât și pe planul mai special al mântuirii este Dumnezeu prin Logosul și Duhul Sfânt, adică Rațiunea divină, ca Rațiunea cea mai generală ce îmbrățișează toate rațiunile făpturilor, și Viața divină, prin care se susține și se înalță calitativ viața tuturor[27].

De aceea înălțarea spre treapta cea mai înaltă a existenței, spre îndumnezeire, nu se poate face decât prin Logos. El este substanța sau tăria ce lucrează în virtuți, este calea omului întărit în virtuți, ce nu se abate nici la dreapta, nici la stânga[28]. El este ușa care deschide lumea cunoștinței celor ce au străbătut bine calea virtuților[29]. Cel ce se înalță din faza întâi, a purificării de patimi și a dobândirii virtuților, la cunoașterea rațiunilor divine din lume, tot în mediul Logosului înaintează, întrucât aceste rațiuni sunt razele Rațiunii. Rațiunile acestea nu pot fi văzute însă decât

---

[27][27] „Cuvântul dumnezeiesc e ca apa ce străbate în felurimea plantelor și în animale, în cei ce se adapă din El pe măsura puterii lor, în chip activ și gnostic, arătându-Se în virtuți ca un rod, după calitatea virtuții și cunoștinței fiecăruia" (introd. la *Quaestiones ad Thalassium,* P. G. 90, 248). „Duhul Sfânt nu lipsește din nicio făptură, mai ales din cele ce se împărtășesc de rațiune" *(Quaest. ad Thalassium* q. 13; P. G. 90, 297. Vezi și *Tâlcuire la Tatăl nostru,* P. G. 90, 892).

[28][28] *Capete gnostice* II, 68; P. G. 90, I 156.

[29][29] *Ibid.* II, 69.

în duh, după lucrarea de purificare, deci este o cunoaștere harică și, ca atare, are în ea ceva intuitiv. Cel ce le vede pe ele vede și dincolo de ele. Ele sunt „oglinzi" ale Logosului. Rațiunea discursivă și privirea intuitivă se întâlnesc și se armonizează[30].

Dar pe măsură ce omul progresează prin purificare în cunoașterea rațiunilor tot mai generale ale lumii, el se simte într-o armonie tot mai deplină cu ansamblul Universului. Căci înaintează în cunoașterea Rațiunii supreme, din Care pornesc toate rațiunile tuturor și Căreia îi sunt subordonate toate. În primul rând el se ridică din dezbinarea față de oameni, refăcând unitatea firii omenești, sfâșiată prin păcat[31].

Ajunsă la privirea directă a Logosului, mintea vede toate făpturile în mod unitar și simplu în El[32].

Deci până în Dumnezeu e însoțită mintea individuală de ansamblul creației. Și nici atunci aceasta nu dispare, ci devine și mai luminoasă, așa cum lucrurile dintr-o cameră, când vine lumina soarelui peste ele, se văd mai clar decât atunci când sunt scufundate în întuneric.

Dacă totuși Sfântul Maxim afirmă, în acord cu întreaga mistică răsăriteană, că mintea trebuie să devină „goală" de toate vălurile impresiilor și ideilor din lume pentru a vedea pe Logosul „gol", neacoperit de vălurile simbolurilor create[33], aceasta nu înseamnă decât că acestea trebuie să se deplaseze din centrul privirii spre periferie, spre a fi văzut în centru Logosul, și numai pe laturile Lui, în lumina răspândită de El, rațiunile legii și ale firii, reprezentate prin Moise și Ilie. Ca pregătire pentru scoaterea lui Dumnezeu pe primul plan al vederii e necesară pentru o vreme uitarea înțelesurilor lucrurilor. Dar pe urmă ele pot apărea, și apar de fapt, fără pericol, scăldate în lumina curățătoare și unificatoare a Logosului.

Dar ridicarea de pe treapta a doua, a contemplării lui Dumnezeu în mod indirect prin rațiunile lumii, la treapta a treia, a contemplării directe a lui Dumnezeu, nu se mai face prin puterile naturale ale minții și voinței omenești, ajutate de har. Această

---

30 *Tâlcuire la Tatăl nostru,* P. G. 90, 853 D.

31 Firea omenească propriu-zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile și înclinațiile voii lor (γνώμη). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el, se restabilește același fel de voire cu toți, deci se reface unitatea firii *(Tâlcuire la Tatăl nostru,* P. G. 90, 901. Vezi și Introd. la *Quaest. ad Thalassium,* P. G. 90, 256).

32 *Capete gnostice,* II, 4.

33 „Deci e trebuință de multă știință ca, străbătând mai întâi dincolo de acoperămintele cuvintelor din jurul Cuvântului, să vedem cu mintea goală pe Cuvântul curat stând de Sine" *(Capete gnostice,* II, 73).

ridicare nu se poate realiza decât prin energia exclusivă a lui Dumnezeu, după oprirea puterilor umane[34]. Aceasta este îndumnezeirea omului, după moartea mistică a puterilor lui naturale[35]. Aceasta este Duminica vieții îndumnezeite, după Sâmbăta odihnei de puterile naturale și după cele șase zile de lucrare naturală a vieții de aici. Prin trecerea noastră în ziua a șaptea, a odihnei de puterile naturale, Însuși Dumnezeu Se odihnește de activitatea creată pe care o susține în noi, de lucrarea proniatoare, ca susținătoare și călăuzitoare a activității naturale a lumii create, iar prin ridicarea noastră la activitatea necreată, ale cărei subiecte devenim, Însuși El revine la activitatea Sa exclusiv necreată, dinainte de a fi lumea[36]. Mai bine zis, nu exact la aceea, căci atunci nu existau subiecte create după natură, la nivelul cărora trebuie oricum să se afle activitatea dumnezeiască pe care ele o vor avea atunci, calitativ identică, dar nu și cantitativ, cu activitatea lui Dumnezeu Însuși.

În această oprire a activității noastre create și primire a activității necreate divine, noi suntem însoțiți nu numai de Logosul providențial, Care, după ce a creat lumea și a dezvoltat-o până la limita puterilor ei, acum Se odihnește ca să revină la exclusiva activitate necreată, ci și de Logosul întrupat, Care moare cu noi, rămânând așa în ziua Sâmbetei, și învie cu noi în Duminica fără de sfârșit[37]. Propriu-zis, dacă Logosul nu S-ar fi întrupat să moară și să învieze împreună cu noi ca om, n-am fi putut ajunge nici la Sabatul creației și la ziua a opta, a îndumnezeirii, fiind opriți de păcat. Iar Dumnezeu n-ar fi putut avea satisfacția de-a trece la această odihnă după încheierea în mod fericit a lucrării Sale în legătură cu creația. Logosul își desăvârșește opera în legătură cu

---

34 *Capete despre dragoste,* II, 62.

35 *Capete gnostice,* II, 88: „Numai Dumnezeu mai apare atât prin suflet, cât și prin trup, însușirile naturale fiind biruite prin covârșirea slavei”.

36 *Capete gnostice,* II, 47: „Odihna de Sâmbăta a lui Dumnezeu este adunarea tuturor celor create la El. Atunci activitatea Lui atotdumnezeiască ce a creat-o în chip negrăit se odihnește de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu Se oprește din lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mișcă fiecare lucru în mod natural, când, primind fiecare, pe măsura sa, lucrarea dumnezeiască, va pune capăt lucrării sale naturale in jurul lui Dumnezeu”.

37 *Capete gnostice* I, 60: „Cel ce s-a împărtășit de odihna de ziua a șaptea a lui Dumnezeu, cea pentru noi, se va împărtăși și de lucrarea Lui din ziua a opta, adică de învierea cea mistică, lăsând și el în mormânt giulgiurile și ștergarul de pe cap, pe care văzându-le vreun Petru sau Ioan crede că S-a sculat Domnul”.

lumea ca Hristos. Prin Hristos ne împlinim destinul nostru, ne îndumnezeim.

Mistica Sfântului Maxim este o mistică hristologică, fără să înceteze de a fi un sistem atotcuprinzător, în care lumea intră și se valorifică pentru veci în toată amploarea ei[38].

[38][38] Desigur, o prezentare atât de sumară e departe de-a reda bogăția sistemului Sfântului Maxim. Poate Dumnezeu ne va ajuta să înfățișăm cândva, într-un studiu amplu, concepția lui.

AL CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM MĂRTURISITORUL

Cuvânt ascetic.
Prin întrebări și răspunsuri
Fratele - Bătrânul[1]

1. **F**ratele a întrebat pe Bătrânul, zicând: «Rogu-te, Părinte, să-mi spui: care a fost scopul întrupării Domnului?». Și Bătrânul, răspunzând, a zis: «Mă mir, frate, că, deși auzi în fiecare zi simbolul credinței, mă mai întrebi despre aceasta. Totuși îți spun că scopul întrupării Domnului a fost mântuirea noastră». Iar fratele a spus: «În ce fel, Părinte?». Și a răspuns Bătrânul: «Omul fiind făcut la început de Dumnezeu și așezat fiind în Rai, a călcat porunca și prin aceasta a căzut în stricăciunea morții. Pe urmă, fiind cârmuit prin Providența feluriță a lui Dumnezeu, generație după generație, a stăruit totuși să sporească în rău, fiind dus de feluritele patimi ale trupului până la deznădejdea de viață. Din această pricină Fiul cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Cuvântul cel mai dinainte de veci, Care este din Dumnezeu-Tatăl, Izvorul vieții și al nemuririi, ni S-a arătat nouă, celor ce ședeam în întunericul și în umbra morții. Întrupându-Se din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, ne-a arătat chipul unei viețuiri de formă dumnezeiască. Și dându-ne porunci sfinte și făgăduind Împărăția cerurilor celor ce-și vor rândui viața după ele, și înfricoșând cu chinurile veșnice pe cei ce le vor călca, iar mai pe urmă suferind patima mântuitoare și înviind din morți, ne-a dăruit nădejdea învierii și a vieții veșnice. Prin aceasta a dezlegat osânda păcatului strămoșesc al neascultării și a desființat prin moarte stăpânirea morții, ca „precum în Adam toți mor, așa în El toți să se facă vii” (1 Cor. 15, 22).

Suindu-Se apoi la cer și șezând de-a dreapta Tatălui, a trimis pe Duhul Sfânt, ca arvună a vieții și spre luminarea și sfințirea sufletelor noastre, ca și spre ajutorul celor ce se nevoiesc pentru mântuirea lor prin păzirea poruncilor Lui. Acesta este scopul întrupării Domnului, spus pe scurt».

2. Și fratele a zis: «Ce porunci trebuie, așadar, să împlinesc, Părinte, ca să mă mântuiesc prin ele? Aș dori să aud

[1] După textul din Migne, P. G. 90, 91 1 -958, cu titlul: *Liber asceticus. Per interrogationem et responsionem*.

aceasta pe scurt». Iar Bătrânul a răspuns: «Însuși Domnul a spus după înviere Apostolilor: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (Matei 28, 19-20).

Prin urmare, tot omul care s-a botezat în numele Treimii dumnezeiești și de viață făcătoare trebuie să țină toate câte a poruncit Domnul. Din această pricină Domnul a împreunat păzirea tuturor poruncilor cu dreapta credință, știind că nu e cu putință să-i aducă omului mântuirea numai una dintre ele, despărțită de celelalte. De aceea și David, având credința cea dreaptă, a zis către Dumnezeu: „Spre toate poruncile Tale m-am îndreptat; toată calea cea nedreaptă am urât-o”. (Ps. 118, 128). Căci toate poruncile Domnului ni s-au dăruit nouă împotriva a toată calea cea nedreaptă. De vom nesocoti așadar fie și numai una, ni se va deschide îndată calea păcatului, opusă ei».

3. Și a zis fratele: «Dar cine poate, Părinte, să împlinească toate poruncile, care sunt așa de multe?». A răspuns Bătrânul: «Cel ce imită pe Domnul și merge pe urmele Lui». Și a zis fratele: «Și cine poate să imite pe Domnul? Doar Domnul a fost Dumnezeu, chiar dacă S-a făcut om. Iar eu sunt om păcătos, robit de zeci de mii de patimi. Cum pot, așadar, să imit pe Domnul?». Și a răspuns Bătrânul: «Nimeni din cei robiți de materia lumii nu poate să imite pe Domnul. Dar cei ce pot zice: „Iată, noi am lăsat toate și am urmat Ție”, aceștia primesc puterea să-L imite pe El și să împlinească toate poruncile Lui». Zice fratele: «Toată puterea?». Răspunse Bătrânul: «Auzi-L pe El zicând: „Iată, v-am dat vouă putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului; și nimic nu vă va vătăma pe voi” (Luca 10, 19).

4. Această putere și stăpânire primind-o, Pavel zice: „Faceți-vă următorii mei, precum și eu al lui Hristos” (Filip. 3, 17). Sau, iarăși: „Nu este acum osândă asupra celor ce sunt întru Hristos, care nu umblă după trup, ci după duh” (Rom. 8, 1). Sau, iarăși: „Iar de sunt ai lui Hristos, și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele lui” (Gal. 5, 24). Și iarăși: „Mie lumea mi s-a răstignit, ca și eu lumii” (Gal. 6, 14).

5. Despre această stăpânire și ajutor prorocind, David a zis: „Cel ce locuiește întru ajutorul Celui Preaînalt se va odihni sub acoperământul Dumnezeului cerului. Și va zice Domnului: Ajutorul meu ești și scăparea mea, Dumnezeul meu; și întru El voi nădăjdui” (Ps. 90, 1-2). Iar puțin după aceea: „Peste aspidă și vasilisc vei păși, și vei călca peste leu și balaur. Căci va porunci îngerilor Săi pentru tine, ca să te păzească pe tine în toate cărările

tale” (Ps. 90, 11-13). Iar cei ce se lipesc de trup și iubesc materia lumii, ascultă ce aud de la Acela: „Cel ce iubește pe tatăl său sau pe mama sa mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine!” (Matei 10, 37; Luca 14, 26). Iar după puțin: „Cel ce nu ia crucea sa ca să-Mi urmeze Mie nu este vrednic de Mine” (Luca 14, 27). Și: „Cel ce nu se va lepăda de toate avuțiile sale nu poate să îmi fie ucenic” (Luca 14, 33). Așadar, cel ce vrea să se facă ucenicul Lui și să se afle vrednic de El și să primească de la El putere împotriva duhurilor răutății se desface de toată legătura trupească și se golește de toată împătimirea după cele materiale, și așa ia lupta cu vrăjmașii nevăzuți pentru poruncile Lui, precum Însuși Domnul ni S-a făcut pe Sine pildă, ispitit fiind în pustie de către căpetenia lor, iar după ce a venit în lume, de către cei stăpâniți de acela».

6. Și a zis fratele: «Dar sunt multe, Părinte, poruncile Domnului; și cine poate să le țină minte pe toate, ca să se nevoiască pentru toate? Și mai ales eu, care sunt puțin la minte? De aceea aș vrea să aud un cuvânt scurt, ca, ținându-mă de el, să mă mântuiesc prin el». Și a răspuns Bătrânul: «Cu toate că sunt multe, frate, ele sunt cuprinse într-un singur cuvânt: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău; și pe aproapele tău, ca pe tine însuți” (Marcu 12, 30-31). Cel ce se străduiește să țină acest cuvânt împlinește toate poruncile. Dar cel care nu s-a desfăcut, precum s-a zis mai înainte, de împătimirea după cele materiale, nu poate să iubească, cu adevărat, nici pe Dumnezeu, nici pe aproapele. Căci este cu neputință ca cineva să se lipească și de cele materiale, și să iubească și pe Dumnezeu. Aceasta este ceea ce zice Domnul: „Nimeni nu poate să slujească la doi domni!” (Matei 6, 24). Sau: „Nimeni nu poate să slujească lui Dumnezeu și lui Mamona” (Luca 16, 13). Căci în măsura în care mintea noastră se alipește de lucrurile lumii, e robită de ele și nesocotește porunca lui Dumnezeu, călcând-o».

7. Și a zis fratele: «De care „lucruri” zici, Părinte?». Răspunse Bătrânul: «De mâncăruri, de bani, de avuții, de slavă, de rudenii și așa mai departe». Și zise fratele: «Dar, Părinte, nu Dumnezeu le-a făcut pe acestea? Și nu le-a dat oamenilor spre folos? Cum poruncește atunci să nu se mai îngrijească omul de ele?». Răspunse bătrânul: «Sigur că Dumnezeu le-a făcut și le-a dat oamenilor spre întrebuințare. Și bune sunt toate cele făcute de Dumnezeu, ca, folosindu-ne bine de ele, să-I mulțumim lui Dumnezeu. Dar noi fiind slabi și trupești la înțelegere, am ales mai mult cele materiale în loc de porunca iubirii și, îngrijindu-ne de ele, ne războim cu oamenii. Se cuvine deci să punem iubirea de orice om mai presus decât cele văzute și decât însuși trupul. Căci ea este semnul iubirii de Dumnezeu, precum Însuși Domnul arată

în Evanghelie: „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice, păzește poruncile Mele” (Ioan 14, 15).

Iar care este porunca pe care păzind-o Îl vom iubi pe El, auzi de la El când zice: „Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiți unii pe alții” (Ioan 15, 12). Vezi că iubirea întreolaltă întemeiază iubirea de Dumnezeu, care este plinirea a toată porunca lui Dumnezeu? De aceea, poruncește să nu se îngrijească de avuții, ci să se lepede de toate ale lui tot cel ce dorește să-l fie ucenic ».

8. Și zise fratele: «Fiindcă ai zis, Părinte, că trebuie să punem iubirea față de tot omul mai presus decât toate cele văzute și decât trupul nostru însuși, cum pot să iubesc pe cel ce mă urăște pe mine și se întoarce de la mine? Și cum pot să-l iubesc dacă mă pizmuiește și mă înțeapă cu ocări și îmi întinde vicleșuguri și îmi pregătește curse? Mi se pare, Părinte, că acest lucru este prin fire cu neputință, însăși supărarea silindu-ne în chip firesc să ocolim pe cel ce ne-a supărat». Răspunse Bătrânul: «Târâtoarelor și fiarelor, purtate încolo și încoace de fire, le este într-adevăr cu neputință să nu se ferească de cel ce le aduce durere. Dar celor făcuți după chipul lui Dumnezeu și cârmuiți de rațiune și învredniciți de cunoașterea lui Dumnezeu, care au primit Legea de la El, le este cu putință să nu-i ocolească pe cei ce-i supără și să-i iubească pe cei ce-i urăsc. De aceea și Domnul, spunând: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi...” (Luca 6, 27) și celelalte, nu le-a poruncit ca pe niște lucruri cu neputință, ci ca pe unele cu putință. Căci altfel nu ar pedepsi pe cel ce calcă această poruncă. Și Însuși Domnul ne arată aceasta prin fapte, ca și ucenicii Lui, care toți s-au străduit pentru iubirea aproapelui până la moarte și s-au rugat cu căldură pentru cei ce i-au ucis pe ei. Noi nu putem să iubim pe cei ce ne urăsc fiindcă suntem iubitori de materie și de plăcere și le punem pe acestea mai presus de poruncă. Ba de multe ori ocolim din pricina acestora și pe cei ce ne iubesc, fiind mai răi ca fiarele și târâtoarele. De aceea, neputând păși pe urmele lui Dumnezeu, nu putem cunoaște nici scopul Lui, ca să primim puterea».

9. Și zise fratele: «Iată, Părinte, eu am lăsat toate: familie, avuție, desfătări și slava lumii, și nu mai am nimic în viață decât trupul. Dar pe fratele care mă urăște și mă ocolește nu-l pot iubi, deși mă silesc în fapt să nu răsplătesc răul cu rău. Spune-mi deci ce trebuie să fac pentru a-l putea iubi din inimă, chiar dacă mă necăjește și-mi întinde tot felul de curse». Răspunse Bătrânul: «Este cu neputință să iubească cineva pe cel ce-l necăjește, chiar dacă se arată a se fi lepădat de materia lumii, dacă nu cunoaște cu

adevărat scopul Domnului. Iar dacă din darul Domnului va putea să-l cunoască și se va sili să umble potrivit cu el, va putea să iubească din inimă pe cel ce-l urăște și-l necăjește, precum și Apostolii, cunoscându-l, l-au iubit».

10. Deci zise fratele: «Te rog, Părinte, să-mi faci cunoscut care a fost scopul Domnului?». Răspunse Bătrânul: „De vrei să cunoști scopul Domnului, ascultă cu luare-aminte. Domnul nostru Iisus Hristos, fiind Dumnezeu prin fire și primind să Se facă om pentru iubirea de oameni, născându-Se din femeie, S-a coborât sub Lege, după dumnezeiescul Apostol, ca, păzind porunca întocmai ca un om, să desființeze osânda cea veche a lui Adam. Știind așadar Domnul că toată Legea și Prorocii atârnă în aceste două porunci ale Legii: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, și pe aproapele tău, ca pe tine însuți” (Luca 10, 27), S-a grăbit să le păzească întocmai ca un om de la început până la sfârșit. Dar diavolul, care a amăgit de la început pe om și avea de aceea stăpânirea morții, văzându-L mărturisit la Botez de Tatăl și primind ca om pe Duhul înrudit din ceruri, și mergând în pustie ca să fie ispitit de el, a pornit împotriva Lui tot războiul, doar va putea cumva să-L facă și pe El să pună materia lumii mai presus de iubirea lui Dumnezeu. Știind, prin urmare, diavolul că trei sunt lucrurile în jurul cărora se învârtește tot ce-i omenesc, adică mâncărurile, avuțiile și slava, prin care a prăvălit totdeauna pe om în prăpastia pierzării, cu acestea trei L-a ispitit și pe El în pustie. Dar Domnul nostru arătându-Se mai presus ca ele, a poruncit diavolului să plece îndărăt.

11. Neputând deci să-L facă să calce porunca iubirii de Dumnezeu, prin cele ce I le-a făgăduit, s-a străduit pe urmă, după ce-a venit în lume, să-L facă să calce porunca iubirii de aproapele prin toate câte a uneltit, lucrând prin nelegiuiții iudei. În acest scop, în vreme ce Acela învăța căile vieții și zugrăvea prin fapte chipul viețuirii cerești, vestea învierea morților și făgăduia viața veșnică și Împărăția cerurilor, celor ce cred, iar pe cei necredincioși îi înfricoșa cu pedeapsa veșnică și, spre întărirea spuselor Sale, arăta minunatele semne dumnezeiești, chemând mulțimile la credință, diavolul îndemna pe nelegiuiții farisei și cărturari la feluritele meșteșugiri împotriva Lui, ca, neputând răbda încercările, cum credea el, să înceapă a urî pe cei ce-i întindeau viclenii și așa să-și ajungă ticălosul scopul lui, făcându-L să calce porunca iubirii aproapelui.

12. Dar Domnul, ca un Dumnezeu cunoscând gândurile lui, nu a urât pe fariseii puși la lucru de el (căci cum ar fi făcut-o, fiind prin fire bun?), ci prin iubirea față de ei bătea pe cel ce lucra prin ei, iar pe cei purtați de el nu înceta să-i sfătuiască, să-i

mustre, să-i osândească, să-i plângă, ca pe unii ce puteau să nu se lase purtați de el, ci răbdau de bunăvoie să fie purtați din pricina nepăsării. Blestemat de ei Se purta cu îndelungă-răbdare, pătimind Se arăta îngăduitor și le arăta toate faptele iubirii. Iar pe cel ce lucra prin ei îl bătea cu iubirea de oameni față de cei purtați de el. O, minunat război! În loc de ură, arată iubirea și răpune pe tatăl răutății prin bunătate. În acest scop, răbdând atâtea rele de la ei, sau, mai adevărat vorbind, pentru ei, S-a străduit până la moarte în chip omenesc pentru porunca iubirii și, dobândind biruința deplină împotriva diavolului, a primit cununa învierii pentru noi. Astfel, noul Adam a înnoit pe cel vechi. Aceasta este ceea ce zice dumnezeiescul Apostol: „Aceasta să o cugetați întru voi, ceea ce și în Hristos Iisus...” (Filip. 2, 5) și celelalte.

13. Acesta a fost așadar scopul Domnului, ca, pe de o parte, să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi, păzind porunca iubirii, iar pe de alta, să biruiască pe diavol, pătimind de la el prin cărturarii și fariseii puși la lucru de el. Astfel, prin faptul că S-a lăsat de bunăvoie învins, a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă și a scăpat lumea de stăpânirea lui. În felul acesta „Hristos a fost răstignit dintru neputință” (2 Cor. 13, 4), neputință prin care a omorât moartea și „a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții” (Evr. 2, 14). În felul acesta era și Pavel slab prin el însuși și se lăuda întru neputințele sale, ca să se sălășluiască în el puterea lui Hristos (2 Cor. 12, 9).

14. Cunoscând chipul acestei biruințe, el zicea scriind efesenilor: „Nu este lupta noastră împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătoriilor, a stăpâniilor...” (Ef. 6, 12) și celelalte. Și le poruncește să îmbrace „platoșa dreptății, coiful mântuirii, pavăza credinței și sabia Duhului”, ca cei ce poartă războiul cu vrăjmașii nevăzuți să poată stinge toate săgețile cele aprinse ale vicleanului. Arătând cu fapta chipul războirii, zice: „Eu deci așa alerg, și nu orbește. Așa mă lupt, nu bătând văzduhul, ci strunesc și supun trupul meu, ca nu cumva vestind altora, eu însumi să ajung de lepădat” (1 Cor. 9, 26-27). Și iarăși: „Până în ceasul de față flămânzim și însetoșăm, goi umblăm și primim bătăi” (1 Cor. 4, 11). Sau, iarăși: „În osteneală și în muncă, în privegheri prea adesea, în frig și dezbrăcări, lăsând la o parte cele din afară” (2 Cor. 6, 5; 11, 27).

15. Astfel luptă împotriva dracilor, care lucrează în trup plăcerile, alungându-i prin neputința trupului său. El ne arată însă prin fapte și chipul biruinței împotriva dracilor, care luptă ca să aducă pe credincioși la ură și de aceea stârnesc împotriva lor pe oamenii mai nebăgători de seamă, ca, ispitiți fiind prin aceștia, să-i urască și să calce porunca iubirii. Zice așadar Apostolul: „Ocărâți

fiind, binecuvântăm; prigoniți, noi răbdăm; huliți, noi mângâiem; ca niște lepădături ale lumii ne-am făcut, ca gunoiul tuturor până astăzi" (1 Cor. 4, 12-13). Dracii au pus la cale ocărârea, hulirea și prigonirea lui, ca să-l miște la ura celui ce-l ocărăște, îl hulește și îl prigonește, având ca scop să-l facă să calce porunca iubirii. Dar Apostolul, cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbda pe cei ce-l prigoneau și mângâia pe cei ce-l huleau, ca să depărteze pe dracii care lucrau acestea și cu Bunul Dumnezeu să se unească. Iar pe dracii care lucrau acestea îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine, după asemănarea Mântuitorului. Astfel a slobozit toată lumea de sub puterea dracilor și a unit-o cu Dumnezeu, el și ceilalți Apostoli, biruind prin înfrângerea lor pe cei ce năd̆ăjduiau să învingă. Dacă deci și tu, frate, vei urmări acest scop, vei putea să iubești pe cei ce te urăsc. Iar de nu, este cu neputință».

16. Și zise fratele: «Cu adevărat, Părinte, așa este, și nu altfel. De aceea Domnul, hulit fiind și pălmuit și celelalte pătimindu-le, câte le-a pătimit de la iudei, a răbdat, compătimindu-i pe aceia ca neștiutori și rătăciți. De aceea a și spus pe cruce: „Tată, iartă-le lor, că nu știu ce fac!" (Luca 23, 34). Iar viclenia și amăgirea diavolului și a căpeteniilor lui le-a biruit pe cruce, luptând cu ei pentru porunca iubirii până la moarte, iar biruința Lui împotriva lor dându-ne-o nouă. Și dărâmând stăpânirea morții, a dăruit învierea Lui, spre viață, întregii lumi. Dar roagă-te pentru mine, Părinte, ca să pot înțelege desăvârșit scopul Domnului și al Apostolilor Săi, și să pot veghea în vremea ispitelor, și să nu fiu neștiutor cu privire la planurile diavolului și ale dracilor lui».

17. Și răspunzând Bătrânul, zise: «Dacă te vei îngriji mereu de cele spuse mai înainte, vei putea să nu fii neștiutor. Iar de vei înțelege, îți vei da seama că, precum tu ești ispitit, la fel și fratele tău se ispitește, și vei ierta pe cel ispitit; iar celui ce vrea să te ispitească, făcându-te să urăști pe cel ispitit, îi vei sta împotrivă, nesupunându-te uneltirii lui. Aceasta este ceea ce spune Iacob, fratele Domnului, în Epistolele sobornicești: „Supuneți-vă lui Dumnezeu, stați împotrivă diavolului, și va fugi de la voi!" (Iac. 4, 7). Dacă, precum s-a zis, vei avea neîncetat, cu mare veghe, grijă la cele mai înainte spuse, vei putea să cunoști scopul Domnului și al Apostolilor Săi, și să iubești pe oameni, și să suferi pentru ei când greșesc, dar să lupți neîncetat împotriva dracilor vicleni, prin iubire. Dar dacă suntem moleșiți, nebăgători de seamă și ușuratici și ne scufundăm cugetul în plăcerile trupești, nu-i mai combatem pe draci, ci pe noi înșine și pe frați, mai bine zis slujim prin aceștia (prin frați) pe draci, luptând cu oamenii pentru draci».

18. Și zise fratele: «Așa este, Părinte. De fapt din

nebăgarea mea de seamă iau dracii totdeauna prilejuri împotriva mea. Dar te rog, Părinte, să-mi spui: cum pot să dobândesc trezvia atenției?». Și răspunse Bătrânul: «Negrija totală de cele pământești și ocuparea neîntreruptă cu Sfânta Scriptură aduce sufletul la frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu aduce trezvia atenției. Atunci sufletul începe să-i vadă pe dracii care îl războiesc prin gânduri și începe să se apere. Despre aceasta a zis David: „Și a străbătut ochiul meu spre vrăjmașii mei” (Ps. 53, 7). Spre această faptă îndemnându-i și Petru, corifeul Apostolilor, pe ucenici, le-a zis: „Fiți treji, privegheați; că potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită; căruia stați-i împotrivă vârtoși în credință” (1 Petru 5, 8-9). De asemenea Domnul ne spune: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită” (Matei 26, 41). Ecclesiastul încă zice: „Dacă se va urca peste tine duhul stăpânitorului, să nu-ți părăsești locul tău” (Eccl. 10, 4). Iar locul minții este virtutea, cunoștința și frica lui Dumnezeu. Minunatul Apostol, luptând cu mare trezvie și vitejie, zice: „Umblând în trup, nu ne oștim trupește. Căci armele cu care luptăm nu sunt trupești, ci puternice înaintea lui Dumnezeu, ca să dărâme întăriturile; noi surpăm cugetările și orice înălțare care se ridică împotriva cunoștinței lui Dumnezeu, și tot gândul îl robim spre ascultarea lui Hristos; și gata suntem să pedepsim orice neascultare” (2 Cor. 10, 3-6). Dacă, așadar, vei imita și tu pe sfinți și desfăcându-te de toate vei sluji cu osteneală numai lui Dumnezeu, vei dobândi trezvia atenției».

19. Și zise fratele: «Dar ce trebuie să facă cineva ca să poată să se ocupe neîncetat numai de Dumnezeu?». Și răspunse Bătrânul: «Este cu neputință ca mintea să se ocupe cu desăvârșire numai de Dumnezeu dacă nu va dobândi aceste trei virtuți: iubirea, înfrânarea și rugăciunea. Căci iubirea îmblânzește iuțimea; înfrânarea veștejește pofta; iar rugăciunea desface mintea de toate înțelesurile și o înfățișează goală lui Dumnezeu. Așadar, aceste trei virtuți îmbrățișează toate virtuțile, și fără de ele mintea nu se poate ocupa de Dumnezeu, slobozită de toate celelalte».

20. Și zise fratele: «Rogu-te, Părinte, să mă înveți: cum îmblânzește iubirea iuțimea?». Și răspunse Bătrânul: «Fiindcă are puterea să se milostivească, și să facă bine aproapelui, și să fie cu îndelungă-răbdare față de el, și să îndure cele ce îi vin de la el, cum am spus adeseori. Avându-le prin urmare iubirea pe acestea, îmblânzește iuțimea celui ce a dobândit-o». Și a zis fratele: «Nu sunt mici faptele ei, dar fericit este cel ce poate să o dobândească. Eu însă într-adevăr sunt departe de ea. Dar rogu-te, Părinte, spune-mi: ce înseamnă a avea îndelungă-răbdare?».

21. Și răspunse Bătrânul: «A sta neclintit în împrejurări

aspre și a răbda relele; a aștepta sfârșitul încercării și a nu da drumul iuțimii la întâmplare; a nu vorbi cuvânt neînțelept, nici a gândi ceva din cele ce nu se cuvin unui închinător al lui Dumnezeu. Căci zice Scriptura: „Până la o vreme va răbda cel cu îndelungă-răbdare, și pe urmă i se va răsplăti lui cu bucurie; până la o vreme va ascunde cuvintele lui, și buzele multora vor spune înțelepciunea lui” (Sir. 1, 22-23).

22. Acestea sunt semnele îndelungii răbdări. Dar nu numai acestea, ci propriu îndelungii răbdări mai este și a se socoti pe sine pricina încercării. Și poate că așa și este de fapt. Fiindcă multe dintre cele ce ni se întâmplă ni se întâmplă spre îndrumarea noastră, sau spre stingerea păcatelor trecute, sau spre îndreptarea neatenției prezente, sau spre ocolirea păcatelor viitoare. Cel ce socotește așadar că pentru una din acestea i-a venit încercarea nu se răzvrătește când e lovit, mai ales dacă e conștient de păcatul său, nici nu învinovățește pe acela prin care i-a venit încercarea, căci fie prin acela, fie prin altul, el a avut să bea paharul judecăților dumnezeiești. Ci el privește spre Dumnezeu și-I mulțumește Lui, Care a îngăduit încercarea, și se învinovățește pe sine și primește certarea cu inimă bună, purtându-se ca David cu Șimei, sau ca Iov cu soția sa. Nebunul însă roagă pe Dumnezeu să-l miluiască; dar venind mila, nu o primește, fiindcă nu a venit precum a voit el, ci precum Doctorul sufletelor a socotit că e de folos. Și de aceea se face nepăsător și se tulbură, și uneori se războiește aprins cu dracii, alteori hulește pe Dumnezeu; astfel arătându-se nemulțumit, nu primește decât bâta».

23. Și zise fratele: «Bine ai spus, Părinte, dar rogu-te să-mi spui și: cum veștejește înfrânarea pofta?». Și Bătrânul răspunse: „Întrucât te face să te reții de la toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere; și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsori cu trebuința mâncărurile și băuturile; de asemenea, întrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de pornirea spre împreunare. Astfel veștejește înfrânarea pofta. Căci plăcerea și săturarea de mâncăruri și băuturi încălzesc stomacul și aprind dorința spre poftă de rușine, împingând întreg animalul spre amestecare nelegiuită. Acesta nu mai este atunci decât ochi nerușinați, mână desfrânată, limbă vorbitoare de lucruri care desfată auzul, ureche care primește cuvinte deșarte, minte disprețuitoare de Dumnezeu și suflet care desfrânează cu înțelegerea și stârnește trupul spre fapta neîngăduită».

24. Și zise fratele: «Cu adevărat, Părinte, așa este. Dar

rogu-te să mă înveți și despre rugăciune: cum desface mintea de toate înțelesurile?». Și răspunse Bătrânul: „Înțelesurile sunt înțelesuri ale lucrurilor. Iar dintre lucruri, unele cad sub simțuri, iar altele sunt inteligibile. Ocupându-se așadar mintea cu ele, poartă în sine înțelesurile lor. Harul rugăciunii însă unește mintea cu Dumnezeu. Iar unind-o cu Dumnezeu, o desface de toate înțelesurile. Atunci mintea, întreținându-se cu Dumnezeu dezbrăcată de toate, ajunge să ia formă dumnezeiască. Ajungând astfel, cere cele cuvenite și nu greșește niciodată în ceea ce cere. De aceea Apostolul poruncește să ne rugăm neîncetat (1 Tes. 5, 17), ca, având mintea continuu unită cu Dumnezeu, să o rupem câte puțin de la pofta celor materiale».

25. Și zise fratele: «Dar cum poate mintea să se roage neîncetat? Căci cântând și citind, întâlnindu-ne mai mulți și slujind, o tragem spre multe gânduri și vederi». Și răspunse Bătrânul: «Dumnezeiasca Scriptură nu poruncește nimic din cele cu neputință, căci și Apostolul cânta, citea și slujea, și totuși se ruga neîncetat. Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă și cu dor, și a atârna pururea cu nădejdea de El, și a te încrede în El în toate, orice ai face și ți s-ar întâmpla. Aflându-se în această dispoziție, Apostolul zicea: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea...?” (Rom. 8, 35). Și după puțin: „Sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii” (Rom. 8, 38). Sau, iarăși: „Întru toate obijduiți, dar nu striviți, în mare cumpănă, dar nu deznădăjduiți, prigoniți, dar nu năpăstuiți, trântiți jos, dar nu nimiciți. Totdeauna purtăm în trup moartea Domnului Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru muritor” (2 Cor. 4, 8-11).

26. În astfel de dispoziție aflându-se Apostolul, neîncetat se ruga. Căci în toate cele ce făcea și i se întâmplau, atârna cu nădejdea de Dumnezeu. De aceea tot Sfinții când se aflau în necazuri se rugau neîncetat, ca să dobândească aptitudinea dragostei. Și de aceea zicea Apostolul: „Deci cu dulceață mă voi lăuda întru neputințele mele, ca să locuiască întru mine puterea lui Hristos” (2 Cor. 12, 9). Iar puțin mai departe: „Când sunt slab, atunci sunt tare” (2 Cor. 12, 10). Dar vai nouă, netrebnicilor, că am părăsit calea Sfinților Părinți, și de aceea suntem pustii de orice rod duhovnicesc».

27. Și zise fratele: «De ce, Părinte, nu am străpungerea inimii?». Și răspunse Bătrânul: «Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noștri. Ne-am făcut groapa tuturor răutăților și de aceea am disprețuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoșată a lui Dumnezeu. Căci cine nu s-ar simți străpuns auzind pe Moise grăind în numele lui Dumnezeu despre păcătoși: „Foc a

ieșit din mânia Mea și va arde până la iadul cel mai de jos. Mânca-va pământul și rodurile lui; arde-va temeliile munților. Îngrămădi-voi asupra lor rele și voi rupe săgețile Mele în ei" (Deut. 32, 22-23). Și iarăși: „Voi ascuți ca fulgerul sabia Mea și va începe mâna Mea judecata și Mă voi răzbuna pe vrăjmașii Mei și voi răsplăti celor ce Mă urăsc" (Deut. 32, 41). Să auzim și pe Isaia strigând: „Cine va vesti vouă că focul arde? Cine va vesti vouă focul cel veșnic?... Mergeți în lumina focului vostru și în flacăra în care ați ars" (Is. 33, 14; 50, 11). Și iarăși: „Vor ieși și vor vedea stârvurile oamenilor care s-au răzvrătit împotriva Mea. Căci viermele lor nu va muri, și focul lor nu se va stinge, și vor fi spre vedere pentru tot trupul" (Is. 66, 24). Auzi și pe Ieremia, care zice: „Dați Domnului Dumnezeului vostru slavă până nu se întunecă și până nu se poticnesc picioarele voastre prin munți întunecoși" (Ier. 13, 16). Și iarăși: „Ascultați, popor nebun și fără de inimă: Ochi au și nu văd, urechi au și nu aud. Au nu vă veți teme de Mine, zice Domnul, și nu veți tremura de fața Mea, de Cel ce a pus nisipul hotar mării și graniță veșnică peste care nu va trece?" (Ier. 5, 21-22). Și iarăși: „Pedepsi-te-va necredința ta și răutatea ta te va mustra. Cunoaște și vezi că amar îți este ție că M-ai părăsit pe Mine, zice Domnul... Eu te-am sădit viță roditoare, toată adevărată. Cum te-ai întors la amărăciune, viță străină?" (Ier. 2, 19, 21). Și iarăși: „Întru adunarea celor ce râd n-am șezut, ci m-am temut de fața mâniei Tale și am șezut singur, căci mă săturasem de amărăciune" (Ier. 15, 17). Și cine nu va tremura auzind pe Iezechiel strigând: „Voi vărsa mânia Mea peste tine, cheltui-voi urgia Mea asupra ta. Și te voi judeca pe tine în căile tale și voi arunca peste tine ticăloșiile tale. Și ochiul Meu nu te va cruța, nici Mă voi milui de tine. Și atunci vei cunoaște că Eu sunt Domnul" (Iez. 7, 3-9). Dar cine nu se căiește auzind pe Daniel descriind limpede ziua înfricoșatei judecăți, când zice: „Eu, Daniel, am privit până fură așezate scaunele. Și S-a așezat Cel vechi de zile. Haina Lui, albă ca zăpada, iar părul capului Său, curat ca lâna. Și scaunul Lui, pară de foc, iar roțile scaunului, foc arzător. Un râu de foc se vărsa și ieșea înaintea Lui. Mii de mii îi slujeau Lui și zeci de mii de zeci de mii stăteau înaintea Lui. Judecătorul Se așează și cărțile fură deschise" (Dan. 7, 9-10), adică faptele săvârșite. Și iarăși: „Văzut-am în vedenie de noapte, și, iată, pe norii cerului venea Cineva ca un Fiu al omului. Și a ajuns până la Cel vechi de zile, și L-au adus înaintea Lui. Și I-au dat Lui stăpânirea, cinstea și Împărăția, și toate neamurile, semințiile și limbile Îi vor sluji Lui. Și stăpânirea Lui, stăpânire veșnică; și Împărăția, Împărăție veșnică. Și m-am cutremurat cu duhul meu, eu, Daniel, și vedeniile din capul meu m-au tulburat" (Dan. 7, 13-15).

28. Și cine nu se înfricoșează auzind și pe David zicând: „A grăit o dată Dumnezeu, și am auzit acestea două: că puterea este a lui Dumnezeu, și a Ta este mila, Doamne; că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui” (Ps. 61, 11). Și, iarăși, să auzim pe Ecclesiastul, care zice: „Sfârșitul cuvântului: Ascultă tot, teme-te de Dumnezeu și păzește poruncile Lui, că aceasta este tot omul. Căci Dumnezeu va aduce tot ce s-a făcut întru ascuns la judecată, cu tot lucrul trecut cu vederea, fie bun, fie rău” (Eccl. 12, 13-14).

29. Dar cine nu tremură auzind pe Apostolul spunând lucruri asemănătoare: „Căci noi trebuie să ne înfățișăm înaintea scaunului lui Hristos, ca să ia fiecare din noi după cele făcute prin trup, fie bine fie rău” (2 Cor. 5, 10)? Cine nu va plânge, așadar, necredința noastră și orbirea sufletului nostru, că, auzind toate acestea, nu ne căim și nu plângem cu amar pentru marea noastră negrijă și ușurință? Acestea văzându-le de mai înainte, Ieremia zicea: „Blestemat cel ce săvârșește lucrurile Domnului cu negrijă” (Ier. 48, 10).

Căci, dacă am avea grijă de mântuirea sufletelor noastre, am tremura de cuvântul Domnului și ne-am grăbi să împlinim poruncile Lui, prin care ne și mântuim. Dar noi, auzind pe Domnul zicând: „Intrați prin poarta cea strâmtă, care duce la viață” (Matei 7, 13), am ales-o pe cea lată și largă, ce duce la pierzare. De aceea vom auzi când va veni din ceruri să judece viii și morții: „Duceți-vă de la Mine, blestematilor, în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui” (Matei 25, 41).

30. Și vom auzi acestea nu fiindcă am făcut fapte rele, ci fiindcă de cele bune n-am grijit și pe aproapele n-am iubit. Iar dacă am făcut rele, cum vom îndura ziua aceea, odată ce am fost cu atâta negrijă? De altfel, „să nu curvești, să nu furi, să nu omori” și celelalte au fost spuse prin Moise celor de demult. Domnul însă, știind că nu ajunge creștinului numai păzirea acestora spre desăvârșire, a zis: „Amin zic vouă, că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra întru Împărăția cerurilor” (Matei 5, 20).

De aceea a poruncit cu orice prilej sfințirea sufletului, pentru care se sfințește și trupul, și dragostea curată față de toți oamenii, prin care putem să dobândim și iubirea față de El; iar pe Sine ni S-a dat pildă până la moarte, ca și pe ucenicii Săi, precum s-a zis adeseori.

31. Ce apărare vom avea, așadar, în ziua aceea, având o asemenea pildă și fiind cu atâta negrijă? Plângându-ne Ieremia pe noi, cei ce ne-am învrednicit de atât har, dar ne-am purtat cu atâta negrijă, mai bine zis am fost plini de toată răutatea, zicea: „Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi, ca să plâng pe

poporul acesta ziua și noaptea?” (Ier. 9, 1).

Dar eu aud și pe Moise zicând despre noi: „Și a mâncat Iacob, și s-a săturat, și s-a făcut îndărătnic cel iubit; îngrășatu-s-a, îngroșatu-s-a și s-a lățit, și a părăsit pe Dumnezeu Care l-a făcut pe el, și s-a depărtat de la Dumnezeu, Mântuitorul lui” (Deut. 32, 15). Iar Miheia plânge și zice: „Vai sufletului meu, că a pierit cel evlavios de pe pământ și nu se mai află între oameni cel ce săvârșește virtutea. Fiecare necăjește cu necaz pe aproapele; spre rău își gătesc mâinile lor” (Mih. 7, 2-3). Iar Psalmistul zice despre noi asemenea: „Mântuiește-mă, Doamne, că a lipsit cel cuvios; că s-au împuținat adevărurile dintre fiii oamenilor...” și celelalte (Ps. 11, 1).

32. Dar și Apostolul plânge pentru noi cu Prorocul, zicând: „Nu este cel ce face bunătate, nu este până la unul. Mormânt deschis este gâtlejul lor, cu limbile lor grăiau vicleșuguri. Venin de aspidă este sub limbile lor, gura lor e plină de blestem și de amărăciune. Întristare și necaz este în căile lor, și calea păcii nu au cunoscut-o. Nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor lor” (Rom. 13, 11-18; Ps. 13, 3; 5, 9; 9, 28; 35, 1). De aceea, prevăzând cele viitoare, scrie despre purtarea noastră cea rea de acum, către Timotei: „Cunoaște aceasta, că în zilele cele de apoi se vor ivi vremuri înfricoșate; că vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de argint, lăudăroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, fără cucernicie, lipsiți de dragoste, neînduplecați, clevetitori, neînfrânați, neîmblânzite neiubitori de bine, vânzători, obraznici...” și celelalte (2 Tim. 3, 1-4). Vai nouă, că am ajuns la cele din urmă dintre rele, căci spune-mi mie: Care dintre noi nu e părtaș al relelor pomenite? Nu s-a împlinit la noi prorocia? Nu suntem toți lacomi cu stomacul? Nu suntem toți iubitori de plăcere, nu toți nebuni pentru pământ și iubitori de materie? Nu toți plini de mânie? Nu toți întărâtați? Nu ținem toți minte răul? Nu suntem toți trădători a toată virtutea? Nu suntem toți clevetitori? Nu toți iubitori de sudalme? Nu toți obraznici, nu toți urâtori de frați? Nu toți îngâmfați? Nu toți trufași? Nu toți lăudăroși? Nu toți fățarnici? Nu toți iubitori de slavă deșartă? Nu toți vicleni, nu toți pizmași? Nu toți nesupuși? Nu toți nepăsători? Nu toți nestatornici? Nu toți ușuratici, nu toți fără grijă la poruncile Mântuitorului? Nu toți plini de toată răutatea? Nu ne-am făcut, în loc de biserică a lui Dumnezeu, templu al idolilor? Nu suntem sălașuri ale duhurilor rele în loc să fim ai Duhului Sfânt? Nu numim pe Dumnezeu Tată în chip mincinos? Nu ne-am făcut, în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai gheenei? Nu ne-am făcut mai răi decât iudeii, noi, cei ce purtăm azi numele lui Hristos? Nimeni să nu se răzvrătească auzind adevărul, fiindcă și aceia, nelegiuiți

fiind, ziceau: „Noi avem un singur Tată, pe Dumnezeu” (Ioan 8, 41). Dar au auzit de la Mântuitorul: „Voi sunteți din tatăl vostru, diavolul, și poftele tatălui vostru, diavolul, vreți să le faceți” (Ioan 8, 44).

33. Cum deci, fiind și noi călcători ai poruncilor Lui, nu vom auzi de la El aceleași cuvinte? Căci și Apostolul pe cei purtați de Duhul i-a numit fii ai lui Dumnezeu: „Câți sunt, zice, purtați de Duhul, aceștia sunt fii ai lui Dumnezeu” (Rom. 8, 14). Dar cum putem să auzim noi, cei purtați de moarte, că suntem fii ai lui Dumnezeu? „Căci cugetul trupului este moarte” (Rom. 8, 6). Cei purtați de Duhul se fac arătați din roadele Duhului. Să vedem, așadar, roadele Duhului. „Căci roada Duhului este, zice, iubirea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, facerea de bine, bunătatea, credința, blândețea, înfrânarea” (Gal. 5, 22). Oare avem acestea în noi? Sau nu cumva le avem pe toate cele potrivnice? Cum putem așadar să auzim că suntem fii ai lui Dumnezeu, și nu mai degrabă ai celui potrivnic? Căci cel născut din cineva este asemenea celui care l-a născut. Arată aceasta și Domnul, zicând: „Cel născut din Duhul, duh este” (Ioan 3, 6). Noi însă ne-am făcut trupuri ce poftesc împotriva Duhului și de aceea cu dreptate auzim de la El: „Nu va rămâne Duhul Meu în oamenii aceștia, deoarece sunt numai trupuri” (Fac. 6, 3). Cum putem să auzim, așadar, că suntem creștini, neavând nimic al lui Hristos în noi?

34. Dar va zice, poate, cineva: Dar am credința, și-mi ajunge credința în EI pentru mântuire. Îi va răspunde acestuia Iacob, zicând: „Că și diavolii cred și se cutremură” (Iac. 2, 19); și iarăși: „Credința fără fapte moartă este, precum și faptele fără credință” (Iac. 2, 20). Dar cum și credem în El, sau cum Îi credem Lui în privința celor viitoare, noi, care nu-I credem în privința celor vremelnice și prezente, și de aceea suntem amestecați cu cele pământești și trăim trupului, oștindu-ne împotriva Duhului? Cei ce au crezut cu adevărat lui Hristos și L-au sălășluit întreg în ei prin porunci ziceau așa: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine. Iar de trăiesc acum în trup, trăiesc prin credința în Fiul lui Dumnezeu, Cel ce m-a iubit pe mine și S-a dat pe Sine pentru mine” (Gal. 2, 20). De aceea, pătimind de dragul Lui pentru mântuirea tuturor, ca niște următori întocmai ai Lui și ca niște păzitori adevărați ai poruncilor Lui, ziceau: „Ocărâți, noi binecuvântăm; prigoniți, noi răbdăm; huliți, noi mângâiem” (1 Cor. 4, 12-13). Aceasta o făceau pentru că-L auziseră pe El zicând: „Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, rugați-vă pentru cei ce vă dosădesc pe voi” și celelalte (Matei 5, 44). Prin cuvintele și faptele lor se arată lucrând în ei Hristos. Dar noi, fiindcă lucrăm împotriva

tuturor poruncilor Lui, ne-am umplut de toată necurăția. Și de aceea am ajuns, în loc de biserică a lui Dumnezeu, casă de negustorie, și în loc de casă de rugăciune, peșteră de tâlhari; în loc de neam sfânt, neam păcătos, și în loc de popor al lui Dumnezeu, popor plin de păcate; în loc de sămânță sfântă, sămânță rea, și în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai nelegiuirii, fiindcă am părăsit poruncile Domnului și slujim duhurilor viclene prin patimile necurate, mâniind pe Sfântul lui Israel.

35. De aceea, plângându-ne marele Isaia și vrând să ne ajute în căderea noastră, zice: „De ce vă mai răniți iarăși, adăugând fărădelege? Tot capul vă este spre durere și toată inima, spre întristare. De la picioare până la cap nu este în el loc întreg. Totul este numai rană, numai vânătaie și numai bube pline de puroi. Nu se mai poate pune plasture, nici untdelemn, nici legătură” (Is. 1, 5-6). Apoi urmează: „Părăsită va fi fața Sionului ca o colibă într-o vie și ca un pătul într-o grădină, ca o cetate împresurată” (Is. 1, 8). Această pustiire a sufletelor noastre a arătat-o și Apostolul, zicând: „Și precum n-au găsit cu cale să-L cunoască pe Dumnezeu, i-a lăsat pe ei Dumnezeu în minte netrebnică să facă cele ce nu trebuie; plini fiind de toată nedreptatea, răutatea, viclenia, lăcomia, plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înșelăciune, de purtări urâte, șoptitori, bârfitori, urători de Dumnezeu, ocărâtori, semeți, trufași, născocitori de rele, nesupuși părinților, bezmetici, neiubitori, călcători de cuvânt, nemilostivi, care, deși cunosc dreptatea lui Dumnezeu, că adică cei ce fac acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că fac acestea, ci și încuviințează pe cei ce le fac. De aceea i-a dat pe ei Dumnezeu spre patimi de necinste, ca să-și necinstească trupurile lor între ei” (Rom. 1, 28-32). Iar urmarea acestora este că: „Se descoperă mânia lui Dumnezeu din ceruri peste toată necredința și nedreptatea oamenilor” (Rom. 1, 18) și celelalte.

36. Această pustiire a sufletului vestind-o și Domnul, zice: „Ierusalime, Ierusalime, care ucizi pe proroci și omori cu pietre pe cei trimiși la tine, de câte ori n-am vrut să strâng pe fiii tăi cum își adună găina puii săi sub aripi, și n-ai vrut? Iată, casa voastră se va lăsa pustie” (Matei 23, 37-38). Iar Isaia, văzându-ne pe noi, așa-zișii monahi, săvârșind numai slujbele trupești și disprețuind pe cele duhovnicești, și de aceea aflându-ne plini de trufie, a zis: „Ascultați cuvântul Domnului, fruntași ai Sodomei, luați aminte la legea Domnului, popor al Gomorei! Ce-Mi trebuie Mie mulțimea jertfelor voastre? M-am săturat de arderile-de-tot ale berbecilor și nu mai vreau grăsimea mieilor și sângele taurilor și al țapilor. Căci cine le-a cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcați în

curtea templului Meu. De-Mi veți aduce floarea făinii, zadarnic este. Tămâierea voastră îmi face scârbă. Lunile noi, sâmbetele și ziua cea mare nu le mai pot suferi. Sufletul Meu urăște postul, odihna și sărbătorile voastre. M-am săturat de voi, nu vă mai pot răbda. Când întindeți mâinile spre Mine, Eu Îmi întorc ochii de la voi. Și de veți înmulți rugăciunea, nu vă voi auzi" (Is. 1, 10-15). De ce? „Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge" (Is. 1, 15). Căci „cel ce urăște pe fratele său este ucigaș de oameni" (1 Ioan 3, 15). De aceea, toată nevoința (asceza) care nu are iubire e străină de Dumnezeu.

37. De aceea, mustrând de departe și fățărnicia noastră, zice: „Poporul acesta cu buzele lui Mă cinstește; dar inima lui este departe de Mine, și în zadar Mă cinstește" (Is. 29, 13; Matei 15, 8) și celelalte. Căci cele pe care Domnul nostru le-a spus, plângând pe farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, fățarnicii de azi, care ne-am învrednicit de atât har, și suntem mai răi ca aceia. Oare nu legăm și noi poveri grele și anevoie de purtat și le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mișcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem și noi toate faptele noastre spre a fi văzuți de oameni? Oare nu iubim și noi să ședem în fruntea mesei la ospețe și pe scaunul de frunte în adunări, și să fim chemați de oameni: „rabbi, rabbi", iar pe cei care nu ni le dau acestea îi urmărim până la moarte? Oare n-am luat și noi cheia cunoștinței și închidem Împărăția cerurilor înaintea oamenilor, neintrând nici noi, și nelăsându-i nici pe alții să intre?

Oare nu ocolim și noi marea și pământul ca să facem un prozelit, și, când se întâmplă aceasta, îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem și noi povățuitori orbi, strecurând țânțarul și înghițind cămila? Oare nu curățăm și noi partea din afară a paharului, cea de la vedere, iar cea dinăuntrul nostru e plină de răpire și lăcomie, mai bine-zis de necurăție? Oare nu zeciuim și noi izma și mărarul și orice legumă, și trecem cu vederea judecata și iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem și noi niște morminte întunecoase, arătându-ne oamenilor pe din afară drepți, iar pe dinăuntru fiind plini de toată fățărnicia, nelegiuirea și necurăția? Oare nu zidim și noi mormintele mucenicilor și împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucigașii lor?

Cine nu ne va plânge așadar pe noi pentru o astfel de simțire? Cine nu va plânge o asemenea robie a noastră? De aceea noi, cei ce suntem fii cinstiți ai lui Dumnezeu, suntem socotiți ca niște vase de lut. De aceea s-a înnegrit aurul și s-a stricat argintul cel bun. De aceea noi, nazareii Sionului, care luminam mai tare ca zăpada, am ajuns ca niște abisinieni; noi, care eram mai albi ca laptele, ne-am

înnegrit mai tare ca cerneala. De aceea s-a întunecat chipul nostru mai tare ca funinginea. Cei ce ne hrăneam cu nuci de cocos ne tăvălim acum în lături. S-au mărit nelegiuirile noastre mai mult decât nelegiuirile Sodomei. Noi, cei ce eram fiii zilei și fiii luminii, am ajuns fiii nopții și ai întunericului; iar din fii ai Împărăției ne-am făcut fiii gheenei. De aceea noi, fiii Celui Preaînalt, murim ca niște oameni și cădem ca unul dintre boieri (Ps. 81, 7). De aceea am fost predați în mâinile vrăjmașilor nelegiuiți, adică ale dracilor cumpliți și ale împăratului nedrept și atotviclean al întregului pământ, ale căpeteniei lor adică, ca unii ce am păcătuit și am săvârșit fărădelege, nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, și am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, și am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând.

Dar să nu ne predai până în sfârșit, pentru numele Tău, Doamne; și să nu rupi Testamentul Tău; și să nu depărtezi de la noi mila Ta, pentru milostivirile Tale, Tatăl nostru Cel din ceruri, și pentru mila Sfântului Tău Duh. „Nu pomeni fărădelegile noastre cele vechi, ci degrabă să vină înaintea noastră milostivirile Tale, că am ajuns săraci foarte. Ajută-ne nouă, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, pentru slava numelui Tău; Doamne, miluiește-ne și iartă-ne păcatele noastre, pentru numele Tău” (Ps. 78, 8-9). Doamne, adu-Ți aminte de pârga pe care, luând-o dintru noi, pentru iubirea de oameni, Unul-Născut Fiul Tău o ține pentru noi în ceruri, ca să ne dăruiască nădejdea tare a mântuirii și să nu devenim din deznădejde mai răi. Mântuiește-ne pentru cinstit sângele Lui, pe care l-a vărsat pentru viața lumii, pentru sfinții Săi Apostoli și Ucenici, care și-au vărsat sângele lor propriu pentru numele Lui, pentru sfinții Proroci, Părinți și Patriarhi, care s-au nevoit să facă bucurie numelui Tău. Nu trece cu vederea rugăciunea noastră, Doamne, și nu ne părăsi până la sfârșit. Căci nu ne încredem în dreptățile noastre, ci în mila Ta, prin care porți grijă de tot neamul nostru. Cerșim și rugăm bunătatea Ta, ca să nu ni se facă nouă spre osândă taina mântuirii, hărăzită nouă de Unul-Născut Fiul Tău, și să nu ne lepezi pe noi de la fața Ta. Nu Te scârbi de nevrednicia noastră, ci ne miluiește pe noi după mare mila Ta; și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fărădelegile noastre, ca, apropiindu-ne fără de osândă înaintea sfintei Tale slave, să ne învrednicim de acoperământul Fiului Tău cel Unul-Născut și să nu fim lepădări ca niște slugi netrebnice ale păcatului.

Da, Stăpâne, Doamne atotputernice, auzi rugăciunea noastră, că afară de Tine pe altul nu cunoaștem. Numele Tău numim; căci Tu ești Cel ce lucrează toate în toți și ajutorul de la Tine îl cerem toți. „Caută din cer, Doamne, și privește din casa sfintei Tale slave. Unde sunt râvna și tăria Ta? Unde este mulțimea milei Tale și a

îndurărilor Tale, că ai răbdat căderea noastră? Căci Tu ești Tatăl nostru, fiindcă Avraam nu ne-a cunoscut pe noi și Israel nu ne-a știut pe noi. Ci Tu, Doamne, Tatăl nostru, mântuiește-ne pe noi, că de la început este peste noi numele Tău cel sfânt și al Fiului Tău cel Unul-Născut și al Sfântului Tău Duh. De ce ne-ai rătăcit pe noi, Doamne, de la calea Ta? Nu ne pedepsi pe noi cu toiagul judecăților Tale. De ce ai învârtoșat inimile noastre ca să nu se teamă de Tine? Ne-ai părăsit pe noi în propria lege a rătăcirii noastre? Întoarce, Doamne, pe robii Tăi pentru sfânta Ta Biserică și pentru toți Sfinții Tăi din veac, ca să moștenim puțin din muntele Tău cel sfânt. Vrăjmașii noștri au călcat locul Tău cel sfânt. Ne-am făcut ca la început, când nu stăpâneai peste noi, nici nu se chema numele Tău peste noi" (Is. 63, 15-19)[2].

38. „De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munții și se vor topi ca ceara de fața focului; focul va arde pe cei potrivnici, și înfricoșat va fi Numele Tău vrăjmașilor Tăi. Când vei face lucrurile Tale mărite, se vor cutremura de Tine munții. Din veac n-am auzit, nici ochii noștri n-au văzut Dumnezeu afară de Tine. Și lucrurile Tale, pe care le vei face, vor fi milă celor ce vor răbda. Căci dreptatea se va întâlni cu cei ce o fac și-și vor aduce aminte de căile Tale. Iată, Tu Te-ai mâniat, și noi am păcătuit" (Is. 64, 1-5). Mai bine zis noi am greșit, și Tu Te-ai mâniat. „De aceea am rătăcit toți și ne-am făcut ca niște necurați. Ca o cârpă lepădată e toată dreptatea noastră, și am căzut ca frunzele pentru fărădelegile noastre; așa ne va duce vântul pe noi. Nu este cine să cheme numele Tău și cine să Te pomenească spre a fi ajutat. Întors-ai fața Ta de la noi și ne-ai părăsit pe noi pentru păcatele noastre. Și acum, Doamne, Tatăl nostru ești Tu, iar noi tină, lucrul mâinilor Tale suntem toți. Nu Te mânia pe noi foarte, nici pomeni vreodată păcatele noastre. Privește, căci poporul Tău suntem toți. Cetatea sfântului Tău, Sionul, a ajuns pustie. Ca un pustiu s-a făcut Ierusalimul. Casa sfântului nostru a ajuns blestem, și slava pe care au binecuvântat-o Părinții noștri a fost cuprinsă de foc, și toate cele mărite s-au dărâmat. Și toate acestea le-ai răbdat, Doamne, și ai tăcut, și ne-ai smerit din cale afară" (Is. 64, 6-12).

39. Toate acestea i s-au întâmplat poporului Tău vechi prin preînchipuire, dar acum s-au împlinit cu adevărat la noi. „Făcutu-ne-am de ocară vecinilor noștri, diavolii, și de batjocură și de râs celor ce stau în jurul nostru" (Ps. 78, 4). Ci caută din cer și vezi și ne mântuiește pe noi pentru numele Tău cel sfânt. Fă-ne să cunoaștem meșteșugirile vrăjmașilor noștri și ne mântuiește de uneltirile lor. Nu depărta de la noi ajutorul Tău, că noi nu suntem

[2] Citat liber.

în stare să învingem cele ce ne vin împotrivă, dar Tu ești puternic să ne mântuiești de toți vrăjmașii. Mântuiește-ne pe noi, Doamne, din greutățile lumii acesteia, după bunătatea Ta, ca în curată conștiință, trecând marea vieții și înfățișându-ne întregi și fără pată înaintea scaunului înfricoșat, să ne învrednicim de viața cea veșnică».

40. Auzindu-le toate acestea fratele, și cuprins fiind de mare căință, zise cu lacrimi Bătrânului: «Din câte văd, Părinte, nu mi-a rămas nicio nădejde de mântuire. „Căci fărădelegile mele au covârșit capul meu” (Ps. 37, 4). Ci rogu-te să-mi spui: ce trebuie să fac?». Iar Bătrânul răspunzând, zise: «Mântuirea este un lucru oamenilor cu neputință. La Dumnezeu însă toate-s cu putință, precum a zis Însuși Domnul (Matei 19, 26). „Să ieșim înaintea feței Lui întru mărturisire, să ne închinăm, să cădem și să plângem înaintea Domnului, Care ne-a făcut pe noi, căci El este Dumnezeul nostru” (Ps. 94, 2-3). Să auzim ceea ce spune El prin glasul lui Isaia: „Când te vei întoarce și vei suspina, atunci te vei mântui” (Is. 30, 15). Și iarăși: „Nu e puternică mâna Domnului ca să ne mântuiască? Sau s-a îngreunat urechea Lui ca să nu audă? Ci păcatele pun zid între noi și Dumnezeu, și din pricina păcatelor noastre s-a întors fața Lui ca să nu ne miluiască” (Is. 59, 1-2). De aceea zice: „Spălați-vă, face-vă-ți curați, smulgeți răutățile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei, opriți-vă din răutățile voastre, învățați să faceți binele, cereți judecată, scăpați pe cel nedreptățit, faceți dreptate orfanului și apărați pe văduvă. Și veniți să ne judecăm, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi; și de vor fi stacojii ca focul, ca lâna le voi albi. De veți vrea să Mă ascultați, bunătățile pământului veți mânca, căci gura Domnului a grăit acestea” (Is. 1, 16-19). Și iarăși, prin Ioil: „Întoarceți-vă la Mine din toată inima voastră, în post, în plângere și jelanie. Sfâșiați-vă inimile voastre, și nu hainele voastre. Căci milostiv și îndurat este Domnul și-I pare rău de cele rele” (Ioil 2, 12-13). Iar către Iezechiel: „Fiul omului, spune casei lui Israel: Așa ați vorbit zicând: Rătăcirile noastre și fărădelegile noastre asupra noastră sunt și în ele ne topim, și cum vom trăi? Spune lor: Viu sunt Eu, zice Domnul; nu voiesc moartea necredinciosului, ci să se întoarcă de la calea lui și să fie viu. Cu întoarcere întoarceți-vă de la calea voastră; pentru ce să muriți, casa lui Israel?” (Iez. 33, 10-11). Iar Cartea a 3-a a Regilor, arătând covârșitoarea bunătate a lui Dumnezeu, zice prin Ilie, ca să audă Ahab, care se afla în via lui Nabot, pe care o moștenise omorându-l prin Izabela: „Acestea zice Domnul: Ai ucis și ai moștenit. În locul în care au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii sângele tău... Și pe Izabela câinii o vor mânca la

marginea zidului lui Izreel... Și auzind Ahab aceste cuvinte, și-a rupt hainele sale, și-a pus sac pe trupul său, și a postit, și a dormit în sac. Și a fost cuvântul Domnului către Ilie zicând: Iată că s-a rușinat Ahab de fața Mea. Nu voi mai aduce rele în zilele lui" (3 Regi 21, 19, 23, 27-29). Iar David zice: „Fărădelegea mea am cunoscut, și păcatul meu nu l-am acoperit. Zis-am: Mărturisit-am împotriva mea fărădelegea mea Domnului; și Tu ai iertat necredința inimii mele. Pentru ea se va ruga Ție tot cuviosul la vreme rânduită; chiar în potop de ape multe, ele de el nu se vor apropia" (Ps. 31, 5-7). Iar în Evanghelie zice Domnul: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția cerurilor" (Matei 4, 17). Iar lui Petru, care întreabă: „De câte ori pe zi îmi va greși fratele meu și îi voi ierta lui? Au doară până la șapte ori?", îi răspunde Cel prin fire bun și neasemănat în bunătate: „Nu zic ție de șapte ori, ci până la șaptezeci de ori câte șapte" (Matei 18, 22). Ce este pe măsura acestei bunătăți? Ce este pe potriva acestei iubiri de oameni?

41. Cunoscând, așadar, frica de Dumnezeu, bunătatea și iubirea Lui de oameni, din Vechiul și Noul Testament, să ne întoarcem din toată inima noastră. De ce să pierim, fraților? Să ne spălăm mâinile noi, păcătoșii. Să ne curățăm inimile noi, cei cu sufletele îndoite. Să ne tânguim, să jelim și să plângem pentru păcatele noastre. Să încetăm din răutățile noastre. Să credem în milostivirile Domnului. Să ne temem de amenințările Lui, să păzim poruncile Lui. Să ne iubim unii pe alții din toată inima. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi și se scârbesc de noi, ca să se mărească numele Domnului și să ni se arate în bucuria Lui. Să ne dăm iertare unii altora noi, cei ce ne-am ispitit unul pe altul, ca unii ce am fost războiți toți de vrăjmașul comun. Să stăm împotrivă gândurilor noastre, chemând pe Dumnezeu ca aliat în lupta noastră, și să alungăm din noi duhurile rele și necurate. Să supunem trupul duhului, chinuindu-l și târându-l robit (1 Cor. 9, 27) prin tot felul de strâmtorări. „Să ne curățăm pe noi de toată întinăciunea trupului și a duhului". Să ne stârnim unii pe alții la sporirea în iubire[3] și fapte bune. Să nu ne pizmuim între noi, nici pizmuindu-ne să ne sălbătăcim la inimă. Mai degrabă să avem milă unii de alții și să ne tămăduim unii pe alții prin smerenie. Să nu ne bârfim unii pe alții, nici să nu ne batjocorim unii pe alții, căci suntem unii altora mădulare. Să lepădăm de la noi negrija și ușurința, și să stăm bărbătește, luptând împotriva duhurilor răutății, căci „Îl avem pe Iisus Hristos mângâietor drept la Tatăl, și El ne este ispășire pentru păcatele noastre" (1 Ioan 2, 1-2). Să ne rugăm Lui cu inimă curată, din tot sufletul nostru, și ne va ierta

[3] În text: paroxismul iubirii.

păcatele noastre. „Căci aproape este Domnul de toți cei ce-L cheamă pe El întru adevăr” (Ps. 144, 19). De aceea zice: „Jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și dă Celui Preaînalt rugăciunile tale. Și Mă cheamă pe Mine în ziua necazului tău și te voi scăpa, și Mă vei slăvi pe Mine” (Ps. 49, 15-16). Iar Isaia zice: „Rupe toată legătura nedreptății, dezleagă jugul legămintelor silnice, dă drumul celor asupriți și rupe toată scrisoarea nedreaptă. Frânge celui flămând pâinea ta și pe săracii fără sălaș adu-i în casa ta. De vezi pe cineva gol, îmbracă-l, și nu trece cu vederea pe cei din sămânța neamului tău. Atunci lumina ta va izbucni ca zorile, și tămăduirea ta va răsări degrabă. Și va umbla înaintea ta dreptatea ta, și slava Domnului te va înconjura” (Is. 58, 6-8). Iar după acestea zice: „Atunci vei striga, și Dumnezeu te va auzi pe tine. Încă grăind tu, va zice: Iată, aici sunt. Atunci va răsări în întuneric lumina ta și întunericul tău va fi ca amiaza. Și Dumnezeu va fi cu tine totdeauna și te va sătura precum poftește sufletul tău” (Is. 58, 9-11). Iată așadar că, rupând toată legătura nedreptății din inima noastră și dezlegând tot jugul legămintelor silnice, adică al ținerii minte a răului, și grăbindu-ne să facem bine aproapelui din tot sufletul, ajungem să fim înconjurați de lumina cunoștinței și ne slobozim de patimile de ocară, umplându-ne de toată virtutea, luminându-ne de slava lui Dumnezeu și eliberându-ne de toată neștiința; iar rugându-L pe Hristos, suntem auziți și-L avem pe Dumnezeu cu noi pururea, și ni se satură dorința după Dumnezeu.

42. Să ne iubim, așadar, unii pe alții, și vom fi iubiți de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă-răbdare întreolaltă, și va fi și El cu îndelungă-răbdare față de păcatele noastre. Să nu răsplătim răul cu rău, și nu vom primi după păcatele noastre. Căci iertarea greșelilor noastre o aflăm în iertarea fraților. Iar mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră față de aproapele. De aceea a zis Domnul: „Iertați, și vi se va ierta vouă” (Luca 6, 37). Și iarăși: „De veți ierta oamenilor greșelile lor, și Tatăl vostru Cel din ceruri va ierta vouă greșelile voastre” (Matei 6, 14). Sau: „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui” (Matei 5, 7). Sau: „Cu ce măsură veți măsura, cu aceea se va măsura vouă” (Matei 7, 2). Iată, ne-a dăruit nouă Domnul chip de mântuire și ne-a dat nouă putere veșnică de-a ne face fii ai lui Dumnezeu. Prin urmare, în voia noastră stă mântuirea noastră.

43. Drept aceea, să ne dăm pe noi înșine Domnului în întregime, ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta S-a făcut om, fiind Dumnezeu și Stăpân prin fire. Să ascultăm de El, și va birui fără greutate asupra vrăjmașilor noștri. „Dacă poporul Meu ar fi ascultat de Mine, zice, dacă Israel ar fi umblat în căile Mele, aș fi umilit până la nimicire

pe vrăjmașii lor și aș fi pus mâna Mea asupra celor ce-i necăjesc pe ei” (Ps. 80, 12-13). Să ne punem toată nădejdea noastră numai în El și să aruncăm toată grija noastră numai asupra Lui, și ne va mântui pe noi de tot necazul, și toată viața ne va hrăni El Însuși. Să iubim pe tot omul din suflet; dar să nu ne punem nădejdea în niciunul dintre oameni. Căci câtă vreme ne susține Domnul, ne înconjoară toți prietenii, și toți vrăjmașii noștri sunt fără putere. Când însă ne părăsește Domnul, atunci ne părăsesc și prietenii cu toții, și toți vrăjmașii dobândesc putere împotriva noastră. Dar și cel ce îndrăznește bizuindu-se pe sine va cădea cu cădere jalnică. Cel ce se teme însă de Domnul, se va înălța. De aceea a zis David: „Nu voi nădăjdui în arcul meu, și sabia mea nu mă va mântui. Că Tu ne-ai mântuit pe noi de cei ce ne necăjesc și ai făcut de rușine pe cei ce ne urăsc” (Ps. 43, 8-9).

44. Să nu stăruim în gânduri care ne prezintă păcatele noastre micșorate și care ne spun ca niște oracole că am primit iertarea. Întărindu-ne împotriva lor, Domnul a zis: „Păziți-vă pe voi de prorocii mincinoși, care vor veni la voi în piele de oaie, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori” (Matei 7, 15). Căci câtă vreme mintea noastră este încă tulburată de păcat, încă n-am primit iertarea lui, fiindcă n-am făcut încă roade vrednice de pocăință. Și roada căinței este nepătimirea sufletului; iar nepătimirea înseamnă ștergerea păcatului. Dar nu avem încă desăvârșită nepătimire dacă aici suntem tulburați de patimi, aici nu. Deci n-am primit încă desăvârșit nici iertarea păcatelor. De păcatul strămoșesc ne-am slobozit prin Sfântul Botez, dar de cel pe care am îndrăznit să-l săvârșim după Botez ne slobozim prin căință.

45. Drept aceea, să ne căim cu adevărat ca, sloboziți de patimi, să dobândim iertarea păcatelor. Să disprețuim cele vremelnice ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii și să cădem din dragostea lui Dumnezeu. „Să umblăm în duh, și nu vom mai împlini pofta trupului” (Gal. 5, 16). Să veghem, să fim treji, să lepădăm somnul ușurătății. Să râvnim a păși pe urmele sfinților atleți ai Mântuitorului; să imităm luptele lor, uitând pe cele dindărăt și întinzându-ne spre cele dinainte. Să imităm drumul lor neodihnit, râvna lor aprinsă, stăruința în înfrânare, sfințenia neprihănirii, vitejia răbdării, neclintirea îndelungii răbdări, duioșia milei, netulburarea blândeții, căldura râvnei, nefățărnicia iubirii, înălțimea smereniei, neprisosința sărăciei, bărbăția, bunătatea, îngăduința. Să nu ne dedăm plăcerilor; să nu ne moleșim în cugetări; să nu ne întinăm conștiința. „Să urmărim pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul” (Evr. 12, 14). Pe lângă acestea, să fugim de lume, fraților, și de stăpânul lumii. Să

părăsim trupul și cele trupești. Să pășim întins spre cer; acolo vom vedea cetatea noastră. Să imităm pe dumnezeiescul Apostol, să primim pe Căpetenia vieții, să ne bucurăm de Izvorul vieții. Să cântăm în cor cu îngerii; să lăudăm cu Arhanghelii pe Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava, și stăpânirea, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin».

CUVÂNT ASCETIC

ALE CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele patru sute de capete despre dragoste

Cuvânt înainte către Elpidie[4]

Iată, am trimis Cuviosiei tale, Părinte Elpidie, pe lângă *Cuvântul despre viața ascetică,* și *Cuvântul despre dragoste,* în tot atâtea sute de capete cât cele patru Evanghelii. Poate nu este în ele nimic vrednic de așteptarea ta. Dar atâta ne-a fost puterea. Pe lângă aceasta, să afle Sfinția ta că nici acestea nu sunt roadele cugetării mele. Ci, străbătând scrierile Sfinților Părinți și culegând de acolo cele ce stau în legătură cu tema noastră, am îndesat lucruri multe în cuvinte puține, ca să fie ușor de ținut minte. Și așa le-am trimis Cuviosiei tale, rugându-te să le citești cu îngăduință și să scoți numai folosul din ele, iar lipsa de frumusețe a cuvintelor să o treci cu vederea, și să te rogi pentru smerenia mea, cea pustie de tot folosul duhovnicesc. Mai rogu-te încă și pentru aceea, ca să nu socotești că le-am scris acestea ca să te conturb. Căci am împlinit o poruncă. O spun aceasta fiindcă mulți suntem astăzi care conturbăm prin cuvinte, iar cei care învață prin fapte, sau se lasă învățați, sunt foarte puțini[0] [1]. Dar mai ales te rog să iei aminte cu multă stăruință la fiecare dintre capete. Căci socotesc că nu sunt toate ușor de înțeles de toți, ci cele mai multe au lipsă de o împreună-cercetare din partea multora, deși pare că sunt simple după cuvânt. Poate din ele va ieși la iveală ceva folositor

---

[4] Migne, P. G. 954-1080, cu titlul *Capita de charitate; în Filocalia greacă,* vol. I, ed. a II-a, p. 201-232

[0] **[0]** Scoliile unui necunoscut - După scolia [49], ar putea presupune cineva că autorul e Dimitrie Kydones sau fratele său Prohor, adversarii Sfântului Grigorie Palama în secolul 14. Fiecare avea motiv să se plângă că îi sunt defăimate „viața și credința”, fiind declarați eretici de Biserică. Numai că aceia se numeau Κυδώνης, pe când acesta își zice Κηδόνιος. (Vezi la Giuseppe Cammelli, *Démétrius Cydonès, Correspondance,* Paris, 1930).

[1] **[1]** Noi nu putem învăța și nu ne lăsăm învățați nici prin cuvinte, nici prin fapte. Dar totuși vrem să învățăm prin cuvinte și să ne facem altora doctori, când noi înșine suntem plini de răni. Gândește-te și la aceea că: „Nu toate sunt ușor de înțeles celor ce vor să înțeleagă, chiar dacă se pare că da”. Deci cine nu se va mira de cei ce făgăduiesc, cu toată seriozitatea, să învețe acestea chiar și pe muieruștile ce trăiesc în desfătări, și pe prunci?

pentru suflet. Și cu siguranță prin harul lui Dumnezeu va răsări ceva folositor celui care citește fără gânduri iscoditoare, ci cu frica lui Dumnezeu și cu dragoste. Dar celui ce nu citește pentru folosul duhovnicesc această lucrare sau oricare alta, ci pentru a aduna cuvinte spre a batjocori pe scriitor, ca să se înfățișeze pe sine, vezi Doamne, mai înțelept decât acela, ca unul ce e plin de închipuire, nu-i va răsări de nicăieri niciodată niciun folos.

Întâia sută a capetelor despre dragoste

1. **D**ragostea este o dispoziție bună și afectuoasă a sufletului, datorită căreia el nu cinstește niciunul din lucruri mai mult decât cunoștința lui Dumnezeu. Dar este cu neputință să ajungă la deprinderea dragostei cel ce e împătimit de ceva din cele pământești.

2. Dragostea este născută din nepătimire; nepătimirea, de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea, de răbdare și îndelungă-răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit, frica, de credința în Domnul[5].

3. Cel ce crede în Domnul se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri se înfrânează de la patimi; cel ce se înfrânează de la patimi rabdă necazurile; cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea în Dumnezeu desface mintea de toată împătimirea după cele pământești; în sfârșit, mintea desfăcută de acestea va avea iubirea către Dumnezeu.

4. Cel ce iubește pe Dumnezeu[2] prețuiește cunoștința Lui mai mult decât toate cele făcute de El și stăruie pe lângă ea neîncetat cu mare dor.

5. Dacă toate cele ce sunt prin Dumnezeu și pentru Dumnezeu au fost făcute, și dacă Dumnezeu este mai bun decât cele făcute de El, cel ce părăsește pe Dumnezeu, Care e neasemănat mai bun, și se ocupă cu cele mai rele, se arată pe sine prețuind mai mult cele făcute de Dumnezeu decât pe Dumnezeu.

6. Cel ce are mintea pironită în dragostea de Dumnezeu disprețuiește toate cele văzute și însuși trupul său, ca pe ceva străin.

7. Dacă sufletul e mai bun decât trupul [3] și dacă Dumnezeu, Care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinstește trupul mai mult decât sufletul, și lumea zidită de

---

[5] Capetele 2-3 ne arată ordinea cronologică a virtuților după Sfântul Maxim Mărturisitorul.

[2][2] Când Apostolul zice: „Iar de iubește cineva pe Dumnezeu, acela cunoscut este de El” (1 Cor. 8, 3), vrea să spună că iubindu-L noi pe Domnul, suntem cunoscuți de El. „Iar dacă suntem cunoscuți, suntem și învățați”, zice Grigorie, cel mare atât în virtute, cât și în teologie. Acesta cred că și este înțelesul sentinței: „Iubirea e născută de nepătimire; iar iubirea naște lumina cunoștinței”.

[3][3] Pe cine nu impresionează această sentință? Socotesc că mai ales pe cei ce mor pentru Mamona, adică pentru domnul și stăpânul lumii acesteia.

Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, nu se deosebește întru nimic de închinătorii la idoli.

8. Cel ce și-a desfăcut mintea de iubirea și de preocuparea stăruitoare de Dumnezeu și o are legată de ceva din cele ce cad sub simțuri, acela cinstește trupul mai mult decât sufletul și cele făcute de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, Care le-a făcut.

9. Dacă viața minții este lumina cunoștinței, iar aceasta e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s-a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezeiască.

10. Când mintea pornește în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci, luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăsește simțirea față de toate cele făcute de Dumnezeu, precum și ochiul sensibil nu mai simte stelele când răsare soarele.

11. Toate virtuțile ajută mintea să câștige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.

12. Când mintea e răpită prin dragoste de cunoștința dumnezeiască și, ieșind afară din toate cele făcute, simte nemărginirea dumnezeiască, atunci, copleșită de prezența dumnezeiască, se trezește la simțirea smereniei sale, asemenea dumnezeiescului Isaia, și rostește cu uimire cuvintele Proorocului: „O, nenorocitul de mine! Sunt pierdut! Căci om fiind și buze spurcate având și locuind în mijlocul unui popor ce are gură spurcată, am văzut cu ochii mei pe împăratul Domnul Savaot” (Is. 6, 5).

13. Cel ce iubește pe Dumnezeu [4] nu poate să nu iubească și pe tot omul ca pe sine însuși, deși nu are plăcere de patimile celor ce nu s-au curățat încă. De aceea, când vede întoarcerea și îndreptarea lor, se bucură cu bucurie mare și negrăită.

14. Necurat este sufletul pătimaș, care e plin de gânduri de poftă și de ură.

15. Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură față de vreun om oarecare, pentru vreo anumită greșeală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuși de puțin ura față de om.

16. „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice Domnul, va păzi

---

[4][4] Dumnezeu vrea ca toți oamenii să se mântuiască, și pentru toți a murit, ca toți să se mântuiască (1 Tim. 2, 4). Deci cel ce iubește pe Dumnezeu păzește ceea ce vrea Dumnezeu. Iar păzind aceasta, cum nu va iubi pe tot omul și nu va vrea ca toți să se mântuiască, odată ce Dumnezeu o vrea aceasta?

poruncile Mele” (Ioan 14, 15). „Iar porunca Mea aceasta este: să vă iubiți unii pe alții” (Ioan 15, 12). Cel ce nu iubește, așadar, pe aproapele nu păzește porunca. Iar cel ce nu păzește porunca, nici pe Domnul nu-L poate iubi.

17. Fericit este omul care poate să iubească pe tot omul la fel.

18. Fericit este omul care nu se lipește de niciun lucru stricăcios sau vremelnic.

19. Fericită este mintea care a trecut peste toate lucrurile și se desfată neîncetat de frumusețea dumnezeiască.

20. Cel ce preface grija de trup în poftă și pentru lucruri vremelnice ține minte răul de la aproapele, acela slujește zidirii în locul Ziditorului.

21. Cel ce-și păstrează trupul nesupus plăcerii și sănătos îl are împreună-slujitor spre lucrarea celor bune.

22. Cel ce fuge de toate poftele lumești se așază pe sine mai presus de toată întristarea lumească.

23. Cel ce iubește pe Dumnezeu cu siguranță iubește și pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i folosește cu dumnezeiască cuviință, dând fiecăruia din cei ce au trebuință.

24. Cel ce face milostenie imitând pe Dumnezeu nu cunoaște deosebirea între rău și bun, între drept și nedrept când e vorba de cele ce sunt de trebuință trupului, ci împarte tuturor la fel, după trebuință, chiar dacă cinstește mai mult, pentru buna aplecare a voii, pe cel virtuos decât pe leneș.

25. Precum Dumnezeu, fiind prin fire bun și fără patimă, iubește pe toți la fel, ca făpturi ale Sale, dar pe cel virtuos îl slăvește ca pe unul ce și-a însușit cunoștința și prin aplecarea voii, iar pe cel leneș îl miluiește pentru bunătatea Sa și îl întoarce în veacul acesta prin certare, tot așa și cel bun și fără patimă, în aplecarea voii sale, iubește pe toți oamenii la fel: pe cel virtuos pentru fire și pentru buna aplecare a voii lui, iar pe cel leneș îl miluiește pentru fire și din compătimire, ca pe un lipsit de minte ce umblă în întuneric.

26. Dragostea se face cunoscută nu numai prin dăruirea de bani, ci cu mult mai mult prin împărtășirea cuvântului lui Dumnezeu și prin slujirea trupească.

27. Cel ce s-a lepădat cu adevărat de lucrurile lumii și slujește nefățarnic aproapelui prin iubire se slobozește degrabă de orice patimă și se face părtaș de iubirea și cunoștința dumnezeiască.

28. Cel ce a dobândit în sine dragostea dumnezeiască nu ostenește urmând Domnului Dumnezeului său, asemenea dumnezeiescului Ieremia (Ier. 17, 7), ci suferă cu vitejie orice

osteneală, batjocură și ocară, neluând în seamă câtuși de puțin răul, de la nimeni.

29. Când vei fi ocărât de cineva, sau disprețuit în vreo privință oarecare, fii cu luare-aminte dinspre gândurile mâniei, ca nu cumva, despărțindu-te de dragoste din pricina supărării, să te așezi în ținutul urii.

30. Când vei suferi pentru vreo ocară sau necinste, să știi că te alegi cu mult folos. Căci prin ocară e alungată de la tine slava deșartă.

31. Precum amintirea focului nu încălzește trupul, așa credința fără dragoste nu lucrează în suflet iluminarea cunoștinței.

32. Precum lumina soarelui atrage ochiul cel sănătos, așa și cunoștința lui Dumnezeu atrage spre sine în chip firesc mintea curățată prin dragoste [5].

33. Minte curată este aceea care s-a despărțit de neștiință și e luminată de lumina dumnezeiască.

34. Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi și se bucură neîncetat de dragostea dumnezeiască.

35. Patimă de ocară este mișcarea sufletului împotriva firii.

36. Nepătimirea este o stare pașnică a sufletului, care face ca sufletul să se miște cu anevoie spre răutate.

37. Cel ce prin sârguință a dobândit roadele dragostei nu se strămută din aceasta, chiar de-ar pătimi zeci de mii de rele. Să te încredințeze despre aceasta Ștefan, ucenicul lui Hristos, și cei ca el, și Însuși Mântuitorul, Care Se ruga Tatălui pentru cei ce-L ucideau și cerea iertarea de la El, ca pentru unii ce nu știau ce fac (Luca 23, 34).

38. Dacă propriu iubirii este să rabde îndelung și să fie cu bunătate, cel ce se luptă cu mânie și plănuiește vicleșug vădit este că se face străin de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este dragoste (1 Ioan 4, 8).

39. „Să nu ziceți, spune dumnezeiescul Ieremia, că sunteți biserica Domnului” (Ier. 7, 3). Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mântuiască. Căci aceasta este cu neputință de nu vei dobândi și iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s-a spus: „Și dracii cred și se cutremură” (Iac. 2, 19).

40. Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată

---

[5] Prin cunoștința lui Dumnezeu înțelege credința. Iar prin dragoste, păzirea poruncilor, pe care le numește și voia lui Dumnezeu, dreptățile și lumina Lui, după cuvântul: „Lumină sunt poruncile Tale” (Is. 26, 9). Sentința vorbește de cunoștința lucrătoare.

inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduință și a folosi lucrurile cu dreaptă judecată.

41. Cel ce iubește pe Dumnezeu nu întristează pe nimeni și nu se întristează pentru cele vremelnice. Întristează și se întristează însă cu singura întristare mântuitoare, cu care și fericitul Pavel s-a întristat și a întristat pe corinteni.

42. Cel ce iubește pe Dumnezeu trăiește pe pământ viață îngerească, postind și priveghind, cântând și rugându-se și gândind pururea numai lucruri bune despre tot omul.

43. Dacă poftește cineva ceva, se luptă ca să și dobândească. Dar dintre toate bunurile și lucrurile vrednice de poftit, cel fără asemănare mai bun și mai vrednic de dorit este Dumnezeu. Câtă sârguință nu suntem, așadar, datori să arătăm, ca să dobândim acest lucru bun și vrednic de dorit prin fire!

44. Să nu-ți întinezi trupul cu fapte de rușine și să nu-ți spurci sufletul cu gânduri viclene; și pacea lui Dumnezeu va veni peste tine aducând iubire.

45. Chinuiește-ți trupul cu foamea și cu privegherea și îndeletnicește-te fără lenevire cu cântarea și cu rugăciunea; și sfințenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire.

46. Cel ce s-a învrednicit de cunoștința dumnezeiască și a dobândit lumina acesteia prin dragoste nu va fi tulburat niciodată de duhul slavei deșarte. Iar cel ce nu s-a învrednicit încă de aceea, cu ușurință este prins de aceasta. Dacă, așadar, unul ca acesta va căuta în tot ce face spre Dumnezeu, ca unul ce le face toate pentru El, mai lesne va scăpa cu Dumnezeu de ea.

47. Cel ce nu a câștigat încă cunoștința dumnezeiască[6], cea care se agonisește prin dragoste, cugetă lucru mare despre cele săvârșite de el după voia lui Dumnezeu. Iar cel ce s-a învrednicit de ea zice din suflet cuvintele patriarhului Avraam, pe care le-a spus când s-a învrednicit de arătarea dumnezeiască: „Eu sunt pământ și cenușă” (Fac. 18, 27).

48. Cel ce se teme de Domnul are pururea ca tovarășă smerenia, și prin gândurile acesteia vine la dragostea și la mulțumirea către Dumnezeu. Căci își amintește de purtarea lumească de mai înainte și de feluritele greșeli, ca și de ispitele ce i s-au întâmplat din tinerețe, și cum din toate acestea l-a izbăvit pe el Domnul și l-a strămutat de la viața pătimașă la viața după Dumnezeu. În felul acesta dobândește, pe lângă temere, și dragostea, mulțumind pururea cu smerenie multă Făcătorului de

---

[6][6] Cauza virtuților e Dumnezeu. Iar cunoașterea efectivă a Acestuia înseamnă prefacerea în duh prin deprindere a celui ce a cunoscut cu adevărat pe Dumnezeu.

bine și Cârmuitorului vieții noastre.

49. Să nu-ți întinezi mintea ta răbdând gânduri de poftă și de mânie, ca nu cumva, căzând din rugăciunea curată, să te cuprindă duhul moleșelii.

50. Mintea cade de la îndrăznirea cea către Dumnezeu atunci când se însoțește cu gândurile viclene și spurcate.

51. Cel fără de minte fiind purtat de patimi, când se tulbură împins de mânie, se grăbește fără judecată să ocolească pe frați, iar când e aprins de poftă, răzgândindu-se, fuge să-i întâlnească. Dar cel înțelept lucrează în amândouă împrejurările cu totul dimpotrivă: căci în vreme de mânie, tăind pricinile tulburării, se scutură de scârba față de frați, iar în vreme de poftă, se reține de la pornirea spre întâlnirea nesocotită.

52. În vremea ispitelor să nu părăsești mănăstirea ta, ci suferă cu vitejie valurile gândurilor și mai ales pe cele ale deznădejdii și ale moleșelii *(akedia).* Căci așa, fiind probat cu bun rost prin necazuri, vei dobândi o nădejde și mai întărită în Dumnezeu. Iar de-o vei părăsi, te vei afla neprobat, lipsit de bărbăție și nestatornic.

53. De vrei să nu cazi din dragostea cea după Dumnezeu, să nu lași nici pe fratele tău să se culce întristat împotriva ta, nici tu să nu te culci scârbit împotriva lui; ci „mergi mai întâi și te împacă cu fratele tău” (Matei 5, 24), și venind, adu lui Hristos, cu conștiință curată, prin rugăciune stăruitoare, darul dragostei.

54. Dacă cel ce are toate darurile Domnului, dar dragoste nu are, nimic nu folosește, după dumnezeiescul Apostol (1 Cor. 13, 1), câtă sârguință trebuie să arătăm ca să o dobândim pe aceasta!

55. Dacă „dragostea nu face rău aproapelui” (Rom. 13, 10), cel ce pizmuiește pe fratele, și se întristează de binele lui, și întinează numele lui cel bun cu defăimări, sau îi întinde niscai curse spre a-l atrage la rele, cum nu se va face pe sine străin de dragoste și vinovat de osânda veșnică?

56. Dacă „plinirea legii este iubirea” (Rom. 13, 10), cel ce se gândește la rău împotriva fratelui, și unelțește vicleșuguri împotriva lui, și dorește căderea lui, și se bucură de ea, cum nu va fi călcător de lege și vrednic de chinurile veșnice?

57. Dacă „cel ce defăimează pe fratele și-l judecă defăimează și judecă legea” (Iac. 4, 11), iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos și nu se va face sieși pricină a chinurilor veșnice?

58. Nu da urechea ta limbii celui ce defăimează, nici limba ta urechii iubitorului de ponegrire, ascultând sau grăind cu plăcere cele rele împotriva aproapelui, ca să nu cazi din dragostea dumnezeiască și să te afli străin de viața veșnică.

59. Nu primi bârfeală împotriva Părintelui tău, nici nu-l încuraja pe cel ce-l necinstește pe el, ca să nu Se mânie Domnul pentru faptele tale și să te stârpească din pământul celor vii.

60. Închide gura celui ce bârfește la urechile tale, ca să nu săvârșești păcat îndoit împreună cu acela: pe tine obișnuindu-te cu patima pierzătoare, iar pe acela neoprindu-l de a flecări împotriva aproapelui.

61. „Iar Eu zic vouă, spune Domnul: Iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc pe voi, rugați-vă pentru cei ce vă blestemă” (Matei 5, 44). De ce a poruncit acestea? Ca să te sloboadă pe tine de ură, de întristare, de mânie și de ținerea minte a răului, și să te învrednicească de cea mai mare avuție, care este dragostea desăvârșită. Căci e cu neputință să o aibă pe aceasta cel ce nu iubește pe toți oamenii la fel, asemenea lui Dumnezeu, Care iubește pe toți oamenii la fel și „vrea ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (1 Tim. 2, 4).

62. „Iar Eu zic vouă: Să nu stați împotriva celui rău, ci celui ce te va Iovi peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt; și celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ți ia haina, lasă-i lui și cămașa; și celui ce te silește să mergi cu el o stadie, mergi cu el două” (Matei 5, 39-41). De ce? Ca pe tine să te păzească nemânios, netulburat și neîntristat, iar pe acela să-l îndrepte prin răbdarea ta, și pe amândoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei.

63. Lucrurile față de care am simțit vreodată vreo patimă ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimașe. Cel ce a biruit, așadar, închipuirile pătimașe disprețuiește, desigur, și lucrurile ale căror închipuiri le purta. Căci lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă decât lupta cu lucrurile înseși, cu cât este mai ușoară păcătuirea cu cugetul decât cea cu fapta.

64. Dintre patimi, unele sunt trupești, altele sufletești[7]. Cele trupești își iau prilejurile din trup, iar cele sufletești, din lucrurile din afară. Dar și pe unele, și pe altele le desființează dragostea și înfrânarea: cea dintâi pe cele sufletești; cealaltă, pe cele trupești.

65. Unele dintre patimi sunt ale iuțimii (mâniei), altele ale părții poftitoare a sufletului. Dar și unele, și altele se stârnesc prin simțuri. Se stârnesc însă atunci când sufletul se află în afară de dragoste și de înfrânare.

66. Mai anevoie de biruit sunt patimile iuțimii[8] decât ale

---

[7][7] Citește capul 73 al primei sute, și vei afla același lucru, dar cu alte cuvinte.

[8][8] Precum porunca iubirii s-a dat ca doctorie împotriva mâniei, înfrânarea s-a dat împotriva poftei. Citește cap 79.

părții poftitoare. De aceea a și dat Domnul, ca o doctorie mai tare împotriva ei, porunca dragostei.

67. Toate patimile țin sau numai de iuțimea sufletului, sau numai de partea poftitoare a lui, sau de cea rațională, cum e uitarea sau neștiința. Dar moleșeala *(akedia),* făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârnește deodată aproape toate patimile. De aceea este și cea mai grea dintre toate celelalte patimi. Bine zice așadar Domnul, când dă doctoria împotriva ei: „Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19).

68. Să nu lovești vreodată pe vreunul dintre frați, mai ales fără pricină și fără judecată, ca nu cumva, nerăbdând jignirea, să plece și să nu mai scapi niciodată de mustrarea conștiinței, aducându-ți pururea întristare în vremea rugăciunii și răpindu-ți mintea de la dumnezeiasca îndrăznire.

69. Să nu suferi bănuieli sau măcar oameni care îți aduc sminteli împotriva altora. Căci cei ce primesc sminteli în orice chip, față de cele ce se întâmplă cu voie sau fără voie, nu cunosc calea păcii, care-i duce prin dragoste la cunoștința lui Dumnezeu pe cei ce o iubesc pe ea.

70. Încă nu are dragoste desăvârșită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l, iar pe altul urându-l pentru pricina aceasta sau aceea; sau pe același o dată iubindu-l, altă dată urându-l pentru aceleași pricini.

71. Dragostea desăvârșită nu sfâșie firea cea unică a oamenilor luându-se după părerile și înclinările diferite ale voii lor. Ci, privind pururea la ea, iubește pe toți oamenii la fel: pe cei buni și străduinici ca pe prieteni, iar pe cei leneși ca pe dușmani, făcându-le bine, răbdând îndelung și suferind cele ce-i vin de la ei. Ea nu ia în seamă cătușă de puțin răul de la aceștia, ci chiar suferă pentru ei, dacă vremea o cere, ca să și-i facă și pe ei prieteni de este cu putință; iar de nu se poate, cel puțin să nu cadă din dragostea proprie față de ei, arătând pururea, la fel, roadele iubirii față de toți oamenii. De aceea și Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, arătându-Și dragostea Sa față de noi, a pătimit pentru toată omenirea și tuturor le-a dăruit la fel nădejdea învierii, chiar dacă atârnă pe urmă de fiecare să se facă pe sine vrednic fie de slavă, fie de chinuri.

72. Încă nu a dobândit dragostea desăvârșită cel ce nu disprețuiește slava și ocara, bogăția și sărăcia, plăcerea și întristarea. Ba dragostea desăvârșită nu le disprețuiește numai pe acestea, ci și însăși viața vremelnică și moartea.

73. Ascultă pe cei ce s-au învrednicit de dragostea desăvârșită cum grăiesc: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea

lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori golătatea, ori primejdia, ori sabia? Căci precum este scris: pentru Tine suntem omorâți în fiecare zi; socotitu-ne-am ca niște oi de junghiere. Ci în toate acestea suntem mai mult decât biruitori prin Acela care ne-a iubit pe noi. Pentru că sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele ce sunt acum, nici cele ce vor fi, nici înălțimea, nici adâncimea, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru" (Rom. 8, 35-39).

74. Iar despre dragostea către aproapele, ascultă iarăși ce spun: „Adevăr zic vouă în Hristos, nu mint, mărturisind împreună cu mine și conștiința mea în Duhul Sfânt, că întristare multă îmi este și durere necurmată inimii mele. Căci aș vrea să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, rudeniile mele după trup, care sunt israeliți" și celelalte (Rom. 9, 1-4). La fel și Moise, și ceilalți Sfinți.

75. Cel ce nu disprețuiește slava, plăcerea[9] și iubirea de argint, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea nu poate ajunge la dragostea desăvârșită.

76. Smerenia și reaua pătimire slobod pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua, pe ale trupului. Aceasta se arată făcând-o și fericitul David, când se roagă lui Dumnezeu zicând: „Privește la smerenia mea și la osteneala mea, și iartă toate păcatele mele" (Ps. 118, 153).

77. Prin porunci Domnul face nepătimași pe cei ce le împlinesc; iar prin dumnezeiești dogme le dăruiește luminarea cunoștinței.

78. Toate dogmele sunt sau despre Dumnezeu, sau despre cele văzute și nevăzute, sau despre Providența și Judecata arătată în acelea.

79. Milostenia[10] tămăduiește iuțimea sufletului; postul veștejește pofta, iar rugăciunea curățește mintea și o pregătește spre contemplarea lucrurilor. Căci Domnul ne-a dăruit poruncile pentru și potrivit cu puterile sufletului.

80. „Învățați de la Mine, zice, că sunt blând și smerit cu inima" și celelalte (Matei 11, 29). Blândețea păzește iuțimea

---

[9] Iar noi, care suntem robii tuturor trei, câtă ură nu nutrim întreolaltă, ajungând să nu ne mai săturăm de patimă. Citește cap 64.

[10] Spunând în cap 77 că prin porunci Domnul ne face nepătimași, acum prin acest cap arată în ce fel: prin dragoste și post, înfrânare și rugăciune.

netulburată, iar smerenia slobozește mintea de fumul mândriei și de slava deșartă.

81. Temerea de Dumnezeu este îndoită. Una se naște în noi din amenințările chinurilor. Aceasta face să se nască în noi, pe rând: înfrânarea, răbdarea, nădejdea în Dumnezeu și nepătimirea, din care răsare dragostea. Iar cealaltă e împreunată cu dragostea. Ea susține pururea în suflet sfiala evlaviei, ca nu cumva, pentru îndrăzneala dragostei, să ajungă la nesocotirea lui Dumnezeu.

82. Prima temere este scoasă afară de dragostea desăvârșită a sufletului (1 Ioan 4, 18), care a dobândit-o și care nu se mai teme de chinuri. A doua temere este împreunată pururea, cum s-a spus, cu dragostea. Celei dintâi temeri i se potrivește cuvântul: „De frica Domnului se abate tot omul de la rău” (Pilde 15, 29); sau: „Începutul înțelepciunii este frica Domnului” (Pilde 1, 7). Celei de-a doua, cuvântul: „Frica Domnului cea curată rămâne în veacul veacului” (Ps. 18, 10); sau: „Nimic nu le lipsește celor ce se tem de El” (Ps. 33, 9).

83. „Omorâți mădularele voastre cele de pe pământ: curvia, necurăția, patima, pofta cea rea, lăcomia” și celelalte (Col. 3, 5). „Pământ” a numit cugetul trupului; „curvie”, păcatul cu fapta; „necurăție” a numit învoirea; „patimă”, gândul cel pătimaș; „pofta cea rea”, primirea simplă a gândului de poftă; „lăcomie” a numit materia care naște și face să crească patima. Toate acestea a poruncit dumnezeiescul Apostol să le omorâm ca pe niște mădulare ale cugetului trupesc.

84. Mai întâi amintirea aduce gândul simplu în minte; acesta zăbovind, se stârnește patima. Aceasta, la rândul ei, nefiind scoasă afară, încovoaie mintea la învoire; întâmplându-se aceasta, se ajunge, în sfârșit, la păcatul cu fapta. Preaînțeleptul Apostol, scriind către cei din neamuri, poruncește, așadar, ca mai întâi să depărtăm rezultatul păcatului, apoi, pășind pe rând spre început, să sfârșim cu pricina păcatului. Iar pricina este, cum s-a zis mai înainte, lăcomia, care naște și face să crească patima. Și socotesc că aici este arătată lăcomia pântecelui, care este maică și doică a curviei. Căci lăcomia nu este rea numai când se îndreaptă spre avuție, ci și când se îndreaptă spre mâncăruri, precum și înfrânarea nu e bună numai când se reține de la mâncăruri, ci și când se reține de la avuție.

85. Precum pasărea când începe să zboare având piciorul legat e trasă la pământ de sfoară, așa și mintea care n-a dobândit încă nepătimirea[11], dacă vrea să zboare spre cunoștința celor cerești, e trasă la pământ de patimi.

---

[11] **[11]** Gnosticul de asemenea e tras iarăși în jos.

86. Când mintea s-a eliberat desăvârșit de patimi, înaintează fără să se întoarcă îndărăt în contemplarea lucrurilor, făcându-și călătoria spre cunoștința Sfintei Treimi[12].

87. Dacă mintea e curată când primește înțelesurile lucrurilor, acestea o stârnesc spre contemplarea duhovnicească a lor. Dar dacă din trândăvie s-a făcut necurată, rămâne simplu la înțelesuri, când e vorba de alte lucruri; iar când e vorba de oameni, le preface în gânduri spurcate și viclene.

88. Când ai ajuns ca niciodată în vremea rugăciunii să nu-ți mai tulbure mintea vreo idee din cele ale lumii, să știi că nu te mai afli în afară de hotarele nepătimirii.

89. Când sufletul începe să-și simtă sănătatea proprie, începe să vadă și nălucirile din visuri ca niște lucruri deșarte, ce nu-l mai tulbură.

90. Precum ochiul sensibil e atras de frumusețea celor văzute, la fel mintea curată e atrasă de cunoștința celor nevăzute. Iar nevăzute socotesc pe cele netrupești.

91. Mare lucru este să nu fii cuprins de patimă față de lucruri. Dar cu mult mai mare este să rămâi fără patimă și față de nălucirile lor. Căci războiul dracilor împotriva noastră prin gânduri e mai cumplit ca războiul cel prin lucruri.

92. Cel ce a dobândit virtuțile și s-a îmbogățit în cunoștință, privind de aici înainte lucrurile în chip natural, pe toate le face și le spune după dreapta judecată, nealunecând nicidecum de la aceasta. Căci după cum întrebuințăm lucrurile, cu dreaptă judecată sau fără judecată, devenim virtuoși sau răi.

93. Semnul celei mai depline nepătimiri stă în aceea că totdeauna se urcă la inimă numai înțelesurile simple ale lucrurilor, fie în vremea de veghe a trupului, fie în vreme de somn.

94. Prin împlinirea poruncilor, mintea se dezbracă de patimi; prin contemplarea duhovnicească a celor văzute, se dezbracă și de înțelesurile pătimașe ale lucrurilor. În sfârșit, prin cunoașterea celor nevăzute, leapădă și contemplarea celor văzute. Iar de aceasta se dezbracă prin cunoștința Sfintei Treimi[13].

95. Precum soarele, răsărind și luminând lumea, se arată și pe sine, și arată și lucrurile luminate de el, tot așa și Soarele dreptății, răsărind minții curate, Se arată și pe Sine, dar arată și rațiunile tuturor celor ce au fost făcute sau vor fi făcute de El.

96. Nu cunoaștem pe Dumnezeu din ființa Lui, ci din

---

[12] Dar noi, cei înfundați în patimi, cum vom contempla? Sau cum nu ne vor scoate cele pe care le contemplăm de la cunoștința Sfintei Treimi?

[13] Vezi treptele contemplației?

măreția faptelor și din purtarea de grijă ce-o are pentru cele ce sunt. Căci prin acestea înțelegem, ca prin niște oglinzi, nemărginita bunătate, înțelepciune și putere a Lui.

97. Mintea curată petrece sau în înțelesurile simple ale lucrurilor omenești, sau în contemplarea naturală a celor văzute, sau în cea a celor nevăzute, sau în lumina Sfintei Treimi.

98. Mintea, petrecând în contemplarea celor văzute, sau cercetează rațiunile naturale ale lor, sau pe cele indicate prin ele, sau caută însăși Cauza lor.

99. Petrecând însă în contemplarea celor nevăzute, caută rațiunile naturale ale lor și Cauza facerii lor, precum și cele ce urmează din acestea. De asemenea, Providența și Judecata arătată în ele.

100. În sfârșit, ridicându-se mintea în Dumnezeu, caută mai întâi, arzând de dor, rațiunile privitoare la ființa Lui, dar nu află ceea ce este El Însuși (căci acesta e un lucru cu neputință și oprit întregii firi create, deopotrivă); ci se mângâie cu cele dimprejurul Lui, deci cu cele privitoare la veșnicia, la nesfârșirea și la nehotărnicia Lui, la bunătatea, la înțelepciunea și la puterea creatoare, providențiatoare și judecătoare a celor ce sunt. Numai aceasta se poate cuprinde din cele ale Lui: nesfârșirea. Iar a nu cunoaște din El nimic înseamnă a cunoaște că e mai presus de minte, cum au spus cuvântătorii de Dumnezeu Grigorie și Dionisie.

A doua sută a capetelor despre dragoste

1. **C**el ce iubește cu adevărat pe Dumnezeu, acela se și roagă cu totul neîmprăștiat. Și cel ce se roagă cu totul neîmprăștiat, acela și iubește pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăștiat cel ce-și are mintea pironită de ceva din cele pământești. Așadar, nu iubește pe Dumnezeu cel ce are mintea legată de ceva din cele pământești.

2. Mintea care zăbovește în vreun lucru supus simțurilor e stăpânită cu siguranță de vreo patimă față de el, ca, de pildă, de vreo poftă, de vreo întristare, de mânie, sau de amintirea vreunui rău. Și de nu disprețuiește acel lucru, nu se poate slobozi de patima aceea.

3. Când patimile stăpânesc mintea, o leagă de lucrurile materiale și, despărțind-o de Dumnezeu, o fac să se ocupe cu acelea. Când însă o stăpânește iubirea de Dumnezeu, o dezleagă de legăturile lor, înduplecând-o să disprețuiască nu numai lucrurile ce cad sub simțuri, ci și însăși viața noastră vremelnică.

4. Rostul poruncilor[14] este să facă simple înțelesurile lucrurilor[6]; iar al citirii și al contemplării, să facă mintea nepământească și fără formă. Aceasta îi dă putința de a se ruga fără împrăștiere.

5. Nu ajunge făptuirea morală pentru a se slobozi mintea cu desăvârșire de patimi[15], ca să poată să se roage neîmprăștiat, dacă nu vin în ea, unele după altele, contemplațiile duhovnicești. Căci aceea sloboade mintea numai de neînfrânare și de ură, pe când contemplațiile duhovnicești o izbăvesc și de uitare, și de neștiință. Și numai așa va putea să se roage cum trebuie.

6. Două sunt stările cele mai înalte ale rugăciunii curate. De

---

[14] Precum în credință nu e nicio rațiune a necredinței, tot așa în rațiunile după fire nu e nimic nerațional. Iar sâmburele poruncilor e o rațiune lucrătoare. Citește cap 84 (A doua sută), și vei afla destul.

[6] Înțelesul simplu al lucrului (ψιλον νόημα) înseamnă, după Sfântul Maxim, desfacerea acestui înțeles de orice gând pătimaș.

[15] Contemplația naturală a poruncilor, adică dragostea sinceră față de aproapele, eliberează pe cei ce o păzesc de iubirea trupească de sine și de ură (tiranie). Iar cunoștința lucrurilor izbăvește pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoștința (gnosticii) de uitare și de neștiință. Prin acestea toate se presupune că cele trei părți ale sufletului, mișcându-se conform cu rațiunea și cu firea, lucrează orice virtute; dar mișcându-se contrar rațiunii și firii, lucrează toată răutatea. Adu-ți aminte că izvoarele și pricinile întregii răutăți sunt acestea trei: neștiința, iubirea trupească de sine și ura (tirania). Iar acestea le-a așezat vicleanul în noi, folosindu-se de reaua întrebuințare a puterilor din noi.

una au parte cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea, de alta, cei ce se îndeletnicesc cu contemplația. Cea dintâi se naște în suflet din frica lui Dumnezeu și din nădejdea cea bună; cea de a doua, din dragostea dumnezeiască și din curăția cea mai deplină. Semnele prin care cunoaștem că am ajuns la măsura celei dintâi le avem în aceea că mintea se adună din toate ideile lumii și-și face rugăciunea neîmprăștiată și nesupărată, de parcă Însuși Dumnezeu ar fi în fața ei, precum și este. Iar semnele celei de-a doua stau în aceea că mintea este răpită în avântul rugăciunii de lumina dumnezeiască și nemărginită, și nu se mai simte nici pe sine, nici altceva din cele ce sunt, decât numai pe Cel ce lucrează în ea prin dragoste această iluminare. Atunci, mișcată fiind și în jurul rațiunilor despre Dumnezeu, primește curate și limpezi arătările cu privire la El.

7. Ceea ce iubește cineva, aceea și îmbrățișează cu toată puterea, disprețuind toate cele care îl împiedică de la acel lucru, ca să nu fie lipsit de el. Cine iubește, așadar, pe Dumnezeu stăruie în rugăciunea curată și aruncă din sine toată patima ce-l împiedică de la aceasta.

8. Cel ce a lepădat de la sine pe maica patimilor, adică iubirea trupească de sine (φιλαυτία), ușor leapădă, cu ajutorul lui Dumnezeu, și pe celelalte, ca mânia, întristarea, pomenirea răului și cele ce urmează. Iar cel ce e stăpânit de cea dintâi e rănit și de-a doua, chiar dacă nu vrea. În iubirea trupească de sine este patima îndreptată spre trup.

9. Oamenii se iubesc unii pe alții, fie în chip vrednic de laudă, fie în chip vrednic de ocară, pentru aceste cinci pricini: sau pentru Dumnezeu, cum iubește cel virtuos pe toți, atât pe cel virtuos, cât și pe cel ce încă nu este virtuos; sau pentru fire, cum iubesc părinții pe copii și invers; sau pentru slava deșartă, cum iubește cel slăvit pe cel ce-l slăvește; sau pentru iubirea de argint, cum iubește cineva pe cel bogat pentru a primi bani; sau pentru plăcere, ca cel ce-și slujește stomacul și cele de sub stomac.

Dragostea cea dintâi este vrednică de laudă; a doua e mijlocie; celelalte sunt pătimașe.

10. Dacă pe unii îi urăști, pe alții nici nu-i iubești, nici nu-i urăști, pe alții iarăși îi iubești, dar potrivit, și, în sfârșit, pe alții îi iubești foarte tare, din această neegalitate cunoaște că ești departe de dragostea desăvârșită, care cere să iubești pe tot omul deopotrivă.

11. „Fugi de rău și fă binele” (Ps. 36, 27), adică războiește pe vrăjmaș ca să-ți micșorezi patimile, apoi ține-te treaz ca să nu crească. Și iarăși: luptă ca să dobândești virtuțile, și după aceea ține-te treaz ca să le păstrezi. Aceasta înseamnă a lucra și a păstra.

12. Cei ce ne ispitesc cu îngăduința lui Dumnezeu, aceia sau încălzesc partea poftitoare, sau tulbură iuțimea, sau întunecă partea rațională, sau învelesc trupul în dureri, sau ne jefuiesc de cele trupești.

13. Dracii sau ne ispitesc prin ei înșiși, sau înarmează împotriva noastră pe cei ce nu se tem de Domnul. Prin ei înșiși ne ispitesc când viețuim despărțiți de oameni, ca pe Domnul în pustie; prin oameni, când ne aflăm împreună cu oamenii, ca pe Domnul prin farisei. Dar noi, căutând la Cel ce ne este pildă, să-i respingem din amândouă părțile.

14. Când începe mintea să înainteze în dragostea de Dumnezeu, atunci și dracul hulirii începe să o ispitească; și-i șoptește astfel de gânduri, pe care nu le poate născoci niciun om, ci numai diavolul, tatăl lor. Iar aceasta o face pentru că pizmuiește pe cel iubitor de Dumnezeu. El vrea ca acesta, venind la deznădejde pentru că a cugetat unele ca acestea, să nu mai îndrăznească să se avânte către Dumnezeu prin rugăciunea obișnuită. Dar cu niciun folos nu se alege din aceasta ticălosul pentru scopul său, ci și mai tari ne face. Căci războiți fiind de el și războindu-ne împotriva lui, ne aflăm mai cercați și mai adevărați în dragostea lui Dumnezeu: „Iar sabia lui va intra în inima lui și săgețile lui se vor zdrobi” (Ps. 36, 15).

15. Mintea, aplecându-se spre cele văzute, înțelege lucrurile potrivit cu firea, prin mijlocirea simțurilor. Și nici mintea nu e rea, nici înțelegerea cea după fire, nici lucrurile, nici simțurile. Căci acestea sunt lucrurile lui Dumnezeu. Ce este rău atunci? Vădit este că patima, asociată la înțelesul cel după fire, și deci ea poate să lipsească din cugetarea înțelesurilor dacă mintea priveghează.

16. Patima este o mișcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire nerațională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simțurilor. De pildă, e o mișcare spre iubirea nerațională a mâncărurilor, sau a femeii, sau a avuției, sau a slavei trecătoare, sau a altui lucru din cele supuse simțurilor, sau din pricina acestora. Sau e o mișcare spre ura fără judecată a ceva din cele supuse mai înainte, sau din pricina acestora.

17. Sau, iarăși, păcătoșenia este o judecată greșită cu privire la înțelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor (abuzul de lucruri). De pildă, când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în nașterea de prunci. Deci cel ce urmărește plăcerea greșește în judecată, socotind ceea ce nu e bine ca bine. Așadar, unul ca acesta face rea întrebuințarea (abuzează) de

femeie împreunându-se cu ea. Tot așa este cu celelalte lucruri și înțelesuri.

18. Când dracii scot mintea ta din neprihănire, învăluind-o în gânduri de curvie, tu strigă cu lacrimi către Domnul: „Scoțându-mă afară, acum m-au înconjurat” (Ps. 16, 11; 31, 7). Făcând așa, vei fi mântuit.

19. Apăsător este dracul curviei și năprasnic năvălește asupra celor ce luptă împotriva patimii, mai ales când nu sunt cu băgare de seamă la felul de hrană și în întâlnirile cu femeile. Furând pe nebăgate de seamă mintea prin vraja plăcerii, pe urmă năvălește prin amintire asupra isihastului, aprinzându-i trupul și înfățișând minții felurite forme, îndemnându-l astfel să consimtă la păcat. Dacă nu vrei să zăbovească acestea în tine, apucă-te de post, de osteneală, de priveghere și de buna isihie, unită cu rugăciune stăruitoare.

20. Cei ce caută pururea sufletul nostru îl caută prin cugetări pătimașe[16], ca să-l împingă la păcatul cu gândul sau la cel cu lucrul. Deci când vor vedea că mintea nu-i primește, se vor rușina; iar când o vor găsi ocupată cu contemplația duhovnicească, se vor întoarce și se vor rușina tare și degrabă.

21. Slujbă de diacon împlinește cel ce-și gătește mintea pentru luptele sfinte și depărtează cugetările pătimașe de la ea; slujbă de preot, cel ce o luminează spre cunoașterea lucrurilor și alungă cunoștința mincinoasă; iar slujbă de episcop, cel ce o desăvârșește prin Sfântul Mir al cunoștinței sfintei și închinatei Treimi[7].

22. Dracii slăbesc când prin împlinirea poruncilor se micșorează patimile în noi; și pier când sunt stinse cu totul prin nepătimirea sufletului, nemaiaflându-le pe acelea prin care se găseau în suflet și îl războiau. Aceasta trebuie să fie ceea ce s-a spus: „Vor slăbi și vor pieri de la fața Ta!” (Ps. 9, 3).

23. Unii dintre oameni se rețin de la patimi de frica omenească; alții, pentru slava deșartă; alții, de dragul înfrânării; și, în sfârșit, alții se izbăvesc de ele de teama judecăților dumnezeiești.

24. Cuvintele Domnului cuprind aceste patru lucruri: poruncile, dogmele, amenințările, făgăduințele. Pentru acestea

---

[16] De aceste cugetări pătimașe curățâ (φιλούσιν) înțelesurile lucrurilor poruncile, cum s-a arătat în cap 4 al acestei sute (a doua).

[7] Sunt cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: a) nevoința cu fapta în vederea purificării de patimi, b) contemplarea lui Dumnezeu prin lucruri și c) cunoașterea Lui nemijlocită. E o lărgire a ideii de diacon, preot și episcop.

răbdăm toată asprimea vieţuirii: posturi, privegheri, culcarea pe jos, osteneli şi greutăţi în slujbe, necinstiri, ocări, chinuri, omorâri şi cele asemenea. „Pentru cuvintele buzelor Tale, zice, am păzit căi aspre!” (Ps. 16, 4).

25. Plata înfrânării este nepătimirea, iar a credinţei, cunoştinţa, nepătimirea la rândul ei naşte discernământul; iar cunoştinţa, dragostea către Dumnezeu.

26. Mintea deprinsă cu făptuirea înaintează la dreapta judecată; iar deprinsă cu contemplaţia, înaintează la cunoştinţă. Propriu celei dintâi este să ducă pe cel ce se străduieşte la puterea de-a deosebi virtutea şi păcatul. Propriu celei de-a doua este să ducă pe cel părtaş de ea la raţiunile fiinţelor netrupeşti şi a trupurilor. Iar de harul cunoştinţei de Dumnezeu se va învrednici atunci când, străbătând toate cele spuse mai înainte prin aripile iubirii şi ajungând în Dumnezeu, va scruta prin duhul raţiunea privitoare la El, atât cât este minţii omeneşti cu putinţă[8].

27. Vrând să cunoşti pe Dumnezeu, să nu cauţi raţiunile din El (căci nu le va afla vreo minte omenească), dar nici pe ale altei existenţe de după Dumnezeu, ci cercetează-le pe cele din jurul Lui, atât cât se poate; de pildă, pe cele privitoare la veşnicie, nemărginire şi nehotărnicire, la bunătate şi înţelepciune, ca şi pe cele privitoare la puterea creatoare, proniatoare şi judecătoare a făpturilor. Căci acela este între oameni mare teolog, care află raţiunile acestora întrucâtva.

28. Bărbat puternic este cel ce uneşte cunoştinţa cu făptuirea. Prin cea din urmă veştejeşte partea poftitoare şi domoleşte iuţimea, iar prin cea dintâi înaripează mintea şi călătoreşte spre Dumnezeu[9].

29. Când zice Domnul: „Eu şi Tatăl una suntem” (Ioan 10, 30), arată identitatea fiinţei. Iar când zice: „Eu sunt întru Tatăl, şi Tatăl întru Mine” (Ioan 10, 38), arată nedespărţirea ipostasurilor. Prin urmare, triteiştii, despărţind pe Fiul de Tatăl, cad pe amândouă părţile în prăpastie. Căci sau spun de Fiul că este coetern cu Tatăl, dar despărţindu-L de El sunt siliţi să spună că nu s-a născut din El şi să susţină astfel trei dumnezei şi trei principii, sau zic că s-a născut din Acela, dar despărţindu-L sunt siliţi să spună că nu este coetern cu Tatăl şi, aşa, să facă supus timpului pe Stăpânul timpurilor. Deci trebuie să păstrăm şi pe Dumnezeu cel unul, dar să mărturisim şi cele trei ipostasuri, după marele Grigorie; şi pe Fiecare cu proprietatea Lui personală. Căci „se

[8] Iarăşi, cele trei trepte.

[9] Deci cel ce s-a ridicat pe treapta contemplaţiei nu trebuie să neglijeze activitatea morală.

împarte”, dar „neîmpărțit”, și „se împreună”, dar „deosebindu-se”, după același. De aceea, neînțeleasă este și împărțirea, și unirea. Dar unde ar mai fi neînțelesul dacă unirea și despărțirea Fiului și a Tatălui ar fi așa cum este unirea și despărțirea dintre om și om, și n-ar mai consta în nimic altceva?

30. Cel desăvârșit în iubire și ajuns la culmea nepătimirii nu mai cunoaște deosebirea între al său și al altuia, sau între a sa și a alteia, sau între credincios și necredincios, între rob și slobod, sau peste tot între bărbat și femeie; ci, ridicat mai presus de tirania patimilor și căutând la firea cea una a oamenilor, privește pe toți la fel și are față de toți aceeași dragoste. Căci nu mai este în el elin și iudeu, nici bărbat și femeie, nici rob sau slobod, ci toate și în toți este Hristos (Gal. 3, 28).

31. Dracii iau prilejurile de-a stârni în noi gândurile pătimașe din patimile aflătoare în suflet. Pe urmă, războindu-ne mintea prin aceste gânduri, o silesc la consimțirea cu păcatul. Astfel biruită fiind, o duc la păcatul cu cugetul. Iar acest păcat săvârșindu-se, o duc în sfârșit, ca pe-o roabă, la faptă. După aceasta, cei ce au pustiit sufletul prin gânduri se depărtează împreună cu ele și rămâne în minte numai idolul păcatului, despre care zice Domnul: „Când veți vedea urâciunea pustiirii stând în locul cel sfânt, - cel ce citește să înțeleagă” (Matei 24, 15), că loc sfânt și biserică a lui Dumnezeu este mintea omului, în care dracii, după ce au pustiit sufletul prin gânduri pătimașe, au așezat idolul păcatului. Iar că acestea s-au petrecut și istoricește, cred că nu se va îndoi niciunul dintre cei ce au citit cărțile lui Iosif[10]. Unii însă zic că acestea se vor întâmpla și pe timpul lui Antihrist.

32. Trei sunt cele ce ne mișcă pe noi spre cele bune: semințele naturale, Sfintele Puteri și hotărârea cea bună. Semințele naturale, de pildă atunci când ceea ce vrem să ne facă nouă oamenii le facem și noi lor asemenea, sau atunci când, văzând pe cineva în strâmtorare și nevoie, ne milostivim de el în chip natural. Sfintele Puteri, de pildă atunci când, mișcându-ne noi spre un lucru bun, aflăm un ajutor bun și izbutim în acest lucru. Iar hotărârea cea bună, atunci când, deosebind binele de rău, alegem binele.

33. Trei sunt, iarăși, cele ce ne mișcă spre cele rele: patimile, dracii și hotărârea cea rea. Patimile, atunci când dorim vreun lucru împotriva rațiunii, de pildă, mâncare fără vreme și fără trebuință, femeie fără scopul nașterii de prunci, sau nelegitimă; sau, iarăși, când ne mâniem sau ne supărăm fără să se cuvină, ca,

[10] Iosif Flaviu, istoric evreu care a descris cucerirea Ierusalimului de către romani și arderea templului la anul 70 d.Hr.

de pildă, împotriva celui ce ne-a ocărât sau ne-a păgubit. Dracii, ca de pildă atunci când, din neatenția noastră, folosind prilejul, stârnesc deodată cu multă furie patimile pomenite și cele asemenea lor. Iar hotărârea cea rea, când, cunoscând binele, alegem răul.

34. Răsplățile ostenelilor pentru virtute sunt nepătimirea și cunoștința, care ne aduc Împărăția cerurilor, precum patimile și neștiința ne aduc chinurile veșnice. Cel ce le caută, prin urmare, pe acestea pentru slava de la oameni, și nu pentru binele însuși, aude Scriptura zicând: „Cereți și nu primiți, pentru că cereți rău” (Iac. 4, 3).

35. Sunt multe lucruri bune prin fire făcute de oameni. De pildă, postul și privegherea, rugăciunea și cântarea de psalmi, milostenia și primirea de străini sunt fapte bune prin fire. Dar când se fac pentru slava deșartă, nu sunt bune.

36. Dumnezeu caută la scopul tuturor celor săvârșite de noi, ca să vadă de le facem pentru El sau pentru altă pricină.

37. Când auzi Scriptura zicând: „Că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui” (Rom. 2, 6), să știi că Dumnezeu nu va răsplăti cu bine cele făcute fără un scop drept. Căci judecata lui Dumnezeu nu privește la cele făcute, ci la scopul celor făcute[17].

38. Dracul mândriei e plin de o îndoită răutate: căci sau înduplecă pe monah să pună în socoteala sa isprăvile, și nu în a lui Dumnezeu, Care este și Dătătorul celor bune și Ajutătorul spre izbutirea în ele, sau, neputându-l înduplеca la aceasta, îi insuflă gândul să disprețuiască pe cei mai puțin desăvârșiți dintre frați. Iar cel ce primește acest gând nu-și dă seama că și pe el îl face să se lepede de ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă disprețuiește pe aceia, ca pe unii ce nu sunt în stare de isprăvile lui, vădit este că se socotește pe sine ca unul ce-a înfăptuit asemenea isprăvi din proprie putere. Dar aceasta n-o poate nimeni, căci Însuși Domnul a zis: „Fără de Mine nu puteți face nimic!” (Ioan 15, 5). Fiindcă

---

[17] Cele săvârșite fără un scop drept sunt cele făcute împotriva voii lui Dumnezeu, Care vrea ceea ce e bun, bineplăcut și desăvârșit, adică dispoziție bună față de aproapele pentru Dumnezeu.

Iar că lipsa dispoziției bune față de aproapele e potrivnică voii lui Dumnezeu, arată Domnul în Evanghelie, când zice: „Întrucât le-ați făcut... și întrucât nu le-ați făcut” (cf. Matei 25, 40, 45), înșirând apoi felurile dragostei și ale urii. Bagă de seamă că cei ce au lucrat împotriva scopului drept, adică împotriva poruncii lui Dumnezeu, lepădând iubirea de oameni, apar ca unii ce nu pot înfiripa nicio apărare și nu pot dovedi un scop. Ei știu că cel ce face ceva în afară de scopul cel drept al lui Dumnezeu, chiar dacă ar aduce zeci de mii de argumente, nu va scăpa de gheenă.

slăbiciunea noastră, mișcată spre cele bune, nu poate ajunge la țintă fără Dătătorul celor bune.

39. Numai cine a cunoscut slăbiciunea firii omenești a făcut experiența puterii dumnezeiești. Iar unul ca acesta, izbutind prin ea în unele lucruri, iar în altele silindu-se să izbutească, nu va disprețui niciodată pe niciun om. Căci știe că precum i-a ajutat lui și l-a slobozit din multe și grele patimi, poate să ajute tuturor dacă vrea, și mai ales celor ce se nevoiesc de dragul Lui, deși pentru anumite judecăți nu izbăvește pe toți deodată de patimi, ci, ca un doctor bun și de oameni iubitor, vindecă pe fiecare dintre cei ce se străduiesc, la timpul său.

40. Când patimile își încetează lucrarea, fie pentru că se ascund pricinile lor, fie pentru că se depărtează dracii în chip viclean, se strecoară mândria.

41. Aproape tot păcatul se face de dragul plăcerii. Iar desființarea lui se face prin reaua pătimire și întristare, fie de bunăvoie, fie fără de voie, prin pocăință sau prin vreo certare adusă de Providența dumnezeiască. „Căci dacă ne-am judeca pe noi înșine, n-am fi judecați; iar judecați fiind de Domnul, ne pedepsim ca să nu fim osândiți împreună cu lumea” (1 Cor. 11,31-32).

42. Când îți va veni vreo încercare pe neașteptate, nu învinovăți pe cel prin care a venit; ci întreabă pentru ce a venit. Și vei afla îndreptare. Deoarece fie prin acela, fie prin altul, trebuie să bei amărăciunea judecății lui Dumnezeu.

43. Dacă ai purtări rele, nu ocoli reaua pătimire, ca, smerindu-te prin ea, să verși trufia din tine.

44. Unele ispite aduc oamenilor plăceri, altele întristări; și, iarăși, altele, dureri trupești. Căci după pricina patimilor aflătoare în suflet aduce și Doctorul sufletelor leacul prin judecățile Lui.

45. Necazurile încercărilor sunt aduse peste unii pentru ștergerea păcatelor săvârșite, peste alții, pentru a celor ce le săvârșesc acum; și, iarăși, peste alții, pentru oprirea celor ce vor avea să le facă. Dar afară de acestea mai sunt și cele ce vin pentru dovedire, ca, de pildă, cele venite asupra lui Iov.

46. Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămăduitoare a judecăților dumnezeiești, poartă cu mulțumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele, decât păcatele sale. Iar cel nebun, necunoscând Providența atotînțeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuiește și când e mustrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale.

47. Sunt unele lucruri care opresc patimile din mișcarea lor și nu le lasă să sporească în creștere; și sunt altele care le

împuținează și le duc spre micșorare. De pildă, postul, osteneala și privegherea nu lasă pofta să crească; iar singurătatea, contemplația, rugăciunea și dragostea de Dumnezeu o împuținează și o sting cu totul[18]. La fel se întâmplă cu mânia. De pildă, îndelunga-răbdare, nepomenirea răului și blândețea o opresc și nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea și iubirea de oameni o micșorează.

48. Dacă mintea cuiva caută pururea spre Dumnezeu, pofta lui de asemenea crește covârșitor după dragostea dumnezeiască, iar iuțimea i se întoarce întreagă spre dumnezeiasca iubire. Căci prin însoțirea îndelungată cu strălucirea dumnezeiască, omul a ajuns întreg chip de lumină. Acela, strângând la sine partea pătimitoare a sa, s-a întors spre iubirea dumnezeiască neîncetată, mutându-se cu totul de la cele pământești spre cele dumnezeiești.

49. Cel ce nu pizmuiește și nu se mânie pe cel ce l-a întristat și nu ține minte răul de la el, prin aceasta încă nu are și dragoste față de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău, chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că așa e porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc este propriu numai dragostei duhovnicești desăvârșite.

50. Cel ce nu iubește pe cineva, prin aceasta încă nu-l și urăște; iar cel ce nu-l urăște, încă nu-l și iubește. Ci poate să stea la mijloc: adică nici să-l iubească, nici să-l urască. Căci dispoziția iubitoare nu o produc decât numai cele cinci soiuri de dragoste amintite în cap 9 al acestei sute, cel de laudă, cel de mijloc și cele de ocară.

51. Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale și zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaște că le iubești pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. „Căci unde este comoara ta, acolo e și inima ta”, zice Domnul (Matei 6, 21).

52. Mintea, unindu-se cu Dumnezeu și petrecând în El prin rugăciune și dragoste, se face înțeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung-răbdătoare și, simplu vorbind, poartă în sine aproape toate însușirile dumnezeiești. Dar despărțindu-se de El și lipindu-se de cele materiale, sau se face dobitocească, ca una ce a devenit iubitoare de plăcere, sau sălbatică, războindu-se cu oamenii pentru acestea.

53. „Lume” numește Scriptura lucrurile materiale; iar lumești sunt cei ce zăbovesc cu mintea în acestea. Pe aceștia îi

---

[18] Pofta e oprită de dragostea lui Dumnezeu. Iar dragostea aproapelui domolește mânia înfuriată.

îndeamnă: „Nu iubiți lumea, nici cele din lume! Pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții nu sunt de la Dumnezeu, ci de la lume” și celelalte (1 Ioan 2, 15-16).

54. Monah este cel ce și-a desfăcut mintea de lucrurile pământești și prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi și prin rugăciune se lipește statornic de Dumnezeu.

55. Păstor de vite spiritual este cel ce se îndeletnicește cu făptuirea (o πρακτικός), căci isprăvile morale au înțelesul de vite. De aceea a spus Iacob: „Păstori de vite sunt slugile tale” (Fac. 47, 3). Iar păstor de oi este cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea (o γνωστικός). Căci cugetările au înțelesul de oi, fiind păstorite pe munții vederilor de către minte. De aceea „tot păstorul de oi este urâciune egiptenilor” (Fac. 46, 34), adică puterilor vrăjmașe.

56. Mintea netrebnică, atunci când trupul se mișcă prin simțuri spre poftele și plăcerile sale, îl urmează și se învoiește cu închipuirile și cu pornirile lui; iar cea virtuoasă se înfrânează și se reține de la închipuirile și pornirile pătimașe și mai degrabă se străduiește să facă mai bune mișcările de felul acesta ale trupului.

57. Dintre virtuți, unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt, de pildă: postul, privegherea, culcarea pe jos, slujirea, lucrul mâinilor, spre a nu îngreuna pe cineva sau spre a dărui, și cele următoare. Iar ale sufletului sunt, de pildă: iubirea, îndelunga-răbdare, blândețea, înfrânarea, rugăciunea și cele următoare. Dacă, prin urmare, din vreo nevoie sau împrejurare trupească, de pildă din pricină de boală sau altceva de felul acesta, ni s-ar întâmpla să nu putem împlini pomenitele virtuți ale trupului, avem iertare de la Domnul, Care cunoaște și pricinile. Dar neîmplinind pe cele ale sufletului, nu vom avea nicio apărare. Căci nu sunt supuse nevoii.

58. Dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtășește de ea să disprețuiască toată plăcerea trecătoare și toată osteneala și întristarea. Convingă-te despre aceasta toți Sfinții, care au pătimit atâtea pentru Hristos.

59. Păzește-te de maica relelor, de iubirea de sine (φιλαυτία), care este iubirea nerațională a trupului. Fiindcă din aceasta se nasc, după toate semnele, cele dintâi trei gânduri pătimașe, care sunt și cele mai generale: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei deșarte. Căci acestea își iau prilejurile din așa-zisa trebuință neapărată a trupului. Din ele se naște toată lista patimilor. Trebuie, prin urmare, cum s-a zis, să ne păzim în chip necesar și să ne războim cu ea cu multă trezvie. Căci stârpită fiind aceasta, se stârpesc totodată toate gândurile ce se nasc din ea.

60. Patima iubirii de sine insuflă monahului gândul să-și

miluiască trupul și să îndrăznească la bucate peste ceea ce se cuvine. Și o face aceasta aducând ca motiv buna grijă și chivernisire, ca, atrăgându-l puțin câte puțin, să-l facă să cadă până la urmă în prăpastia iubirii de plăceri. Iar mireanului îi insuflă ca grija de trup să și-o prefacă în poftă (Rom. 13, 14).

61. Starea cea mai înaltă a rugăciunii spun unii că este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup și de lume și a devenit cu totul imaterială și fără formă în vremea rugăciunii[11]. Prin urmare, cel ce păstrează nevătămată această stare cu adevărat se roagă neîncetat.

62. Precum trupul murind se desparte de toate lucrurile vieții, la fel și mintea, murind când ajunge la culmea rugăciunii, se desparte de toate cugetările lumii. Căci de nu moare cu această moarte, nu poate nici a se afla și a trăi cu Dumnezeu.

63. Nimeni să nu te înșele, monahule, că te poți mântui slujind plăcerii și slavei deșarte.

64. Precum trupul păcătuiește prin lucruri și are ca pedagogi virtuțile trupești ca să se cumințească, la fel și mintea păcătuiește prin cugetările pătimașe și are ca pedagogi virtuțile sufletești, ca, văzând lucrurile curat și nepătimaș, să devină neprihănită.

65. Precum nopțile urmează zilelor și iernile verilor, la fel și întristările și durerile urmează slavei deșarte și plăcerii, fie în timpul de față, fie în cel viitor.

66. Cel ce a păcătuit nu poate scăpa de judecata viitoare fără să rabde aici osteneli de bunăvoie sau necazuri fără de voie.

67. Pentru cinci pricini spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim războiți de către draci. Cea dintâi, pentru ca, războiți fiind și războindu-ne în apărare, să venim la puterea de-a deosebi virtutea și păcatul. A doua, ca, dobândind prin luptă și durere virtutea, să o avem sigură și nestrămutată. A treia, ca, înaintând în virtute, să nu ne îngâmfăm, ci să învățăm a ne smeri. A patra, ca, după ce am fost ispitiți de păcat, să-l urâm cu ură desăvârșită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca, devenind nepătimași, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat.

68. Precum minții celui flămând i se nălucește numai pâine, iar celui însetat numai apă, la fel celui lacom i se nălucesc tot felul de mâncăruri, iubitorului de plăceri, forme de femei, iubitorului de slavă deșartă, cinstiri de la oameni, iubitorului de argint, câștiguri, celui ce ține minte răul, răzbunare asupra celui ce l-a supărat, pizmașului, necazuri venite asupra celui pizmuit, și

[11] Evagrie Ponticul *Cuvânt despre rugăciune,* capetele 11*7,* 119, *Filocalia românească,* vol. I.

așa mai departe în toate celelalte patimi. Căci mintea tulburată de patimi primește cugetări pătimașe fie că veghează trupul, fie că doarme.

69. Când crește pofta, mintea își năluce ște materiile plăcerilor în vremea somnului; iar când crește iuțimea, vede lucrurile pricinuitoare de frică. Iar patimile le fac să crească dracii necurați, luând în sprijin negrija noastră, și tot ei le întărâtă. Le micșorează însă sfinții îngeri, mișcându-ne spre lucrarea virtuților.

70. Partea poftitoare a sufletului întărâtată mai des așază în suflet deprinderea anevoie de clintit a iubirii de plăcere; iar iuțimea tulburată continuu face mintea fricoasă și fără bărbăție. Pe cea dintâi dintre acestea o tămăduiește nevoința statornică în post, priveghere și în rugăciune; pe cea de-a doua, bunătatea, iubirea de oameni și mila.

71. Dracii ne războiesc fie prin lucruri, fie prin înțelesurile pătimașe ale lucrurilor. Prin lucruri, pe cei ce sunt între lucruri, iar prin înțelesuri, pe cei despărțiți de lucruri.

72. Cu cât e mai ușor de-a păcătui cu mintea decât cu lucrul, cu atât e mai greu războiul cu gândurile decât cel cu lucrurile.

73. Lucrurile sunt afară de minte, dar ideile lor stau înăuntru. În minte este, prin urmare, puterea de-a se folosi bine sau rău de ele. Căci folosirea greșită a ideilor este urmată de reaua întrebuințare a lucrurilor.

74. Prin acestea trei primește mintea înțelesuri pătimașe: prin simțire, prin schimbări în starea organică și prin amintire. Prin simțire, când lucrurile de care suntem împătimiți, venind în atingere cu ea, o mișcă spre gânduri pătimașe. Prin schimbări în starea organică, atunci când mustul trupului, schimbându-și amestecarea printr-o hrană neînfrânată, sau prin lucrarea dracilor, sau prin vreo boală, mișcă mintea iarăși spre gânduri pătimașe sau împotriva Providenței. Iar prin amintire, când aceasta, aducând în legătură cugetările sale cu lucrurile față de care am simțit vreo patimă, de asemenea mișcă mintea spre gânduri pătimașe.

75. Dintre lucrurile care ne-au fost date de Dumnezeu spre întrebuințare, unele se află în suflet, altele în trup, iar altele în jurul trupului. De pildă, în suflet sunt facultățile lui; în trup, organele simțurilor și celelalte mădulare; iar în jurul trupului, mâncărurile, avuțiile și celelalte. Buna sau reaua întrebuințare a acestora, sau a accidentelor ce stau în legătură cu acestea, ne arată sau virtuoși, sau netrebnici.

76. Dintre accidentele lucrurilor pomenite, unele sunt ale lucrurilor din suflet, altele ale celor din trup, iar altele ale celor din jurul trupului. Ale celor din suflet sunt, de pildă, cunoștința și

neștiința, uitarea și amintirea, iubirea și ura, frica și curajul, întristarea și bucuria, și celelalte. Ale celor din trup sunt, de pildă, plăcerea și durerea, simțirea și împietrirea, sănătatea și boala, viața și moartea, și cele asemenea. Iar ale celor din jurul trupului, de pildă bogăția de prunci și lipsa de prunci, belșugul și sărăcia, slava și lipsa de slavă, și celelalte. Dintre acestea, unele se socotesc de oameni bune, iar altele rele. Dar niciuna nu este rea în sine, ci după întrebuințare sunt sau rele, sau bune.

77. Cunoștința este bună prin fire; asemenea și sănătatea. Dar cele dimpotrivă i-au folosit pe mulți mai mult decât acestea. Căci celor netrebnici cunoștința nu le este spre bine, deși prin fire este bună. De asemenea, nici sănătatea, nici bogăția, nici bucuria. Căci nu le întrebuințează cu folos. Prin urmare, acestora le sunt de folos cele dimpotrivă. Așadar, nici acelea nu sunt rele în ele însele, deși par că sunt rele.

78. Nu întrebuința rău ideile[19], ca să nu fii silit să întrebuințezi rău și lucrurile. Căci de nu păcătuiește cineva mai întâi cu mintea, nu va păcătui nici cu lucrul[12].

79. „Chipul celui pământesc" sunt păcatele generale, ca nechibzuința, frica, necumpătarea, nedreptatea. Iar „chip al celui ceresc" sunt virtuțile generale, ca înțelepciunea, bărbăția, cumpătarea, dreptatea. „Dar precum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm și chipul Celui ceresc" (1 Cor. 15, 49).

80. De vrei să afli calea ce duce la viață, caut-o în „Cale", și acolo o vei afla pe ea, adică în „Calea" care a zis: „Eu sunt Calea, Viața și Adevărul" (Ioan 14, 6). Dar caut-o cu mare osteneală, căci „puțini sunt care o află pe ea" (Matei 7, 14); și nu cumva, rămânând pe din afara celor puțini, să te afli cu cei mulți.

81. Pentru aceste cinci pricini se oprește sufletul de la păcate: sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau, în sfârșit, pentru mustrarea conștiinței.

82. Unii spun că n-ar fi răul în făpturi dacă n-ar fi vreo altă putere care ne atrage spre el. Iar aceasta nu e nimic altceva decât neîngrijirea de lucrările firești ale minții. Căci cei ce au grijă de acestea fac cele bune, iar pe cele rele nu le fac niciodată. Deci,

---

[19] Cei ce confundă chipurile materiale cu caracterele spirituale ale lui Dumnezeu, simbolizate de acelea, abuzează de înțelesurile caracterelor. Căci caracterele spirituale indicând ipostasul divin, aceia socotesc substanța sau materia, în care sunt simbolizate caracterele, drept caractere. Dar abuzând în gând, în mod necesar abuzează și cu fapta, arzând fără rușine caracterele sfinte ca materie simplă și mută.

[12] Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească, în 200 de capete,* cap 119, *Filocalia românească,* vol. 1.

dacă vrei, alungă negrija, și vei alunga totodată și păcatul. Căci păcatul este întrebuințarea greșită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor.

83. Firesc este pentru partea rațională din noi să se supună rațiunii dumnezeiești și să stăpânească peste partea nerațională. Să se păzească așadar această rânduială în toate, și nu va mai fi răul în făptură, nici vreo putere care să atragă spre rău.

84. Unele dintre gânduri sunt simple, altele compuse. Simple sunt cele nepătimașe. Iar compuse, cele pătimașe, ca unele ce constau din patimă și idee. Așa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse, când încep să fie mișcate spre păcatul cu mintea. Să luăm de pildă aurul. În amintirea cuiva s-a iscat un gând pătimaș despre aur, iar acest fapt l-a dus cu mintea la furt și la săvârșirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiței, a vistieriei și cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiței și a celor următoare era simplă. Căci mintea nu nutrea nicio patimă față de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deșartă, cu femeia și cu celelalte. Căci nu toate gândurile care urmează gândului pătimaș sunt și ele pătimașe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaște care sunt înțelesurile pătimașe și care cele simple.

85. Unii spun că dracii, atingându-se în somn de anumite părți ale trupului, stârnesc patima curviei. Pe urmă patima stârnită aduce în minte forma femeii prin amintire. Iar alții zic că aceia se arată minții în chip de femeie și, atingând părțile trupului, stârnesc dorința, și așa se ivesc năzucirile. Alții, iarăși, spun că patima, care domnește în dracul ce se apropie, stârnește patima și așa se aprinde sufletul spre gânduri, aducând înainte formele prin amintiri. De asemenea, despre alte năluciri pătimașe, unii spun că se produc într-un fel, alții, într-alt fel. Dar în niciunul din modurile amintite nu pot dracii să miște niciun fel de patimă dacă se găsesc în suflet iubirea și înfrânarea, fie că se află trupul în stare de veghe, fie în stare de somn.

86. Unele dintre poruncile Legii trebuie păzite și trupește, și duhovnicește; altele, numai duhovnicește. De pildă: să nu curvești, să nu ucizi, să nu furi, și cele asemenea, trebuie păzite și trupește, și duhovnicește. Iar duhovnicește, în chip întreit[13]. Dar tăierea împrejur, păzirea Sâmbetei, junghierea mielului și mâncarea azimei cu lăptuci amare, și cele asemenea, numai duhovnicește.

[13] Vezi cap următor.

87. Trei sunt stările morale cele mai generale la monahi. Cea dintâi stă în a nu păcătui cu lucrul. A doua, în a nu zăbovi în suflet gândurile pătimașe. Iar a treia, în a privi cu mintea formele femeilor și ale celor ce i-au întristat, fără patimă.

88. Sărac este cel ce s-a lepădat de toate avuțiile și nu mai are nimic pe pământ afară de trup; iar de acesta nu-l mai leagă nicio afecțiune, ci toată grija de sine a încredințat-o lui Dumnezeu și creștinilor evlavioși.

89. În ce privește lucrurile posedate, unii le posedă fără patimă; de aceea când le pierd nu se întristează. Așa sunt cei ce primesc cu bucurie răpirea bunurilor lor (Evr. 10, 34). Alții le posedă cu patimă; de aceea la gândul că le vor pierde se întristează, ca bogatul din Evanghelie, care „a plecat întristat” (Matei 19, 22); iar când le pierd de fapt, se întristează până la moarte. Prin urmare, pierderea lor dă pe față atât dispoziția celui fără patimă, cât și a celui pătimaș.

90. Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înțelesurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoașterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimașe; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul[14]. În tot felul îi războiesc pe toți, ca să îi despartă, nemernicii, pe oameni de Dumnezeu.

91. Cei ce se nevoiesc în viața aceasta spre evlavie sub îndrumarea Providenței dumnezeiești sunt probați prin aceste trei ispite: sau li se dăruiesc cele plăcute, ca sănătate, frumusețe, belșug de prunci, bogăție, slavă și cele asemenea; sau vin asupra lor pricini de întristare, ca lipsa de prunci, de avuție și de slavă; sau le vin pricini de dureri în trup, ca boli, chinuri și cele asemenea[20]. Către cei dintâi zice Domnul: „De nu se va lepăda cineva de toate câte le are, nu va putea să fie ucenicul Meu” (Luca 14, 33). Iar către cei de-al doilea și de-al treilea: „Întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19).

92. Acestea patru zic unii că schimbă starea organică a trupului și dau minții prin ea gânduri fie pătimașe, fie fără patimi: îngerii, dracii, aerul și hrana. Îngerii, zic, o schimbă prin cuvânt (rațiune); dracii, prin atingere; aerul, prin ardere (metabolism); iar hrana, prin felurile mâncărurilor și băuturilor, prin înmulțirea sau împuținarea lor. Mai sunt apoi schimbările care se ivesc prin

---

[14] Aici, aceleași trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu - a teologiei -, ci a rugăciunii.

[20] Ia seama la deosebirea dintre supărare și durere, precum și la faptul că durerea e urmarea plăcerii, iar supărarea, a slavei deșarte.

amintire, auz și vedere, când pătimește întâi sufletul din pricina unor lucruri de întristare sau de bucurie. Pătimind din pricina acestora mai întâi sufletul, schimbă starea organică a trupului. Cele mai înainte înșirate, însă, schimbă întâi starea organică, iar aceasta insuflă apoi minții gândurile.

93. Moartea înseamnă propriu-zis despărțirea de Dumnezeu. Iar boldul morții este păcatul (1 Cor. 15, 56), pe care primindu-l Adam a fost izgonit și de la pomul vieții, și din rai, și de la Dumnezeu. Acestei morți i-a urmat în chip necesar și moartea trupului. Căci viața este propriu-zis Cel ce a zis: „Eu sunt Viața” (Ioan 14, 6). Acesta, coborându-Se în moarte, l-a adus pe cel omorât iarăși la viață.

94. Cuvântul scris se scrie sau ca să-l țină minte cel ce l-a scris, sau pentru vreun folos, sau pentru amândouă, sau pentru păgubirea vreunora, sau pentru dovedire, sau din trebuință.

95. „Locul pășunii” este virtutea lucrătoare; iar „apa odihnei”, cunoștința lucrurilor (Ps. 22, 2).

96. „Umbra morții” este viața omenească. Dacă, prin urmare, cineva este cu Dumnezeu și Dumnezeu este cu el, acela poate spune limpede: „Chiar de voi umbla în mijlocul umbrei morții, nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine ești” (Ps. 22, 4).

97. Mintea curată vede lucrurile drepte; rațiunea exercitată aduce cele văzute sub privire; iar auzul clar le primește. Cel lipsit însă de acestea trei ocărește pe cel ce îi vorbește de ele.

98. „Cu Dumnezeu” este cel ce cunoaște Sfânta Treime, lumea făcută de Ea și Providența, și și-a făcut partea pătimitoare a sufletului nepătimașă.

99. „Toiagul” spun unii că înseamnă Judecata lui Dumnezeu; iar „varga”, Providența. Cel ce s-a împărtășit de cunoștința lor poate să zică: „Toiagul și varga Ta, acestea m-au mângâiat” (Ps. 22, 5).

100. Când mintea se golește de patimi și se luminează prin contemplarea făpturilor, atunci poate să ajungă și în Dumnezeu, și să se roage cum trebuie.

A treia sută a capetelor despre dragoste

1. **F**olosindu-ne cu dreaptă judecată de înțelesurile lucrurilor, dobândim cumpătare, iubire și cunoștință. Iar folosindu-ne fără judecată, cădem în necumpătare, ură și neștiință.

2. „Gătit-ai înaintea mea masă”... și cele următoare. „Masă” aici înseamnă virtutea lucrătoare. Căci aceasta ne-a fost gătită de Hristos „împotriva celor ce ne necăjesc”. Iar „untul-de-lemn care unge mintea” este contemplația făpturilor. „Paharul” e cunoștința lui Dumnezeu. Iar „mila Lui”, Cuvântul Său și Dumnezeu. Căci Acesta, prin întruparea Lui, ne „urmărește în toate zilele”, până ce ne va prinde pe toți cei ce ne vom mântui, ca pe Pavel. Iar „casa” înseamnă Împărăția în care sunt reașezați toți Sfinții. În sfârșit, „îndelungarea de zile” este viața veșnică[15].

3. Păcatele ne vin prin reaua întrebuințare[16] a puterilor (facultăților) sufletului, a celei poftitoare, irascibile și rațională. Neștiința și nechibzuința vin din reaua întrebuințare a puterii raționale. Ura și necumpătarea, din reaua întrebuințare a puterii irascibile (iuțimea) și poftitoare. Iar din buna întrebuințare a acestora ne vin cunoștința și chibzuință, iubirea și cumpătarea. Dacă e așa, nimic din cele create și făcute de Dumnezeu nu este rău.

4. Nu mâncărurile sunt rele, ci lăcomia pântecelui; nici facerea de prunci, ci curvia; nici banii, ci iubirea de bani; nici slava, ci slava deșartă. Iar dacă-i așa, nimic nu e rău din cele ce sunt, decât reaua întrebuințare, care vine din negrija minții de-a cultiva cele firești.

5. Răul din draci stă în acestea, zice fericitul Dionisie[17]: în mânia fără judecată, în poftirea fără minte, în închipuirea pripită. Iar lipsa de judecată, lipsa de minte și pripirea la ființele raționale sunt scăderi ale rațiunii, ale minții și ale chibzuirii. Scăderile însă vin după aptitudini[18]. Așadar, a fost odată când erau în ei rațiune, minte și chibzuială cuviincioasă. Iar dacă-i așa, nici dracii nu sunt prin fire răi, ci prin reaua întrebuințare a puterilor firești s-au făcut răi.

6. Unele dintre patimi pricinuiesc necumpătare; altele, ură; și, iarăși, altele, și necumpătare, și ură.

---

[15] Tot acest cap este o explicare a Psalmului 22.

[16] Prin „reaua întrebuințare” am tradus totdeauna grecescul παράχρησις, alegând un cuvânt mai popular. Dar poate că „abuz” ar reda mai bine sensul.

[17] *Despre numirile dumnezeiești,* cap 4.

[18] Prin „scăderi” am tradus grecescul στερήσεις, iar prin „aptitudini”, ἕξεις.

7. Multa mâncare și mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare; iubirea de argint și slava deșartă sunt pricini de ură față de aproapele. Iar maica acestora, iubirea trupească de sine, este pricină a amândurora.

8. Iubirea trupească de sine este iubirea pătimașă și nerațională față de trup. Ei i se împotrivesc iubirea și înfrânarea. Cel ce are iubirea trupească de sine e vădit că are toate patimile.

9. „Nimeni, zice Apostolul, nu și-a urât trupul său” (Ef. 5, 29), dar „îl strunește și-l târăște robit” (1 Cor. 9, 27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană și îmbrăcăminte, iar din acestea, numai atât cât este de trebuință pentru a trăi. Așa își iubește cineva fără patimă trupul, și-l hrănește ca pe un slujitor al celor dumnezeiești, și-l încălzește numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuință.

10. Pe cine iubește cineva, pe acela se și grăbește să-l slujească. Dacă iubește deci cineva pe Dumnezeu, acela se și grăbește să facă cele plăcute Lui. Iar dacă își iubește trupul, se grăbește să împlinească cele ce-l desfată pe acesta.

11. Lui Dumnezeu Îi plac iubirea, cumpătarea, contemplația și rugăciunea, iar trupului, lăcomia pântecelui, necumpătarea și cele ce le sporesc pe acestea. De aceea, „cei ce sunt în trup nu pot să placă lui Dumnezeu” (Rom. 8, 8). Iar „cei ai lui Hristos și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele” (Gal. 5, 24).

12. Dacă mintea înclină spre Dumnezeu, are trupul ca rob și nu-i dă nimic mai mult decât cele de trebuință pentru a trăi. Iar dacă înclină spre trup, e robită de patimi, punând pururea grija ei în slujba poftelor.

13. Dacă vrei să biruiești gândurile, tămăduiește-ți patimile, și ușor le vei scoate afară din minte. De pildă, pentru curvie, postește, privegheză, ostenește-te și petrece în singurătate. Pentru mânie și întristare, disprețuiește slava, necinstea și lucrurile materiale. Iar pentru ținerea minte a răului, roagă-te pentru cel ce te-a supărat, și te vei izbăvi.

14. Nu te măsura pe tine cu cei mai slăbănogi dintre oameni, ci tinde mai degrabă spre porunca dragostei. Căci măsurându-te cu aceia, cazi în prăpastia închipuirii de sine; dar întinzându-te după aceasta, te ridici la înălțimea smeritei cugetări.

15. Dacă păzești deplin porunca dragostei față de aproapele, pentru ce lași să se nască în tine amărăciunea întristării? Vădit este că, făcând astfel, pui mai presus de dragoste lucrurile vremelnice, și pe acestea le cauți luptând împotriva fratelui.

16. Nu din trebuință e atât de râvnit aurul de către oameni, cât pentru faptul că mulțimea își împlinește prin el

plăcerile.

17. Trei sunt pricinile dragostei de bani: iubirea de plăcere, slava deșartă și necredința. Cea mai rea dintre acestea este necredința[21].

18. Iubitorul de plăceri iubește argintul ca să-și procure dezmierdări printr-însul; iubitorul de slavă deșartă, ca să se slăvească printr-însul; iar necredinciosul, ca să-l ascundă și să-l păstreze, temându-se de foamete, de bătrânețe, de boală sau de ajungerea între străini. Acesta nădăjduiește mai mult în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul tuturor lucrurilor și Proniatorul tuturor, până și al celor mai de pe urmă și mai mici vietăți.

19. Patru sunt oamenii care se îngrijesc de bani: cei trei de mai înainte și cel econom. Dar numai acesta se îngrijește în chip drept, ca să nu înceteze adică niciodată de-a ajuta pe fiecare la trebuință.

20. Toate gândurile pătimașe sau ațâță partea poftitoare a sufletului, sau o tulbură pe cea irascibilă (iuțimea), sau întunecă pe cea rațională. De aceea, orbesc mintea, împiedicând-o de la contemplarea duhovnicească și de la călătoria prin rugăciune. Din această pricină monahul, și mai ales cel ce se liniștește, este dator să ia aminte la gânduri și să cunoască și să taie pricinile lor. Astfel poate cunoaște, de pildă, cum partea poftitoare a sufletului e ațâțată de amintirile pătimașe ale femeilor și cum pricina acestora este necumpătarea la mâncăruri și băuturi și întâlnirea deasă și nerațională cu femeile înseși. Dar le taie pe acestea foamea, setea, privegherea și retragerea în singurătate. Iuțimea e tulburată de amintirile pătimașe ale celor ce ne-au supărat. Iar pricina acestora este iubirea de plăcere, slava deșartă și iubirea de cele materiale. Căci pentru acestea se supără cel pătimaș, fie că le-a pierdut, fie că nu le-a dobândit. Și le taie pe acestea disprețuirea și nesocotirea lor, pentru dragostea de Dumnezeu.

21. Dumnezeu Se cunoaște pe Sine Însuși, dar cunoaște și cele făcute de El. Sfintele Puteri, de asemenea, cunosc pe Dumnezeu și cunosc și cele făcute de Dumnezeu. Dar nu cum Se cunoaște Dumnezeu pe Sine și cele făcute de El cunosc Sfintele Puteri pe Dumnezeu și cele făcute de El.

22. Dumnezeu Se cunoaște pe Sine din ființa Sa cea fericită; iar cele făcute de El, din înțelepciunea Sa, prin care și în care a făcut toate[19]. Dar Sfintele Puteri Îl cunosc pe Dumnezeu

---

[21] Cele trei capete următoare ne iau orice scuză prin care voim să ne ținem avuțiile.

[19] E Sofia, punctul de trecere a lui Dumnezeu spre lumea creată și mediul în care se ridică făpturile prin îndumnezeire și unde petrec veșnic.

prin participare, El fiind deasupra participării; iar cele făcute de El, prin perceperea aspectelor și sensurilor din ele.

23. Lucrurile făcute sunt în afară de minte; dar ea primește înăuntrul ei vederea lor. Nu tot așa este la Dumnezeu Cel veșnic, nemărginit și nesfârșit, Care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât și existența fericită și de-a pururea.

24. Ființa rațională și mintală se împărtășește de Dumnezeu Cel Sfânt, adică de bunătatea și înțelepciunea Lui, prin însuși faptul că există și prin capacitatea de-a fi fericită, ca și prin harul de-a dăinui veșnic. Prin aceasta cunoaște pe Dumnezeu. Iar cele făcute de El le cunoaște, cum s-a zis, prin perceperea înțelepciunii artistice[22] contemplate în făpturi, care este simplă și fără ipostas propriu, aflându-se numai în minte.

25. Patru dintre însușirile dumnezeiești care susțin, păzesc și izbăvesc cele ce sunt le-a împărtășit Dumnezeu, pentru bunătatea Sa desăvârșită, aducând la existență ființa rațională și mintală: existența, existența veșnică, bunătatea și înțelepciunea. Dintre acestea, primele două le-a dăruit ființei, iar ultimele două, adică bunătatea și înțelepciunea, capacității de-a voi. Aceasta, pentru ca ceea ce este El prin ființă să ajungă și zidirea prin împărtășire. Pentru acestea se spune despre ea că s-a făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; după chipul existenței, ca existență, și după chipul existenței veșnice, ca existență veșnică; căci, deși nu e fără de început, este fără de sfârșit; și după asemănarea Celui bun și drept după ființă, cel bun și înțelept după har. Adică toată firea rațională este după chipul lui Dumnezeu; dar numai cei buni și cei înțelepți sunt după asemănarea Lui.

26. Toată firea rațională și mintală se împarte în două: adică în firea îngerească și în firea omenească. Și toată firea îngerească se împarte, iarăși, în două grupe generale și în două feluri de voințe generale: într-una sfântă și într-una păcătoasă; adică în Sfintele Puteri și în dracii necurați. Firea omenească însă se împarte numai în două feluri de voințe generale: evlavioase și necuvioase.

27. Dumnezeu, ca Cel ce este însăși existența, însăși bunătatea și însăși înțelepciunea, mai adevărat vorbind, chiar și deasupra tuturor acestora, nu are nimic contrariu. Dar făpturile, care toate au existența prin participare și har, iar cele raționale și mintale, și capacitatea de bunătate și înțelepciune, au ceva contrariu. Și anume, existenței lor i se opune neexistența, iar

---

E Împărăția cerurilor.

[22] Înțelepciune artistică numește nu pe cea câștigată prin învățătură, ci pe cea prin care a făcut Dumnezeu toate.

capacității de bunătate și înțelepciune, răutatea și neștiința[20]. Deci ca ele să existe de-a pururi sau să nu existe stă în puterea Celui ce le-a făcut; dar ca să participe la bunătatea și la înțelepciunea Lui sau ca să nu participe, aceasta stă în voia ființelor raționale.

28. Elinii, spunând că ființa lucrurilor există împreună cu Dumnezeu din veci și că numai calitățile din jurul ființei le au de la El, susțineau că ființa nu are nimic contrariu, ci contradicția este numai între calități. Noi însă zicem că numai ființa dumnezeiască nu are nimic contrariu, ca fiind veșnică și infinită și dăruind și altora veșnicia. Ființa lucrurilor, însă, are contrară ei neexistența. Deci stă în puterea Celui ce este cu adevărat ca ea să existe de-a pururi sau să nu existe. Dar fiindcă Lui nu-I pare rău de darurile Sale, ea va exista veșnic și va fi susținută prin puterea Lui atotțiitoare, chiar dacă are nimicul contrariu ei, cum s-a zis, ca una ce a fost adusă la existență din neexistență și stă în voia Lui ca ea să fie sau să nu fie.

29. Precum răul este lipsa binelui și neștiința lipsa cunoștinței, tot așa și neexistența este lipsa existenței, dar nu a existenței celei adevărate și proprii, căci aceea nu are nimic contrariu, ci a celei ce există prin împărtășire de existența cea adevărată. Lipsa celor dintâi atârnă de voința făpturilor; a celei de-a doua atârnă de voința Făcătorului, Care vrea însă, pentru bunătatea Sa, ca făpturile să existe veșnic și veșnic să aibă parte de binefacerile Lui.

30. Dintre făpturi, unele sunt raționale și mintale și capabile de cele contrare, ca, de pildă, de virtute și păcat, de cunoștință și neștiință; altele sunt corpuri de diferite soiuri, constătătoare din elemente contrarii, adică din pământ, aer, foc și apă. Cele dintâi sunt cu totul netrupești și nemateriale, chiar dacă unele din ele sunt legate de trupuri; cele de-al doilea sunt alcătuite numai din materie și formă.

31. Toate trupurile sunt după fire inerte; ele sunt mișcate de suflet. Unele, de suflet rațional, altele, de suflet nerațional, și, iarăși, altele, de suflet fără simțire.

32. Dintre puterile sufletești, una hrănește și susține creșterea, alta este imaginativă și impulsivă, iar alta este rațională și intelectuală. De cea dintâi se împărtășesc plantele. Ființele

[20] Făpturile au chiar în ele o virtualitate contrară. Existența lor e amenințată de neant, bunătatea lor, de răutate. Sâmburele lor, luat în ele însele, este „nimicnicia” *(Nichtigkeit,* cum îi spune Heidegger). În Dumnezeu însă nu e nicio virtualitate contrară. Existența Lui nu e amenințată de nonexistență, nici bunătatea de răutate. Căci atunci, cine L-ar ajuta să rămână în existență, cum ajută El făpturile, sau ce-ar fi dacă ar înceta să fie bun?

neraționale, pe lângă aceasta, se mai împărtășesc și de-a doua. Iar oamenii, pe lângă acestea două, și de-a treia. Primele două puteri sunt supuse stricăciunii, a treia se dovedește nestricăcioasă și nemuritoare.

33. Sfintele Puteri, comunicându-și una alteia lumina, precum o comunică și firii omenești, împărtășesc sau din virtutea lor, sau din cunoștința care este în ele. Împărtășind din virtute, adică dintr-o bunătate ce imită bunătatea dumnezeiască, își fac bine atât lor înseși, cât și una alteia și celor mai prejos de ele, devenind toate deiforme. Iar împărtășind din cunoștință, dau sau ceva mai înalt despre Dumnezeu („Ci Tu, Doamne, zice, ești Cel mai înalt pururea”; Ps. 91, 9), sau ceva mai adânc despre corpuri, sau ceva mai cu de-amănuntul despre ființele netrupești, sau ceva mai limpede despre Providență, sau ceva mai lămurit despre Judecată.

34. Necurăția minții constă, întâi, în a avea o cunoștință mincinoasă; al doilea, în a ignora ceva din cele universale (zic aceasta despre mintea omenească, pentru că îngerului îi e propriu să nu-i fie necunoscut nimic din cele particulare); al treilea, în a avea gânduri pătimașe[23]; iar al patrulea, în a consimți cu păcatul.

35. Necurăția sufletului constă în a nu lucra după fire[24]. Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimașe. Și lucrează după fire atunci când puterile ei pătimitoare (pasionale), adică iuțimea și pofta, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile și cu înțelesurile (chipurile) lor.

36. Necurăția trupului este păcatul cu fapta.

37. Iubește liniștea și singurătatea (isihia) cel ce nu se împătimește de lucrurile lumii. Iubește pe toți oamenii cel ce nu iubește nimic omenesc. Și are cunoștința lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești cel ce nu se smintește de cineva, fie că greșește, fie că nutrește gânduri bănuitoare.

38. Mare virtute este să nu te împătimești de lucruri. Dar cu mult mai mare decât aceasta e să rămâi fără patimă față de înțelesurile (chipurile) lor.

39. Iubirea și înfrânarea păstrează mintea nepătimașă față de lucruri și față de înțelesurile lor.

40. Mintea celui iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, nici împotriva înțelesurilor acestora, ci împotriva

---

[23] Trei feluri de necurății întinează mintea. Dar mai e una: a se socoti pe sine mai înțelept ca alții.

[24] Niciodată n-a lucrat sufletul meu potrivit cu firea. Știe aceasta Cel ce cunoaște toate. Și niciodată n-a încetat de-a săvârși păcate cu fapta.

patimilor împletite cu înțelesurile. De pildă, nu luptă împotriva femeii, nici împotriva celui ce l-a supărat, nici împotriva chipurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu ele.

41. Tot războiul monahului împotriva dracilor urmărește să despartă patimile de înțelesuri (de chipuri). Căci altfel nu poate privi lucrurile fără patimă.

42. Altceva este lucrul, altceva înțelesul lui, și altceva patima. Lucrul este, de pildă: bărbat, femeie, aur și așa mai departe. Înțelesul (chipul) este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea nerațională sau ura fără judecată a ceva din cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimii.

43. Înțeles pătimaș este gândul compus din patimă și înțeles. Să despărțim patima de înțeles, și va rămâne gândul simplu. Și o despărțim prin iubire duhovnicească și înfrânare, dacă voim.

44. Virtuțile despart mintea de patimi; contemplațiile duhovnicești, de înțelesurile simple; în sfârșit, rugăciunea curată o înfățișează lui Dumnezeu Însuși.

45. Virtuțile sunt pentru cunoștința lucrurilor create; cunoștința, pentru cunoscător; iar cunoscătorul, pentru Cel cunoscut în chip necunoscut și pentru Cel ce cunoaște mai presus de cunoștință.

46. Dumnezeu, Cel supraplin, n-a adus cele create la existență fiindcă avea lipsă de ceva, ci pentru ca acestea să se bucure împărtășindu-se de El pe măsura și pe potriva lor, iar El să Se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se și săturându-se fără săturare de Cel de Care nu se pot sătura.

47. Mulți săraci cu duhul are lumea, dar nu cum se cuvine. Și mulți care plâng, dar pentru pagube de bani sau pentru pierderi de copii. Și mulți blânzi, dar față de patimile necurate. Mulți care flămânzesc și însetoșează, dar pentru a răpi cele străine și a câștiga din nedreptate. Mulți milostivi, dar față de trup și cele ale trupului. Și curați cu inima, dar pentru slava deșartă. Și făcători de pace, dar prin aceea că supun sufletul trupului. Mulți prigoniți, dar fiindcă sunt fără rânduială. Mulți ocărâți, dar pentru păcate rușinoase. Fericiți sunt însă numai aceia[25] care fac și pătimesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos. De ce? Pentru că „a lor este Împărăția cerurilor”, și pentru că „aceștia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 3-8) și celelalte. Așadar, nu fiindcă

[25] Așadar, atunci nu putem arăta un scop, când nu facem ceva pentru Hristos, ci pentru altceva. Aceasta pentru că am lucrat nu după scopul lui Dumnezeu, ci după al nostru.

fac acestea și le pătimesc sunt fericiți, căci și cei mai înainte pomeniți fac același lucru. Ci pentru că fac și pătimesc acestea pentru Hristos și după pilda lui Hristos.

48. În toate cele făcute de noi, Dumnezeu ia seama la scop[26], cum s-a spus adeseori: de lucrăm pentru El sau pentru altceva. Când vrem deci să facem vreun bine, să avem de scop nu plăcerea oamenilor, ci pe Dumnezeu, ca, privind pururea la El, toate să le facem pentru El, ca nu cumva să răbdăm și oboseala, și să pierdem și plata.

49. În vremea rugăciunii alungă din minte și înțelesurile simple ale lucrurilor omenești, și vederile tuturor celor create, ca nu cumva, încărcat cu închipuirile celor mărunte, să cazi de la Cel neasemănat mai înalt și mai bun decât toate cele ce sunt.

50. De vom iubi pe Dumnezeu cu adevărat, vom lepăda patimile prin însăși această iubire. Iar iubirea față de El stă în a-L prețui pe El mai mult decât lumea, și sufletul mai mult decât trupul, și în a disprețui lucrurile lumești, și a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciune, cântare de psalmi și cele asemenea.

51. De ne vom îndeletnici cu Dumnezeu vreme îndelungată și vom avea grijă de partea pătimitoare (pasională) a sufletului, nu vom mai fi atrași de momelile gândurilor, ci, înțelegând mai exact pricinile lor și tăindu-le de la noi, vom deveni mai străvăzători și așa se va împlini cu noi cuvântul: „Și a văzut ochiul meu întru dușmanii mei; și întru cei vicleni ce se scoală asupra mea va auzi urechea mea” (Ps. 91, 11).

52. Când vezi mintea ta petrecând cu evlavie și cu dreptate în ideile lumii, cunoaște că și trupul rămâne curat și fără de păcat. Dar când vezi mintea îndeletnicindu-se cu păcatele și nu o oprești, cunoaște că nu va întârzia nici trupul să alunece în ele.

53. Precum trupul are ca lume lucrurile, așa și mintea are ca lume ideile. Și precum trupul desfrânează cu trupul femeii, așa și mintea desfrânează cu ideea femeii prin chipul trupului propriu. Căci vede în gând forma trupului propriu amestecată cu forma femeii. De asemenea, se răzbună în gând cu chipul celui ce l-a supărat, prin chipul trupului propriu. Și același lucru se întâmplă și cu alte păcate. Căci cele ce le face trupul cu fapta în lumea lucrurilor, acelea le face și mintea în lumea gândurilor.

54. Nu trebuie să ne cutremurăm, să ne mirăm și să ne uimim cu mintea de faptul că „Dumnezeu-Tatăl nu judecă pe

---

[26] De însetează cineva după răpirea celor străine, ceea ce nu este voia lui Dumnezeu, cum va arăta că lucrează după scopul Lui, când scopul lui Dumnezeu este să facem milă și să dăruim?

nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului" (Ioan 5, 22). Căci zice Fiul: „Nu judecați ca să nu fiți judecați, nu osândiți ca să nu fiți osândiți" (Matei 7, 1; Luca 6, 37). Iar Apostolul, la fel: „Nu judecați ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul" (1 Cor. 4, 5); și: „Cu judecata cu care judeci pe altul te judeci pe tine însuți" (Rom. 2, 1). Dar oamenii, lăsând grija de a-și plânge păcatele lor, au luat judecata de la Fiul și se judecă și se osândesc unii pe alții, de pare că ar fi fără păcat. „Cerul s-a uimit de aceasta și pământul s-a cutremurat" (Ier. 2, 12). Ei însă nu se rușinează, ca niște nesimțitori.

55. Cel ce iscodește păcatele altora sau judecă din bănuieli pe fratele său încă nu a pus început pocăinței, nici cercetării și cunoașterii păcatelor sale, care sunt cu adevărat mai grele ca plumbul ce cântărește mai mulți talanți. Acela n-a cunoscut încă nici din ce pricină se face omul greoi la inimă, iubind deșertăciunea și căutând minciuna. De aceea, ca un nebun și ca unul ce umblă în întuneric, lăsând păcatele sale, cugetă la ale altora, fie că există de fapt, fie că și le închipuie el din bănuială.

56. Iubirea trupească de sine, cum s-a spus adeseori, e pricina tuturor gândurilor pătimașe. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint și al slavei deșarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naște gândul curviei; din iubirea de argint, gândul lăcomiei și al zgârceniei; iar din slava deșartă, gândul mândriei. Și toate celelalte gânduri izvorăsc din acestea trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdii, al pizmei, al bârfirii și celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale[27] și o țin la pământ, stând cu toate deasupra ei, asemenea unui bolovan foarte greu, ea fiind prin fire mai ușoară și mai sprintenă ca focul.

57. Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârșitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea nerațională față de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea.

58. Precum părinții trupurilor sunt împătimiți de dragostea față de cei născuți din ei, la fel și mintea se alipește prin fire de cuvintele sale. Și precum celor mai împătimiți dintre aceia, copiii lor, chiar de vor fi în toate privințele cei mai de râs, li se vor părea cei mai drăgălași și mai frumoși dintre toți, la fel minții nebune îi vor părea cuvintele ei, chiar de vor fi cele mai prostești, cele mai înțelepte dintre toate. Înțeleptului însă nu-i apar așa cuvintele sale, ci, când i se va părea că e mai sigur că sunt

---

[27] Cel ce slujește iubirii de trup e greoi la inimă, iubind și căutând deșertăciunea și minciuna, care este cugetul trupesc.

adevărate și bune, atunci se va încrede mai puțin în judecata lui. El ia pe alți înțelepți ca judecători ai cuvintelor și gândurilor sale, ca „să nu alerge sau să nu fi alergat în deșert” (Gal. 2, 2), și prin ei primește întărirea.

59. Când birui vreuna dintre patimile mai necinstite, de pildă lăcomia pântecelui, sau curvia, sau mânia, sau lăcomia, îndată se repede asupra ta gândul slavei deșarte. Iar de-l birui și pe acesta, îi urmează cel al mândriei.

60. Toate patimile necinstite, când stăpânesc sufletul, alungă din el gândul slavei deșarte. Iar când toate cele mai înainte înșirate sunt biruite[28], îl trimit pe acela.

61. Slava deșartă, fie că e alungată, fie că e de față, naște mândria. Când e alungată, naște părerea de sine; când e de față, îngâmfarea.

62. Slava deșartă e alungată de făptuirea într-ascuns; iar mândria, de voința de-a pune pe seama lui Dumnezeu toate isprăvile.

63. Cel ce s-a învrednicit de cunoștința lui Dumnezeu și se împărtășește de dulceața ei cu adevărat disprețuiește toate plăcerile născute din poftă.

64. Cel ce poftește cele pământești, sau poftește mâncăruri, sau cele ce satisfac pe cele de sub pântece, sau slava omenească, sau bani, sau altceva din cele ce urmează acestora. Și dacă nu află mintea ceva mai înalt decât acestea, la care să-și mute pofta, nu poate fi înduplecată să le disprețuiască pe acestea până la capăt. Dar mai bună decât acestea fără de asemănare este cunoștința lui Dumnezeu și a celor dumnezeiești.

65. Cei ce disprețuiesc plăcerile le disprețuiesc datorită sau fricii[29], sau nădejdii, sau cunoștinței, sau dragostei de Dumnezeu.

66. Cunoștința fără patimă[21] a celor dumnezeiești încă nu

---

[28] Cele spuse mai înainte sunt iubirea de plăcere, de slavă și de argint. Dacă cineva se ține strâns de ele, ca mine, nu văd cum se va putea învrednici de cunoștința lui Dumnezeu.

[29] Deci sau ca robii, sau ca cei cu plată, sau ca niște fii, adică sau ca cei ce se îndeletnicesc numai cu făptuirea (practicii), sau ca cei ce s-au învrednicit și de cunoștință (gnosticii).

21 În grecește, πάθος; deci același cuvânt ca pentru patimile pe care le dezaprobă toți scriitorii ascetici. Dar în cap următor Sfântul Maxim ne spune că există o patimă fericită, deosebită de cele necinstite. Ea trebuie să însoțească totdeauna cunoștința de Dumnezeu, ca aceasta să nu rămână o simplă teorie intelectuală. Pasiunea aceasta fericită e iubirea. De aici se vede că nepătimirea căutată de Sfinți nu e o lipsă de simțire, ci o supremă iubire de Dumnezeu și de oameni.

înduplecă mintea să disprețuiască până la capăt cele materiale, ci ea se aseamănă înțelesului simplu al unui lucru ce cade sub simțuri. De aceea, se găsesc mulți dintre oameni care au multă cunoștință, dar care se tăvălesc în patimile trupului ca niște porci în mocirlă. Căci curățându-se pentru puțină vreme cu sârguință și dobândind cunoștință, nemaiavând pe urmă nicio grijă, se aseamănă lui Saul care, învrednicindu-se de Împărăție, dar purtându-se cu nevrednicie, a fost lepădat cu mânie înfricoșată din ea.

67. Precum înțelesul[22] simplu al lucrurilor omenești[30] nu silește mintea să disprețuiască cele dumnezeiești, așa nici cunoștința simplă a celor dumnezeiești nu o înduplecă deplin să disprețuiască cele omenești, deoarece adevărul se află acum în umbre și ghicituri. De aceea este nevoie de fericita pasiune a sfintei iubiri, care leagă mintea de vederile (contemplațiile) duhovnicești și o înduplecă să prețuiască cele nemateriale mai mult decât pe cele materiale și cele inteligibile și dumnezeiești mai mult decât pe cele supuse simțurilor.

68. Cel ce a tăiat patimile de la sine și și-a făcut gândurile simple, prin aceasta încă nu le-a întors spre cele dumnezeiești, ci poate să nu fie împătimit nici de cele omenești, nici de cele dumnezeiești. Aceasta se întâmplă însă numai celor aflători pe treapta făptuirii, care nu s-au învrednicit încă de cunoștință[31] și care se rețin de la patimi mai mult de frica chinurilor decât din nădejdea Împărăției.

69. „Prin credință umblăm, nu prin vedere” (2 Cor. 5, 7); și în oglinzi și în ghicituri avem cunoștința. De aceea avem lipsă de multă îndeletnicire cu aceasta, ca, prin îndelungata cercetare și pătrundere a lor, să ne câștigăm o deprindere anevoie de abătut de la aceste vederi (contemplații).

70. Dacă tăiem pricinile patimilor pentru puțin timp și ne îndeletnicim cu vederile duhovnicești, dar nu petrecem în ele de-a pururi, ocupându-ne anume cu acest lucru, cu ușurință ne

---

22 Cuvântul νόημα, pe care l-am tradus de obicei prin „înțeles”, s-ar putea traduce și prin „chipul” sau „reprezentarea” unui lucru, păstrată prin amintire.

[30] Gând simplu e cel fără patimă. Căci cel pătimaș depărtează de la Dumnezeu. Tot așa nici cunoștința simplă nu depărtează de la cele omenești, ci cea care pătimește iubirea (e încărcată de pasiunea iubirii). Iar aceasta e prefacerea în duh prin deprindere.

[31] Fiii se rețin de la patimi prin cunoștință și iubire. Iar robii și cei cu plată, sau cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea (practicii), sau de frică, sau din nădejde.

întoarcem iarăși la patimile trupului[32], nedobândind alt rod de-acolo decât cunoștința simplă, împreunată cu părerea de sine. Iar sfârșitul acesteia este întunecarea treptată a cunoștinței și totala abatere a minții spre cele materiale.

71. Patima de ocară a dragostei ocupă mintea cu lucrurile materiale; iar patima de laudă a dragostei o leagă de cele dumnezeiești. Căci în care lucruri zăbovește mintea, în acelea se și lărgește. Și cu lucrurile în care se lărgește, cu acelea își nutrește și pofta, și iubirea, fie cu cele dumnezeiești, și proprii, și inteligibile, fie cu lucrurile și cu patimile trupului.

72. Dumnezeu a zidit și lumea nevăzută, și pe cea văzută; deci El a făcut și sufletul, și trupul. Dacă lumea văzută este așa de frumoasă, cu cât mai mult nu va fi cea nevăzută! Iar dacă aceea este mai frumoasă și mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, Care le-a făcut pe ele! Dacă, prin urmare, Făcătorul tuturor bunurilor e mai bun decât toate cele făcute, pentru care pricină părăsește mintea pe Cel ce e mai bun decât toate și se ocupă cu cele mai rele decât toate, adică cu patimile trupului? E vădit că pentru faptul că a petrecut și s-a obișnuit cu trupul de la naștere, iar experiența Celui mai bun și mai presus de toate încă n-a făcut-o desăvârșit. Dacă, prin urmare, printr-o deprindere îndelungată cu înfrânarea de plăceri și printr-o îndeletnicire cu cele dumnezeiești rupem puțin câte puțin această legătură și afecțiune, mintea se lărgește în cele dumnezeiești, înaintând treptat în ele, și-și descoperă demnitatea proprie. Iar sfârșitul este că își mută tot dorul spre Dumnezeu.

73. Cel ce spune păcatul fratelui fără patimă, îl spune din două pricini: sau ca să-l îndrepte pe el, sau să folosească pe altul. Iar dacă îl spune pentru alte pricini, fie aceluia, fie altuia, îl spune pentru a-l batjocori sau a-l bârfi. Dar atunci nu va scăpa de părăsirea dumnezeiască, ci va cădea sigur fie în aceeași greșeală, fie în alta, și va suferi rușine, mustrat fiind și batjocorit de alții.

74. Același păcat săvârșit de mai mulți nu are o singură pricină, ci mai multe. De pildă, altceva este a păcătui din deprindere, și altceva a păcătui dintr-o nebăgare de seamă. Cel din urmă nu s-a gândit la păcat nici înainte de a-l săvârși, nici după aceea. Ba chiar e foarte îndurerat pentru ceea ce s-a întâmplat. Cel ce a păcătuit însă din deprindere, dimpotrivă: înainte de-a săvârși păcatul nu înceta de-a păcătui cu gândul, iar după ce l-a săvârșit păstrează aceeași dispoziție.

75. Cel ce cultivă virtuțile pentru slava deșartă vădit este

---

[32] Acestea încă îi opresc pe cei ce vor să scrie, arătând din sfârșit paguba.

că și cunoștința o cultivă pentru slava deșartă. Iar unul ca acesta nu face și nu grăiește nimic spre zidire, ci în toate vânează slava de la cei ce privesc sau ascultă. Dar patima aceasta e dată pe față[33] când unii dintre cei pomeniți îl ocărăsc pentru anumite fapte sau cuvinte. Atunci acela se întristează foarte; nu pentru că nu s-au zidit aceia (nici nu era acesta scopul lui), ci pentru că a fost disprețuit el.

76. Patima iubirii de argint se dă pe față în bucuria ce-o are cineva când primește și în întristarea ce-o are când dă. Unul ca acesta nu iconomisește bunurile pentru a-i ajuta pe cei lipsiți.

77. Omul rabdă pătimiri pentru una din acestea: sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau pentru nădejdea răsplății, sau de frica muncilor, sau de frica oamenilor, sau pentru fire, sau pentru plăcere, sau pentru câștig, sau pentru slava deșartă, sau de nevoie.

78. Altceva este a te izbăvi de gânduri, și altceva a te elibera de patimi. Adeseori se izbăvește cineva de gânduri când nu sunt de față acele lucruri față de care are anumite patimi. Dar patimile se ascund în suflet, iar când se arată lucrurile, ies la iveală. Prin urmare, trebuie să observăm mintea în fața lucrurilor ca să cunoaștem pentru care din ele e stăpânită de patimă.

79. Prieten adevărat este acela care îndură necazurile, nevoile și nenorocirile aproapelui, atunci când acela e încercat, ca pe ale sale, fără zgomot și fără tulburare.

80. Să nu-ți disprețuiești conștiința, care totdeauna îți dă sfaturile cele mai bune. Căci ea îți insuflă socotința și hotărârea dumnezeiască și îngerească și te slobozește de întinăciunile ascunse ale inimii, iar în vremea ieșirii îți dăruiește îndrăznire către Dumnezeu.

81. De vrei să fii cu pătrundere și cu dreaptă măsură și să nu slujești patimii închipuirii de sine, caută totdeauna să cunoști ce ascund lucrurile bun pentru cunoștința ta. Și aflând foarte multe și felurite cunoștințe ascunse de tine, te vei mira de neștiința ta și-ți vei înfrâna cugetul. Iar cunoscându-te pe tine, vei înțelege multe, mari și minunate lucruri. Fiindcă socotința că știi nu te lasă să sporești în a ști[34].

82. Numai acela vrea cu dinadinsul a se mântui, care nu se împotrivește leacurilor doctoricești. Iar acestea sunt durerile și întristările aduse de diferite lovituri.

---

[33] Socotesc că la noi s-a gândit scriind acestea.

[34] Cei ce socotesc că știu n-au înțeles câștigul ce-l pot avea din metoda aceasta. Căci de l-ar fi cunoscut, ar fi câștigat înaintând la cunoștință.

Cel ce se împotrivește însă nu știe ce negustorie se face aici, nici cu ce câștig va ieși de aici.

83. Slava deșartă și iubirea de argint se nasc una pe alta. Căci cei ce iubesc slava deșartă se silesc să se îmbogățească; iar cei ce s-au îmbogățit doresc să fie slăviți. Dar aceasta se întâmplă la mireni. Căci monahul tocmai când e sărac suferă mai mult de slava deșartă, iar când are argint îl ascunde, rușinându-se că are un lucru nepotrivit cu schima.

84. Propriu slavei deșarte a monahului este că se întemeiază pe virtute și pe cele ce urmează acesteia. Propriu mândriei lui este că se fălește cu biruințele sale morale, punându-le pe seama sa, nu pe a lui Dumnezeu, iar pe alții îi disprețuiește. Iar propriu slavei deșarte și mândriei mireanului este că se fălește cu frumusețea, cu bogăția, cu puterea și cu chibzuință lui.

85. Izbânzile mirenilor sunt decăderile monahilor; iar izbânzile monahilor sunt decăderile mirenilor. De pildă, izbânzile mirenilor sunt bogăția, slava, puterea, desfătarea, bunăstarea trupească, belșugul de prunci și cele asemenea, la care ajungând monahul se pierde. Iar izbânzile monahului sunt sărăcia, lipsa de slavă, lipsa de putere, înfrânarea, reaua pătimire și cele asemenea, la care ajungând iubitorul de lume, împotriva voii, le socotește o mare decădere, fiind adeseori chiar în primejdie să se spânzure, cum s-au și spânzurat unii.

86. Mâncărurile s-au făcut pentru două pricini: pentru hrană și pentru tămăduire. Prin urmare, cei ce se împărtășesc de ele în afară de aceste pricini se vor osândi ca unii ce s-au dedat desfătărilor, folosind rău cele date de Dumnezeu spre trebuință. Și în toate lucrurile reaua folosire este păcat.

87. Smerita cugetare este o rugăciune neîntreruptă, împreunată cu lacrimi și cu durere. Căci aceasta, chemând pururea pe Dumnezeu într-ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebunește în puterea și înțelepciunea proprie, nici să se ridice peste alții, lucruri care sunt boli înfricoșate ale patimii mândriei.

88. Altceva este a lupta împotriva gândului simplu, ca să nu stârnească patima; și altceva este a lupta împotriva gândului pătimaș, ca să nu se producă consimțirea[35]. Dar niciunul din aceste două feluri de luptă nu lasă gândurile să zăbovească în suflet.

89. Supărarea este împletită cu amintirea răului. Prin urmare, când mintea va oglindi fața fratelui cu supărare, vădit este că-și amintește răul de la el. „Iar căile celor ce țin minte răul duc

---

[35] Zăbovind gândul simplu, se stârnește patima, iar zăbovind cel pătimaș, se produce învoirea.

spre moarte” (Pilde 12, 29), fiindcă „tot cel ce ține minte răul e nelegiuit” (Pilde 21, 24).

90. Dacă îți amintești de răul de la cineva, roagă-te pentru el, și vei opri patima din mișcare, despărțind, prin rugăciune, supărarea de amintirea răului ce ți l-a făcut. Iar devenind iubitor de oameni, vei șterge cu totul patima din suflet. Dacă însă altul ține minte răul de la tine, fii îndatoritor și smerit față de el și stai cu dragoste în preajma lui, și-l vei izbăvi de patima lui.

91. Supărarea celui ce te pizmuiește o vei alina prin osteneală. Căci el își socotește pricină de nenorocire ceea ce pizmuiește la tine. De aceea, nu poți să-l alini altfel decât ascunzând-o aceasta de el. Dacă aceasta le folosește multora, iar pe acela îl întristează, pe care parte o vei nesocoti? E de trebuință, desigur, să fii de folos celor mulți, dar, după putere, nici pe acela să nu-l nesocotești. Să nu te lași înrâurit de răutatea patimii lui. Căci nu te răzbuni pe patimă, ci pe pătimaș. Drept aceea, socotește-l întru smerenie pe acela mai presus de tine și în toată vremea, în tot locul și lucrul dă-i lui mai multă cinste. Iar pizma ta o poți alina dacă te bucuri împreună cu cel pizmuit de cele pentru care se bucură el și te întristezi împreună cu acela de cele de care se întristează el, împlinind cuvântul Apostolului: „Bucurați-vă cu cei ce se bucură și plângeți cu cei ce plâng” (Rom. 12, 15).

92. Mintea noastră este la mijloc între două ființe, care își lucrează fiecare cele proprii: una virtutea, cealaltă răutatea; adică între înger și drac. Dar ea are libertatea și puterea să urmeze sau să se împotrivească însăși cui vrea.

93. Sfintele Puteri ne îndeamnă spre cele bune, iar semințele naturale și hotărârea cea bună ne ajută. La rândul lor, atacurile (momelile) dracilor sunt ajutate de patimi și de hotărârea cea rea.

94. Mintea curată primește uneori învățătură de la Dumnezeu Însuși, Care vine în ea. Alteori îi insuflă cele bune Sfintele Puteri. Și iarăși, alteori, firea lucrurilor contemplate.

95. Mintea care s-a învrednicit de cunoștință trebuie să păstreze înțelesurile lucrurilor nepătimașe, vederile duhovnicești (contemplațiile) limpezi, și starea rugăciunii, netulburată. Dar nu poate să le apere pe acestea necontenit de izbucnirile trupului, umplându-se de fum prin meșteșugirile dracilor.

96. Nu ne mâniem pentru toate câte ne întristăm. Căci sunt mai multe cele ce ne pricinuiesc întristare decât cele ce ne pricinuiesc mânie. De pildă, s-a spart vasul acesta, s-a pierdut lucrul acela, a murit cutare.

Pentru unele ca acestea numai ne întristăm. Pentru celelalte

însă ne și întristăm, și ne și mâniem, dovedindu-ne lipsiți de înțelepciune.

97. Primind mintea chipurile lucrurilor, își schimbă forma după fiecare chip; iar privindu-le duhovnicește, se modifică în chip felurit după fiecare vedere. Ajungând însă în Dumnezeu, devine cu totul fără chip și fără formă. Căci contemplând pe Cel uniform, devine uniformă și întreagă luminoasă.

98. Suflet desăvârșit este acela a cărui putere pătimitoare (pasională) înclină cu totul spre Dumnezeu.

99. Mintea desăvârșită este aceea care prin credința adevărată a supracunoscut în chip supraneștiut pe Cel supranecunoscut și contemplă trăsăturile universale ale făpturilor Lui și a primit de la Dumnezeu cunoștința cuprinzătoare a Providenței și a judecății arătate în ele; se înțelege, atât cât e cu putință oamenilor.

100. Timpul se împarte în trei. Credința se întinde împreună cu toate trei părțile; nădejdea, cu una din ele; iar dragostea, cu două[23]. Atât credința, cât și nădejdea sunt până la o vreme; dar iubirea, supraunindu-se pentru veacuri nemărginite cu Cel supranemărginit, rămâne pururea, crescând mereu mai sus de ea. De aceea, „mai mare decât toate este dragostea” (1 Cor. 13, 13).

[23] *Cred* în cele trecute, prezente și viitoare, *nădăjduiesc* în cele viitoare, *iubesc* cele prezente și viitoare. Pentru iubire, nimic nu aparține trecutului, nimic nu e mort, ci totul viu.

A patra sută a capetelor despre dragoste

1. **M**ai întâi se minunează mintea gândindu-se la nemărginirea lui Dumnezeu în toate privințele și la acel ocean nestrăbătut și mult dorit. În al doilea rând se uimește întrebându-se cum a adus toate lucrurile din nimic la existență. Dar, precum „măreția Lui nu are margine” (Ps. 144, 3), la fel „Înțelepciunea Lui nu poate fi iscodită” (Bar. 3, 31).

2. Dar cum să nu se minuneze privind (contemplând) acel ocean nemărginit și mai presus de uimire al bunătății? Sau cum să nu se umple de uimire întrebându-se cum și de unde s-a făcut ființa rațională și mintală și cele patru elemente, din care sunt corpurile, odată ce nu exista nicio materie mai înainte de ce s-au făcut acestea? Sau întrebându-se ce fel de putere este aceea care, mișcată spre faptă, a adus acestea la existență? Dar elinii nu primesc aceasta, necunoscând bunătatea atotputernică, înțelepciunea și cunoștința Lui, capabile de lucru și mai presus de minte.

3. Dumnezeu, fiind Făcător din veci, creează când vrea prin Cuvântul Cel de-o-ființă și prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu zici: Pentru care motiv le-a făcut acum, odată ce e pururea bun? Fiindcă înțelepciunea ființei nemărginite e nepătrunsă și nu cade sub cunoștința omenească.

4. Cunoștința lucrurilor având-o Făcătorul preexistentă în Sine din veci, a adus-o la ființă (a substanțializat-o – ουσιωσε) și a scos-o la iveală atunci când a voit.

Căci este o nebunie a te îndoi că Dumnezeu Cel atotputernic poate să aducă ceva la ființă atunci când vrea.

5. Pentru care pricină a creat Dumnezeu, cercetează! Căci e chestiune de cunoștință. Dar cum și de ce acum, de curând, nu căuta! Căci nu e lucru care să poată cădea sub mintea ta. Fiindcă dintre cele dumnezeiești unele sunt cu putință de cuprins, altele nu pot fi cuprinse de oameni. Căci „vederea fără frâu poate să împingă pe cineva și în prăpăstii”, precum a zis oarecare dintre Sfinți[24].

6. Unii spun că făpturile există dimpreună cu Dumnezeu din veci. Dar aceasta este cu neputință. Căci cum pot cele întru toate mărginite să existe din veci împreună cu Cel întru totul nemărginit? Sau cum mai sunt propriu-zis făpturi dacă sunt împreună-veșnice cu Făcătorul? Dar aceasta este învățătura elinilor, care nu socotesc pe Dumnezeu Făcător al ființelor, ci

---

[24] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântare la Ziua nașterii* și *Cuvântarea a II-a la Paști*.

numai al însușirilor. Dar noi, cunoscând pe Atotputernicul Dumnezeu, zicem că El este Făcătorul nu al însușirilor, ci al ființelor străbătute de însușiri. Iar dacă e așa, făpturile nu există împreună cu Dumnezeu din veci.

7. Într-o anumită privință Dumnezeu și cele dumnezeiești pot fi cunoscute; în altă privință nu pot fi cunoscute. Poate fi cunoscut prin cele din jurul Lui; dar nu poate fi cunoscut în ceea ce este El Însuși.

8. Să nu cauți deprinderi și aptitudini la ființa simplă și nemărginită a Sfintei Treimi, ca să nu O faci compusă ca pe făpturi. Căci este un lucru nebunesc și neîngăduit să gândești așa ceva cu privire la Dumnezeu.

9. Singură ființă nemărginită, atotputernică și a toate făcătoare este simplă, uniformă, fără calități, liniștită și nedezbinată. Toată făptura însă e compusă din ființă și accident și are pururea trebuință de Providența dumnezeiască, nefiind slobodă de prefacere.

10. Toată ființa mintală și sensibilă, adusă la existență de Dumnezeu, a primit puteri de-a percepe lucrurile; ființa mintală, puterile de înțelegere; iar cea sensibilă, simțurile.

11. Dumnezeu Se lasă împărtășit numai; zidirea însă și primește prin împărtășire, și dă mai departe. Primește prin împărtășire existența și fericirea; dar dă mai departe numai fericirea. Însă altfel ființa trupească, și altfel cea netrupească.

12. Ființa netrupească transmite fericirea vorbind, lucrând și fiind contemplată; cea trupească, numai prin faptul că e contemplată.

13. Ca să existe ființa rațională și mintală veșnic sau să nu existe atârnă de voia Celui ce a zidit toate bune; dar ca să fie bune acestea sau rele, după libera alegere, atârnă de voia făpturilor.

14. Răul nu se contemplă ca stând în legătură cu ființa făpturilor, ci în legătură cu mișcarea lor greșită și nerațională.

15. Sufletul se mișcă cum se cuvine când facultatea lui poftitoare s-a pătruns de înfrânare, iuțimea stăruie în dragoste întorcându-se de la ură, iar rațiunea se îndreaptă spre Dumnezeu prin rugăciune și contemplație duhovnicească.

16. Încă nu are dragoste desăvârșită, nici conștiința adâncă a Providenței dumnezeiești cel ce în vreme de încercare nu suferă cu îndelungă-răbdare întâmplările supărătoare, ci se depărtează de la dragostea fraților duhovnicești.

17. Scopul Providenței dumnezeiești este să unească pe cei pe care i-a dezbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credință și dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pătimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei împrăștiați să-i adune

spre a fi una (Ioan 11, 52). Prin urmare, cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare, nu le suferă pe cele întristătoare și nu le îndură pe cele dureroase umblă în afară de dragostea dumnezeiască și de scopul Providenței.

18. Dacă „dragostea îndelung rabdă și se milostivește” (1 Cor. 13, 4), cel ce se descurajează de întâmplările supărătoare, și de aceea se poartă cu răutate față de cei ce l-au supărat și se întoarce de la dragostea față de ei, cum nu va cădea de la scopul Providenței dumnezeiești?

19. Ia aminte la tine, de nu cumva răutatea care te desparte de fratele tău nu se află în fratele, ci în tine. Și grăbește-te să te împaci cu el, ca să nu cazi din porunca dragostei.

20. Să nu disprețuiești porunca dragostei, fiindcă printr-însa vei fi fiul lui Dumnezeu. Dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei.

21. Cele ce desfac dragostea dintre prieteni sunt acestea: a pizmui sau a fi pizmuit; a păgubi sau a fi păgubit; a nu cinsti sau a nu fi cinstit; gândurile bănuitoare. Deci ia seama, nu cumva ai făcut sau ai pătimit vreuna din acestea și de aceea ești despărțit de dragostea prietenului?

22. Ți-a venit vreo ispită de la fratele și supărarea te-a dus la ură? Nu te lăsa biruit de ură, ci învinge ura în dragoste. Și vei învinge în chipul acesta: rugându-te pentru el cu adevărat lui Dumnezeu, primind apărarea lui, sau chiar iscodindu-i tu apărarea și socotindu-te pe tine cauză a ispitei, și fiind cu îndelungă-răbdare până va trece norul.

23. Îndelung răbdător este cel ce așteaptă sfârșitul ispitei și lauda stăruinței.

24. „Bărbatul îndelung răbdător este cu mare înțelepciune” (Pilde 14, 30), fiindcă toate cele ce-i vin asupra le aduce în legătură cu sfârșitul; și așteptându-l pe acesta, rabdă întâmplările supărătoare; iar „sfârșitul este viața veșnică” (Rom. 6, 22), după dumnezeiescul Apostol. „Iar viața veșnică aceasta este, ca să Te cunoască pe Tine, Unul adevăratul Dumnezeu, și pe Cel ce L-ai trimis, pe Iisus Hristos” (Ioan 17, 3).

25. Nu lepăda cu ușurință dragostea duhovnicească, fiindcă altă cale a mântuirii nu le-a rămas oamenilor.

26. Pe fratele ce-l socoteai ieri duhovnicesc și virtuos[36] nu-l socoti azi rău și viclean pentru ura care s-a ivit în tine din ispita celui-rău, ci prin dragostea îndelung răbdătoare gândește-te la lucrurile bune de ieri și alungă ura de astăzi din suflet.

27. Pe fratele ce-l lăudai ieri ca bun și-l vesteai ca virtuos

---

[36] Știi, Doamne, cum mă judec azi și pentru care pricină. Nu ne părăsi pe noi!

nu-l bârfi astăzi ca rău și viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii viclene din tine în urma mutării tale de la dragoste la ură. Ci stăruie în aceleași laude, chiar dacă ești încă stăpânit de supărare, și ușor te vei întoarce la dragostea mântuitoare.

28. Lauda obișnuită pe care o aduci fratelui[37] să nu o pătezi, în întâlnirea cu ceilalți frați, din pricina supărării ascunse pe care o ai împotriva lui, amestecând pe neobservate defăimarea în cuvintele tale, ci folosește în întâlniri lauda curată și roagă-te sincer pentru el ca pentru tine. În chipul acesta ta vei izbăvi repede de ura pierzătoare.

29. Să nu zici: Nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbești de pomenirea lui. Ci ascultă pe Moise, care zice: „Să nu urăști pe fratele tău în cugetul tău; cu mustrare vei mustra pe fratele tău, și nu vei lua pentru el păcat” (Lev. 19, 17).

30. Dacă vreun frate, ispitit fiind, stăruie în a te vorbi de rău, nu te lăsa scos din starea dragostei, răbdând câtă vreme același diavol rău caută să-ți tulbure cugetul. Și nu vei fi scos din ea dacă, ocărât fiind, vei binecuvânta și, pândit cu gânduri rele, te vei purta cu bunăvoință. Căci aceasta este calea înțelepciunii după Hristos. Și cel ce nu merge pe ea nu va locui împreună cu El.

31. Nu-i socoti binevoitori pe cei ce-ți aduc vorbe care produc în tine supărare și ură împotriva fratelui[38], chiar dacă s-ar părea că spun adevărul. Ci întoarce-te de la unii ca aceștia ca de la niște șerpi care omoară, ca lor să le retezi vorbirea de rău, iar sufletul tău să-l izbăvești de răutate.

32. Nu înțepa cu vorbe acoperite pe fratele tău, ca nu cumva, primind și tu cele asemenea de la el, să alungi de la amândoi starea dragostei. Ci mergi și mustră-l pe el cu îndrăznire iubitoare, ca, împrăștiind pricinile supărării, să te izbăvești și pe tine, și pe el de tulburare și de supărare.

33. Cercetează-ți conștiința cu de-amănuntul, ca să vezi: nu cumva din pricina ta nu e împăcat fratele tău? Și nu o nesocoti, căci ea cunoaște cele ascunse ale tale și te va pârî în vremea ieșirii, iar în vremea rugăciunii ți se va face piedică.

34. Nu aminti în vreme de pace cele spuse de fratele tău în vreme de supărare, fie că au fost spuse acele lucruri supărătoare în fața ta, fie că au fost spuse către altul, iar tu le-ai

---

[37] Nu poate face acestea cel ce crede rațiunilor sale și socotește că a cuprins cele ce, și după ce-au fost cuprinse, rămân după fire necuprinse.

[38] Supărarea și ura sunt boli ale părții pătimitoare (pasionale) a sufletului.

auzit după aceea. Aceasta pentru ca nu cumva, stăruind în ținerea de minte a răului, să te întorci la ura pierzătoare a fratelui.

35. Sufletul rațional care nutrește ură față de om nu poate avea pace cu Dumnezeu, Dătătorul poruncilor. „Căci de nu veți ierta, zice, oamenilor greșelile lor, nici Tatăl vostru Cel ceresc nu va ierta greșelile voastre” (Matei 6, 15). Iar dacă acela nu vrea să se împace, păzește-te măcar pe tine de ură, rugându-te pentru el sincer și negrăindu-l de rău față de cineva.

36. Pacea negrăită a Sfinților Îngeri se susține prin aceste două dispoziții: prin dragostea față de Dumnezeu și prin dragostea întreolaltă. Asemenea stă lucrul și cu toți Sfinții din veac. Deci preafrumos s-a spus de către Mântuitorul nostru: „În aceste două porunci atârnă toată Legea și Prorocii” (Matei 22, 39).

37. Nu umbla să-ți placi ție, și nu vei urî pe fratele tău; și nu fi iubitor de trupul tău, și vei fi iubitor de Dumnezeu.

38. De ți-ai ales să viețuiești cu cei duhovnicești, leapădă la porți voile tale. Căci nu vei putea în alt chip să trăiești în pace nici cu Dumnezeu, nici cu cei împreună-viețuitori.

39. Cel ce a putut dobândi dragostea desăvârșită și și-a întocmit toată viața potrivit cu aceasta, acela zice „Doamne Iisuse...” în Duhul Sfânt. Iar cel dimpotrivă cele dimpotrivă le face.

40. Dragostea față de Dumnezeu dorește pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el.

41. Cel ce iubește încă slava deșartă sau e legat de vreunul din lucrurile materiale se supără pe oameni pentru cele vremelnice, sau ține minte răul, sau are ură față de ei, sau slujește gândurilor urâte. Dar pentru sufletul iubitor de Dumnezeu toate acestea sunt străine.

42. Când nu zici și nu faci cu gândul niciun lucru rău, și când nu ții minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, și când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială și fără formă, să știi că ai ajuns la măsura nepătimirii și a dragostei desăvârșite.

43. Nu mică luptă se cere pentru a te izbăvi de slava deșartă; și se izbăvește cineva de aceasta prin lucrarea ascunsă a virtuților și prin rugăciunea deasă. Iar semnul izbăvirii stă în a nu mai ține minte răul de la cel ce te-a defăimat sau te defăimează.

44. De vrei să fii drept, dă fiecărei părți din tine, adică sufletului și trupului, cele de care este vrednică. Părții rationale a sufletului dă-i citiri, vederi duhovnicești și rugăciune; iuțimii dă-i dragoste duhovnicească, ce se opune urii; părții poftitoare dă-i cumpătare și înfrânare; iar trupului, hrană și îmbrăcăminte, atât cât sunt de trebuință.

45. Mintea lucrează după fire[39] când și-a supus patimile și contemplă rațiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu.

46. Precum se raportează sănătatea și boala la trupul animalului, și lumina și întunericul la ochi, tot așa se raportează virtutea și păcatul la suflet, și cunoștința și neștiința la minte.

47. În aceste trei stă filosofia creștinului: în porunci, în dogme și în credință. Poruncile despart mintea de patimi; dogmele o aduc la cunoștința făpturilor; iar credința, la contemplarea Sfintei Treimi.

48. Unii dintre cei ce se nevoiesc resping numai gândurile pătimașe; alții însă taie și patimile înseși. Gândurile pătimașe se resping fie prin psalmodiere, fie prin rugăciune, fie prin înălțarea minții spre cer, sau prin altă oarecare desfacere de lucruri și de loc. Iar patimile le taie nesocotind acele lucruri față de care le nutresc.

49. Lucrurile spre care putem nutri vreo patimă sunt, de pildă, acestea: femeia, banii, darurile și cele asemenea. Femeia o poate nesocoti cineva când, după retragerea din lume, își veștejește și trupul cum trebuie, prin înfrânare. Banii, când își convinge cugetul ca în toate să se mulțumească doar cu ceea ce are. Iar slava, când iubește lucrarea ascunsă a virtuților, arătată numai lui Dumnezeu. În privința celorlalte trebuie făcut la fel. Cel ce nesocotește acestea nu va ajunge niciodată la ura împotriva cuiva.

50. Cel ce s-a lepădat de lucruri, de pildă de femeie și de bani și de celelalte, l-a făcut pe omul din afară monah; dar încă nu și pe cel dinăuntru. Iar cel ce s-a lepădat și de înțelesurile (chipurile) pătimașe ale acestora l-a făcut și pe omul dinăuntru, care este mintea. Pe omul din afară îl poate face cineva ușor monah, numai să vrea. Dar nu mică e lupta care se cere pentru a face pe omul dinăuntru monah.

51. Cine s-a izbăvit atunci, în acest neam, cu totul de înțelesurile pătimașe și s-a învrednicit de rugăciunea curată și nematerială, ceea ce este semnul monahului dinăuntru?

52. Multe patimi sunt ascunse în sufletele noastre[40]; ele ies la iveală de abia atunci când se arată lucrurile.

53. Cineva poate să nu fie tulburat de patimi când lipsesc

---

[39] Privește cum ne amăgim făcând cele contrare și socotind că viețuim după Hristos, ba, ceea ce e mai grav, închipuindu-ne că deja pătimim dragostea duhovnicească.

[40] Cineva suferă de patima lăcomiei, dar nu are prilejul de-a se lăcomi. Când însă are prilejul, îndată se dă pe față.

lucrurile, bucurându-se de-o parțială nepătimire; când însă se arată lucrurile, îndată patimile răpesc mintea.

54. Nu socoti că ai ajuns la nepătimirea desăvârșită câtă vreme lipsește lucrul. Când se arată însă și te lasă nemișcat atât lucrul, cât și amintirea lui de după aceea, să știi că ai intrat în hotarele ei. Totuși nici atunci să nu disprețuiești grija, deoarece numai virtutea prelungită omoară patimile, pe când cea neglijată le scormonește iarăși.

55. Cel ce iubește pe Hristos[41] desigur că-L și imită după putere. Astfel, Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoștință și cu hulă, Se purta cu îndelungă-răbdare; în sfârșit, bătut și omorât de ei, răbda, neînvinuind pe nimeni. Acestea trei sunt faptele dragostei față de aproapele, fără de care cel ce zice că iubește pe Hristos sau că va dobândi Împărăția Lui se amăgește pe sine: „Căci nu cel ce-Mi zice Mie: Doamne, Doamne, va intra întru Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri” (Matei 7, 21). Și, iarăși: „Cel ce Mă iubește pe Mine păzește poruncile Mele”... și celelalte (Ioan 14, 15).

56. Tot scopul poruncilor Mântuitorului este să sloboadă mintea de necumpătare și de ură și să o ducă la dragostea Lui și a aproapelui, din care se naște în mod efectiv lumina sfintei cunoștințe.

57. Dacă te-ai învrednicit de puțină cunoștință de la Dumnezeu, nu nesocoti dragostea și înfrânarea. Căci acestea curățând[42] partea pasională (pătimitoare) a sufletului, îți gătesc necontenit calea spre cunoștință[25].

58. Calea spre cunoștință este[43] nepătimirea și smerenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul (Evr. 12, 14).

59. Deoarece „cunoștința face semeț, iar iubirea zidește” (1 Cor. 8, 1), împreunează dragostea cu cunoștința, și vei fi fără trufie și ziditor duhovnicesc, zidindu-te atât pe tine, cât și pe toți

---

[41] Privește când trebuie folosită îndelunga-răbdare și când răbdarea. Căci chiar dacă amândouă se arată în încercările fără voie, dar precum acestea se împart în cuvinte și în răni, așa se împart împreună cu ele și acelea pentru cei ce înțeleg.

[42] Cunoștința cea bună și lucrătoare se naște prin înfrânare și iubire.

[25] Din acest cap și din cel anterior se vede că, după Sfântul Maxim, dragostea și cunoștința se nasc și se sporesc una pe alta.

[43] Deci ce aiuresc unii oameni pătimași și îngâmfați fălindu-se că au cunoștința dumnezeiască? Poate din patimă și fudulie?

cei ce se apropie de tine.

60. Dragostea zidește prin aceea că nu pizmuiește și nu se supără pe cei ce ne pizmuiesc; dar nici nu se fălește cu lucrul pizmuit și nu se socotește pe sine că a ajuns la țintă. Iar în privința lucrurilor pe care nu le știe, își mărturisește, fără să roșească, neștiința. Astfel face mintea fără trufie[44] și o pregătește să sporească necontenit în cunoștință.

61. De obicei cunoștința e însoțită de închipuirea de sine și de pizmă, mai ales la început. Închipuirea de sine vine numai dinăuntru; iar pizma, și dinăuntru, și din afară. Dinăuntru, ca să se îndrepte împotriva celor ce au cunoștință; iar din afară, de la cei ce de asemenea au cunoștință. Dar dragostea le împrăștie pe toate trei: închipuirea de sine, întrucât nu se îngâmfă; pizma dinăuntru, întrucât nu pizmuiește; iar pe cea din afară, întrucât îndelung rabdă și se milostivește. E de trebuință deci ca cel ce are cunoștința să dobândească și dragostea, ca să-și păzească mintea întru toate nerănită.

62. Cel ce s-a învrednicit de darul (harisma) cunoștinței și e stăpânit de supărare, sau de ținerea minte a răului, sau de ură este asemenea celui ce înghimpă ochii cu spini și mărăcini. De aceea, cunoștința are numaidecât lipsă de dragoste.

63. Ia aminte să nu-ți închini toată preocuparea ta trupului, ci hotărăște-i lui nevoință, după putere. Și toată mintea ta întoarce-o spre cele dinăuntru. Căci „nevoința trupească la puține folosește, iar evlavia spre toate este de folos” și celelalte (1 Tim. 4, 8).

64. Cel ce petrece neîncetat întru cele dinăuntru este cumpătat, rabdă îndelung, se milostivește și cugetă smerit. Dar nu numai atât, ci și contemplă, teologhisește[26] și se roagă. Aceasta este ceea ce spune Apostolul: „În duh să umblați” și celelalte (Gal. 5, 16).

65. Cel ce nu știe să umble pe calea duhovnicească nu e cu grijă la gândurile pătimașe, ci toată preocuparea lui se mișcă numai în jurul trupului. Iar urmarea e că sau petrece în lăcomia pântecelui, în neînfrânare, în supărare, în mânie și în pomenirea răului, și prin aceasta i se întunecă mintea, sau se dă la o nevoință fără măsură și-și tulbură înțelegerea.

66. Scriptura nu înlătură nimic din cele date nouă de Dumnezeu spre folosire, dar pedepsește lipsa de măsură și

---

[44] Iar cel ce își închipuie că a înțeles și știe tot e vădit că nu are dragoste. Iar neavând, cum va înainta la cunoștință?

[26] Contemplă rațiunile din fire și cunoaște tainic pe Dumnezeu în mod nemijlocit.

îndreaptă lipsa de judecată. De pildă, nu oprește pe om să mănânce, să facă copii, să aibă avere și să o chivernisească drept. Dar îl oprește de la lăcomia pântecelui, de la desfrânare și celelalte. Nu-l oprește nici să cugete la acestea (căci pentru aceasta s-au făcut), dar îl oprește să cugete pătimaș.

67. Unele dintre cele săvârșite de noi după voia lui Dumnezeu se săvârșesc potrivit poruncii; altele nu din poruncă, ci, cum ar zice cineva, ca o jertfă de bunăvoie. De pildă, potrivit poruncii este a iubi pe Dumnezeu și pe aproapele, a iubi pe dușmani, a nu desfrâna, a nu ucide și celelalte, pe care călcându-le, vom fi osândiți. Iar nu din poruncă este traiul în feciorie, necăsătoria, sărăcia, retragerea din lume și celelalte[27]. Acestea au înțelesul de daruri, ca, de nu vom putea să împlinim din slăbiciune vreunele dintre porunci, să câștigăm prin daruri îndurarea Bunului nostru Stăpân.

68. Cel ce și-a ales viața în necăsătorie sau în feciorie e dator „să aibă mijlocul încins și făclia aprinsă” (Luca 12, 35); mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplație și dragoste duhovnicească.

69. Unii dintre frați se socotesc că sunt afară de darurile (harismele) Duhului Sfânt. Lenevirea în lucrarea poruncilor îi face să nu știe că cel ce are credința în Hristos nesmintită are în sine, deodată, toate darurile dumnezeiești. Căci aflându-ne, din pricina lenei, departe de dragostea lucrătoare față de El, Care ne arată comorile dumnezeiești ascunse în noi, ne socotim, pe drept cuvânt, afară de darurile dumnezeiești.

70. Dacă „Hristos locuiește în inimile noastre prin credință” (Ef. 3, 17), după dumnezeiescul Apostol, pe de altă parte, „toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinței sunt ascunse în El” (Col. 2, 3), atunci toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinței sunt ascunse în inimile noastre. Și se vor face cunoscute inimii pe măsura curățării fiecăruia prin porunci[28].

71. Aceasta este comoara ascunsă în țarina inimii tale, pe care nu ai aflat-o încă din pricina nelucrării. Căci de ai fi aflat-o, ai fi vândut toate și ai fi cumpărat țarina aceasta. Dar acum, fiindcă ai părăsit țarina, te îngrijești de cele din jurul țarinei, în care nu se află nimic altceva decât spini și pălămidă[45].

72. De aceea zice Mântuitorul: „Fericiți cei curați cu

---

27 Sfaturile evanghelice.

28 De la cap 69 la cap 78 se expune tema Sfântului Marcu Ascetul din *Despre Botez; Filocalia rom.,* vol. I.

[45] Având spinii și mărăcinii răutății și ai neștiinței, socotim că avem virtute și cunoștință duhovnicească?

inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8). Deci Îl vor vedea pe El și comorile din El atunci când se vor curăța pe ei înșiși prin dragoste și înfrânare; și cu atât mai mult, cu cât vor spori curățarea.

73. De aceea, iarăși zice: „Vindeți averile voastre și dați-le milostenie și, iată, toate vor fi vouă curate" (Luca 12, 33; 11,41). Adică nu vă mai îndeletniciți cu lucrurile din jurul trupului, ci străduiți-vă de vă curățați mintea de ură și neputință, prin inimă înțelegând Domnul mintea[29]. Căci acestea întinând mintea, nu o lasă să vadă pe Hristos, Care locuiește în ea prin harul Sfântului Botez.

74. „Căi" numește Scriptura virtuțile. Iar mai mare decât toate virtuțile este dragostea. De aceea a zis Apostolul: „Vă arăt vouă încă o cale mai presus de orice altă cale" (1 Cor. 12, 31), ca una ce-i înduplecă să disprețuiască lucrurile materiale și să nu pună nimic din cele vremelnice mai presus de cele veșnice.

75. Dragostea de Dumnezeu se împotrivește poftei[46], căci înduplecă mintea să se înfrâneze de la plăceri. Iar cea către aproapele se împotrivește mâniei; căci o face să disprețuiască slava și avuția. Aceștia sunt cei doi dinari pe care Mântuitorul i-a dat îngrijitorului casei de oaspeți ca să îngrijească de tine. Deci să nu te arăți nerecunoscător însoțindu-te cu tâlharii, ca nu cumva să fii rănit iarăși, și de astă dată să nu te afli numai pe jumătate mort, ci mort de-a binelea.

76. Curăță-ți mintea de mânie, de amintirea răului și de gândurile urâte. Și atunci vei putea cunoaște sălășluirea lui Hristos.

77. Cine te-a luminat pe tine în credința Sfintei, celei de-o-ființă și închinatei Treimi?[47] Sau cine ți-a făcut cunoscută iconomia întrupării Unuia din Sfânta Treime? Cine te-a învățat rațiunile privitoare la ființele netrupești, sau cele privitoare la facerea și sfârșitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morți și viața veșnică, sau la slava Împărăției cerurilor și la înfricoșata Judecată? Nu harul lui Hristos, care sălășluiește în tine și care este arvuna Duhului Sfânt? Ce este mai mare decât acest

---

[29] Adeseori Sfinții Părinți folosesc alternativ termenii „minte" și „inimă", și chiar „duh". Inima ar fi, după ei, un fel de centru al minții, mintea fiind centrul omului. Vezi și Diadoh al Foticeei, *Cuvânt ascetic,* în *Filocalia rom.,* vol. 1.

[46] Aici a zugrăvit mai deplin dragostea; și cei doi dinari i-a tălmăcit ca dragostea de Dumnezeu și de aproapele.

[47] Cunoștința lui Hristos ne vine prin curățarea celor trei părți ale sufletului.

har? Sau ce e mai bun ca această înțelepciune și cunoștință? Sau ce este mai mult ca făgăduințele? Drept aceea, de suntem nelucrători, zăbavnici și fără grijă și nu ne curățăm de patimile ce ne împiedică și ne orbesc mintea noastră, ca să putem vedea rațiunile privitoare la acestea mai luminos ca soarele, ne învinovățim pe noi înșine, dar nu tăgăduim locuirea harului în noi.

78. Dumnezeu, Care ți-a făgăduit ție bunurile veșnice și a dat în inima ta arvuna Duhului, ți-a poruncit să ai grijă de viața ta, ca omul dinăuntru, izbăvindu-se de patimi, să înceapă de aici înainte a se bucura de bunuri.

79. Dacă te-ai învrednicit de vederile (contemplațiile) dumnezeiești și înalte, cultivă cu mare grijă dragostea și înfrânarea ca, păzindu-ți partea pătimitoare (pasională) netulburată, să ai neîntunecată lumina sufletului.

80. Înfrânează iuțimea sufletului cu dragostea; veștejește partea poftitoare a lui cu înfrânarea; înaripează partea rațională a lui cu rugăciunea. Și lumina minții nu se va întuneca niciodată.

81. Cele ce risipesc dragostea sunt acestea: necinstirea, păgubirea, defăimarea, fie că sunt îndreptate împotriva credinței, fie împotriva vieții; apoi bătăile, rănirile și cele următoare. Și acestea fie că se întâmplă cuiva personal, fie vreunuia dintre rudeniile sau prietenii lui. Prin urmare, cel ce stinge dragostea prin vreuna din acestea încă n-a cunoscut care este scopul poruncilor lui Hristos.

82. Silește-te pe cât poți să iubești pe tot omul. Iar dacă nu poți încă, cel puțin să nu urăști pe nimeni. Dar nu vei putea face nici aceasta dacă nu vei disprețui lucrurile lumii.

83. Te-a blestemat cineva? Să nu-l urăști pe el, ci blestemul și pe dracul care a pus la cale blestemul. Căci dacă urăști pe cei ce te-a blestemat, ai urât un om și ai călcat porunca. Și ceea ce a făcut acela cu cuvântul, tu faci cu fapta. Iar de păzești porunca, arată semnele dragostei; și de poți face ceva, ajută-l, ca să-l izbăvești de rău.

84. Hristos nu vrea ca tu să porți vreunui om ură sau supărare, sau mânie, sau să ții minte răul în niciun chip și pentru niciun lucru vremelnic. Aceasta o strigă cele patru Evanghelii.

85. Mulți suntem cei ce vorbim, dar puțini cei ce facem. Dar nimeni nu trebuie să strice cuvântul lui Dumnezeu pentru negrija proprie, ci să-și mărturisească neputința sa, să nu ascundă adevărul lui Dumnezeu. Aceasta pentru ca nu cumva să ne facem vinovați, pe lângă călcarea poruncilor, și de răstălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu.

86. Iubirea și înfrânarea slobod sufletul de patimi; citirea și contemplarea izbăvesc mintea de neștiință; iar starea de

rugăciune o înfățișează lui Dumnezeu Însuși.

87. Când ne văd dracii că disprețuim lucrurile lumii[48], ca să nu mai urâm pentru ele pe oameni și să cădem din dragoste, stârnesc împotriva noastră defăimări ca, nerăbdând supărarea, să urâm pe cei ce ne defăimează.

88. Nu este durere mai grea a sufletului decât defăimarea, fie că-ți defăimează cineva credința, fie că viața[49]. Și nimeni nu poate să o disprețuiască decât numai cel ce caută la Dumnezeu, ca Susana, Singurul care poate să ne izbăvească din nevoi, ca și pe aceea, și să le descopere oamenilor adevărul, ca și în cazul aceleia, și să mângâie sufletul cu nădejdea.

89. Cu cât te rogi mai mult din suflet pentru cel ce te defăimează, cu atât Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc.

90. Singur Dumnezeu e bun prin fire; iar bun prin hotărârea voinței e numai cel ce imită pe Dumnezeu.

Scopul acestuia este să unească pe cei răi cu Cel bun prin fire, ca să se facă buni. De aceea, când e batjocorit, binecuvântează; când e prigonit, rabdă; când e blestemat, mângâie; iar când e ucis, se roagă cu prisosință (1 Cor. 4, 12). Toate le face ca să nu cadă de la scopul iubirii.

91. Poruncile Domnului ne învață să folosim cu bună judecată lucrurile de mijloc[30]. Căci întrebuințarea cu bună judecată a celor de mijloc curăță starea sufletului. Iar starea curată naște puterea de discernământ (dreapta socoteală). Puterea de discernământ, la rândul ei, naște nepătimirea, din care se naște dragostea desăvârșită.

92. Încă nu a ajuns la nepătimire acela care, pentru vreo încercare întâmplătoare, nu e în stare a trece cu vederea scăderea prietenului, fie ea numai părută. Căci numai fiindcă s-au tulburat patimile care zăceau în suflet[50], i s-a orbit înțelegerea și nu o lasă să pătrundă la razele adevărului, nici să deosebească binele de rău. Deci unul ca acesta nu a dobândit nici dragostea desăvârșită, care aruncă afară frica judecății (1 Ioan 4, 18).

---

[48] Cei ce se îngrijesc de lucrurile lumii cad cu necesitate din dragostea lui Hristos, și din pricina lor se umplu de ură neîmpăcată față de semeni.

[49] În amândouă privințele a fost defăimat Sfântul monah Kedonie. Dar căutând spre Dumnezeul Susanei, se întărește cu nădejdea dumnezeiască.

30 Poate e vorba de „lucrurile care servesc de mijloace” (τοις μέσοις πράγμασι).

[50] Cel ce slujește patimilor și-a învârtoșat înțelegerea și, având puterea de discernământ oarbă, nu poate deosebi binele de rău.

93. „Cu prietenul credincios nimic nu se poate asemăna” (Sir. 6, 15). Căci el socotește nenorocirile prietenului ca ale sale proprii și rabdă împreună cu el până la moarte, rău pătimind.

94. Mulți sunt prietenii, dar la vreme bună. În vremea încercărilor însă, abia de vei afla vreunul.

95. Să iubim pe tot omul din suflet, dar să ne punem nădejdea numai în Dumnezeu și Lui să-I slujim din toată puterea. Câtă vreme ne susține El, umblă în jurul nostru toți prietenii, și dușmanii n-au nicio putere împotriva noastră. Când însă ne părăsește El, ne ocolesc prietenii, și dușmanii capătă putere împotriva noastră.

96. Patru sunt felurile generale ale părăsirii: Una din iconomie, cum este la Domnul, ca prin părută părăsire cei părăsiți să se mântuiască. Alta spre dovedire, cum este la Iov și Iosif, ca să se arate unul stâlp al bărbăției, altul al neprihănirii. A treia spre povățuire duhovnicească, așa cum este la Apostolul, ca, smerindu-se în cugetare, să păstreze covârșirea harului. În sfârșit, a patra este lepădarea, ca la iudei, ca, pedepsiți fiind, să fie încovoiați spre pocăință. Dar toate felurile sunt mântuitoare și pline de bunătatea și de iubirea de oameni a lui Dumnezeu[31].

97. Numai cei ce păzesc întocmai poruncile și cunosc cu adevărat judecățile dumnezeiești nu părăsesc pe prietenii încercați prin îngăduința lui Dumnezeu. Dar cei ce disprețuiesc poruncile și nu cunosc judecățile dumnezeiești, când îi merge prietenului bine, se bucură împreună cu el, iar când e încercat și pătimește, îl părăsesc. Ba uneori se dau chiar cu dușmanii.

98. Prietenii lui Hristos iubesc din inimă pe toți. Dar nu sunt iubiți de toți. Iar prietenii lumii nici nu iubesc pe toți, nici nu sunt iubiți de toți. Prietenii lui Hristos păstrează dragostea neîntreruptă până la sfârșit; ai lumii, până ce se ciocnesc întreolaltă din pricina lucrurilor lumii.

99. „Prietenul credincios este acoperământ puternic” (Sir. 6, 14). Când îi merge prietenului bine, îi este sfătuitor bun și ajutător din suflet; iar în vremea pătimirii, îi este sprijinitorul cel mai sincer și apărătorul cel mai duios.

100. Mulți au spus multe despre dragoste. Dar numai căutând-o între ucenicii lui Hristos o vei afla. Căci numai ei au avut Dragostea adevărată ca învățător al dragostei. Ei ziceau despre ea: „De aș avea prorocie și de-aș cunoaște toate tainele și toată cunoștința, iară dragoste nu am, nimic nu-mi folosește” (1 Cor. 13, 2). Cel ce a dobândit, prin urmare, dragostea a dobândit pe

---

[31] Vezi Diadoh al Foticeei, în vol. 1 al *Filocaliei rom.,* care cunoaște numai două părăsiri.

Dumnezeu Însuși, întrucât „Dumnezeu iubire este” (1 Ioan 4, 16). A Lui e slava în veci. Amin.

Sfârșitul sutei a patra a capetelor despre dragoste. [32]

[32] Scoliile unui necunoscut au fost trecute ca note de subsol.

ALE CELUI DINTRE SFINȚI
PĂRINTELUI NOSTRU
MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu[33]

Întâia sută

1. **D**umnezeu este Unul, fără de început, necuprins, având toată puterea de-a exista. El exclude pe „când” și „cum” [34], întrucât e cu totul inaccesibil și nu poate fi cuprins de niciuna dintre făpturi, prin vreo descoperire ființială a Sa.

2. Dumnezeu nu este în și pentru Sine Însuși (cât ne este cu putință să știm) nici început[35], nici mijloc[36], nici sfârșit, nici altceva din cele ce sunt cugetate în chip natural ca existând după El. Căci este nedeterminat, nemișcat și infinit[37], ca Cel ce e infinit mai presus de toată ființa, puterea și lucrarea (realizarea).

3. Toată ființa, purtându-și în sine determinarea proprie, este izvorul (principiul, începutul) mișcării sale, ce se cugetă existând în ea în mod virtual. Toată mișcarea naturală spre realizarea unei lucrări presupune înainte de ea ființa; dar, pe de altă parte, fiind cugetată drept condiția lucrării, ea deține locul de mijloc, aflându-se în chip natural între amândouă, ca intermediară. Și toată lucrarea (realizarea), definită după sensul ei natural, spre sfârșitul mișcării ființiale[38], ce e cugetată ca aflându-se înainte de

---

[33] Migne, P. G. 90, 1083-1186: *Capita theologica et oeconomica,* și în *Filocalia greacă,* vol. 1, ed. a II-a, p. 232-256, unde în continuare, ca sutele 3-7, sunt *Cele cinci sute de capete,* P. G. 90, 1177-1392.

[34] Dumnezeu exclude din ființa Sa timpul și orice modalitate determinată a existenței, căci acestea l-ar lua caracterul de absolută infinitate.

[35] Nu e principiu sau izvor, din care să pornească ceva înăuntrul său, ca să aibă o dezvoltare, cum la făpturi ființa e principiul, izvorul mișcării, iar aceasta e mijlocia ce duce la o realizare ca sfârșit sau țintă finală.

[36] Intervalul dintre punctul de plecare (sau începutul) și punctul final (sau sfârșitul).

[37] Nedeterminat (indefinit, nerotunjit în sine) înseamnă lipsa unei baze de plecare; nemișcat, lipsa unui interval între baza de plecare și sfârșit, care să fie parcurs prin mișcare; iar infinit înseamnă lipsa unui sfârșit, a unei ținte care, odată realizată, Dumnezeu să-Și fi terminat lucrarea.

[38] Aici Sfântul Maxim corectează opinia lui Origen și Evagrie că mișcarea nu aparține naturii ființelor, ci a apărut în urma căderii în păcat (Vezi Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen” Centurien des Maximus*

aceea.

4. Dumnezeu nu este ființă, în sens de ființă pur și simplu, sau de ființă determinată în oarecare fel[39], ca să fie și principiu (început, izvor), nici putere, în sens de putere pur și simplu, sau de putere în oarecare fel determinată, ca să fie și mijloc[40], nici lucrare (realizare), în sens de lucrare pur și simplu, sau de lucrare în oarecare fel determinată, ca să fie și sfârșit al mișcării ființiale, gândită ca existând mai înainte de virtualitate. Ci este entitate de viață făcătoare și supraființială; și temelie de putere făcătoare și mai presus de toată puterea; și aptitudine lucrătoare și fără de sfârșit[41]; scurt vorbind, e entitate făcătoare a toată ființa[42].

5. Începutul (principiul), mijlocul și sfârșitul sunt însușirile celor pe care le împarte timpul[43]; ba ar putea zice cineva, fără să greșească, că sunt ale celor privite la un loc în veac[44]. Căci timpul, având mișcarea măsurată, se circumscrie prin număr; iar veacul, fiind cugetat în existența lui împreună cu categoria lui „când” (cu timpul), implică intervalul[45], întrucât își

---

Confessor, Freibuig im Breisgau, Herder, 1941, p. 110).

[39] Adică în sensul ființei celei mai generale a întregii lumi create, sau în sensul ființei cutărui sau cutărui lucru.

[40] Interval între început și sfârșit.

[41] În Dumnezeu nu se poate cugeta deosebit ființa, puterea (mișcarea) și realizarea; de aceea la El ființa e totodată mișcare și lucrare, ce nu se oprește, ajungând la un sfârșit. Dumnezeu e deodată și etern început, și sfârșit, αρχή και τέλος, cum zice Evagrie (Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 110); nu e întâi început (principiu), ca apoi să ajungă sfârșit (țintă realizată). De aceea El, propriu-zis, nu e nici început, nici sfârșit.

[42] Dar, pe de altă parte, Dumnezeu e Făcătorul ființei, al mișcării și al realizărilor din lume, deci al începutului (și începuturilor) și al sfârșitului (respectiv al sfârșiturilor) din ea. Dacă-i așa, mișcarea din lume nu mai e produs al păcatului, cum, după Urs von Balthasar, ar spune Origen și Evagrie.

[43] Fiecare făptură e împărțită sau deșirată de timp în început, sau punct de plecare, în mijloc, sau intervalul dinamic dintre început și sfârșit, și în sfârșit, sau forma realizată.

[44] După Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 112, deosebirea între timp și veac o ia Sfântul Maxim de la Sfântul Grigorie de Nyssa, dar le desparte mai consecvent ca acesta. Timpul e măsurat, deci mărginit, și de aceea, circumscris de un număr precis. Aceasta împotriva neoplatonicienilor, care făceau timpul infinit. Veacul (eonul) e ființa a tot ce e creat.

[45] Termenul distanță sau interval (διάστημα), termenul central al Sfântului Grigorie de Nyssa, exprimând prin el „distanța făpturii de ea însăși”, sau drumul parcurs de la punctul ei de plecare (ființă) până la punctul de realizare, prin mișcare, e reluat de Sfântul Maxim ca διάστασις

are un început al existenței. Iar dacă timpul și veacul nu sunt fără de început, cu atât mai mult cele cuprinse în ele.

6. Dumnezeu este cu adevărat și pururea Unul și singur după fire, cuprinzând în Sine, în tot chipul, toată existența propriu-zisă, ca Unul ce, propriu-zis, e mai presus chiar și decât existența. Iar dacă e așa, Cel ce are existența propriu-zisă nu are nicicând și niciunde nimic din al celor ce se spun că există. Prin urmare, nimic din ceea ce este după ființă deosebit nu poate fi cugetat împreună cu El din veci: nici veac, nici timp, nici ceva din cele ce petrec în acestea. Căci nu se pot întruni laolaltă niciodată ceea ce există propriu-zis și ceea ce nu există în mod propriu.

7. Niciun început, niciun mijloc și niciun sfârșit nu exclud însușirea de-a atârna, prin relație, de altceva. Dumnezeu însă, fiind de infinite ori infinit cu totul mai presus de orice relație, cu drept cuvânt nu e nici început, nici mijloc, nici sfârșit, și peste tot, nici altceva din acelea în care poate fi privit vreun predicat al relației față de ceva.

8. Toate existențele se numesc inteligibile, întrucât principiile cunoașterii lor pot fi demonstrate. Dumnezeu însă e numit neînțelesul, pentru că e crezut numai că există, pe baza celor ce pot fi înțelese. De aceea, nimic din cele ce pot fi înțelese nu se compară cu El în niciun chip.

9. Cunoștințele lucrurilor își au rațiunile proprii, împreunate în mod natural cu ele, spre demonstrarea lor. Prin acestea ele primesc în chip natural definiția lor. Dumnezeu însă este crezut numai că există, pe baza rațiunilor din lucruri. Dar El dăruiește celor evlavioși o credință în existența Lui, mai întemeiată decât orice demonstrație. Căci credința este o cunoștință adevărată, întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrurilor mai presus de minte și de rațiune.

10. Începutul (principiul), mijlocul și sfârșitul existențelor este Dumnezeu, ca Cel ce le face, dar nu ca cel ce le pătimește; în același fel este El și toate celelalte prin câte Îl numim. Este început, ca Făcător, mijloc, ca Proniator, și sfârșit ca Cel ce le circumscrie[46]. Căci „din El, zice, și prin El și spre El sunt toate”

(cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 110).

[46] Aici se arată pozitiv că punctul de plecare, mijlocul și sfârșitul lucrurilor este Dumnezeu; de asemenea, al tuturor celorlalte însușiri pozitive, contemplate în lumea creată. Dar Dumnezeu nu suferă El Însuși, în Sine, aceste determinări, ci numai le face și le susține pe seama făpturilor. Ele nu se reflectă asupra Lui, ca să fie și El un început, un sfârșit și o dezvoltare. Ca Făcător, e principiu, ca Providențiator, Care susține mișcarea spre țintă a făpturilor, e intervalul dintre punctul lor de plecare și ținta spre care tind, iar ca graniță finală a dezvoltării lor, e

(Rom. 11, 36).

11. Nu este suflet rațional mai cinstit după ființă decât alt suflet rațional. Căci Dumnezeu Cel bun, făcând tot sufletul după chipul Său, îl aduce la existență înzestrat cu capacitatea de-a se mișca prin sine. Dar fiecare, prin hotărâre liberă, își alege de bunăvoie cinstea sau își agonisește prin fapte necinstea.

12. Dumnezeu este, precum s-a scris, „Soarele dreptății” (Mal. 4, 2), revărsând peste toți razele bunătății. Dar sufletul se comportă prin hotărârea liberă a voii lui sau ca ceara, prin iubirea față de Dumnezeu, sau ca lutul, prin iubirea de cele pământești. Precum deci lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoaie prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ și de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu și împotrivindu-se[47], prin hotărârea voii sale, se învârtoșează ca lutul și se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui Faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoaie ca ceara și, primind formele și întipăririle dumnezeiești, se face lăcașul lui Dumnezeu în duh.

13. Cel ce și-a luminat mintea cu înțelesurile dumnezeiești și și-a obișnuit rațiunea să-L laude pe Făcător neîncetat prin cântări dumnezeiești, iar simțirea și-a sfințit-o prin imagini curate, acela adaugă la bunătatea naturală a „chipului” bunătatea voită a „asemănării” cu Dumnezeu.

14. Își păzește cineva sufletul fără pată pentru Dumnezeu dacă se silește să-și îndrepte cugetarea numai spre Dumnezeu și spre însușirile Lui, să-și facă rațiunea tălmăcitoare dreaptă a virtuților și să-și deprindă simțurile să privească și să-și imagineze în chip evlavios lumea văzută și cele din ea, vestind sufletului măreția rațiunilor din ele.

15. Dumnezeu, Care ne-a slobozit pe noi din robia amară a dracilor ce ne asupreau, ne-a dăruit ca jug iubitor de oameni și cinstitor de Dumnezeu smerita cugetare. Prin aceasta se îmblânzește toată puterea drăcească, se zidește tot binele în cei ce au ales-o și se păzește nevătămat.

16. Cel ce crede se teme; cel ce se teme se smerește; cel ce se smerește se îmblânzește, dobândind deprinderea de a-și liniști mișcările cele potrivnice firii, ale iuțimii și poftei; cel blând păzește poruncile; iar cel ce păzește poruncile se curățește; cel ce s-a curățat se luminează; iar cel ce s-a luminat se învrednicește să se sălășluiască în cămara tainelor cu Mirele-Cuvântul.

17. Precum plugarul căutând un loc potrivit unde să

---

sfârșit.

[47] Αντιτυπουσα : refuză să se modeleze după tiparul divin, ba se modelează în chip contrar.

răsădească niscai pomi sălbatici dă peste o comoară neașteptată, la fel cel ce se nevoiește cu cuget smerit și neprefăcut și cu suflet curățat de hățișul celor pământești, asemenea preafericitului Iacob care, întrebat fiind de tatăl despre modul în care a ajuns la cunoștință („Cum ai aflat aceasta așa de repede, fiule?”), răspunde zicând: „Fiindcă mi-a dat-o Domnul Dumnezeu înainte” (Fac. 27, 20). Căci atunci când Dumnezeu ne dă din înțelepciunea Sa vederile înțelepte fără osteneală, nouă, care nu ne-am așteptat, socotim că am aflat așa, deodată, o comoară. Fiindcă nevoitorul (ascetul) încercat este și el un plugar duhovnicesc, care transplantează contemplația îndreptată spre cele văzute de simțuri, ca pe un pom sălbatic, în pământul celor spirituale, unde află, ca pe o comoară, descoperirea prin har a înțelepciunii din lucruri.

18. Cunoștința vederilor dumnezeiești venindu-i nevoitorului, care nu se așteaptă, deodată, pentru smerenia lui, frânge raționamentul celui ce o caută pe aceasta cu osteneală și cu durere pentru a se mândri cu ea, dar nu o află, și naște în cel nebun pizma deșartă împotriva fratelui și gând de ucidere, împreună cu multă întristare, fiindcă e lipsit de îngâmfarea din laude.

19. Cei ce caută cunoștința cu osteneală, și nu reușesc, nu izbutesc sau din pricina necredinței, sau poate pentru că plănuiesc să se ridice prostește cu ceartă împotriva celor ce cunosc, ca norodul de odinioară împotriva lui Moise. Despre aceștia zice Legea, cu dreptate, că „grăbindu-se oarecari, s-au suit în munte... și a ieșit amoreul, cel ce locuia în muntele acela, și i-a zdrobit pe ei” (Num. 14, 44-45). Căci e sigur că cei ce se îmbracă în chipul virtuții ca să se fălească nu numai că nu vor reuși în vicleșugul lor împotriva evlaviei, ci vor fi și zdrobiți de conștiință.

20. Cel ce dorește cunoștința pentru a se făli cu ea, și nu o dobândește, să nu pizmuiască pe aproapele, nici să se întristeze, ci să-și facă pregătirea în vecinătatea ei, precum s-a rânduit; adică să se ostenească întâi cu faptele în trup, spre a pregăti sufletul pentru cunoștință[48].

21. Cei ce se apropie de lucruri cu evlavie și nu născocesc niciun prilej de-a se mândri vor afla înțelesurile prea luminoase ale lor venindu-le întru întâmpinare și sădind în ei înțelegerea cea mai deplină a lor. Către aceștia zice Legea: „Intrând, ați moștenit cetăți mari și frumoase, și case pline de toate bunătățile, pe care

[48] Nimeni nu poate ajunge la cunoștința lui Dumnezeu (gnoză) până ce nu s-a ostenit cu împlinirea poruncilor (cu practica). Trupul e vecinul sufletului. Să se ostenească deci cu fapta morală a trupului, înainte de-a ajunge la trăirea lui Dumnezeu în suflet.

nu le-ați zidit, și lacuri săpate, pe care nu le-ați săpat, și vite și livezi de măslini, pe care nu le-ați sădit” (Iosua 24, 13). Căci cel ce nu trăiește sieși, ci lui Dumnezeu, se umple de toate darurile dumnezeiești care nu s-au arătat mai înainte din pricina patimilor care apăsau cu povara lor.

22. Cuvântul „simțire” are două înțelesuri. Printr-unul se arată simțirea ca aptitudine și deprindere ce se află în noi și când dormim, chiar dacă nu percepem niciun lucru. De aceasta n-avem niciun folos când nu tinde spre o lucrare. Printr-al doilea înțeles se arată simțirea ca lucrare. Prin ea percepem lucrurile supuse simțurilor. Tot așa, și cunoștința este de două feluri. Una are caracter de știință, adunând prin simpla deprindere rațiunile lucrurilor. Ea nu e de niciun folos dacă nu tinde spre lucrarea poruncilor. Iar cealaltă este practică și lucrătoare, procurându-ne prin experiența lucrurilor însăși înțelegerea adevărată a lor.

23. Fățarnicul, până își închipuie că e acoperit, e liniștit, vânând slava din aparența că e drept. Dar când e dat pe față, scoate cuvinte purtătoare de moarte, închipuindu-și că-și ascunde urâțenia proprie prin ocările împotriva altora. Pe unul ca acesta Scriptura, asemănându-l cu puiul de năpârcă, asemeni unui fățarnic ce e, îl îndeamnă să facă roade vrednice de pocăință, adică să-și schimbe dispoziția ascunsă a inimii după purtările văzute.

24. Spun unii că tot ce e socotit de Lege necurat dintre viețuitoarele din aer, de pe pământ și din mare e fiară sălbatică, deși pare blând la purtare. Dar Scriptura dă numele acestor fiare fiecărui om, după patima ce o are.

25. Cel ce ia înfățișarea prieteniei spre vătămarea aproapelui este lup ce-și ascunde răutatea în piele de oaie. Acesta, când află pe careva dintre ai lui Hristos comportându-se cu simplitate sau rostind vreun cuvânt naiv, îl răpește și îl sfâșie, vărsând nenumărate ocări asupra acelora peste ale căror cuvinte și chipuri de purtare dă năvală, ca un „iscoditor al slobozeniei fraților în Hristos” (Gal. 2, 4).

26. Cel ce face pe tăcutul de dragul răutății plănuiește vicleșug împotriva aproapelui. Neizbândind întru aceasta, se depărtează, adăugând durere la patima sa. Dar cel ce tace pentru folos sporește prietenia și se depărtează bucurându-se, ca unul ce a luat lumina ce împrăștie întunericul.

27. Cel ce întrerupe cu obrăznicie pe cel ce grăiește în adunare nu se poate ascunde că bolește de slavă deșartă. Stăpânit de aceasta, pune nenumărate piedici propunerilor, voind să taie șirul celor ce se spun.

28. Înțeleptul, fie că învață pe alții, fie că primește

învățătură, vrea să învețe pe alții și să învețe el însuși numai cele de folos. Dar cel înțelept numai la părere, și când întreabă, și când e întrebat scoate înainte numai lucrurile curioase.

29. Bunurile de care s-a împărtășit cineva prin harul lui Dumnezeu e dator să le împărtășească și altora, cu inima largă. „În dar ați luat, zice, în dar să dați” (Matei 10, 8). Căci cel ce ascunde darul în pământ bârfește pe Stăpân că e aspru și-și cruță trupul, ocolind virtutea. Iar cel ce vinde dușmanilor adevărul, pe urmă, neputând suporta rușinea, ca unul ce e chinuit de slava deșartă, se spânzură.

30. Cei ce încă se tem de războiul cu patimile și de năvala vrăjmașilor nevăzuți trebuie să tacă, adică să nu ia asupra lor însărcinarea de-a răspunde pentru virtute, ci să lase lui Dumnezeu, prin rugăciune, grija pentru ei. În Ieșire (14, 14) se zice către aceștia: „Domnul va lupta pentru voi, și voi veți tăcea”. Iar cei ce, după surparea prigonitorilor, cercetează chipurile virtuților spre a le învăța cu recunoștință trebuie să aibă numai deschisă urechea înțelegerii. Către aceștia zice: „Ascultă, Israele” (Deut. 6, 4). În sfârșit, celui ce dorește cu putere cunoștința dumnezeiască din pricina curățeniei, i se potrivește îndrăzneala cucernică. Către el se zice: „Ce strigi către Mine?” (Ieș. 14, 15). Așadar, celui ce din pricina temerii i s-a rânduit tăcere, i se cuvine să-și caute scăparea numai la Dumnezeu; celui ce i se poruncește să asculte, i se cade să fie gata spre ascultarea poruncilor dumnezeiești; în sfârșit, celui ce se îndeletnicește cu cunoașterea, i se cuvine să strige neîncetat, rugându-se pentru depărtarea relelor și mulțumind pentru bunătățile de care s-a împărtășit[49].

31. Sufletul nu se poate întinde niciodată după cunoștința lui Dumnezeu dacă nu Se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ, și nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale, încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezeiești, dacă nu o atrage Însuși Dumnezeu (cât e cu putință minții omenești să fie atrasă) și nu o luminează cu razele dumnezeiești[50].

32. Cel ce imită pe ucenicii Domnului nu se sperie de farisei să facă sâmbăta drumul printre semănături și să smulgă spice; ci, după străduințele cu fapta, ajungând la starea de nepătimire, culege rațiunile făpturilor, nutrindu-se în chip evlavios cu știința dumnezeiască despre existențe[51].

---

[49] Trei trepte: începătorii tac; progresații ascultă, fiind numai urechi; desăvârșiții strigă către Dumnezeu cu îndrăzneală.

[50] Orice cunoștință a lui Dumnezeu (gnoză) e prin har.

[51] Sâmbăta e la sfârșitul activității morale; ea reprezintă nepătimirea la care ajunge sufletul prin împlinirea poruncilor. Iar ajuns la această

33. După Evanghelie, cel ce este numai credincios mută muntele răutății lui prin făptuire (Matei 17, 20), scuturând de la sine afecțiunea de mai înainte față de lucrurile ce sunt prinse în șuvoiul nestatornic al celor ce cad sub simțuri. Cel ce poate însă să fie învățăcel, primind în mâinile sale de la Cuvântul fărâmiturile pâinilor cunoștinței, hrănește mii, arătând cu fapta înmulțirea puterii cuvântului (Matei 15, 32 ș. u.). Iar cel ce poate să fie și Apostol vindecă toată boala și toată neputința, scoțând draci, adică alungând puterea patimilor, vindecând bolnavi, adică readucând prin nădejde la deprinderea evlaviei pe cei lipsiți de ea și trezind prin cuvântul despre judecată pe cei moleșiți de lenevie (Matei 10, 1). Căci cel ce a dat putere ucenicilor să calce peste șerpi și peste scorpii (Luca 10, 19) nimicește atât începutul, cât și sfârșitul păcatului[52].

34. Apostolul, ca și învățăcelul, este, desigur, și credincios. Învățăcelul însă nu este sigur și Apostol, dar este credincios. Iar cel ce e numai credincios nu e nici învățăcel, nici Apostol[53]. Dar prin viață și contemplație, al treilea poate să fie mutat pe treapta și la vrednicia celui de-al doilea, iar al doilea, într-a celui dintâi[54].

35. Câte se produc în timp, potrivit cu legea timpului, când s-au desăvârșit se opresc la capătul creșterii lor naturale. Câte se fac însă din virtute, prin știința lui Dumnezeu, când s-au desăvârșit se mișcă iarăși spre o nouă creștere. Căci sfârșiturile lor alcătuiesc începuturile altora. Așa, cel ce face să înceteze în sine, prin virtuțile cu fapta, ipostasul celor stricăcioase, a pus începutul altor modelări mai dumnezeiești. Căci Dumnezeu niciodată nu încetează de-a împărtăși din bunătățile Sale, care nu au nici început. Fiindcă, precum e propriu luminii să lumineze, tot așa e propriu lui Dumnezeu să facă bine. De aceea în Lege, care descrie existența și desăvârșirea în timp a celor supuse facerii și stricăciunii, se cinstește sâmbăta prin nelucrare. În Evanghelie însă, care înfățișează (introduce) stadiul celor spirituale, sâmbăta e luminată prin săvârșirea de fapte bune[55], chiar dacă se tulbură

---

stare, culege prin contemplație rațiunile din făpturi, ca pe niște spice, numai când sufletul a ajuns la această fază rațiunile făpturilor s-au „copt” pentru el, sunt bune să-l hrănească.

[52] Șarpele e începutul, scorpia e sfârșitul păcatului.

[53] Cele trei trepte ale lui Origen: credinciosul simplu, învățăcelul și apostolul.

[54] Deci cel ajuns la contemplație nu părăsește activitatea practică, ci, iubind pe Dumnezeu, ajută și pe oameni. Acuza apuseană că la răsăriteni contemplația disprețuiește practica vieții e greșită.

[55] Aici începe șirul capetelor despre sâmbătă, în care Sfântul Maxim

cei ce încă nu știu că sâmbăta s-a făcut pentru om, și nu omul pentru sâmbătă și că „Fiul Omului este Domn și al sâmbetei” (Marcu 2, 27-28).

36. În Lege și Proroci se vorbește de sâmbătă, de sâmbete și de sâmbetele sâmbetelor (Ieș. 31, 13-15), precum se vorbește de tăierea-împrejur și de tăierea tăierii-împrejur; și tot așa, de secerиș și de secerișul secerișului, după cum s-a spus: „Când secerați secerișul vostru” (Lev. 23, 10). „Sâmbăta” este sfârșitul filosofiei active, naturale și teologice[56]. „Sâmbetele” sunt sfârșitul facerii (al devenirii) și al rațiunilor ei. Iar „sâmbetele sâmbetelor”, intrarea la rațiunile mai duhovnicești cu simțirea și cu mintea, și gustarea fericită a lor. Iar aceasta se petrece în chip întreit cu fiecare din cele spuse, ca să cunoască cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul) rațiunile pentru care Moise, murind, se odihnește (sabatizează) afară de pământul sfânt (Deut. 34, 4-5), Isus Navi, trecând Iordanul, săvârșește tăierea împrejur (Iosua 5, 3), iar cei ce moștenesc pământul cel bun aduc lui Dumnezeu prinos din prisosința secerișului îndoit[57].

37. Sâmbăta este nepătimirea sufletului rațional, care prin făptuire a lepădat cu totul semnele păcatului.

își desfășoară teologia sa proprie, prin tipuri folosite și înainte de el. Iată cum privește Hans Urs von Balthasar această teologie (op. *cit.,* p. 118): Pentru Origen și Evagrie, sâmbăta e odihna de pe urma mișcării aduse de căderea în păcat și, totodată, actualizarea desăvârșită a minții omului lăuntric. Pentru Sfântul Dionisie Areopagjtul ea e extazul făpturii peste natura sa și deci nu mai e o lucrare, ci o pătimire. Sfântul Maxim însă, urmând Sfântului Grigorie de Nyssa, cunoaște o mișcare temporală care ia sfârșit și una eternă care, după orice realizare a unei ținte, pornește mai departe. Dar această mișcare eternă nu aparține naturii spiritului creat, cum pare a socoti Grigorie de Nyssa, ci e prin harul dumnezeiesc. În Legea Veche sâmbăta se cinstea prin odihnă, căci ea era socotită că încheie mișcarea în timp, după ea nemaiurmând nimic. În Evanghelie e cinstită prin facere de bine, arătându-se că, după desăvârșirea ajunsă prin activitatea practică, începe urcușul spre o nouă desăvârșire, începe stadiul cunoașterii duhovnicești. Dar contemplativul nu se oprește nici din împlinirea poruncilor, nu încetează de-a fi și credincios (πρακτικός), cum s-a spus în cap 54. De aceea stadiul cel nou este inaugurat tot prin fapte, dar săvârșite cu altă înțelegere. Astfel, cade acuza apusenilor că ortodocșii, considerând contemplația superioară activității, neglijează opera calitativă.

[56] Sfârșitul celor trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

[57] E o gradație: Moise rămâne în afară de locul lui Dumnezeu (Canaan), oarecum în curtea templului, Isus Navi introduce pe cei conduși de el, prin a doua tăiere-împrejur (e sporită curățire), în locul Domnului (Sfânta), iar cei ce se bucură de secerișul îndoit din ea au ajuns în Sfânta Sfintelor.

38. Sâmbetele înseamnă slobozenia sufletului rațional, care a lepădat chiar și lucrarea după fire a simțurilor, prin contemplația naturală în duh.

39. Sâmbetele sâmbetelor înseamnă odihna duhovnicească a sufletului rațional, care-și retrage mintea chiar și de la rațiunile mai dumnezeiești din lucruri și și-o leagă cu totul numai de Dumnezeu, în extazul iubirii, și prin teologia mistică (cunoașterea tainică a lui Dumnezeu) o face cu desăvârșire neclintită de la Dumnezeu[58].

40. Tăierea-împrejur este lepădarea afecțiunii pătimașe a sufletului pentru cele ce se nasc și pier.

41. Tăierea-împrejur a tăierii-împrejur este lepădarea și tăierea desăvârșită chiar și a pornirilor firești ale sufletului spre cele ce se nasc și pier[59].

42. Secerișul sufletului rațional este culegerea și cunoașterea pricepută a rațiunilor mai duhovnicești, fie ale virtuții, fie ale naturii.

43. Secerișul secerișului este înțelegerea total inaccesibilă a lui Dumnezeu, ce se ivește în minte în chip necunoscut, după contemplarea tainică a celor inteligibile; pe aceasta o aduce, după cuviință, Domnului cel ce laudă pe Ziditor cu vrednicie din cele văzute și nevăzute.

---

[58] În capetele 36-47 se descriu cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc, care corespund cu ale lui Evagrie: a) treapta activă (practică), a curățirii prin împlinirea poruncilor, b) treapta contemplării rațiunilor din lume, căreia îi zice „contemplare naturală” (φυσική θεωρία), pentru că e orientată spre natură, nu pentru că s-ar face cu puterea naturală a rațiunii, căci e contemplare prin har și în duh, și c) treapta cunoașterii mistice, directe a lui Dumnezeu, în extazul dragostei. Cele trei tipuri corespund în gradația lor aproximativ astfel:

Sâmbăta	Sâmbetele	Sâmbetele sâmbetelor
Tăierea-împrejur	A doua tăiere-împrejur	
	Secerișul	Secerișul îndoit
Activitatea practică	Contemplația naturală	Teologia mistică

În cap 36 din tipul prim se ia prima treaptă (Moise), din al doilea, a doua (Isus Navi) și din al treilea, a treia (secerișul îndoit). În capetele 37-47 se dezvoltă apoi tema din cap 36.

[59] Sfântul Maxim folosește termenul de γένεσις, care cuprinde orice facere și devenire, și nu de γέννησις, care înseamnă naștere. De aceea am tradus: „afecțiunea pătimașă (respectiv mișcarea naturală) față de cele ce se nasc și pier”, și nu „față de naștere”. (Vezi Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 121). În aceste capete, 40-41, cele două tăieri-împrejur înseamnă dobândirea deplinei nepătimiri prin omorârea afecțiunii față de lucruri, deci prima treaptă sau purificarea (corespunzând cu sâmbăta), cele două secerișuri din capetele 42-43 reprezentând treptele a doua și a treia.

44. Dar mai este și un alt seceriș, mai duhovnicesc, despre care se spune că este al lui Dumnezeu Însuși; și o altă tăiere-împrejur, mai tainică; și o altă sâmbătă, mai ascunsă, în care Se odihnește Dumnezeu, oprindu-Se din lucrurile Sale[60]. Căci zice Scriptura: „Secerișul este mult, iar lucrătorii puțini” (Luca 10, 2); și: „tăierea-împrejur a inimii în duh” (Rom. 2, 29); și: „A binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o pe ea, că în aceasta S-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care a început Dumnezeu să le facă” (Fac. 2, 2).

45. Secerișul lui Dumnezeu este sălășluirea și așezarea totală întru El a celor vrednici, lucru ce va avea loc la sfârșitul veacurilor.

46. Tăierea-împrejur a inimii în duh este înlăturarea totală a lucrărilor naturale ale simțirii și minții, îndreptate spre cele sensibile și inteligibile, prin prezenta (parusia) nemijlocită a Duhului, Care preface în întregime sufletul și trupul în ceea ce este mai dumnezeiesc.

47. Odihna de sâmbătă a lui Dumnezeu (sabatismul lui Dumnezeu) este revenirea deplină a tuturor celor făcute la El, când lucrarea Lui atotdumnezeiască, ce se săvârșește în chip negrăit, se va odihni de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu Se va odihni de lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mișcă în chip natural fiecare, atunci când fiecare, primind după măsura sa lucrarea dumnezeiască, va fi ajuns la granița lucrării sale naturale îndreptate spre Dumnezeu[61].

48. Cei ce se străduiesc trebuie să cerceteze: care sunt lucrurile despre care se cuvine să gândim că Dumnezeu a pus un început facerii lor; și care sunt acelea cărora nu le-a pus niciun început? Căci dacă „Dumnezeu Se odihnește de toate lucrurile pe care a început să le facă” (Fac. 2, 2), vădit este că nu Se odihnește

---

[60] Aici se anunță, iar în cele trei capete următoare se descrie oprirea sau tăierea totală a lucrărilor naturale ale făpturilor, ceea ce se întâmplă prin odihna lui Dumnezeu din activitatea care întreține aceste lucrări. E odihna din veacul viitor, când toate cele create revin la Dumnezeu, sau Dumnezeu e totul în ele. E înlocuirea lucrării create prin cea dumnezeiască. Făptura devine „loc” pur al apariției lui Dumnezeu. E cea mai înaltă treaptă la care ajung făpturile. Dumnezeu ne adună pe toți ca la un seceriș, ne taie împrejur, adică ne curăță prin lucrarea Lui exclusivă și Se odihnește de lucrarea naturală din noi.

[61] Lucrarea naturală din fiecare va înceta atunci când va fi ajuns la granița puterilor în strădania de-a cunoaște pe Dumnezeu: οπόταν την κατά φύσιν οριση ενέργειαν. E un fel de moarte mistică a făpturii în Dumnezeu, ca să învie și să Se arate Dumnezeu în ea. (Cf. cap 62 din suta a doua a *Capetelor despre dragoste)*.

de acelea pe care n-a început să le facă. Lucruri ale lui Dumnezeu care au început să existe în timp sunt toate acelea care există prin participare (τά μετέχοντα). Așa sunt, de pildă, diferitele esențe ale lucrurilor. Căci ele au neexistența mai bătrână decât existența lor. A fost odată când lucrurile care există prin participare nu erau. Iar lucruri ale lui Dumnezeu care n-au început să existe în timp sunt cele participate (τά μεθεκτά), la care participă prin har cele care se împărtășesc. Așa este, de pildă, bunătatea și tot ce se cuprinde în rațiunea bunătății. Și, simplu vorbind, toată viața, nemurirea, simplitatea, neschimbabilitatea și infinitatea, și câte sunt cugetate ca existând ființial în preajma lui Dumnezeu. Acestea sunt și lucruri ale lui Dumnezeu, dar și neîncepute temporal. Căci n-a fost neexistența mai veche ca virtutea, nici ca altceva din cele spuse, deși cele care participă la ele, în ele însele, au început să existe în timp. Căci fără de început este toată virtutea, neavând timpul mai bătrân decât ea, ca una ce are pe Dumnezeu din veci ca singurul Părinte născător al existenței sale[62].

49. Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (ale celor ce sunt), atât al celor care participă, cât și al celor participate. Căci tot ce are existența ca predicat este lucru al lui Dumnezeu, chiar dacă unul a început să existe temporal prin facere, iar altul e sădit după har în cele ce s-au făcut, ca o oarecare putere înnăscută, vestind limpede pe Dumnezeu, Care

---

[62] Acest cap stă în legătură cu cel dinainte. Dacă Dumnezeu Se va odihni de la susținerea activităților create, se pune întrebarea: ce este în făpturi creat și ce necreat? Create sunt în făpturi cele ce există prin participare, iar necreate, cele de care se împărtășesc acestea. De pildă, în bunătatea omenească se distinge o strădanie a omului de-a se împărtăși de bunătatea divină, care, pe de altă parte, e și ea o forță ce susține și atrage strădania omenească. În viața viitoare strădania omenească ajungând la limitele ei, se va odihni întreagă în harul de binefăcător al lui Dumnezeu, nemairămânând decât bunătatea dumnezeiască în făpturi. Acestea vor continua să existe ca subiecte, dar vor fi umplute întregi de puterile, de lucrările și de însușirile divine: de bunătatea, de nemurirea, de neschimbabilitatea, de infinitatea lui Dumnezeu, nu prin natura lor, ci prin har. De observat că și pe acestea le numește Sfântul Maxim lucruri sau fapte (ἔργα) ale lui Dumnezeu, și nu Dumnezeu Însuși, Care este infinit mai presus de ele, cum arată următorul cap. De aceea Sfântul Grigorie Palama a folosit acest cap și cel următor pentru a dovedi teza despre deosebirea între ființa și lucrările necreate ale lui Dumnezeu. La încetarea celor pieritoare și la continuarea celor necreate în făpturi aplicase Origen cuvântul Domnului: „Cerul și pământul vor trece, dar rațiunile Mele (λόγοι) nu vor trece” (Matei 24, 35). E vorba de rațiunile dinamice, care au creat și îndumnezeiesc făptura. (Vezi Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 104-105).

există în toate[63].

50. Toate cele nemuritoare și însăși nemurirea, toate cele ce viețuiesc și însăși viața, toate cele sfinte și însăși sfințenia, toate cele virtuoase și însăși virtutea, toate cele bune și însăși bunătatea, toate cele ce există și însăși existența e vădit că sunt lucrurile (ἔργα) lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost odată când nu erau, iar altele n-au început să existe în timp, căci n-a fost vreodată când nu era virtute, sau bunătate, sfințenie și nemurire. Și cele care au început în timp sunt și se numesc ceea ce sunt și se numesc prin participare la cele ce n-au început în timp. Căci Dumnezeu este Ziditorul a toată viața, nemurirea, sfințenia și virtutea. Iar El este deasupra ființei tuturor celor ce sunt cugetate și numite.

51. Ziua a șasea, după Scriptură, arată împlinirea celor ce sunt sub fire; a șaptea pune capăt (circumscrie) mișcării temporale; iar a opta închipuie felul stării celei mai presus de fire și de vreme[64].

---

[63] Ideea că Dumnezeu este de infinite ori infinit mai presus de lucrările Sale necreate, între care aflăm chiar și infinitatea, se înțelege în sensul că făptura creată, chiar dobândind lucrările divine, totuși nu le are de la început, ba chiar niciodată, în întregime, ci continuă etern să sporească în ele, cum va explica mai târziu Sfântul Grigorie Palama. Iar la identificarea cu însăși ființa lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată. E de remarcat apoi că și pe aceste lucrări și însușiri necreate Sfântul Maxim le numește tot ἔργα și tot ὀντα, ca și pe lucrurile create (πάντων των όντων και μετεχόντων και μετεχομένων), așadar le consideră într-o solidaritate cu creația. De aici urmează că lucrările și atributele necreate, de care e vorba, sunt lucrări și atribute anume destinate făpturilor, având rostul de a le da acestora subzistentă și de a le desăvârși. Deci, ca unele ce sunt oricum adaptate făpturilor și „coborâte" la ele, aceste lucrări sunt infinit mai jos decât Dumnezeu în absoluta Sa suveranitate și transcendență. O nemurire a făpturii nu va fi niciodată o nemurire egală cu a lui Dumnezeu, chiar dacă e primită de la El, căci e o nemurire adaptată la măsura (αναλόγως) făpturii. Sfântul Grigorie Palama avea dreptate să vorbească de dumnezeire superioară și inferioară. De observat iarăși că Sfântul Maxim, deși face o distincție categorică între firea omului ca creatură și harul cel necreat, totuși spune despre har că e înnăscut ei, în sensul că ea aspiră după el, că numai prin el se poate dezvolta, că este pentru ea o necesitate „naturală". Sfinții Părinți răsăriteni fac o distincție, dar nu o separație funcțională, între natură și har. Lumea concretă e pentru ei totdeauna o totalitate constituită din natură și har.

[64] Acest cap anunță tema dezvoltată în capetele 52-57. Prin icoana zilelor a șasea, a șaptea și a opta se reia problema trecerii făpturii la Dumnezeu. În ziua a șasea creația se încheie, ajunge la împlinirea ei, având curând să înceapă un nou stadiu, dincolo de hotarul ei natural. În ziua a șaptea încetează cu totul orice mișcare temporală din cuprinsul ei.

52. Cel ce trăiește ziua a șasea numai în spiritul Legii, fugind de tirania patimilor care tulbură sufletul în mod activ, trece prin mare fără frică de pustiu, unde serbează numai sâmbăta nelucrării patimilor. Dar cel care a trecut și Iordanul, părăsind chiar și starea de nelucrare a patimilor, a venit la moștenirea virtuților[65].

53. Cel ce trăiește ziua a șasea în duhul Evangheliei, omorând mai întâi primele mișcări ale păcatului, trece prin virtuți la starea de nepătimire, pustie de tot păcatul, odihnindu-se cu mintea (serbând sâmbăta), chiar și de simpla închipuire a patimilor. Iar cel ce a trecut Iordanul se mută în țara cunoștinței, în care mintea, fiind zidită tainic de puterea păcii, devine locaș al lui Dumnezeu în duh[66].

54. Cel ce și-a umplut sieși ziua a șasea în chip dumnezeiesc, cu fapte și cu gânduri cuviincioase, și și-a isprăvit cu Dumnezeu bine lucrurile sale a trecut cu înțelegerea dincolo de toată realitatea celor aflătoare sub fire și sub vreme, și s-a mutat la contemplația tainică a veacurilor și a celor veșnice, odihnindu-se

---

„E momentul golului (der Augenblick der „Leere") între mișcarea ei naturală ajunsă la limită și prezența lui Dumnezeu în ea", cum zice Hans Urs von Balthasar *(op. cit.,* p. 124), ca ziua a opta să însemne starea cea nouă de dincolo de fire și de vreme. Despre simbolistica numerelor la cei vechi a se vedea: F. I. Dölger, *Das Octogon und die Symbolik der Achtzahl, Antike und Christentum* 4, 3 Heft, 1934, p. 153-187, și Staehle, *Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien* (cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 125-126).

[65] O altă interpretare mistică a zilei a șasea, a șaptea și a opta. Cele trei zile, înțelese în spiritul Legii, îl ajută pe om să devină numai un πρακτικός, dar nu-l duc până la unirea mistică. Starea aceasta se dobândește și ea în trei etape: a) fuga de patimi, b) nepătimirea ca simplă absență a patimilor (pustia) și c) intrarea în țara virtuților. Aceste etape sunt cunoscute încă de Evagrie (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 126-127). Cele trei zile trăite în spiritul Legii corespund acestor trei etape. Icoana celor trei zile e împletită cu aceea a: a) fugii din Egipt (țara demonilor), b) intrării în pustie și c) intrării în Canaan (Isus Navi care viază în țara cea nouă, în ziua a opta). Cel ce a trecut dintr-o stare în alta trebuie să se simtă despărțit ca printr-o mare sau ca printr-un râu de cea dinainte.

[66] A doua treaptă a urcușului spre desăvârșire este împărțită și ea în trei etape, închipuite prin cele trei zile (a șasea, a șaptea și a opta) trăite evanghelic, a) Prima etapă (ziua a șasea) înseamnă smulgerea ultimelor rădăcini ale păcatelor, adică a primelor gânduri ale lui. b) în a doua etapă (ziua a șaptea) s-a obținut eliberarea chiar și de închipuirile patimilor, c) Iar în a treia (ziua a opta) mintea, ajunsă în țara cunoașterii tainice a lui Dumnezeu, e zidită de pacea pe care a dobândit-o, în templu al lui Dumnezeu.

(serbând sâmbăta) cu mintea în chip neștiut, prin părăsirea și depășirea tuturor existentelor. Iar cel ce s-a învrednicit și de ziua a opta a înviat din morți, adică din toate cele ce sunt după Dumnezeu, sensibile și inteligibile, rațiuni și idei, și a trecut la viața fericită a lui Dumnezeu, Care singur este și se zice cu adevărat și propriu „Viață", devenind și el însuși, prin îndumnezeire, dumnezeu[67].

55. Ziua a șasea este ultima împlinire a faptelor naturale ale virtuții; a șaptea este isprăvirea și oprirea cugetărilor contemplative naturale ale cunoștinței negrăite; iar a opta este trecerea și strămutarea celor vrednici la starea de îndumnezeire[68]. Domnul, vrând să arate că nu este ceva mai tainic decât ziua a șaptea și a opta, le-a numit ziua și ceasul desăvârșirii (Ioan 19, 31), ca cele ce circumscriu tainele și rațiunile tuturor. Aceste zile nu le va putea cunoaște în niciun chip niciuna dintre Puterile cerești și pământești, înainte de-a le încerca prin experiență, afară de fericita Dumnezeire, care le-a făcut pe acestea.

56. Ziua a șasea indică ideea existenței simple a făpturilor; a șaptea înseamnă modul existenței fericite a lor; iar a

---

[67] A treia treaptă a urcușului și ultima are și ea trei etape. (De remarcat însă că fiecare treaptă le reia oarecum pe cele anterioare, radicalizând opera lor. Fiecare curățâ, luminează și apropie de Dumnezeu. Așa cum, după Dionisie Areopagitul, fiecare treaptă îngerească se curățâ, se ilumineză și se desăvârșește, deși o treaptă superioară e deasupra desăvârșirii obținute de una inferioară). Cele trei etape ale ultimei trepte sunt: a) Fapte și gânduri cuvioase - virtuți (ziua a șasea, zi de lucru, ziua ultimelor lucruri); b) Pe de o parte, contemplarea celor veșnice, pe de alta, „golirea" prin depășirea tuturor existențelor (ziua a șaptea); c) „Dar ziua a șaptea nu e ultima, ci starea ultimă apare de-abia cu ziua a opta, învierea mistică la viața dumnezeiască. Căci tot ce e creat trebuie să moară pentru a dobândi această viață dumnezeiască" (Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 128). Tot ceea ce este creat trece prin moarte pentru a învia, sau muritorul trebuie să se îmbrace în nemurire (1 Cor. 15, 51-53).

[68] O scurtă recapitulare. Cele trei zile înfățișează celei trei trepte generale ale urcușului duhovnicesc: lucrarea virtuților, iluminarea prin contemplarea rațiunilor din făpturi, îndumnezeirea prin ridicarea deasupra firii. Mai bine zis arată pe cel ce s-a desăvârșit în fiecare din aceste faze, aflându-se la capătul lor și pe cale de-a trece în cea superioară. Ziua a șasea fiind ultima zi de lucru, reprezintă desăvârșirea în practica virtuților, dar, tocmai de aceea, punctul de încheiere a acestei faze și de trecere în ziua a șaptea, în faza iluminării. Tot așa, ziua a șaptea reprezintă și contemplarea rațiunilor, dar și isprăvirea acestui lucru și odihna de el, golul care așteaptă să se umple de Dumnezeu în ziua a opta, sau în faza a treia.

opta indică taina negrăită a veșnicei existențe fericite a făpturilor[69].

57. Cunoscând că ziua a șasea este simbolul lucrării practice, să împlinim în ea toată datoria faptelor virtuții, ca să se spună și despre noi: „Și a văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut și, iată, erau bune foarte” (Fac. 1, 31) [70].

58. Iar datoria bunei lucrări, lăudată de Dumnezeu, și-o împlinește cel ce se ostenește cu trupul să pregătească sufletului podoaba bogată și felurită a virtuților.

59. Cel ce a isprăvit „pregătirea”[71] faptelor dreptății a trecut la odihna contemplației cunoscătoare, ca, adunând prin ea în chip demn de Dumnezeu rațiunile lucrurilor, să se odihnească apoi cu mintea de mișcarea în jurul ei.

60. Cel ce s-a făcut părtaș de odihna zilei a șaptea a lui Dumnezeu, luată asupra Sa pentru noi, se va împărtăși și de lucrarea Lui îndumnezeitoare, întreprinsă de asemenea pentru noi, din ziua a opta, adică de învierea cea tainică, părăsind și el în mormânt giulgiul și ștergarul de pe cap, pe care văzându-le vreun

---

[69] E o altă gradație în trei etape, obișnuită la Sfântul Maxim. Făptura primește la început simpla existență (το είναι), cu aspirația spre existența fericită (το ευ είναι), ca apoi să dobândească existența fericită pentru veci (το αει ευ είναι). Este, iarăși, începutul, mijlocul, sfârșitul. În *Ambigua* (P. G. 91, 1389D, ș. u.) Sfântul Maxim completează schema aceasta printr-o alta: a) existența simplă, b) realizarea existenței prin mișcare și libertate și c) starea de grație, întrucât făptura nu-și poate ajunge prin sine desăvârșirea și înveșnicirea. La ultima se ajunge prin trecerea dincolo de posibilitățile naturale. Ea e ziua a opta.

[70] Căci, întrucâtva, toate cele bune săvârșite de noi Dumnezeu le face prin noi și deci sunt opera Lui.

[71] După ce în capetele 57-58 a arătat ce înseamnă în special ziua a șasea ca ultimă fază de lucru, așadar, ca etapa de isprăvire, de desăvârșire a activității morale, în cap 59 se precizează că ea e etapa „pregătirii” (în grecește παρασκευή, care e numele zilei de vineri), iar cel ce a terminat această pregătire trece la ziua sâmbetei, care e faza a doua a urcușului duhovnicesc al omului, adică contemplarea rațiunilor din lume, dar, totodată, și isprăvirea acestui lucru și deci odihna minții de orice mișcare. După această fază sau după ziua sâmbetei urmează răpirea minții la vederea lui Dumnezeu, fără nicio activitate din partea ei. Dar cel ce a ajuns la această stare, care e ziua a opta, a înviat în Domnul.

Deci, începând cu cap 60 până la cap 67, Sfântul Maxim transpune simbolistica celor trei zile de pe planul creației și al desăvârșirii ei pe planul patimilor și al Învierii Mântuitorului: vineri (ziua a șasea) e faza de pregătire prin virtuți pentru moartea lucrărilor naturale din noi (sâmbăta), ca să învie în noi numai lucrarea dumnezeiască a lui Hristos (Duminica).

oarecare Petru și Ioan cred că a înviat Domnul (Ioan 20, 5 ș.u.)[72].

61. Mormântul Domnului este sau lumea aceasta, sau inima fiecăruia dintre credincioși; giulgiurile sunt rațiunile lucrurilor, împreună cu modalitățile virtuților; iar ștergarul, cunoștința simplă și nefelurită a celor inteligibile, împreună cu teologia, câtă ne este cu putință. Prin acestea ni Se face cunoscut mai întâi Cuvântul, căci fără de acestea înțelegerea Lui, cea mai presus de acestea, ne rămâne necuprinsă[73].

62. Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul Îl vor vedea și înviind cu slavă. Dar nu poate fi văzut de nimeni din cei

---

[72] Este moartea lui Hristos pentru noi, prin care S-a odihnit de activitatea Sa pământească. Odihna aceasta e o paralelă a odihnei lui Dumnezeu de activitatea puterilor naturale din noi. Și odihna aceasta, și cea a lui Hristos sunt luate de Dumnezeu pentru noi. Dumnezeu „Se coboară" la noi și cu lucrările, și cu odihna Sa. Ideea odihnei lui Dumnezeu de ziua a șaptea e împreunată cu ideea morții lui Hristos. Hans Urs von Balthasar (op. *cit.,* p. 132) spune că împreunarea celor două simbolistici face din capetele ce urmează, până la 67, cele mai adânci și mai frumoase din toată opera. În ele se accentuează caracterul hristologic al misticii.

[73] Pentru credinciosul simplu, la începutul urcușului duhovnicesc, pentru cel care crede, dar nu are încă evidența cunoștinței, lumea e mormântul Domnului, întrucât știe că ascunde în ea rațiunile și peste tot puterile Lui, dar nu-L vede pe El în mod evident. A ști că lumea e un mormânt al Domnului e un privilegiu al credinței, pe care nu-l are cel necredincios, care nu-i acordă lumii acest caracter, de-a ascunde pe Dumnezeu. Dar pentru cel progresat în viața duhovnicească, Dumnezeu nu mai e ascuns în lume, ci se străvede prin ea, ieșit de sub acoperământul mormântului. Tot așa, cel aflător în faza strădaniilor pentru virtute, care crede, dar n-are încă evidența celor crezute, e sigur că Hristos Se află în adâncul inimii sale de la Botez și El îi dă toată puterea nevoințelor sale pentru virtute. Dar lucrul acesta îl știe prin credință, nu prin evidență, ca cel ce a progresat la cunoașterea tainică (gnosticul). Hristos e în sine, dar acoperit. În faza a doua, a iluminării, vedem giulgiurile Domnului, dar nu pe El Însuși, adică rațiunile divine din lume, sau modalitățile virtuților din noi (Sfântul Maxim, urmând lui Marcu Ascetul, distinge între rațiunile lucrurilor și chiar ale virtuților și „modurile", sau modalitățile lor, adică între sensurile și diferitele înfățișări practice luate de ele), ca semne vădite că El a fost sau este în lume sau în noi, dar când să-L sesizăm ne scapă, ca fiind mai presus de puterea noastră de înțelegere. Chiar ștergarul de pe cap, sau intuiția unitară și nediscursivă a înțelepciunii divine din lume, nu e o sesizare a lui Dumnezeu Însuși, Care rămâne mereu mai presus de cuprinderea noastră. Putem avea o tot mai copleșitoare evidență tainică neconceptuală a prezenței Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El Însuși, cum nu L-a putut atinge Maria Magdalena după Înviere (Ioan 20, 17).

care nu sunt dintre aceștia. Căci nu mai poate fi prins de cursele vrăjmașilor, nemaiavând veșmintele de dinafară, prin care părea că vrea să fie prins de cei ce umblau să-L prindă, și primea să pătimească pentru mântuirea tuturor[74].

63. Cel ce înmormântează cu cinste pe Domnul este cinstit de cei iubitori de Dumnezeu, căci L-a scăpat pe El după cuviință de ocara mulțimii, nelăsând ca motiv de hulire celor necredincioși pironirea Lui pe lemn. Iar cei ce pecetluiesc mormântul și rânduiesc ostași sunt vrednici de ură; aceștia, și când înviază Cuvântul, îl defăimează că a fost furat, cumpărând cu argint pe ostași pentru a-L batjocori pe Mântuitorul cel înviat, precum au cumpărat pe mincinosul ucenic (adică chipul înșelător al virtuții), pentru a li-L vinde. Cel ce se îndeletnicește cu cunoașterea (gnosticul) cunoaște înțelesul celor spuse. El știe cum și de câte ori se răstignește Domnul, se înmormântează și învie, omorând gândurile pătimașe aduse de draci în inimă - gânduri care și-au împărțit între ele în vremea ispitelor, ca pe niște haine, chipurile bunei purtări morale - și ridicându-se, ca deasupra unor peceți, peste semnele păcatelor de mai înainte, întipărite în suflet[75].

---

[74] Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormântul Domnului Îl înmormântează cu cinste, ca Nicodim și Iosif din Arimateea. Aceștia se pregătesc să vadă și învierea Lui, silindu-se prin faptele virtuții să ajungă la evidența cunoștinței. Dar cei care nu pornesc de-acolo, de la credința care nu ține de la început să vadă și de la străduințele asumate pe baza ei, ci vor să-L vadă de la început în mod palpabil, demonstrat, sau arătat ca orice obiect material, nu-L vor vedea pe Domnul. Aceștia sunt dușmanii Lui, sau leneșii. Trebuie să admiți la început că Domnul nu poate fi văzut, dar să ții ca lucru sigur că este, că este în lume și în tine prin Botez, iar pe baza acestei credințe să iei asupra ta osteneala îndelungată a purificării tale de patimi și a dobândirii virtuților, ca apoi să-L vezi înviind din adâncul tău sau al lumii unde era înmormântat, dar de unde îți dăruia puterea vieții morale. Cine vrea să-L vadă pe Domnul de la început și apoi să se angajeze la credința în El nu va ajunge să-L vadă. E cel ce vrea să-L cunoască de la început prin raționament și prin vedere, nu prin credință.

Dar cel ce întreprinde purificarea sa de patimi prin lucrarea virtuților se omoară și se suie împreună cu Hristos, adică se omoară pe sine ca om vechi pentru a învia apoi, tot cu Hristos, ca om nou.

[75] Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul o fac în nădejdea că va învia, făcând totul pentru aceasta prin împlinirea poruncilor. Aceștia cred în prezența și în puterea Lui ascunsă în ei. Dar cei ce pecetluiesc mormântul și pun ostași sunt cei ce cred că a murit definitiv, că nu va mai învia. Iar când unii spun despre El că a înviat în niscai credincioși, îi cumpără ca să explice altfel acest lucru.

Gnosticul, cel progresat până la ultima treaptă a experienței învierii

64. Tot iubitorul de argint, fățărind virtutea prin evlavie, când află materia pe care dorește să și-o agonisească, delătură înfățișarea prin care era socotit mai înainte ucenic al Domnului.

65. Când vezi pe unii îngâmfați că nu rabdă să fie lăudați aceia care sunt mai buni, ci caută să înăbușe adevărul care se grăiește, împiedicându-l prin tot felul de încercări și clevetiri necuviincioase, înțelege că Domnul e răstignit și înmormântat din nou de aceștia și păzit de ostași și de peceți[76]. Dar Cuvântul, răsturnându-i la pământ, învie iarăși, arătându-Se cu atât mai luminos cu cât este mai combătut, întărindu-Se în nepătimire prin pătimiri. Căci este mai tare ca toți, ca Cel ce este și Se numește Adevărul (3 Ezd. 4, 38).

66. Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor și tipurilor din Scriptură și știința tuturor făpturilor văzute și cugetate. Căci cel ce a cunoscut taina crucii și a mormântului a înțeles rațiunile celor mai înainte spuse; iar cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte[77].

Domnului în sine, știe însă că Domnul se răstignește și învie chiar în el de multe ori. Căci viața spirituală nu înaintează în linie suitoare dreaptă, ci are nenumărate zigzaguri și întoarceri. Cel ajuns pe treptele cele mai înalte nu rămâne mereu acolo, ci mereu are să reia lupta cu ispitele gândurilor pătimașe, urcând iarăși pentru câtva timp la trăirea clară a prezenței lui Dumnezeu.

[76] E înmormântarea cea fără evlavie, spre deosebire de cea evlavioasă, descrisă mai sus (în cap 63).

[77] „Acest cap. și cel următor ne introduc în sanctuarul cugetării Sfântului Maxim. Într-un anumit sens, ele alcătuiesc centrul acestei opere, căci se împletește speculația despre Logos a lui Origen (iconomia) cu sabatismul și problema transcendenței (teologia)... Întruparea Domnului este centrul, sensul și scopul lumii, ba moartea și Învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, cum arată cap. următor, chiar făcând abstracție de păcat. Desigur, Maxim nu exclude păcatul - deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării -, dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia. Lumea este prin natura ei destinată să fie jertfită lui Dumnezeu, și de aceea mântuirea lui Hristos are forma morții ca jertfă; dar destinația aceasta s-a dat lumii în vederea tainei lui Hristos” (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 135). Sau, pe un plan mai înalt, voluntar și duhovnicesc, Hristos împlinește o lege pe care, involuntar și natural, trebuie să o împlinească toată zidirea. E o lege supremă, după care tot ce e muritor trebuie să moară pentru a primi nemurirea, neputând coexista elementul muritor cu cel nemuritor în aceeași ființă, sau creaturalul ca funcție activă cu necreatul primit ca har. Sau, altfel: Făptura ori se mistuie duhovnicește ca omagiu adus lui Dumnezeu, dacă vrea să trăiască prin El, sau e omorâtă de păcat și

67. Toate cele văzute (fenomenele) se cer după cruce, adică după deprinderea de-a stăvili afecțiunea față de ele a celor ce sunt duși prin simțuri spre ele[78]. Iar cele inteligibile (numenale) toate au trebuință de mormânt, adică de nemișcarea totală a celor ce sunt purtați spre ele de minte[79]. Căci împreună cu afecțiunea și cu mișcarea aceasta fiind înlăturate și lucrarea, și mișcarea naturală îndreptate spre cele create, răsare Cuvântul singur, existând de Sine, ca ridicat din morți, circumscriind toate cele ce au provenit din El. Acum nimeni nu mai e legat de El prin relație naturală, căci după har, iar nu după fire se efectuează mântuirea celor ce se mântuiesc[80].

---

pedeapsă. Ea trebuie să aleagă o moarte: sau moartea spre viață, sau moartea spre moarte.

[78] E explicarea cuvântului paulin: „Mie lumea s-a răstignit". Dar nu numai prin voința mea de-a le socoti moarte, ci prin faptul că mă învață să constat că toate se veștejesc și pier, ceea ce îmi domolește pasiunea față de ele. Lumea făpturilor mi se răstignește într-un mod foarte obiectiv: prin faptul că toate sunt prin ele însele moarte. Prin aceasta ea vrea să creeze în mine deprinderea, aptitudinea (ἕξις) de-a mă reține de la afecțiunea față de ea, de-a ieși din relația (σχέσις) care mă leagă de ea, „se cere" după această deprindere a mea de-a o răstigni. Această deprindere e crucea prin care omor afecțiunea mea față de ele, sau prin ea le omor pe ele pentru mine.

[79] Cele inteligibile se cer și ele, prin caracterul lor definit și relativ, după mormânt. Iar mormântul lor este nemișcarea minții noastre spre ele. După ce le-a cunoscut, mintea se oprește de-a mai cugeta la ele. Toată activitatea ei naturală încetează, așteptând în ea lucrarea lui Dumnezeu, prin care să-L cunoască pe El nemijlocit. Pe acestea nu s-ar putea spune că le-a îngropat afară de sine, odată ce le-a cunoscut. Dar nemaicugetând la ele, le-a îngropat în sine, fiindu-i totuși bune la agerirea ei, prin care va cunoaște mai ușor rațiunile lor în Dumnezeu.

[80] Toate trebuie să moară pentru noi, realități fenomenale și numenale, pentru ca Hristos să Se ridice pentru noi singur din toate aceste lucruri moarte. Învierea fiind o stare transcendentă întregii existen'e și activități naturale, toată aceasta trebuie să moară în noi, așadar întreg omul fenomenal și numenal, ca să putem ajunge la ea prin har. Nici mintea în starea ei naturală nu obține pe Hristos, cum ar părea că susține Evagrie, ci numai omul transcendent, de dincolo; nu natura, ci harul. Mintea (νους) e numai facultatea capabilă de-a primi prin har pe Dumnezeu, dar nu aceea care cuprinde potențial ea însăși pe Dumnezeu (Hans Urs von Balthasar, *op. cit,* p. 136). Până activează omul prin puterile sale naturale, e legat de Logos prin relație naturală. Dar mântuirea se efectuează dincolo de planul rațional, exclusiv prin har.

În sensul acesta, că Hristos e Cel ce ne dă și puterea de a-L primi, trebuie înțeles că tot ce e natural moare, ca să apară singur Hristos, dar nu în sensul dispariției făpturii, ca totul în noi și afară de noi să devină

68. Și veacurile, și timpurile, și locurile sunt din cele ce există pentru ceva (sunt relative); căci fără de acestea nu este nimic din cele ce sunt gândite împreună cu ele. Dumnezeu însă nu este din cele ce există pentru ceva; căci nu are nimic care să fie împreună gândit cu El. Dacă, prin urmare, Însuși Dumnezeu este moștenirea celor vrednici, cel ce se va învrednici de acest har va fi mai presus de toate veacurile, timpurile și locurile, având ca loc pe Însuși Dumnezeu, după cum s-a scris: „Fii mie Dumnezeu ocrotitor și loc întărit, ca să mă mântuiești pe mine” (Ps. 70, 3)[81].

69. Ținta nu are nimic asemănător mijlocului, căci atunci n-ar fi țintă. Iar mijloc sunt toate cele de după început, care sunt departe de țintă. Dacă, prin urmare, toate veacurile, timpurile și locurile, cu cele împreună cugetate cu ele, sunt după Dumnezeu, Care este începutul fără de început, și sunt departe de El, ca țintă nesfârșită, nu se deosebesc întru nimic de mijloc. Iar dacă ținta celor ce se mântuiesc este Dumnezeu, când aceștia ajung la ținta cea mai de pe urmă nu mai trebuie cugetat nimic din cele ale mijlocului ca aflându-se în ei[82].

70. Întreaga lume, hotărnicită (definită, determinată) prin rațiunile ei, este și se numește loc și veac al celor ce se află în ea. Având ca moduri ale înțelegerii naturale pe cele con-crescute cu ea, acestea pot hărăzi celor ce o locuiesc o cunoaștere parțială a înțelepciunii lui Dumnezeu, răspândită în toate. Până ce oamenii se folosesc de aceste moduri ale înțelegerii, nu se pot afla în afară de mijloc și de cunoașterea din parte. Dar când va înceta ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârșit, și vor trece toate oglinzile și ghiciturile, venind Adevărul față către față, atunci cel

---

Hristos (pan- sau iso-hristism). O spune aceasta Sfântul Maxim în rândurile din urmă ale acestui cap, declarând că Hristos „le circumscrie” pe toate în Sine, dar nu le desființează; le ridică pe planul relației prin har cu El, adică le mântuiește prin iubirea Lui, nu prin puterile lor naturale.

[81] Cel ce va avea pe Dumnezeu va fi mai presus de timp, de spațiu și de veacuri, căci Dumnezeu nu există împreunat cu vreuna dintre acestea.

[82] Aceeași idee din cap anterior, argumentată cu schema început, mijloc, sfârșit (țintă). Cel ce a ajuns la țintă, la Dumnezeu, nu mai poate avea în sine nimic din cele de la mijloc (veacuri, timpuri și cele ce țin de ele). În cel ajuns în Dumnezeu totul e transcendent, supranatural, nu prin dezvoltarea naturalului, ci prin „moartea” sau oprirea și apoi prin depășirea lui.

Dumnezeu este „Începutul fără de început”, adică început sau principiu pentru lume, dar nu pentru Sine. Dumnezeu e o „țintă nesfârșită”, există adică un progres etern în El; totuși, din moment ce s-a depășit naturalul și s-a intrat în zona Lui, s-a intrat în zona „sfârșitului”, s-a ieșit din cele de la mijloc.

ce se mântuiește, desăvârșindu-se după Dumnezeu, va fi mai presus de toate lumile, de toate veacurile și de toate locurile prin care era condus mai înainte, ca prunc[83].

71. Pilat este tipul legii firii; iar gloata iudeilor este tipul legii scrise. Cel ce nu s-a ridicat deci prin credință peste acestea două, acela nu poate primi Adevărul mai presus de fire și de rațiune, ci răstignește sigur pe Cuvântul, fie socotind Evanghelia sminteală, ca iudeul, fie nebunie, ca elinul (1 Cor. 1, 23).

72. Când vezi pe Irod și pe Pilat împrietenindu-se pentru omorârea lui Iisus, gândește-te la întâlnirea într-un gând a dracului desfrânării și al slavei deșarte pentru a omorî rațiunea virtuții și a cunoștinței. Căci dracul iubirii de slavă deșartă, fățărnicindu-se că iubește cunoștința duhovnicească, o trimite dracului desfrânării. Iar cel al desfrânării, fățărnicind curățenia prin renunțare, o trimite dracului slavei deșarte. De aceea, „Îmbrăcându-L, zice, Irod cu haină strălucită, L-a trimis pe Iisus înapoi lui Pilat" (Luca 23, 11).

73. Bine este a nu îngădui minții să zăbovească în cele trupești și în patimi. Căci „nu culeg nici din ciulini smochine", adică din patimi virtuți, „nici din scaieți struguri" (Matei 7, 16), adică din trup cunoștința care dă bucuria.

74. Ascetul, cercat prin răbdarea necazurilor, curățat prin disciplinarea și strunirea trupului și desăvârșit prin îndeletnicirea cu vederile (contemplațiile) înalte, se învrednicește de mângâierea dumnezeiască. Căci „Venit-a Domnul, zice Moise, din Sinai", adică

---

[83] Aceeași idee ca în cele două capete anterioare. Cunoașterea prin modurile lumii - ale mijlocului - e o cunoaștere din parte. Când vom ajunge față către față cu Dumnezeu, vom părăsi aceste moduri de cunoaștere.

Pentru Sfântul Maxim „rațiunea unui lucru este totodată granița, definiția, măsura lui, așadar exprimă în același timp ființa și mărginirea lui" (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 116). Cunoașterea acestor rațiuni, care folosește cele de la mijloc (veacuri, timpuri, locuri), nu e o cunoaștere desăvârșită. Desigur, ea nu e numai o cunoaștere a acestor rațiuni, deci numai prin rațiune, căci ele sunt totuși o oglindă a Celui infinit, dar mai multul acestei „vederi" se străvede totuși prin oglinda rațiunilor sesizate de rațiune. Deci nu e o intuiție care se dispensează de „rațiune", ca instrument subiectiv, și de „rațiuni", ca obiect direct al ei. Dar trebuie notat că numai rațiunea călăuzită de credință vede „prin rațiuni" mai mult decât ele; numai pentru acea rațiune rațiunile sunt oglinzi, având o natură de simbol, ca și ghiciturile sau tipurile legii. Pentru rațiunea căzută, rațiunile nu mai sunt oglinzi ce trimit spre altceva, ci sunt ultima realitate. Ea omoară Adevărul dumnezeiesc. Iar o altă rațiune decât cea căzută sau decât cea călăuzită de credință și de har nu există. Aceasta o spune în capetele următoare (71-73).

din încercări, „și S-a arătat nouă din Seir”, adică din osteneli trupești; „și S-a grăbit din muntele Paran, împreună cu zeci de mii de sfinți” (Deut. 33, 2), adică din muntele credinței, cu zeci de mii de sfinte cunoștințe.

75. Irod are înțelesul cugetului trupesc; Pilat, al percepției prin simțuri; Cezarul, al celor ce cad sub simțuri; iar iudeii au înțelesul gândurilor sufletești. Sufletul, alipindu-se din neștiință de cele ce cad sub simțuri, predă Cuvântul (Rațiunea) simțurilor spre moarte, întărind împotriva Lui, prin proprie mărturisire, împărăția celor stricăcioase[84]. Căci zic iudeii: „Nu avem împărat decât pe Cezarul” (Ioan 19, 15).

76. Irod ține locul lucrării patimilor. Pilat, pe al deprinderii amăgite de ele; Cezarul, pe al întunecatului stăpânitor al lumii; iudeii, pe al sufletului. Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge Împărăția lui Dumnezeu și trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului.

77. Nu ajunge sufletului pentru dobândirea bucuriei duhovnicești să-și supună patimile dacă nu dobândește virtuțile prin împlinirea poruncilor. „Nu vă bucurați că vi se supun dracii”, adică lucrările patimilor, „ci că numele voastre au fost scrise în cer” (Luca 10, 20), fiind trecute la locul nepătimirii de harul înfierii, dobândit prin porunci.

78. Cel ce a ajuns la treapta cunoașterii[85] are neapărată trebuință de bogăția virtuților cu fapta. „Cel ce are, zice, pungă”, adică cunoștință duhovnicească, „să-și ia, de asemenea, și traista”, adică bogăția virtuților cu fapta, care nutrește din belșug sufletul. „Iar cel ce nu are (pungă și traistă, adică cunoștință și virtute) să-și vândă haina și să-și cumpere sabie” (Luca 22, 36).

Să-și predea adică, cu râvnă, trupul său ostenelilor virtuților și să întreprindă, cu înțelepciune, războiul cu patimile și cu dracii, pentru pacea lui Dumnezeu, spre a dobândi deprinderea de-a

---

[84] Capetele 71-75 sunt o transpunere a răstignirii Logosului pe plan interior *(Logos-mystik),* în sensul lui Origen. Ceea ce e caracteristic e că în această interiorizare Logosul e considerat mai mult ca Adevăr sau virtute, nu atât ca persoană. Irod, Pilat, Cezarul, poporul iudeu sunt diverși factori psihologici, care conlucrează la omorârea Adevărului, a Rațiunii în noi. Iudeii sunt gândurile sufletești pătimașe care, conduse de Irod sau de cugetul trupesc, se atașează împărăției lucrurilor sensibile stricăcioase și lasă Adevărul pe seama percepției simțurilor, care, propriu-zis, nu-L mai vede, Îl omoară; dar Adevărul nu stă în materia percepută de simțuri, ci în rațiunile lor și în ceea ce se străvede dincolo de ele.

[85] Gnosticul.

deosebi în cuvântul lui Dumnezeu ceea ce este rău de ceea ce este bun[86].

79. Domnul Se arată în lume când are treizeci de ani, învățând în chip ascuns pe cei ce străvăd prin acest număr tainele privitoare la El. Căci numărul 30, înțeles tainic, înfățișează pe Domnul ca Făcător și Proniator al timpului, al firii și al celor inteligibile de deasupra firii văzute. Al timpului, prin numărul 7; căci timpul este înșeptit[87]. Al firii, prin 5; căci firea este încincită, împărțindu-se pentru simțuri în cinci. Al celor inteligibile, prin 8; căci cele inteligibile sunt mai presus de perioada măsurată a timpului. Iar Proniator este prin 10, pentru decada sfântă a poruncilor, care-i călăuzește pe oameni spre fericire, și pentru că Domnul Și-a făcut ca început al numelui, în chip tainic, această literă[88], când S-a făcut om. Adunând, așadar, pe 5 cu 7, cu 8 și cu 10, avem 30. Deci cel ce știe să urmeze bine Domnului, ca unei Căpetenii, va cunoaște pricina pentru care va apărea și el la treizeci de ani, putând vesti Evanghelia Împărăției. Căci atunci când va zidi fără greșeală, ca pe o fire văzută, lumea virtuților cu fapta, neschimbând perioada care se deapănă în suflet, asemenea timpului, prin întâmplări contrare, iar prin contemplație va secera cunoștința celor inteligibile fără sminteală și va putea să sădească proniator aceeași deprindere și în alții, atunci și el, orice vârstă trupească ar avea, va fi de treizeci de ani în duh, arătând lucrarea darurilor proprii și în alții.

80. Cel slăbănogit (Ioan 5, 5 ș.u.) prin plăcerile trupului nu e în stare nici de lucrarea virtuților, și nu se mișcă ușor nici spre cunoștință. De aceea nu are nici om, adică gând înțelept, ca atunci când se tulbură apa să-l arunce în scăldătoare, adică în virtutea capabilă de cunoștință, care vindecă toată boala. Căci suferind de moleșeală și de nepăsare, tot amână aceasta și, astfel, e luat pe dinainte de altul, care-l împiedică să ajungă la vindecare. De aceea zace treizeci și opt de ani în boală. Căci cel ce nu privește creația văzută spre slava lui Dumnezeu, ca să-și urce gândul cu evlavie spre cea inteligibilă, rămâne cu adevărat bolnav atâția ani câți s-au amintit mai sus. Fiindcă numărul 30, înțeles natural, înseamnă firea sensibilă, precum, privit practic, înseamnă virtutea cu fapta. Iar numărul 8, înțeles natural, arată firea inteligibilă a celor netrupești, precum, privit gnostic, arată

---

[86] De aici iarăși se vede că treptele superioare ale urcușului duhovnicesc nu le exclud pe cele inferioare, ci le implică. Contemplativul nu trebuie să uite de virtuțile cu fapta.

[87] Timpul se repetă mereu în cicluri de câte șapte zile.

[88] În grecește semnul pentru numărul 10 și pentru litera I *(iota)* e același. Iar numele lui Iisus începe cu I *(iota,* sau zece).

teologia atotînțeleaptă[89].

Cel ce nu e mișcat de acestea spre Dumnezeu rămâne olog până când, venind Cuvântul, îl învață pe scurt chipul vindecării zicând: „Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă”, adică îi poruncește să-și ridice mintea din iubirea de plăcere ce o leagă și să-și ia trupul pe umerii virtuților și să plece la casa sa, adică la cer. Căci e mai bine ca ceea ce este inferior să fie luat pe umerii faptei de ceea ce este superior, spre a fi dus spre virtute, decât ca ceea ce este superior să fie purtat de moleșeala celui inferior spre iubirea de plăceri.

81. Până nu am ieșit, în chip curat, cu înțelegerea din ființa noastră și a tuturor celor ce sunt după Dumnezeu, încă n-am dobândit deprinderea stăruinței neclintite în virtute. Dar când vom dobândi această vrednicie prin iubire, vom cunoaște puterea făgăduinței dumnezeiești. Căci trebuie să credem că cei vrednici stăruie să rămână neclintiți acolo unde mintea și-a înrădăcinat de mai înainte prin iubire puterea sa. Deci cel ce n-a ieșit din sine și din toate câte pot fi gândite în orice fel și nu s-a statornicit în tăcere mai presus de înțelegere (cugetare), acela nu poate fi cu totul slobod de schimbare[90].

82. Orice act de cugetare cuprinde mai multe lucruri, sau cel puțin două. Căci este o relație care mijlocește între două

---

[89] Numerele pot fi înțelese, după Sfântul Maxim, πρακτικώς, φυσικώς și γνωστικώς, adică altfel pe fiecare din cele trei trepte ale vieții duhovnicești: pe cea activă, pe cea care contemplă rațiunile din natură și pe cea care contemplă pe Dumnezeu direct. Pentru cel de pe treapta activă numărul 30, rezultând din înmulțirea celor zece porunci cu cele trei puteri sufletești, reprezintă virtutea cu fapta. Pentru cel de pe treapta contemplației naturii, rezultând din cele zece categorii ale realității și din aceleași trei puteri sufletești, reprezintă firea sensibilă *(Quaest. ad Thalassium* P. G. 90, 544 A). Numărul 8 fiind numărul ce depășește ciclul timpului reprezentat prin 7, înțeles de cel ce contemplă rațiunile, reprezintă ființele netrupești, iar pentru cel ce se ridică mai sus reprezintă cunoașterea lui Dumnezeu *(teologia)*.

[90] De aici aflăm că, deși virtutea se câștigă pe prima treaptă a urcușului duhovnicesc, totuși neclintirea în ea se asigură numai pe treapta cea mai înaltă, când cineva a ieșit din sine (εκβας εαυτού) și s-a ridicat în tăcerea cea mai presus de înțelegere. Până ce are omul idei, el trece de la o ideea la alta. Dar această mutare de la o idee la alta ușor îl poate muta și de la o atitudine la alta. Iar când sunt multe idei, niciuna nu reprezintă pe Dumnezeu. Numai când se fixează mintea întreagă și statornic cu gândul la Dumnezeu, nu mai au loc nici mutări intelectuale, nici morale. Iar cel ce e fixat întreg cu gândul la Dumnezeu a uitat de sine, a ieșit din preocuparea de sine.

capete, legându-le întreolaltă: pe cel ce cugetă și ceea ce e cugetat[91]. La rândul lor, niciuna din acestea nu e simplă. Căci cel ce cugetă este un suport, care posedă puterea de a cugeta. Iar ceea ce e cugetat este un suport sau într-un suport, adică o substanță cu posibilitatea de a fi cugetată. Căci nu există ceva din cele create care să fie prin sine sau substanță, sau cugetare simplă, ca să fie astfel o unitate neîmpărțită. Dar Dumnezeu, dacă Îi spunem ființă (substanță), nu are unită cu Sine în chip natural posibilitatea de a fi cugetat, ca să fie compus; iar dacă Îi zicem cugetare, nu are în chip natural ca suport o ființă (substanță) capabilă de cugetare. Ci Dumnezeu este după ființa însăși cugetare, și întreg cugetare, și numai cugetare; și după cugetarea însăși este ființă, și întreg ființă, și numai ființă. Și întreg este mai presus de ființă, și întreg mai presus de cugetare, deoarece este unitate neîmpărțită, fără părți și simplă. Prin urmare, cel ce mai cugetă în vreun fel oarecare încă n-a ieșit din dualitate. Iar cel ce a părăsit cugetarea cu totul a ajuns întrucâtva în unitate, lepădând, prin depășire supremă, puterea de a cugeta (de a înțelege)[92].

83. Între cele multe domnește diversitate, neasemănare și deosebire. Dar în Dumnezeu, Care este cu adevărat Unul și singur, este numai identitate și simplitate. Deci nu este lucru cuminte să ne apropiem de contemplarea lui Dumnezeu înainte de a ieși din cele multe. O arată aceasta Moise, care înfige întâi cortul cugetării în afară de tabără, și abia după aceea intră în convorbire cu Dumnezeu (Ieș. 33, 7). Căci este primejdios a încerca să exprimi pe Cel negrăit prin cuvântul rostit. Pentru că orice cuvânt rostit este o dualitate sau și mai mult. Iar a contempla pe Cel ce este, fără grai, numai cu sufletul, e tot ce e mai bun. Căci Acela este o unitate neîmpărțită, și nu o multiplicitate. Arhiereul, căruia i s-a rânduit să intre abia o dată pe an în Sfânta Sfintelor, înăuntrul catapetesmei, arată și el că numai acela trebuie să se apropie, cu

---

[91] Subiectul și obiectul.

[92] Cugetarea nu este un act simplu, ci o sinteză a următorilor factori:

cugetare:

ființă-putere ca subiect	putere-ființă ca obiect

Această împletire de mai multe lucruri trebuie să o depășească sufletul dacă vrea să intre în unitatea lui Dumnezeu. De aceea spune Sfântul Maxim în *Ambigua* că Dumnezeu e mai presus de subiect și obiect (P. G. 91, 1220 A). Dumnezeu e mai presus de orice contradicții și sinteze din lume, chiar mai presus de adevăr și minciună (P. G. 91, 296 C). Dumnezeu este monadă în sens absolut. Căci toate cele din lume, având-și originea în El, se cuprind în El, dar El nu e o sinteză ulterioară a celor despărțite, ci principiu simplu al lor.

mintea dezbrăcată și golită de închipuirile referitoare la Dumnezeu, care a trecut prin curte și prin Sfânta și a ajuns la Sfânta Sfintelor, adică acela care a lăsat în urmă toată firea celor sensibile și inteligibile și s-a făcut curat de tot ce este propriu lucrurilor care se nasc și pier[93].

84. Marele Moise, înfigând afară de tabără cortul său, adică fixând afară de cele văzute voința și cugetarea sa, începe să se închine lui Dumnezeu. Apoi intrând în întuneric, adică în locul lipsit de formă și de materie al cunoștinței, rămâne acolo inițiindu-se în sfintele rânduieli[94].

85. Întunericul este starea fără formă, fără materie și fără trup, care are cunoștința modelelor lucrurilor. Cel ce ajunge înăuntrul ei, ca un alt Moise, contemplă cu firea muritoare cele nevăzute. Prin aceasta, zugrăvind în sine frumusețea dumnezeiești virtuți ca pe un desen ușor de imitat, în care se răsfrânge frumusețea originară, coboară, înfățișându-se pe sine celor ce vor să-i imite virtutea și arătând prin aceasta dragostea de oameni și belșugul harului de care s-a împărtășit[95].

---

[93] Se continuă ideea din cele două capete anterioare. Hans Urs von Balthasar (op. *cit.,* p. 197) spune că Sfântul Maxim învinge aici contrastul dintre Dionisie Areopagitul și Evagrie cu ajutorul lui Philo. Dionisie ar susține că omul trebuie să iasă dincolo chiar și de mintea sa pentru a întâlni pe Dumnezeu, pe când Evagrie ar admite o întâlnire cu Dumnezeu în adâncul minții (la Dionisie, o transcendență totală, la Evagrie, o imanență). La Sfântul Maxim mintea contemplă ea însăși pe Dumnezeu, dar după ce se ridică peste cugetarea ei naturală, ca sinteză între cele multe. „Închipuirile" (φαντασίαι) referitoare la Dumnezeu, pe care le contemplă mintea, sunt, după Hans Urs von Balthasar, o expresie îndrăzneață și surprinzătoare, după ce tot Sfântul Maxim spune că mintea trebuie să treacă dincolo de toate întipăririle sensibile și inteligibile. Von Balthasar citează însă pe Dionisie Areopagitul, care spune că toate modurile cunoașterii omenești se pot aplica nu numai apofatic, ci și catafatic cunoașterii lui Dumnezeu (και έστιν αυτού και νόησις και λόγος... και φαντασία, *De div. nom.* VII, 3; P. G. 3, 872 A).

[94] „Cortul cugetării" și peste tot urcușul lui Moise pe Sinai, ca simbol al urcușului mistic al sufletului, îl întâlnim întâi la Origen *(Num. Hom.* 17, 4), apoi la Sfântul Grigorie al Nyssei și la Dionisie Areopagitul.

„Întunericul" lui Dionisie este la Sfântul Maxim „locul fără formă și materie al cunoștinței", adică nu o ignoranță absolută, ci o cunoștință care nu mai sesizează un obiect constătător dintr-o substanță și formă, cum sunt făpturile, deoarece Dumnezeu nu este nici una, nici alta, sau este mai presus de această dualitate.

[95] Se repetă aceeași caracterizare a „întunericului" de pe vârful muntelui Sinai. În acel întuneric sufletul primește o cunoștință pozitivă: e cunoștința modelelor după care s-au creat și se dezvoltă lucrurile (ή παραδειγματική τών όντων γνώσις*).* Ele se întipăresc în ființa spirituală a

86. Cei ce se ocupă fără pată cu filosofia cea după Dumnezeu află cel mai mare câștig din știința ei: să nu-și mai schimbe aplecarea voii deodată cu lucrurile, ci cu tărie statornică să și-o potrivească fără șovăire după rațiunile firii.

87. Cei ce ne-am botezat prin Duh, în cea dintâi nestricăciune a lui Hristos, după trup, așteptăm în duh nestricăciunea cea de pe urmă a Lui, păzind, prin stăruința în fapte bune și prin mortificarea de bunăvoie, pe cea dintâi, nepătată. Dintre cei ce o au pe aceasta, niciunul nu se teme de pierderea bunurilor pe care le are[96].

88. Voind Dumnezeu să trimită celor de pe pământ harul virtuții dumnezeiești din cer, pentru mila Sa cea către noi, a pregătit simbolic cortul sfânt și toate cele din el, care este o răsfrângere, un chip și o imitare a înțelepciunii[97].

---

celui ce se află în preajma lui Dumnezeu, adică nu numai ca idei, ci ca stări totale, existențiale, care implică și o viață de virtute. În cursul nostru de Mistică, ținut la Facultatea de Teologie din București, am încercat să lămurim aceste întipăriri, cărora Dionisie Areopagitul și Sfântul Grigorie Palama le zic τύποι, prin noțiunea de structuri. „Închipuirile" din cap anterior (83), „zugrăvirea" din cap prezent trebuie să fie același lucru: sunt stări totale, precis structurate, dar nu forme conceptuale. (Vezi termenul τύπος la Sfântul Maxim, în acest sens, în *Ambigua;* P. G. 91, 1117; 1149). Starea aceasta fiind modelată și ca stare virtuoasă, se arată din nou că pentru Sfântul Maxim contemplativul nu e un teoretician ce se dezinteresează de lume, ci el coboară din viziunile sale între ceilalți oameni, înrâurind ca model asupra lor.

Capetele 81-85, ca și 68-70, ne-au descris această treaptă supremă de cunoaștere tainică a lui Dumnezeu (ziua a opta), după ce în capetele de mai înainte s-a vorbit de treapta întâi a activității morale, reprezentată prin ziua a șasea, și a contemplării rațiunilor sau a odihnei după activitatea naturală, reprezentată prin înmormântarea Domnului, sau prin ziua a șaptea.

[96] Prin Botez am primit o nestricăciune virtuală, pe care o putem pierde. Ea încă nu e asimilată de noi prin voință și fapte (e după trup, nu după duh). Dar prin stăruința în fapte, ne devine nestricăciune în duh și n-o mai putem pierde.

[97] Sfântul Grigorie de Nyssa *(Viața lui Moise;* P. G. 44, 381 A) și Sfântul Grigorie Palama *(Tratatul al treilea al celor din urmă)* ne spun despre cortul văzut de Moise că este Însuși Iisus Hristos, Care, ca Dumnezeu și om, le cuprinde pe toate. Aici ni se spune că acest cort construit pe pământ este oglindirea înțelepciunii divine. Dar înțelepciunea divină, care cuprinde ideile tuturor lucrurilor, fără formă și materie, este Logosul divin, cum spune și Grigorie de Nyssa în același loc. El le oblăduiește pe toate ca un cort sau ca un templu universal. E Sofia, punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii. Pe acesta îl vede mintea intrată în întunericul divin. El e nu numai adevărul,

89. Harul noului Testament era ascuns tainic în litera Vechiului. De aceea zice Apostolul că „Legea este duhovnicească” (Rom. 7, 14). Prin urmare, Legea după literă se învechește, îmbătrânește și încetează; dar după duh, e totdeauna tânără și lucrătoare (Evr. 8, 13). Căci harul niciodată nu se învechește.

90. Legea este umbra Evangheliei; iar Evanghelia este icoana bunurilor viitoare. Cea dintâi oprește săvârșirea celor rele; cea de a doua poruncește faptele cele bune.

91. Întreaga Sfântă Scriptură zicem că se împarte în trup și în duh, fiind ca un om duhovnicesc. Cel ce zice, așadar, că este trup cuvântul Scripturii, iar înțelesul ei duh sau suflet, acela nu păcătuiește față de adevăr. Dar înțelept este cu adevărat cel ce lasă la o parte ceea ce e stricăcios și se alipește întreg de ceea ce e nestricăcios.

92. Legea este trupul omului duhovnicesc, care este Sfânta Scriptură; Prorocii sunt simțirea (percepția simțuală); Evanghelia, sufletul mintal, care lucrează prin trupul Legii și prin simțirea Prorocilor, și prin aceste lucrări își arată puterea ei.

93. Legea era umbra, iar Prorocii, icoana bunurilor dumnezeiești și duhovnicești din Evanghelie. Evanghelia însă ne-a arătat prin litere Însuși Adevărul venit la noi, preumbrit prin Lege și preînchipuit prin Proroci.

94. Cel ce împlinește legea prin viață și purtare pune capăt numai urmărilor păcatului, jertfind lui Dumnezeu lucrarea patimilor nerațională, și se mulțumește cu atât pentru mântuire, din pricina prunciei lui duhovnicești.

95. Cel călăuzit de cuvântul prorocesc, pe lângă lepădarea lucrării patimilor, scoate de la sine și învoirile cu ele, aflătoare în suflet, ca nu cumva, reținându-se cu ceea ce e inferior, deci cu trupul, de la păcat, să uite să se rețină și cu ceea ce e superior, deci cu sufletul, și să-l săvârșească din belșug.

96. Cel ce îmbrățișează din inimă viața evanghelică a tăiat de la sine și începutul, și sfârșitul păcatului, și cultivă toată virtutea cu fapta, și cu cuvântul, și cu rațiunea. Acesta aduce jertfe de laudă și de mărturisire, scăpat de toată supărarea lucrării patimilor și slobod de lupta minții împotriva lor. El nu mai are decât plăcerea nesăturată a nădejdii bunurilor viitoare, care-i nutrește sufletul.

97. Celor ce se îndeletnicesc cu mai multă sârguință cu dumnezeiestile Scripturi, Cuvântul Domnului le apare în două

---

ci și virtutea, și cine e modelat de vederea lui e modelat și de virtutea cerească, așadar în toată ființa lui. Von Balthasar *(op. cit.,* p. 85) a arătat că ideea acestui cap e luată din Philo *(Quis rerum divinarum heres,* § 126).

forme: într-una comună și mai simplă, care e văzută de cei mulți, potrivit cu ceea ce s-a scris: „L-am văzut pe El și n-avea nici chip, nici frumusețe” (Is. 53, 2), iar în alta, mai ascunsă și numai de puțini cunoscută, de cei ce au devenit ca Sfinții Apostoli Petru, Iacob și Ioan, înaintea cărora Domnul S-a schimbat la față, îmbrăcându-Se în slava care a biruit simțurile. După aceasta este „mai frumos la înfățișare ca fiii oamenilor” (Ps. 44, 3). Dintre aceste două forme, cea dintâi se potrivește celor începători; a doua e pe măsura celor desăvârșiți în cunoștință, atât cât este cu putință oamenilor. Cea dintâi este icoana primei veniri a Domnului, la care se referă litera Evangheliei și care curățâ prin pătimiri pe cei de pe treapta făptuirii; a doua este preînchipuirea celei de a doua veniri întru slavă, la care se referă duhul Evangheliei, și care preface prin înțelepciune pe cei de pe treapta cunoașterii, ridicându-i la starea de îndumnezeire. Aceștia, în temeiul schimbării la față a Cuvântului în ei, oglindesc cu fața descoperită slava Domnului.

98. Cel ce rezistă neclintit în lupte și necazuri pentru virtute are în sine lucrătoare cea dintâi venire a Cuvântului, care-l curățâ de toată pata. Iar cel ce și-a mutat mintea prin contemplație în starea îngerilor are în el puterea celei de a doua veniri, care lucrează în el nepătimirea, ca să nu poată fi biruit[98].

99. Simțirea întovărășește pe cel ce se află pe treapta făptuirii și care dobândește virtuțile prin osteneală; iar lipsa de simțire, pe cel ce se află pe treapta cunoașterii, care și-a retras mintea de la trup și de la lume, îndreptându-și-o spre Dumnezeu. Cel dintâi, luptând-se prin făptuire să-și desfacă sufletul de legăturile afecțiunii naturale față de trup, își simte dispoziția voii

[98] Ideea că cel ce se află pe treapta nevoinței pentru curățirea de patimi și a luptei pentru dobândirea virtuților are în sine pe Hristos în forma smerită a primei parusii, iar cel ce se află pe treapta nepătimirii și a cunoașterii mistice Îl are anticipat în forma slăvită a celei de a doua parusii, arătată o clipă pe muntele Tabor, pornește de la Origen. Ideea aceasta se împletește cu o alta: că prin Botez Hristos Se ascunde în adâncul nostru și stă acolo nevăzut, în suprema chenoză, până ce, prin împlinirea poruncilor, curățându-ne, devenim tot mai conștienți de El, iar El se oglindește tot mai vădit din ființa noastră îmbunătățită. Este o idee dezvoltată mai ales de Sfinții Marcu Ascetul și Diadoh împotriva mesalienilor, care spuneau că trebuie să simțim pe Hristos în noi din primul moment în care Se sălășluiește în noi; altfel nu-L avem.

Hristos prezent în noi de la Botez, deși nesimțit de noi, ne dă puterea de a birui patimile. Aceasta e puterea lucrătoare a primei parusii. La început Iisus îndemnându-ne de sub văl numai, prin porunci, ne apare aspru, fără „frumusețe”. Abia pe urmă ni Se arată și ne atrage prin dulceața și frumusețea cunoașterii Lui.

continuu atinsă de dureri. Dar cel ce a smuls piroanele acestei afecțiuni, prin contemplație, nu mai este reținut de nimic, făcându-se curat de tot ce-l făcea să pătimească și să fie stăpânit de către cei ce voiau să-l biruiască.

100. Mana dată lui Israel în pustie este Cuvântul lui Dumnezeu, Care hărăzește toată plăcerea duhovnicească celor ce-L mănâncă și Se potrivește cu orice gust, după deosebirea poftelor celor ce-L mănâncă. Căci are calitatea oricărei mâncăruri duhovnicești. De aceea, celor ce s-au născut de sus, din sămânță nestricăcioasă prin Duh, li Se face lapte duhovnicesc neînșelător; celor slăbiți, legumă care reface puterea suferindă a sufletului; celor care prin deprindere și-au exercitat simțurile sufletului în deosebirea binelui de rău li Se dă pe Sine ca mâncare vârtoasă. Dar Cuvântul lui Dumnezeu are și alte puteri nemărginite, pe care nu le poate încăpea nimeni în veacul de aici. Când însă moare cineva și se face vrednic să fie așezat peste multe sau peste toate, va primi și acele puteri ale Cuvântului, toate sau unele din ele, fiindcă a fost aici credincios peste puține. Căci orice culme a darurilor dumnezeiești date nouă aici este de tot mică și smerită în asemănare cu cele viitoare.

A doua sută a capetelor gnostice

1. **U**nul este Dumnezeu, pentru că una este dumnezeirea: Unitate fără de început, simplă, mai presus de ființă, fără părți și neîmpărțită. Una și aceeași este Unitate și Treime; aceeași, întreagă Unitate, și aceeași, întreagă Treime; aceeași, întreagă Unitate după ființă, și aceeași, întreagă Treime după ipostasuri. Căci dumnezeirea e Tată, Fiu și Duh Sfânt, și dumnezeirea este în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Aceeași e întreagă în întreg Tatăl; și Tatăl e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Fiul; și Fiul e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Duhul Sfânt; și Duhul Sfânt e întreg în aceeași întreagă. Întreagă e Tată și în Tatăl întreg; și întreg Tatăl e în ea întreagă, și întreg Tatăl e ea întreagă. Și aceeași întreagă e întreg Fiul; și aceeași întreagă în întreg Fiul; și întreg Fiul este ea întreagă și în ea întreagă. Și aceeași întreagă este întreg Duhul Sfânt și în întreg Duhul; și întreg Duhul Sfânt este ea întreagă, și întreg Duhul Sfânt este în aceeași întreagă. Căci nu este dumnezeirea numai în parte în Tatăl, sau Tatăl numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Fiul, sau Fiul numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Duhul Sfânt sau Duhul Sfânt numai în parte Dumnezeu. Căci nu se împarte dumnezeirea, nici nu este Dumnezeu nedesăvârșit Tatăl sau Fiul sau Duhul Sfânt. Ci întreagă este aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Tatăl cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Fiul cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Duhul Sfânt cel desăvârșit. Căci Tatăl este întreg în întreg Fiul și în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârșit; și întreg este Fiul în întreg Tatăl și în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârșit; și întreg este Duhul Sfânt în întreg Tatăl și în întreg Fiul, în chip desăvârșit. De aceea, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu. Căci una și aceeași este ființa, puterea și lucrarea Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt, nefiind și neînțelegându-se niciunul fără celălalt.

2. Orice cugetare este (o sinteză) a celor ce cugetă[99] și a celor cugetate[100]. Dar Dumnezeu nu este nici dintre cei ce cugetă, nici dintre cele cugetate. El este deasupra acestora. Căci altfel s-ar circumscrie, ca subiect ce cugetă având lipsă de relația cu ceea ce cugetă, iar ca obiect cugetat căzând, din pricina relației, în chip firesc sub vederea celui ce cugetă. Urmează, așadar, că pe Dumnezeu nu trebuie să-L socotim nici că El cugetă,

---

[99] Subiectul.

[100] Obiectul.

nici că este cugetat. El este mai presus de a cugeta și de a fi cugetat. Căci e propriu și firesc celor după El să cugete și să fie cugetate[101].

3. Orice cugetare, precum își are baza într-o ființă, fiind o calitate a ei, tot așa își are mișcarea îndreptată spre o ființă. Căci nu e cu putință să o socotim ca ceva cu totul desfăcut și simplu. Dumnezeu însă este simplu în amândouă chipurile, fiind ființă care nu alcătuiește suportul a ceva, și cugetare care nu are ceva ca suport. Astfel, El nu este dintre cele care cugetă și sunt cugetate, aflându-Se adică mai presus de ființă și de cugetare[102].

4. Precum în centrul de unde pornesc liniile în direcție dreaptă, acestea sunt văzute cu desăvârșire neîmpărțit, la fel cel ce se învrednicește să ajungă în Dumnezeu cunoaște toate rațiunile făpturilor preexistente în El, printr-o cunoștință simplă și neîmpărțită[103].

5. Cugetarea modelându-se după obiectele cugetate, cugetarea cea una se preschimbă în multe idei, luând forma fiecăruia dintre obiectele cugetate. Când însă trece dincolo de mulțimea lucrurilor sensibile și inteligibile, care îi întipăresc forma lor, și devine astfel cu totul fără formă, Și-o atașează Cuvântul cel mai presus de cugetare, desfăcând-o de lucrurile care o alterau prin formele ideilor (αλλοιούν). Iar cel ce a pătimit aceasta „s-a

---

[101] E aceeași idee ca în cap 82 (întâia sută). Dumnezeu nu poate fi subiect deosebit de obiect sau obiect deosebit de subiect, căci altfel ar fi mărginit. Dar aceasta nu înseamnă că Dumnezeu nu cugetă sau nu se cugetă (contemplă), ci că El este deodată subiect ce cugetă și obiect ce se cugetă.

[102] O întemeiere mai profundă a pluralității actului de cugetare (vezi cap 82, întâia sută). El nu presupune numai un subiect ce cugetă și un obiect cugetat, deosebit de acest subiect, ci în subiectul însuși e o dualitate. Căci subiectul cugetător constă dintr-o ființă ce cugetă și din actul sau din puterea cugetării. Cugetarea nu poate exista de sine, simplă, poate atât prin faptul că izvorăște dintr-o ființă (substanță), cât și prin faptul că e orientată spre o ființă, sau se întoarce asupra ființei din care pornește.

Dumnezeu e însă mai presus nu numai de dualitatea subiect-obiect, ci și de dualitatea ființă-cugetare. Nici chiar termenul: „subiect ce cugetă" nu e întru totul potrivit la Dumnezeu, întrucât prin subiect s-ar putea înțelege un suport deosebit de actul cugetării.

[103] După Hans Urs von Balthasar (op. *cit.,* p. 103), Sfântul Maxim „nu vizează aici atât pe Dumnezeu cel absolut, cât punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii: Sofia".

Acest cap valorifică și străduința omului de a cunoaște rațiunile lucrurilor în mod deosebit. Prin aceasta mintea i se exercită de-a le recunoaște în mod neîmpărțit în Dumnezeu.

odihnit și el de lucrurile sale, precum Dumnezeu de ale Lui" (Evr. 4, 10).

6. Cel ce a ajuns la desăvârșirea îngăduită aici oamenilor rodește lui Dumnezeu dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, iar pentru viața viitoare, nestricăciune, veșnicie și cele asemenea acestora. Cele dintâi se cuvin celui ce s-a desăvârșit întru făptuire, iar cele de al doilea, celui ce prin cunoștința adevărată a ieșit din cele create[104].

7. Precum rodul neascultării este păcatul, așa rodul ascultării este virtutea; și precum neascultării îi urmează călcarea poruncilor și dezbinarea de Cel ce a poruncit, așa ascultării îi urmează păzirea poruncilor și unirea cu Cel ce a poruncit. Prin urmare, cel ce prin ascultare a păzit o poruncă și a săvârșit dreptatea a păstrat și unirea nedezbinată cu Cel ce a poruncit; iar cel ce a călcat prin neascultare o poruncă și a săvârșit păcatul s-a desfăcut de sine și din unirea dragostei cu Cel ce a poruncit.

8. Cel ce se reculege din dezbinarea adusă de călcarea poruncilor se desparte mai întâi de patimi, apoi de gândurile pătimașe, apoi de fire și de rațiunile firii, apoi de idei și de cunoștințele aduse de ele, și la urmă, străbătând dincolo de varietatea rațiunilor Providenței, ajunge în chip neștiut la însăși rațiunea Monadei. Abia în lumina acesteia își contemplă mintea neschimbabilitatea sa, ceea ce o face să se bucure cu o bucurie negrăită. Căci a primit pacea lui Dumnezeu, care covârșește toată mintea și păzește neîncetat de orice cădere pe cel ce s-a învrednicit de ea[105].

9. Frica de gheenă face pe începători să fugă de păcat; dorul de răsplata bunătăților dăruiește celor înaintați râvna virtuților cu lucrul; iar taina dragostei, ridicând mintea deasupra tuturor celor create, o face oarbă față de toate cele ce sunt după Dumnezeu. Căci Domnul înțelepțește numai pe cei ce au devenit orbi față de toate cele de după Dumnezeu, arătându-le cele ce sunt mai dumnezeiești (Ps. 145, 8).

10. Cuvântul lui Dumnezeu, asemenea grăuntelui de muștar, pare foarte mic înainte de a-l cultiva. Dar după ce a fost cultivat cum trebuie, se arată așa de mare, încât se odihnesc în el

---

[104] Paralela între făptuire și viața de aici, pe de o parte, și cunoștință (gnoză) și viața de dincolo este alexandrină. Nici Origen, nici Evagrie nu cunosc dincolo o făptuire (Von Balthasar, *op. cit.,* p. 89).

[105] În cap acesta și în cap 5, mintea e considerată că se înstrăinează de la firea ei când își fărâmițează cugetarea după mulțimea lucrurilor. Astfel e conform cu natura ei (προσφυώς) să se unească cu Cuvântul după ieșirea din formele ideilor multiple, care o alterau. Iar regăsirea neschimbabilității sale îi produce minții o bucurie negrăită.

rațiunile mărețe ale făpturilor sensibile și inteligibile, ca niște păsări (Matei 13, 31)[106].

Căci rațiunile tuturor încap în El; iar El nu poate fi încăput de niciuna din făpturi. De aceea a zis Domnul că „cel ce are credință cât un grăunte de mușstar poate muta muntele” (Matei 17, 20) cu Cuvântul, adică poate alunga stăpânirea diavolului de la noi și să o mute de pe temelia ei[107].

11. Grăunte de mușstar este Domnul, semănat prin credință în duh, în inimile celor ce-L primesc. Cel ce Îl cultivă cu grijă prin virtuți mută muntele cugetului pământesc, depărtând de la sine deprinderea anevoie de clintit care-l stăpânește, și dă odihnă în sine, ca unor păsări ale cerului, rațiunilor și modurilor poruncilor sau puterilor dumnezeiești[108].

12. Zidind pe Domnul, ca pe o temelie a credinței, edificiul înalt al virtuților, să așezăm în el aur, argint, pietre scumpe, adică cunoștință curată și neîntinată despre Dumnezeu (teologie), viață străvezie și strălucită, gânduri dumnezeiești și idei luminoase. Să nu așezăm nici lemne, nici iarbă, nici trestie, adică nici idolatrie sau alipire la cele sensibile, nici viață nesocotită, nici gânduri pătimașe și lipsite de înțelegerea înțelepciunii, ca niște spice goale (1 Cor. 3, 12).

13. Cel ce dorește cunoștință și-a așezat temeliile sufletului neclintite lângă Domnul, cum zice Dumnezeu lui Moise: „Iar tu stai aici cu Mine!” (Ieș. 33, 21). Dar trebuie să se știe că și între cei ce stau lângă Domnul există deosebiri, dacă nu se citește în zadar de către iubitorul de învățătură cuvântul: „Sunt unii dintre cei ce stau aici care nu vor gusta moarte până ce nu vor vedea Împărăția lui Dumnezeu venind întru putere” (Marcu 9, 1). Căci nu tuturor celor ce stau lângă El li Se arată Domnul totdeauna întru slavă; ci celor începători li Se arată în chip de rob, iar celor ce pot să-L urmeze, urcându-se pe muntele înalt al Schimbării Sale la față, li Se arată în înfățișarea lui Dumnezeu, în care a fost mai înainte de-a fi lumea. Deci este cu putință ca Domnul să nu Se arate în același fel tuturor celor ce stau lângă El; ci unora într-un fel, altora altfel, schimbându-Și arătarea după

---

[106] Când ni Se descoperă Cuvântul, vedem în El totodată toate rațiunile lucrurilor.

[107] Căci în credință se ascunde toată puterea lui Dumnezeu-Cuvântul, având să se dezvolte ca grăuntele de mușstar.

[108] Iisus Hristos sau harul Lui se ascunde de la Botez în adâncul inimii noastre, ca într-un pământ, cum zice Marcu Ascetul. Cultivându-L prin virtuți. El se dezvoltă și iese la iveală, cuprinzându-ne în întregime. „Rațiunile” poruncilor sunt sensurile lor, iar „modurile”, modalitățile de aplicare.

măsura credinței din fiecare.

14. Când Cuvântul lui Dumnezeu Se face în noi clar și luminos și fața Lui strălucește ca soarele, atunci și hainele Lui se fac albe. Iar acestea sunt cuvintele (rațiunile) Sfintei Scripturi a Evangheliilor, care se fac străvezii și clare, nemaiavând nimic acoperit. Ba apar lângă El și Moise și Ilie, adică rațiunile (înțelesurile) mai duhovnicești ale Legii și ale Proorocilor.

15. Precum va veni Fiul Omului, cum s-a scris, cu Îngerii Săi întru slava Tatălui, așa după fiecare înaintare în virtute Se schimbă la față pentru cei vrednici Cuvântul lui Dumnezeu, venind cu Îngerii Săi întru slava Tatălui. Iar rațiunile mai duhovnicești din Lege și Proroci, pe care le închipuie Moise și Ilie, arătându-se cu Domnul la Schimbarea la față a Lui, se dezvăluie proporțional cu slava de care se împărtășesc aceștia, descoperind atât înțeles cât pot cuprinde cei vrednici[109].

16. Cel inițiat întrucâtva în învățătura despre Monadă (unitate) a cunoscut în orice caz și rațiunile Providenței și ale Judecății, care apar împreună cu aceea. De aceea, celor ce li Se arată, li se și pare că este bine să facă trei colibe, cum a propus Petru, adică să-și zidească cele trei deprinderi prin care se dobândește mântuirea: a virtuții, a cunoștinței și a cunoștinței de Dumnezeu (a teologiei). Prima are lipsă de bărbăția și cumpătarea cu fapta, al căror fericit chip a fost Ilie; a doua, de dreptatea contemplației naturale, pe care a arătat-o prin sine marele Moise; iar a treia, de desăvârșirea neștirbită a înțelepciunii, pe care a arătat-o Domnul. Iar colibe au fost numite acestea pentru faptul că sunt și alte locașuri mai bune și mai strălucite decât ele, care vor primi în viitor pe cei vrednici[110].

---

[109] La Origen, pe măsură ce crește Dumnezeu-Cuvântul în suflet, dispar celelalte înțelesuri. De aceea pentru Origen pe Tabor Moise și Ilie (Legea și Prorocii) se absorb în Hristos *(Levit. hom.* 6, 2; *Matth. Comm.* 12, 43). Dimpotrivă, pentru Sfântul Maxim apariția Logosului e însoțită de *logoi.* Tocmai apariția slavei lui Dumnezeu face lumea să apară în toată claritatea și distincția ei (Von Balthasar, *op. cit.,* p. 45).

[110] Avem aici următoarele scheme paralele, luate în parte de la Evagrie:

Hristos	Moise	Ilie
Monadă	Providență	Judecată
Teologie	Gnoză	Virtute
Desăvârșire	Contemplarea naturii	Făptuire
Înțelepciune	Dreptate	Bărbăție și cumpătare

Urcușul duhovnicesc se face de la treapta reprezentată prin termenii din urmă prin treapta reprezentată de termenii mijlocii spre cea reprezentată de cei dintâi. Virtuții sau făptuirii îi corespunde judecata, ca disciplinare aspră a omului din partea lui Dumnezeu, spre a-l ridica la înțelegerea Providenței, sau la contemplarea rațiunilor pozitive ale lui

17. Cel ce se află pe treapta făptuirii se zice că petrece ca un străin în trup, ca unul ce și-a tăiat prin virtute afecțiunea sufletului față de trup și a smuls din sine înșelăciunea celor materiale. Cel ce se află pe treapta cunoașterii se zice că locuiește ca un străin chiar și în virtute, ca unul ce privește încă adevărul în oglinzi și ghicituri. Căci încă nu i s-au arătat chipurile de sine stătătoare ale bunătăților așa cum sunt ca să se bucure de ele față către față[111]. Fiindcă orice sfânt călătorește având în față icoana bunătăților, care-l cheamă spre viitor. El strigă: „Străin și călător sunt pe acest pământ ca toți părinții mei” (Ps. 38, 17).

18. Cel ce se roagă nu trebuie să se oprească vreodată din urcușul spre înălțime, care duce la Dumnezeu. Căci precum ca un urcuș, din putere spre putere, trebuie înțeleasă înaintarea în lucrarea virtuților și ca un și mai mare urcuș, din slavă în slavă, sporirea în cunoștințele duhovnicești ale contemplației și trecerea de la litera Sfintei și dumnezeiești Scripturi la duhul ei, tot așa trebuie să facă și cel ce a ajuns în locul rugăciunilor: să-și ridice mintea de la cele omenești și cugetul sufletului spre cele mai dumnezeiești; ca mintea să poată urma Celui ce a străbătut cerurile, lui Iisus Fiul lui Dumnezeu, Celui ce este pretutindenea și toate le străbate din grijă pentru noi, ca și noi, urmându-I Lui, să străbatem toate cele de după El și să ajungem la El. Și vom izbândi în aceasta de-L vom înțelege nu după puținătatea pe care a arătat-o coborându-Se pentru noi, ci după măreția nemărginirii Sale firești[112].

Dumnezeu din natură și apoi la desăvârșire sau cunoașterea lui Dumnezeu, ca izvor unitar al varietății lucrurilor.

[111] Chiar cunoștința gnosticului este o cunoștință în oglinzi și ghicituri față de cunoștința veacului viitor. Chipurile de sine stătătoare sunt realitățile spirituale, neacoperite de învelișurile simbolurilor. Mai ales sunt Persoanele Sfintei Treimi. Iar cel ce are numai icoana și petrece sub regimul ei e ca un străin ce se grăbește spre realitate. Chiar virtutea e ceva provizoriu și ne dă doar asigurarea că Hristos e ascuns în noi, că încă nu S-a arătat în formă descoperită.

[112] Aici apar mai întâi iarăși cele trei trepte, dintre care ultima e numită aici a rugăciunii: a) făptuitorul, b) cunoscătorul și c) rugătorul, care e mai aproape de Dumnezeu.

Primul trebuie să înainteze din virtute în virtute (virtutea e numită aici putere). Al doilea, din cunoștință în cunoștință, la o tot mai duhovnicească și mai adâncă înțelegere a rațiunilor divine din natură și Scriptură. Al treilea, care s-a ridicat peste cele de la mijloc direct la cele dumnezeiești, să înainteze spre cele ce sunt tot mai dumnezeiești. Energiile dumnezeiești coborâte la noi sunt infinite, dar ele se întind în sus până în sânul ființei divine pe o scară infinită. Căci ființa divină este „de infinite ori infinit” mai presus de energiile sale infinite (Cf. cap 49,

19. Bine este să ne îndeletnicim pururea cu Dumnezeu și să-L căutăm pe El, precum ni s-a poruncit. Căci chiar dacă în viața de față nu putem ajunge, prin această căutare, la capătul adâncului lui Dumnezeu, poate totuși, apropiindu-ne puțin de acest adânc, ajungem să contemplăm lucruri tot mai sfinte din cele sfinte și tot mai duhovnicești din cele duhovnicești. Aceasta o arată prin închipuire Arhiereul, care intră de la cele Sfinte, care sunt mai sfinte decât curtea, la Sfintele Sfintelor, care sunt mai sfinte ca Sfintele.

20. Orice cuvânt al lui Dumnezeu nu e vorbă multă, nici vorbărie, ci e unul, alcătuit din diferite vederi (contemplații), fiecare fiind o parte a cuvântului. De aceea, cel ce grăiește pentru adevăr, chiar de-ar putea vorbi așa încât să nu lase nimic afară din ceea ce vrea să spună, n-a spus decât un singur cuvânt al lui Dumnezeu[113].

21. În Hristos, Care este Dumnezeu și Cuvântul Tatălui, „locuiește, după ființă, toată plinătatea dumnezeirii” (Col. 2, 9). Iar în noi locuiește plinătatea dumnezeirii după har, atunci când adunăm în noi toată virtutea și înțelepciunea, nemailipsindu-ne în niciun chip, după cât e cu putință omului, nimic din imitarea adevărată a modelului. Căci nu este lucru necuvenit ca prin strădania noastră să locuiască și în noi plinătatea dumnezeirii, alcătuită din diferite vederi (contemplații) duhovnicești.

22. Precum cuvântul nostru, pornind după fire din minte, este vestitorul (îngerul) mișcărilor ascunse ale minții, la fel

---

întâia sută).

Energiile acestea, acomodate treptelor noastre de înțelegere și de cuprindere și necesităților creării și guvernării unor făpturi finite, sunt Sofia, sau Dumnezeu coborât lângă lume. În cuprinsul ei se face urcușul etern al oamenilor și al Îngerilor. În acest sens spune Sfântul Grigorie de Nyssa, în *Viața lui Moise,* că pe de o parte omul „stă” în urcușul lui (se oprește), adică nu mai cade de unde este, dar pe de alta, înaintează etern. Această înaintare necontenită e descrisă și în cap 19.

[113] Orice cuvânt sau orice rațiune a lui Dumnezeu concentrează în sine o multiplicitate de înțelesuri, care apoi pot fi expuse în multe cuvinte omenești. E o pildă despre felul cum în Dumnezeu-Cuvântul sunt concentrate și pot fi contemplate unitar toate rațiunile lucrurilor. Cu cât cineva s-a deprins să cunoască în formă separată mai multe înțelesuri, cu atât va fi mai în măsură să le constate mai repede și mai deplin într-un cuvânt sau într-o rațiune cuprinzătoare. Astfel se arată importanța strădaniei omenești de-a cunoaște în viața de aici rațiunile cât mai multor lucruri și evenimente, pentru a fi în stare să le vadă în mod unitar în Dumnezeu-Cuvântul și în viața eternă. Acestea alcătuiesc Sofia, de care cap următor (21) spune că poate locui și în noi tot așa de deplin ca și în Dumnezeu-Cuvântul, dar în noi prin har, iar în El după ființă.

Cuvântul lui Dumnezeu, Care cunoaște după ființă pe Tatăl (așa cum cunoaște Cuvântul Mintea care L-a născut), pe Care nu-L poate cunoaște niciuna dintre făpturi fără de El, descoperă pe Tatăl pe Care L-a cunoscut, ca Cel ce este Cuvântul Lui după fire; de aceea I se zice „Înger (vestitor) al marelui sfat” (Is. 9, 6)[114]

23. Marele sfat al lui Dumnezeu și Tatăl este taina cea tăcută și neștiută a iconomiei, pe care, împlinind-o prin întrupare, Fiul cel Unul-Născut a descoperit-o, făcându-Se Înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu și Tatăl. Tot așa se face înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu și Tatăl, cel ce cunoaște rațiunea (înțelesul) tainei și se înalță fără de sfârșit prin faptă și rațiune peste toate atât de mult, până ce ajunge la Cel ce S-a coborât atât de mult.

24. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu S-a coborât pentru noi din iconomie până la cele mai de jos părți ale pământului și S-a înălțat mai presus de toate cerurile (Ef. 4, 9-10), El, Care este după fire cu totul nemișcat, înfăptuind cu anticipație în Sine ca om, după iconomie, cele ce vor fi, cel ce iubește cunoștința să se gândească în bucurie tainică ce minunat va Fi sfârșitul făgăduit celor ce-L iubesc pe Domnul.

25. Dacă pentru aceea S-a făcut Fiu al Omului și Om Dumnezeu-Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu și Tatăl, ca să facă dumnezei și fii ai lui Dumnezeu pe oameni, să credem că vom ajunge acolo unde este acum Însuși Hristos, Capul întregului trup (Col. 1, 18), Care S-a făcut pentru noi Înainte-mergător la Tatăl (Evr. 6, 20), prin ceea ce este ca noi. Căci în adunarea dumnezeilor, adică a celor ce se mântuiesc, va sta Dumnezeu în mijloc (Ps. 81, 1), împărțind răsplătite fericirii de-acolo, nemaifiind nicio distanță între El și cei vrednici.

26. Cel ce împlinește încă poftele pătimașe ale trupului locuiește, ca un închinător și făcător de idoli, în pământul caldeilor. Dar când a început să deosebească puțin lucrurile și să dobândească astfel simțirea modurilor de purtare la care-l îndatorează firea, a părăsit pământul caldeilor și a venit în Haranul Mesopotamiei, adică la starea dintre virtute și păcat, care încă nu s-a curățat de înșelăciunea simțirii. Căci aceasta este Haran. În sfârșit, când se ridică și peste această înțelegere măsurată a binelui, la care a ajuns prin simțire, se grăbește spre pământul cel bun, adică spre starea cea slobodă de tot păcatul și neștiința, pe

[114] Prin cuvânt (λόγος) se poate înțelege și rațiunea (rațiunea noastră sau cea divină). Mintea e mai adâncă decât rațiunea, iar rațiunea e autorevelarea minții. Deci între minte, ca o cunoaștere intuitivă, și rațiune, ca o cunoaștere discursivă, nu e o opoziție, ci ultima pornește și se întoarce la prima.

care nemincinosul Dumnezeu arată și făgăduiește că o va da, ca pe o cunună a virtuții, celor ce-L iubesc pe El.

27. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu „S-a răstignit pentru noi din neputință și S-a ridicat din puterea lui Dumnezeu” (2 Cor. 13, 4), vădit este că o face și o pătimește aceasta pentru noi pururea, ca Unul ce Se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască. Deci bine le spune dumnezeiescul Apostol corintenilor, care se află întru neputință, că nu a socotit de bine să știe nimic decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit (1 Cor. 2, 2); iar efesenilor, care sunt desăvârșiți, că: „Dumnezeu ne-a ridicat și ne-a așezat pe noi împreună cu Dânsul în cele cerești, întru Hristos Iisus” (Ef. 2, 6). El spune prin acestea: Cuvântul lui Dumnezeu Se face fiecăruia după măsura puterii lui. Astfel, Se răstignește în cei care încep viața de evlavie prin fapte, pironind prin frica de Dumnezeu lucrările pătimașe ale lor; și învie, și Se înalță la ceruri în cei ce au dezbrăcat întreg omul vechi, care se strică prin poftele amăgitoare, și au îmbrăcat pe întreg cel nou, pe cel ce se zidește prin duhul după chipul lui Dumnezeu (Ef. 4, 22-24; Col. 3, 9-10), și s-au apropiat de Părintele harului din ei: „mai presus de toată începătoria, stăpânia, puterea și domnia și de tot numele ce se numește, fie în veacul acesta, fie în cel viitor” (Ef. 1, 21). Căci toate cele de după Dumnezeu, lucruri, nume și demnități, vor fi sub cel ce va ajunge prin har în Dumnezeu[115].

28. Precum înainte de venirea văzută și în trup Cuvântul lui Dumnezeu venea spiritual la Patriarhi și la Proroci, preînchipuind tainele venirii Lui, tot așa și după această sosire vine nu numai în cei ce sunt încă prunci, nutrindu-i duhovnicește și ducându-i spre viața desăvârșirii cea după Dumnezeu, ci și în cei

[115] De la cap 10 (suta de față) până la cap 47 (cu unele excepții) și de la cap 57 până la cap 100 (iarăși cu unele excepții), Sfântul Maxim pune în lumină caracterul hristologic al misticii sale. Tot urcușul duhovnicesc al omului, de la treapta cea mai de jos a virtuții până la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu-zis Hristos Își face din nou, cu fiecare credincios, drumul Său, sau fiecare credincios repetă drumul Lui, împreunat cu El. În omorârea omului vechi, al patimilor, act care numai începe la Botez, Hristos Însuși participă la durerile simțite de credinciosul care se dezbracă de ființa sa veche, precum El este Cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mortificări. Când omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos Însuși învie în el. Contemplarea rațiunilor din lume e contemplarea veșmintelor Lui. În veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungând prin har până unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu până unde este firea dumnezeiască însăși, adică până la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeiești a Sofiei până în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei până la El.

desăvârșiți, desemnându-le de mai înainte, în chip ascuns, forma venirii Lui viitoare, ca într-o icoană.

29. Precum cuvintele Legii și ale Prorocilor, fiind înainte-mergătoarele venirii Lui în trup, călăuzeau sufletele la Hristos, la fel și Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, ridicat întru slavă, S-a făcut Însuși înainte-mergătorul venirii Sale duhovnicești, călăuzind sufletele, prin propriile Sale cuvinte, spre primirea luminoasei Sale veniri dumnezeiești. Această venire o înfăptuiește El pururea, preschimbând prin virtuți pe cei vrednici din trup în duh, dar o va înfăptui și la sfârșitul veacului, descoperind în chip vădit cele ce erau mai înainte ascunse tuturor[116].

30. Câtă vreme eu sunt nedesăvârșit și nesupus, neascultând de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor și nedesăvârșindu-mă în cugetare prin cunoștință, îmi apare și Hristos ca om nedesăvârșit și nesupus din pricina mea. Căci necrescând împreună cu El după duh, Îl micșorez și-L ciuntesc și pe El, ca unul ce sunt trup al lui Hristos și mădular din parte (1 Cor. 12, 27).

31. „Răsare soarele și apune soarele”, zice Scriptura (Eccl. 1, 5). Deci și Cuvântul, când e socotit sus, când jos, după vrednicia și după rațiunea și modul de comportare al celor ce cultivă virtutea și se străduiesc după cunoștința dumnezeiască. Fericit însă cel ce ține, ca Isus Navi (Iosua 10, 12), neapus în sine Soarele dreptății în cursul întregii zile a vieții de acum, nehotărnicit de seara păcatului și a neștiinței, ca să poată zdrobi și fugări după lege pe dracii cei vicleni, care se ridică împotriva lui.

32. Înălțându-Se în noi Cuvântul lui Dumnezeu prin făptuire și contemplație, „atrage la Sine” (Ioan 12, 32) toate gândurile și rațiunile noastre privitoare la trup, la suflet și la firea lucrurilor; și sfințește înseși mădularele trupului și simțirile prin virtute și cunoștință, punându-le sub jugul Lui[117]. Deci văzătorul celor dumnezeiești să urce cu sârguință, urmând Cuvântului, până

---

[116] Venirea lui Hristos în fiecare suflet e nu numai o repetare a întrupării Sale istorice și a patimilor și învierii Sale, ci și o anticipare a venirii celei de-a doua, transformând pe cei ce vor din trup în duh, prin virtuți, adică începând de aici îndumnezeirea lor. La fel Își anticipează Hristos prima venire în trup prin vizitarea „inteligibilă” a Patriarhilor și Prorocilor, pregătindu-i și pe aceia pentru înțelegerea întrupării Sale. Astfel, întreaga istorie este într-o desfășurare spre ridicarea ei în Sofia dumnezeiască, având în sânul ei ca factor dinamic, dar transcendent totuși, nu imanent ei, pe Însuși Dumnezeu-Cuvântul, Care o duce și o atrage spre țintă.

[117] Este ideea Sfântului Marcu Ascetul din scrierea *Despre Botez, Filoc. rom.,* vol. I.

va ajunge la locul unde este El. Căci acolo îi atrage, cum zice Ecclesiastul („Și spre locul Său atrage”; 1, 5), pe cei ce-I urmează Lui, ca marelui Arhiereu, Care-i duce în Sfânta Sfintelor, unde Însuși a intrat ca om, făcându-Se înainte-mergător pentru noi (Evr. 6, 20).

33. Cel ce cultivă în chip evlavios filosofia[118] și luptă împotriva puterilor nevăzute să se roage să rămână în el puterea naturală de discernământ[119] (care are o lumină măsurată) și harul luminător al Duhului. Căci cea dintâi călăuzește trupul spre virtute prin fapte; iar cel de-al doilea luminează mintea pentru a alege mai presus de toate tovărășia înțelepciunii (Pilde 8, 2)[120], prin care „surpă întăriturile păcatului și orice culme ridicată împotriva cunoașterii lui Dumnezeu” (2 Cor. 10, 4). Aceasta o arată prin rugăciune Isus Navi, care se roagă „să stea soarele deasupra Ghibeonului” (Iosua 10, 12), adică să-i fie păzită neapusă lumina cunoștinței lui Dumnezeu pe muntele contemplației mintale; și „luna deasupra văii”, adică să-i rămână puterea naturală de discernământ, în neputința trupului, neabătută de la virtute.

34. Ghibeon este mintea înaltă; iar valea este trupul care s-a smerit prin mortificare[121]. Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzește puterea vederilor (contemplării) și o izbăvește de toată neștiința. Iar luna este legea firii, care înduplecă trupul să se supună după legea duhului, spre a primi jugul poruncilor. Căci luna e simbolul firii, fiindcă e schimbăcioasă. Dar în Sfinți ea rămâne neschimbăcioasă, pentru deprinderea lor neclintită în virtute (pentru habitul neschimbăcios al virtuții).

35. Domnul nu trebuie căutat în afară de cei ce-L caută; ci în ei înșiși trebuie să-L caute cei ce-L caută, prin credința arătată în fapte. Căci s-a zis: „Aproape de tine este Cuvântul, în gura ta și în inima ta; ceea ce înseamnă Cuvântul credinței” (Rom. 10, 8). Iar Cuvântul căutat este Hristos Însuși.

36. Când cugetăm la înălțimea nesfârșită a lui Dumnezeu, să nu ne pierdem nădejdea în iubirea Lui de oameni, ca și când n-ar ajunge până la noi din pricina înălțimii; iar când ne gândim la adâncul nesfârșit al căderii noastre din pricina păcatului, să nu ne pierdem credința în învierea virtuții noastre omorâte. Căci amândouă sunt cu putință la Dumnezeu: și să coboare ca să lumineze mintea noastră prin cunoștință, și să învie iarăși virtutea în noi ca să ne înalțe împreună cu Sine, prin faptele dreptății. „Să

---

118 Filosofia e viețuirea virtuoasă.

119 Dreapta socoteală.

120 E vorba de conviețuirea conjugală între minte (în grecește νους, de genul masculin) și înțelepciune.

121 Mintea se înalță când se smerește trupul și viceversa.

nu zici, spune Scriptura, în inima ta: Cine se va sui la cer?, ca să coboare adică pe Hristos. Sau: Cine se va cobori în adânc?, ca să ridice adică pe Hristos din morți" (Rom. 10, 6-7). După alt înțeles, „adâncul" înseamnă aici toate cele de după Dumnezeu, în care Cuvântul lui Dumnezeu coboară întreg tuturor, prin Providență, ca viața ce străbate prin toate cele ce sunt moarte[122]. Căci moarte sunt toate cele ce viețuiesc numai prin împărtășirea de Viață. Iar „cerul" înseamnă aici ascunsul natural al lui Dumnezeu, datorită căruia nu poate fi cuprins de nimic și de nimeni. Iar dacă cineva ar mai spune că „cerul" este cunoștința despre Dumnezeu (teologia), iar „adâncul", taina iconomiei, acela nu va greși după părerea mea. Căci amândouă sunt cu anevoie de pătruns pentru cei ce încearcă să le cerceteze prin demonstrații; mai bine-zis, sunt cu totul de nepătruns când sunt cercetate fără credință[123].

37. În cel ce se află pe treapta făptuirii, Cuvântul, îngroșându-Se prin chipurile (modalitățile) virtuții, Se face trup; în cel contemplativ însă, subțiindu-Se prin cugetările duhovnicești, Se face precum era la început, Dumnezeu-Cuvântul[124].

---

[122] Sau „morți", aceste rânduri fiind un comentariu la cuvintele din Romani 10, 6-7.

[123] Sunt două infinități: cea pozitivă, a lui Dumnezeu, și cea negativă, a noastră; sau infinitatea Vieții și infinitatea nimicniciei noastre, când vrem să stăm prin noi înșine, adică în păcat. „Abisul" infinității noastre în nimic e una cu moartea. Toate făpturile prin ele însele sunt moarte, numai prin Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce le susține prin Providență, trăiesc. Sunt vii numai întrucât participă la viața lui Dumnezeu; dar aceasta înseamnă în același timp că prin ele sunt moarte. Origen privise participarea ca semn al morții intrinsece. Aceasta o făcuse și Sfântul Grigorie de Nyssa. Dar aceștia priviseră moartea numai din punct de vedere moral, ca slăbiciune adusă de păcat. Sfântul Maxim însă identifică însăși „viața participată" cu viața moartă (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 40). Cuvântul este astfel nu numai Recreatorul vieții supranaturale, prin opera de mântuire, ci și Susținătorul celei naturale, prin Providență. Fără El nu e și nu continuă nimic în Univers. El e cauza și motorul tuturor.

[124] Origen vorbește de-o îngroșare a spiritului prin păcat *(Ioann. Comm.,* 13, 21). După el, Logosul distruge cugetările mai groase și mai materiale din suflet *(Ioann. Comm. 2,* 7). Dar nu folosește termenul de îngroșare pentru existența Logosului în lume. Formula o întrebuințează de abia Sfântul Grigorie de Nazianz (*Or. in Epiph.,* P. G. 36, 313 B). Sfântul Maxim o comentează în *Ambigua* (P. G. 91, 1285 C, 1288 A). „Îngroșarea" se face prin asemănări și chipuri, prin „cartea" lucrurilor din natură și, în sfârșit, prin întrupare, pentru ca noi, cei „groși cu înțelegerea", să-L putem cuprinde și să ne putem urca la contemplarea spirituală a Lui. În cap acesta se face prima aplicare „iconomică" a ideii de „îngroșare" și „de subțiere". Logosul se „îngroașă" în opera omului, în făptuirea săvârșită

38. Cel ce înfățișează învățătura morală a Cuvântului prin pilde și cuvinte mai îngroșate, potrivit cu înțelegerea ascultătorilor, face Cuvântul trup. Iar cel ce expune teologia mistică (cunoștința tainică despre Dumnezeu) prin vederi înalte face iarăși Cuvântul duh.

39. Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ, din afirmări, face Cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute și pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ, prin negații, face Cuvântul duh, cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu și era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute[125].

40. Cel ce a învățat să sape, prin fapte și contemplație, fântânile virtuții și ale cunoștinței din sine, asemenea Patriarhilor, va afla înăuntru pe Hristos, Izvorul Vieții[126], din Care ne îndeamnă Înțelepciunea să bem, zicând: „Bea apă din vasele tale și din izvorul fântânilor tale” (Pilde 5, 15). Făcând aceasta, vom afla înăuntrul nostru comorile ei.

41. Cei ce trăiesc dobitocește, numai pentru simțuri, se primejduiesc pe ei făcând Cuvântul trup, ca unii ce abuzează de

---

prin trup, și se subțiază în opera lui Dumnezeu, în cunoștință.

Evagrie vorbise și el de contemplația naturală că e un corp spiritual al gnozei *(Cent. II,* 5), sau „ultima haină” *(Cent III,* 8), pe care dezbrăcând-o apoi, mintea, după ce a dezbrăcat haina mai groasă a făptuirii, se înfățișează goală înaintea lui Dumnezeu. Ba Evagrie chiar numește virtutea și gnoza trupuri ale minții *(Cent. II,* 18). Paralela exactă la Sfântul Maxim este însă sentința: „Trupul Domnului sunt virtuțile..., sângele lui Hristos, contemplarea naturii..., inima lui Hristos, cunoașterea lui Dumnezeu” *(Sent. ad fratres;* P. G. 40, 1282 A), ceea ce spune și Sfântul Maxim în *Quaest. ad Thalassium;* P. G. 90, 377 C D (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 34-35). Oare nu din asemenea idei - care se află și la gânditorii păgâni din antichitate - s-au dezvoltat teoriile fantastice ale teosofilor despre diferitele corpuri ale ființelor, pe care însă, spre deosebire de aceia, le concep atât de materialist?

125 Ca și Dionisie Areopagitul, Sfântul Maxim consideră teologia negativă superioară celei pozitive. Teologia pozitivă Îl cunoaște pe Dumnezeu ca simplă cauză din făpturi. Teologia negativă cunoaște mai mult din El (mai „substanțial”), pentru că nu-L cunoaște din făpturi, din cele ce pot fi propriu-zis cunoscute prin puterile noastre naturale, ci din El Însuși, prin puterea Lui și prin descoperirea Lui nemijlocită. De aici se vede că Sfântul Maxim nu înțelege prin teologia negativă o teologie intelectuală, paralelă cu cea afirmativă, ci o trăire mistică a lui Dumnezeu, ce nu poate fi cuprinsă în conceptele și termenii împrumutați din lumea creată.

126 Este înăuntrul nostru de la Botez, dar nu ținând de ființa noastră (cf. Marcu Ascetul, *Despre Botez, Filocalia rom.,* vol. 1).

făpturile lui Dumnezeu spre a sluji patimilor și nu pătrund înțelesul Înțelepciunii care se arată în toate, pentru a cunoaște și a slăvi pe Dumnezeu din făpturile Lui și a înțelege de unde, ca ce și spre ce scop am fost făcuți și în ce direcție avem să ne lăsăm călăuziți de cele văzute. Ci, umblând în veacul acesta în întuneric, pipăie cu amândouă mâinile numai neștiința când e vorba de Dumnezeu.

42. Cei ce se țin numai de litera Sfintei Scripturi și coboară demnitatea sufletului robind-o slujirii trupești a Legii își fac loruși, în chip vrednic de ocară, Cuvântul trup, socotind că Dumnezeu Se mulțumește cu jertfe de animale. Curățându-se pe dinafară, toată grija lor le este pentru trup. Dar de frumusețea sufletului nu au grijă, ci o lasă să fie întinată de petele păcatului, deși pentru suflet a fost adusă la existență toată ordinea celor văzute și pentru el s-a dat tot cuvântul dumnezeiesc și Legea.

43. Sfânta Evanghelie zice că Domnul „a fost pus spre căderea și ridicarea multora” (Luca 2, 34). Prin urmare, să băgăm de seamă de nu cumva e pus spre căderea celor ce privesc creația văzută numai cu simțurile și se țin numai de litera Sfintei Scripturi, ca unii ce nu pot străbate spre duhul cel nou al harului, pentru nebunia lor; și spre ridicarea celor ce privesc duhovnicește făpturile lui Dumnezeu și ascultă duhovnicește cuvintele Lui și se îngrijesc prin purtările cuviincioase numai de chipul dumnezeiesc al sufletului.

44. Cuvântul că Domnul „a fost pus spre căderea și spre ridicarea multora în Israel”, înțeles numai în sens bun, înseamnă că e pus spre căderea patimilor și gândurilor rele din fiecare credincios și spre ridicarea virtuților și a tot gândul iubitor de Dumnezeu.

45. Cel ce socotește pe Domnul ziditor numai al celor ce sunt supuse nașterii și stricăciunii Îl ia în chip greșit drept un grădinar, asemenea Mariei Magdalena. De aceea, spre folosul aceluia Se ferește Domnul de atingerea lui, întrucât pentru el încă nu S-a putut sui la Tatăl. Astfel zice: „Nu Mă atinge” (Ioan 20, 17). Căci știe că cel ce se apropie de El cu o asemenea prejudecată coborâtă se vatămă[127].

---

[127] Încă pentru Origen singurul rost al „coborârii” Cuvântului în lume este „înălțarea” Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul ca să nu rețină pe Dumnezeu-Cuvântul jos, în lume, ci să-I înlesnească în duhul său propriu înălțarea la cer. Orice credincios trebuie să înțeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup (2 Cor. 5, 16). De aceea Domnul nu Se lasă atins de cel ce-L înțelege după trup, chiar spre folosul lui, ca să nu se mulțumească cu aceasta, ci să se ridice la o înțelegere mai înaltă a Sa. Este vorba de cel ce se află încă pe treapta făptuirii, care

46. Cei ce de frica iudeilor stau într-un foișor din Galileea cu ușile încuiate, adică cei ce, de frica duhurilor răutății, petrec în regiunea descoperirilor pe înălțimea vederilor (contemplațiilor) dumnezeiești, încuind pentru siguranță simțurile ca pe niște uși, primesc în chip neînțeles pe Cuvântul lui Dumnezeu, Care vine la ei și li Se arată fără lucrarea simțurilor. Iar venind El, le dăruiește starea de nepătimire, spunându-le „pace vouă”, și împărțirile Duhului Sfânt, suflând asupra lor; de asemenea, le dă „putere” asupra duhurilor rele și le arată simbolurile tainelor Sale[128].

47. Pentru cei care cercetează după trup învățătura despre Dumnezeu, Domnul nu Se suie la Tatăl; dar pentru cei care o cercetează după duh, prin vederi (contemplații) înalte, Se suie la Tatăl. Să nu ținem așadar pentru totdeauna jos pe Cel ce a coborât pentru iubirea de oameni; ci să ne suim sus, la Tatăl, împreună cu El, părăsind pământul și cele ale pământului, ca să nu ne spună și nouă ceea ce s-a spus iudeilor care au rămas neîndreptați: „Mă duc unde voi nu puteți veni” (Ioan 8, 21)[129]. Căci fără Cuvântul e cu neputință a ajunge la Tatăl Cuvântului.

48. Pământul caldeilor este viața pătimașă în care se făuresc și se cinstesc idolii păcatelor. Iar Mesopotamia (țara dintre râuri) este viețuirea ce se mișcă între cele potrivnice. Pământul făgăduinței este starea umplută de tot binele, de toate virtuțile. Prin urmare, tot cel ce nu are grijă de această deprindere, asemenea vechiului Israel, e târât iarăși în robia patimilor, lipsindu-se de slobozenia primită.

49. De însemnat că despre niciunul dintre sfinți nu se spune să fi coborât de bunăvoie în Babilon. Căci nu e îngăduit, nici nu ține de judecata înțeleaptă ca să aleagă cei ce iubesc pe

---

nu are încă descoperit pe Domnul pentru a tinde spre depășirea acestei faze. Domnul cel coborât în lume este Domnul ascuns în porunci. Cel ce se află încă în faza exclusivă a împlinirii poruncilor Îl ține pe Domnul coborât și slava Lui acoperită de trupul faptelor ascetico-morale *(Capete gnostice* 11, 94).

128 Este o tâlcuire duhovnicească la Ioan 20, 19-23. Galileea e regiunea descoperirilor mistice. Sfântul Grigorie de Nazianz tâlcuise sala Cinei de Taină ca loc al gnozei (*Or. 41 in Pent.;* P. G. 36, 444, A. B.). Acum foișorul din regiunea descoperirilor este, ca înălțime a vederilor mistice, locul unirii cu Dumnezeu-Cuvântul. Acolo Domnul dă sufletelor pacea nepătimirii, le împarte prin insuflare puterile Duhului și le arată coasta Sa, de unde au curs sânge și apă - simbolurile Euharistiei. Înălțimea contemplației nu e desfăcută de taina Euharistiei, ci abia acolo își actualizează ea toată puterea. Arătarea tainică a Domnului în suflet se produce atunci când sufletul și-a încetat orice activitate naturală a lui. Aceasta este o idee fundamentală a teologiei mistice.

129 Ideea din cap 45.

Dumnezeu cele rele în locul celor bune. Iar dacă unii dintre ei au fost duși acolo cu sila dimpreună cu poporul, prin aceștia înțelegem pe cei ce nu de voia lor, ci din nevoie, pentru mântuirea celor ce au lipsă de povățuire, părăsesc rostul mai înalt al cunoștinței și coboară la învățătura despre patimi.

Pentru acest motiv și marele Apostol socotea că e mai de folos să fie în trup, adică să se ocupe cu învățătura morală, deși tot dorul lui era să se desfacă de învățătura morală și să fie cu Hristos (Filip. 1, 23), prin contemplația supralumească și simplă a minții[130].

50. Precum fericitul David liniștea pe Saul, cel chinuit de duhul rău, cântându-i din harpă (1 Regi 16, 23), la fel, tot cuvântul duhovnicesc, îndulcit prin vederile (contemplațiile) cunoștinței, odihnește mintea muncită, slobozind-o de conștiința rea, care o chinuiește.

51. Bălai cu ochi frumoși este, ca și marele David (1 Regi 16, 12), cel în care cunoștința luminoasă se însoțește cu strălucirea vieții după Dumnezeu. Iar acestea sunt făptuirea și contemplația[131]. Cea dintâi strălucește prin chipurile virtuților; a doua luminează prin cugetările dumnezeiești.

52. Domnia lui Saul este chipul slujirii trupești a Legii, pe care Domnul a desființat-o, ca una ce n-a desăvârșit nimic. „Căci Legea, zice, n-a desăvârșit nimic” (Evr. 7, 19). Iar domnia marelui David este preînchipuirea slujirii evanghelice; căci ea cuprinde în chip desăvârșit toate voile din inima lui Dumnezeu (1 Regi 16, 1).

53. Saul este legea naturală, care a primit la început de la Domnul să stăpânească peste fire. Dar când a călcat porunca prin neascultare, cruțând pe Agag, regele lui Amalec, adică trupul, și a alunecat în patimi (1 Regi 15, 8-9), a fost scos din domnie, ca să ia David pe Israel, adică legea duhului, care naște pacea[132] ce zidește lui Dumnezeu templul măreț al contemplației.

54. Samuel se tălmăcește „ascultare de Dumnezeu”. Deci până ce preoțește în noi Cuvântul[133], prin ascultare, chiar de va cruța Saul pe Agag, deci cugetul trupesc, îl va ucide pe acesta cu toată râvna Cuvântul-preot și va rușina cu mustrări mintea iubitoare de păcat, ca pe una ce a călcat drepturile lui Dumnezeu (1 Regi 15, 17).

55. Când mintea, semețindu-se, încetează să întrebe, prin cuvenita cercetare, pe Cuvântul dătător de învățătură, Care a uns-o împotriva patimilor, despre cele ce trebuie să facă și să nu facă,

130 Se arată importanța misiunii printre cei mai de jos.
131 Treapta mai înaltă o păstrează și pe cea mai de jos.
132 Adică pe Solomon.
133 Ar putea fi și rațiunea (λόγος).

atunci cade în chip sigur sub puterea patimilor din pricina neștiinței. Acestea, despărțind-o treptat de Dumnezeu, o fac să se întoarcă în vreme de strâmtorare spre draci și să-și îndumnezeiască pântecele, vrând să primească de la acestea mângâiere în necazuri. Să te încredințeze despre acestea Saul care, neluând în toate pe Samuel ca sfetnic, este dus cu sila la slujirea idolilor și întreabă de sfat, ca pe un Dumnezeu, pe vrăjitoarea ventrilocă (1 Regi 28, 7 ș.u.).

56. Cel ce se roagă să primească pâinea cea spre ființă nu o primește, desigur, întreagă, cum e pâinea însăși, ci precum o poate el primi. Căci Pâinea vieții Se dă pe Sine tuturor celor ce O cer, pentru iubirea de oameni, dar nu la fel tuturor, ci celor care au săvârșit mari fapte ale dreptății, mai mult, iar celor mai mici în acestea, mai puțin. Fiecăruia, după cât poate primi cu vrednicia minții[134].

57. Domnul în parte e absent, în parte e de față. E absent pentru privirea față către față; e de față pentru privirea în oglindă și în ghicitură[135].

58. Domnul e de față prin virtuți în cel ce se află pe treapta făptuirii; iar de cel ce nu prețuiește întru nimic virtutea e departe. Și, iarăși, în cel ce se află pe treapta contemplației e de față prin cunoștința adevărată a lucrurilor; dar de cel ce e lipsit de aceasta în vreo privință e departe.

59. E departe de trup cel ce s-a mutat de la aptitudinea făptuirii la cea a cunoașterii, fiind răpit de cugetările mai înalte, ca în nouri, în văzduhul străveziu al vederii tainice (al contemplației mistice), în care va putea fi cu Domnul totdeauna. Și e departe de Domnul cel ce nu poate încă privi (contempla) înțelesurile cu mintea curată, fără lucrările simțurilor, atât cât e omului cu putință, și nu poate cuprinde fără ghicituri rațiunea simplă a Domnului.

60. Cuvântul lui Dumnezeu Se numește trup nu numai fiindcă S-a întrupat, ci și fiindcă Dumnezeu-Cuvântul cel simplu, Care era la început la Dumnezeu și Tatăl și avea în Sine limpezi și dezvăluite modelele tuturor, necuprinzând asemănări și ghicituri, nici istorii alegorice, când vine la oameni, care pot să se apropie cu mintea dezbrăcată de cele inteligibile dezbrăcate[136], desfăcându-se de cele obișnuite lor, Se face trup, îmbrăcându-Se și multiplicându-Se în varietatea istorisirilor, ghiciturilor,

---

134 E o chenoză a darurilor, a energiilor divine, după capacitatea celor ce le primesc.

135 Până ce parusia mistică nu trece în cea eshatologică, ea rămâne în parte absentă.

136 Minte goală, inteligibile goale.

asemănărilor și cuvintelor întunecoase. Căci la prima întâlnire mintea noastră nu sesizează Cuvântul dezvăluit, ci Cuvântul întrupat, adică în felurimea cuvintelor, fiind Cuvânt prin fire, dar trup la vedere. Așa încât celor mulți li se pare că văd un trup, și nu Cuvântul, deși după adevăr este Cuvântul. Fiindcă înțelesul Scripturii nu este acela care li se pare celor mulți, ci altul decât acela care li se pare. Căci Cuvântul Se face trup prin fiecare din cuvintele scrise.

61. Începutul uceniciei oamenilor în evlavie e legat de trup. Căci la prima apropiere de cinstirea lui Dumnezeu vorbim după literă, nu după duh. Dar înaintând pe încetul în duh și răzuind grosimea cuvintelor prin vederile (contemplațiile) mai subțiri, ajungem în chip curat în Hristos cel curat, pe cât e cu putință oamenilor. Atunci putem zice ca Apostolul: „Deși am cunoscut pe Hristos după trup, dar acum nu-L mai cunoaștem” (2 Cor. 5, 16). Aceasta datorită apropierii simple a minții de Cuvântul, prin înlăturarea acoperămintelor de pe El. Astfel am înaintat de la cunoașterea Cuvântului după trup la slava Lui, ca a Unuia-Născut din Tatăl.

62. Cel ce își trăiește viața în Hristos s-a ridicat deasupra dreptății legii și a firii. Arătând aceasta, dumnezeiescul Apostol zice: „Căci în Hristos Iisus nu mai este nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur” (Gal. 6, 15). Prin tăierea împrejur a arătat dreptatea legală; iar prin netăierea împrejur a arătat dreptatea naturală.

63. Unii se renasc din apă și din duh, alții primesc botezul în Duh Sfânt și foc (Matei 3, 11; Ioan 3, 5). Dar acestea patru, adică: apa, duhul, focul și Duhul Sfânt, sunt unul și același Duh al lui Dumnezeu. Căci unora Duhul Sfânt le este apă, întrucât îi spală de întinăciunile din afară ale trupului; altora, numai duh, întrucât lucrează în ei bunurile virtuții; altora, iarăși, foc, întrucât le curățește petele dinăuntru, din adâncul sufletului; și, în sfârșit, altora, ca marelui Daniel, le este Duh Sfânt, întrucât le dăruiește înțelepciune și cunoștință. Căci după deosebirea lucrărilor din subiecte primește unul și același Duh diferite numiri[137].

---

[137] Aici urcușul duhovnicesc are patru trepte, corespunzând la patru lucrări ale Duhului Sfânt, care toate sunt date potențial la Botez. E o largă viziune a efectelor Botezului. De fapt, harurile celorlalte Taine trebuie să se încopcieze cumva de harul Botezului, sau, mai bine-zis, de unul sau altul dintre laturile acestui har, ducându-l mai departe. Cele patru trepte sunt: a) curățarea de patimi, b) dobândirea virtuților, c) înlăturarea ultimelor rădăcini ale patimilor din suflet (a gândurilor) și d) dobândirea înțelepciunii și a cunoștinței. În împărțirea tripartită primele două constituie pe de altă parte faza practică.

64. Legea a rânduit sâmbăta „ca să se odihnească boul tău de jug și sluga ta” (Ieș. 23, 12). Amândoi aceștia arată, prin ghicituri, trupul. Căci trupul este vita de jug a minții lucrătoare[138], fiind nevoit să poarte de silă povara virtuților prin fapte. Tot el este și sluga minții contemplative, întrucât slujește în chip rațional poruncilor minții, care a ajuns la cunoștință, ca unul ce s-a pătruns și el de rațiune prin contemplațiile minții. Sâmbăta este sfârșitul amândurora, hărăzind fiecăruia odihna cuvenită de bunurile cărora le slujesc prin făptuire și contemplație.

65. Cel ce lucrează virtutea cu cuvenita cunoștință are ca bou de jug trupul, pe care îl mână la împlinirea datoriilor cu rațiunea, iar ca slugă, modul de înfăptuire a virtuții, pe care îl cumpără cu judecățile dreptei socoteli, care țin loc de bani. Iar sâmbăta este starea de pace și de nepătimire întru virtute a sufletului și a trupului, sau deprinderea neschimbăcioasă[139].

66. Cuvântul lui Dumnezeu le este, celor a căror grijă se învârtește mai mult în jurul virtuților trupești, paie și fân, nutrind partea pătimitoare (pasională) a sufletului lor spre lucrarea virtuților. Dar celor ce s-au ridicat prin contemplație adevărată la înțelegerea celor duhovnicești, le este pâine care le nutrește partea mintală a sufletului spre desăvârșirea după chipul lui Dumnezeu[140]. De aceea vedem pe Patriarhi hrănindu-se la drum: pe ei cu pâine, iar vitele cu nutreț (Fac. 24, 32-33). Iar levitul din Judecători zice bătrânului care l-a primit ca oaspe: „Avem și noi pâini și vitele noastre paie, și nu avem trebuință de niciuna din slugile tale” (Jud. 19, 19) [141].

---

138 A minții aflătoare în faza practică sau activă.

139 Sfântul Maxim descrie în capetele 64-65 modul în care facultățile inferioare ale omului se împărtășesc de sâmbăta (de odihna) minții și cum trupul, din animal nerațional, devine - prin educație - slujitor rațional (λογισθέν). În cap 65 locul trupului îl ia modul (τρόπος), adică acea cale practică personală spre împlinirea unei virtuți, care la Sfântul Maxim e paralela practică a logosului teoretic al unui lucru *(Quaest. ad Thalassium;* P. G. 90, 321 B). (Cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 144). Odihna trupului și a sufletului după străduania de a împlini virtutea nu e o ieșire din starea de virtute, ci, dimpotrivă, o consolidare statornică în ea. Odihna înseamnă numai că omul nu mai trebuie să se încordeze atât de mult pentru împlinirea virtuții, căci ea i-a devenit deprindere. Această deprindere, ridicată peste agitație și încordare, e tocmai starea de nepătimire care, așadar, nu e o stare de neutralitate, de nepăsare, ci una de neclintire în virtute. Nepătimirea, ca încheiere a fazei active din urcușul duhovnicesc, e tocmai sabatul de la capătul activității practice.

140 Desăvârșirea deiformă.

141 Se continuă asemănarea (din capetele 64-65) celor ce lucrează virtuțile trupești cu vita de jug, cărora Logosul li Se face o hrană

67. Cuvântul lui Dumnezeu se numește și este și „rouă”, și „apă”, și „izvor”, și „râu” (Deut 32, 2; Sir. 1, 5; 15, 3; 24, 31-33), precum s-a scris, fiind și făcându-Se acestea după puterea ce se află în cei ce-L primesc. Unora le este rouă, întrucât le stinge fierbințeala și lucrarea patimilor care le încing trupul de dinafară. Celor ce sunt scuturați în adânc de frigurile veninului răutății le este apă, nu numai întrucât nimicește printr-o însușire contrară ceea ce este opus, ci și întrucât le dăruiește putere de viață pentru o existență fericită. Iar izvor le este celor ce au în ei ca o țâșnire necontenită deprinderea contemplației, întrucât le dăruiește înțelepciune. În sfârșit, râu le este celor ce varsă ca un râu învățătura cucernică, dreaptă și mântuitoare, întrucât adapă din belșug oameni, dobitoace, fiare și plante. Și o face aceasta ca oamenii să se îndumnezeiască, înălțându-se prin înțelesurile celor grăite: cei îndobitociți de patimi să-și primească din nou puterea rațiunii naturale, redobândindu-și omenia prin arătarea sârguincioasă a chipurilor virtuții; cei sălbăticiți prin deprinderile și faptele lor ticăloase să se înmoaie prin îndemnurile dulci și line și să revină la blândețea firii; iar cei deveniți nesimțitori față de cele bune, asemenea plantelor, subțiindu-se prin străbaterea cuvântului în adâncime, să dobândească simțirea spre aducere de roade, iar puterea cuvântului să le fie ca o sevă care-i nutrește.

68. Cuvântul lui Dumnezeu este cale celor ce străbat bine și în chip susținut drumul virtuții prin fapte și nu se abat nici la dreapta, prin slavă deșartă, nici la stânga, prin aplecarea spre patimi, ci-și îndreaptă pașii spre Dumnezeu. Acest lucru nepăzindu-l până la sfârșit Asa, regele din Iuda, se zice că la bătrânețe suferea de picioare, fiindcă slăbise în păsirea pe drumul lui Dumnezeu (3 Regi 15, 23).

69. Cuvântul lui Dumnezeu se zice ușă, fiindcă introduce la cunoștință pe cei ce-au străbătut bine toată calea virtuților pe drumul cel fără de prihană al faptelor și fiindcă le arată ca o lumină comorile mult strălucitoare ale înțelepciunii. Căci Unul și Același este și cale, și ușă, și cheie, și împărăție: cale, ca Cel ce călăuzește; cheie, ca Cel ce deschide și Se deschide celor vrednici de cele dumnezeiești; ușă, ca Cel ce duce înăuntru; împărăție, ca Cel ce e moștenit și Se dă prin împărtășire tuturor[142].

70. Domnul se zice: lumină, viață, înviere și adevăr. Lumină, ca Cel ce dă strălucire sufletelor, alungă întunericul neștiinței, luminează mintea spre înțelegerea lucrurilor tainice și arată tainele care nu pot fi văzute decât de cei curați cu inima;

---

inferioară, pe măsura lor.

[142] Cale e în special celor de pe treapta făptuirii, ușă și cheie, celor ce trec pe treapta cunoașterii, iar împărăție, celor îndumnezeiți.

viață, ca Cel ce dă sufletelor ce iubesc pe Domnul puterea de a se mișca spre cele dumnezeiești; înviere, ca Cel ce ridică mintea din alipirea moartă de cele materiale, curățând-o de toată stricăciunea și amorțirea; adevăr, ca Cel ce dăruiește celor vrednici deprinderea neschimbăcioasă a celor bune.

71. Cuvântul lui Dumnezeu și al Tatălui Se află tainic în fiecare dintre poruncile Sale; iar Dumnezeu și Tatăl Se află întreg, nedespărțit, în întreg Cuvântul Său în chip firesc. Cel ce primește, prin urmare, porunca dumnezeiască și o împlinește primește pe Cuvântul lui Dumnezeu aflător în ea. Iar cel ce a primit pe Cuvântul prin porunci a primit totodată, prin El, pe Tatăl, Care Se află în El în chip firesc, și pe Duhul Sfânt, Care Se află în El în chip firesc. Căci a zis: „Amin zic vouă: cel ce primește pe cel ce-l voi trimite Eu, pe Mine Mă primește; iar cel ce Mă primește pe Mine primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine” (Ioan 13, 20). Așadar, cel ce a primit o poruncă și a împlinit-o pe ea a primit tainic pe Sfânta Treime[143].

72. Slăvește pe Dumnezeu în sine nu cel ce-L laudă pe Dumnezeu în cuvinte, ci acela care rabdă, de dragul lui Dumnezeu, pentru virtute, pătimiri, dureri și osteneli. Acesta e slăvit la rândul său de Dumnezeu cu slava aflătoare în Dumnezeu, primind prin împărtășire harul nepătimirii ca o încoronare a virtuții[144]. Căci tot cel ce slăvește pe Dumnezeu în sine, prin pătimiri pentru virtute, în decursul făptuirii se slăvește și el în Dumnezeu, primind lumina celor dumnezeiești într-o contemplație liberă de patimă. Căci zice Domnul venind la patima Sa: „Acum S-a preamărit Fiul Omului și Dumnezeu S-a preamărit întru El. Iar dacă Dumnezeu S-a preamărit întru El, și Dumnezeu Îl va preamări pe El întru Sine. Și îndată Îl va preamări pe El” (Ioan 13, 31-32). De aici se vede limpede că pătimirilor pentru virtute le urmează darurile dumnezeiești[145].

---

143 Învățătura că Domnul este ascuns în porunci, luată de la Marcu Ascetul, devine prin dezvoltare o temă fundamentală în sistemul Sfântului Maxim. (Vezi Marcu Ascetul în *Despre legea duhov.,* cap. 190; *Filoc. rom.,* vol. I; Sfântul Maxim în *Quaest. ad Thalassium, P. G*. 90, 381 A; *Quaest. et dubia; P. G*. 90, 833; *Ambigua, P. G*. 91, 1172).

144 Nepătimirea e deprinderea neclintită în virtute; aceasta nu poate veni decât la capătul străduințelor de purificare de patimi și de dobândire a virtuților. Dar atunci se dă ca har, nu ca un simplu rezultat al eforturilor omenești.

145 O nouă precizare a treptei active și a celei contemplative. Activul, prin pătimirile sale pentru virtute, slăvește pe Dumnezeu făcându-se pe sine mic și încordându-și toate puterile numai în slujba poruncilor lui Dumnezeu. Dar ca răsplată primește cunoștința, lumina, îndumnezeirea, prin care e slăvit de Dumnezeu. Acum Dumnezeu lucrează în acela slava

73. Câtă vreme vedem pe Cuvântul lui Dumnezeu întrupat în litera Sfintei Scripturi, în chip felurit prin ghicituri, încă n-am văzut spiritual pe Tatăl Cel netrupesc, simplu, unul și singur, cum Se află în Fiul Cel netrupesc, simplu, unul și singur, după cuvântul: „Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl” (Ioan 14, 9); sau: „Eu sunt întru Tatăl, și Tatăl întru Mine” (Ioan 14, 11). E nevoie, așadar, de multă știință ca, înlăturând mai întâi cu grijă vălurile literelor care acoperă Cuvântul, să putem privi cu mintea dezvăluită[146] pe Cuvântul Însuși, stând de Sine și arătând în Sine limpede pe Tatăl, atât cât e cu putință oamenilor. De aceea e de trebuință ca cel ce caută cu evlavie pe Dumnezeu să nu fie reținut de nicio literă, ca nu cumva să primească în locul lui Dumnezeu cele din jurul lui Dumnezeu, adică să îmbrățișeze în chip greșit, fără să-și dea seama, în locul Cuvântului literele Scripturii. Căci Cuvântul scapă minții, care crede că prin văluri a prins pe Cuvântul cel netrupesc, așa cum egipteanca nu l-a apucat pe Iosif, ci veșmintele lui; sau așa cum cei de demult, rămânând numai la podoaba celor văzute, n-au băgat de seamă că slujesc făpturii, și nu Făcătorului (Fac. 39, 12; Rom. 1, 25).

74. Cuvântul Sfintei Scripturi, după ce s-a dezbrăcat treptat de adaosurile trupești așezate asupra lui, prin ieșirea la iveală a înțelesurilor lui mai înalte se arată minții mai străvăzătoare ca aflându-se într-o adiere subțire (3 Regi 19, 12). E vorba adică de acea minte care, părăsind total lucrările ei firești, e în stare să primească numai simțirea acelei simplități care-L anunță întrucâtva pe Cuvântul, așa cum marele Ilie s-a învrednicit în peștera din Horeb de această vedere. Horeb se tălmăcește noutate și indică deprinderea virtuților în duhul cel nou. Iar peștera este ascunzișul înțelepciunii în minte, în care ajungând cineva va simți tainic cunoștința cea mai presus de simțire, în care se zice că Se află Dumnezeu. Deci tot cel ce caută cu adevărat pe Dumnezeu, ca marele Ilie, nu va fi numai în Horeb, adică în deprinderea virtuților, ca cel de pe treapta făptuirii, ci și în peștera din Horeb, adică în ascunzișul înțelepciunii aflătoare numai în deprinderea virtuților, ca un contemplativ[147].

Sa, mărindu-l în fața tuturor.

146 Cu mintea goală.

147 Așa cum se dezbracă mintea de diferite haine sau trupuri, pentru a deveni goală, așa Se dezbracă și Logosul dumnezeiesc pentru mintea goală. „Simțirea mai presus de simțire a cunoștinței” nu e un sentiment în sensul psihologic modern al cuvântului, ci e un act subțire de sesizare a unei prezențe simple spirituale. Încă Origen vorbise de „simțirea nesensibilă” (αίσθησις ουκ αισθητή). Sfântul Grigorie de Nyssa îi spune „simțirea unei prezențe oarecare” (αίσθησις παρουσίας τινός; *Cant. hom.*

75. Când mintea se va scutura de multele păreri despre lucruri ce s-au așezat asupra ei, i se va descoperi limpede Cuvântul adevărului[148], dându-i temeiurile cunoștinței adevărate și depărtând prejudecățile ei de mai înainte, ca pe niște solzi de pe puterile văzătoare, cum s-a întâmplat cu dumnezeiescul și marele Apostol Pavel. Căci părerile care se nasc din atenția îndreptată numai la litera Scripturii și socotințele pătimașe ce se ivesc din privirea celor văzute numai cu simțurile sunt cu adevărat solzi așezați pe puterea străvăzătoare a sufletului, care împiedică străbaterea la Cuvântul neștirbit al adevărului[149].

76. Dumnezeiescul Apostol Pavel zice că are numai din parte cunoștința Cuvântului (1 Cor. 13, 9). Iar marele Evanghelist Ioan zice că a văzut slava Lui: „Am văzut, zice, slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14). Sfântul Pavel a spus că are numai din parte cunoștința Cuvântului ca Dumnezeu. Căci se cunoaște numai într-o măsură oarecare din lucrări. Deoarece cunoașterea Lui după ființă și ipostas nu e cu putință în niciun fel nimănui, fiind la fel de inaccesibilă tuturor Îngerilor și oamenilor. Sfântul Ioan însă, care a cunoscut rațiunea întrupării Cuvântului în chip desăvârșit, atât cât e cu putință oamenilor, a spus că a văzut slava Cuvântului ca trup, adică a văzut rațiunea sau scopul pentru care Dumnezeu S-a făcut om, plin de har și de adevăr. Căci nu întrucât e Dumnezeu după ființă și de o ființă cu Dumnezeu-Tatăl a fost dăruit cu har Unul-Născut, ci, întrucât S-a făcut după iconomie prin fire om și de o ființă cu noi, a fost dăruit cu har pentru noi, care avem trebuință de har; și din plinirea Lui primim necontenit, la orice înaintare a noastră, harul pe măsura noastră. Prin urmare, cel ce păzește în sine nepătat cuvântul (rațiunea) Cuvântului lui Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru noi, va primi slava plină de har și de adevăr a Celui ce S-a slăvit și S-a sfințit pe Sine pentru noi ca om în timpul petrecerii Lui între noi. „Căci când Se va arăta Acela, zice, asemenea Lui vom fi”

11, P. G. 44, 1001 B), iar Diadoh o dezvoltă original, în sensul că sufletul părăsește cele cinci simțuri externe când se actualizează simțul spiritual cel unic și mistic al minții. Peștera e ascunzișul cunoștinței tainice, dar ea se află numaidecât pe muntele Horeb, adică pe culmea deprinderii întru virtute. Cel ce-a ajuns la cunoștință nu trebuie să părăsească virtutea.

148 Sau rațiunea adevărului.

149 Numai mintea curățată de solzi sau dezbrăcată de văluri vede adevărul sau pe Logosul dezvăluit de văluri. Vălurile de pe minte devin văluri ce acoperă adevărul. Interesantă sugestie pentru interpretarea categoriilor kantiene, sau de orice fel, care prelucrează „lucrul în sine”, realitatea goală, aducându-ne-o la cunoștință numai disimulată de văluri, sau de categorii.

(1 Ioan 3, 2).

77. Până când sufletul trece din putere în putere și din slavă în slavă, adică înaintează din virtute în virtute mai mare și urcă din cunoștință în cunoștință mai înaltă, nu încetează de a fi departe de patria sa, precum s-a spus: „De mult nemernicește sufletul meu” (Ps. 119, 5). Căci lungă este distanța și mare e mulțimea cunoștințelor pe care trebuie să le străbată „până ce va ajunge la locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu, în glas de bucurie și de mărturisire și în sunet de sărbătoare” (Ps. 41, 4-5). El adaugă la cuvintele pline de înțeles alte cuvinte pline de înțeles în înaintarea sa în contemplațiile dumnezeiești, sporind totodată în veselia minții pentru cele văzute, adică în bucuria și mulțumirea corespunzătoare[150]. Căci toți cei ce au primit Duhul harului le sărbătoresc pe acestea, strigând în inimile lor: „Avva, Părinte!” (Gal. 4, 6).

78. „Locul cortului minunat” este deprinderea nepătimașă și neștirbită a virtuților. Cuvântul lui Dumnezeu, coborându-Se în această deprindere, împodobește sufletul ca pe un cort, cu feluritele frumuseți ale virtuților. Iar „casa lui Dumnezeu” este cunoștința alcătuită din multe și felurite vederi (contemplații). Dumnezeu, sălășluindu-Se prin ea în suflet, îl umple de belșugul înțelepciunii. „Glasul de bucurie” este săltarea sufletului pentru bogăția virtuților. Iar „glasul de mărturisire” este mulțumirea pentru participarea plină de slavă la ospățul înțelepciunii. În sfârșit, „sunetul” este doxologia tainică și neîntreruptă, alcătuită din amestecarea amândurora, a bucuriei și a mărturisirii[151].

79. Cel ce a luptat vitejește cu patimile trupului și a

---

[150] După ce în cap 76 s-a făcut deosebirea între plinirea (πλήρωμα) harului și adevărului aflătoare în Iisus ca om și dumnezeirea Lui ființială, această pliromă fiind una cu lucrările dumnezeiești destinate lumii create (Sofia), și după ce a spus că noi din această pliromă așezată în firea Lui omenească primim treptat la orice înaintare spirituală, în acest cap arată cât de lungă este distanța până la casa noastră cea adevărată, sau până la casa lui Dumnezeu, pe care trebuie să o parcurgem prin această înaintare. Energiile divine coborâte la noi, deși infinite din prima clipă în care începem să le primim, se întind pe o distanță infinită până la ființa divină, care este „de infinite ori infinit” deasupra lor. Lumea Sofiei este un câmp infinit, deschis progresului etern de sofianizare a creaturii, adică de îndumnezeire, sau de creștere a energiilor divine în ea, devenită subiect după har al lor.

[151] Pe de o parte, progresul în împărtășirea de Înțelepciunea dumnezeiască (Sofia) este nesfârșit, dar, pe de alta, când omul a părăsit tot ce e creat și deci schimbăcios și nestatornic, nemaiavând în sine decât energiile necreate divine, și deci neclintirea în virtute și în cunoștință, a ajuns acasă.

războit cu tărie duhurile necurate și a alungat din ținutul sufletului său gândurile lor, acela să se roage să i se dea inimă curată și să i se înnoiască duh drept întru cele dinăuntru (Ps. 50, 11), adică să fie golit cu desăvârșire de gândurile întinate și să fie umplut prin har de gândurile dumnezeiești, ca să devină astfel în chip spiritual o lume a lui Dumnezeu, strălucită și mare, alcătuită din vederi (contemplații) morale, naturale și teologice[152].

80. Cel ce și-a făcut inima curată cunoaște nu numai rațiunile celor inferioare și de după Dumnezeu, ci privește întrucâtva și în Dumnezeu Însuși, după ce a trecut peste toate; iar acesta este capătul cel mai de pe urmă al bunătăților. În această inimă venind Dumnezeu, binevoiește să-Și sape în ea prin duh trăsăturile proprii, ca în niște table ale lui Moise. Și aceasta, în măsura în care acea inimă a sporit prin făptuire și contemplație, după cuvântul ce poruncește tainic: „Sporește!” (Fac. 35, 11).

81. Inimă curată poate se numește aceea care nu mai are în niciun fel nicio mișcare naturală, spre nimic, în aceasta venind Domnul, pentru simplitatea ei desăvârșită, își înscrie legile Sale ca într-o tăbliță bine netezită.

82. Inimă curată este aceea care își înfățișează memoria sa lui Dumnezeu cu totul fără formă și fără chip, gata să se lase însemnată numai de întipăririle Lui, prin care obișnuiește să Se facă arătat[153].

83. Mintea lui Hristos, pe care o primesc Sfinții, după

---

[152] Inima curată e un dar de sus, care întrece orice efort omenesc. Sufletul a fost considerat încă de Philo și Origen ca lume duhovnicească (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.,* p. 91). Inima aceasta devine o lume tot mai mare pe măsură ce primește în ea tot mai mult din lumea rațiunilor și energiilor divine (Sofia).

[153] Ideea lui Evagrie, că mintea sau inima trebuie să devină fără formă dacă vrea să contemple pe Dumnezeu, e completată în capetele 80-82 cu ideea că Dumnezeu Își înscrie în ea trăsăturile, semnele, formele Sale. Τύπος la Sfântul Maxim înseamnă și modelul originar, ideea lucrului în Logos. Privirea acestor τύποι echivalează cu privirea lumii în Dumnezeu. Tot τύπος se numește modelul cortului văzut de Moise pe Sinai, pe când idolii iudeilor se numesc αντιτύποι, contramodele. De aici urmează că cel ce contemplă pe Dumnezeu e modelat după modelul originar al ființei sale, mintea lui fiind ridicată însă peste toate formele finite. E o modelare necontenită, prin care ființa omului e adusă tot mai aproape de modelul său, intrând totodată în legătură tot mai strânsă cu modelele tuturor lucrurilor. Interesant e că inima curată e considerată aici inima care și-a oprit orice mișcare naturală, ca mișcare ce prin însuși faptul că e finită nu poate sesiza pe Dumnezeu, ci se oprește la lucrurile mărginite; chiar când vrea să vizeze prin vreunul din ele pe Dumnezeu, o face într-o formă imperfectă, nedemnă de Dumnezeu.

cuvântul: „Iar noi avem mintea lui Hristos” (1 Cor. 2, 16), nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregească mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minții noastre și să o ducă la aceeași lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El și prin toate Îl cugetă pe El[154].

84. Trup al lui Hristos ni se zice că suntem, după cuvântul: „Iar noi suntem trupul lui Hristos și mădulare din parte” (1 Cor. 12, 27), nu fiindcă ne-am lipsi de trupurile noastre și ne-am face trupul Lui, nici fiindcă Acela S-ar preschimba în noi după ipostas, sau S-ar tăia în mădulare, ci fiindcă lepădăm stricăciunea păcatului după asemănarea trupului Domnului. Căci precum Hristos era după fire om fără de păcat, având trup și suflet, așa și noi, cei ce-am crezut în El și ne-am îmbrăcat în El în duh, putem fi prin voia liberă fără de păcat în El.

85. În Scriptură sunt veacuri temporale, apoi de acelea care cuprind sfârșitul altor veacuri, după cuvântul: „Ci acum, la sfârșitul veacurilor” (Evr. 9, 26) și următoarele. Și iarăși, alte veacuri, slobode de natura temporală, după veacul din timpul de față, care e la sfârșitul veacurilor, potrivit cuvântului: „Ca să se arate în veacurile ce vor veni bogăția Lui covârșitoare” (Ef. 2, 7) și cele următoare. Mai aflăm în Scriptură și mulțime de veacuri trecute, prezente și viitoare. Iar unele veacuri sunt veacuri ale veacurilor; apoi: veacul veacului, timpuri veșnice și neamuri legate de veacuri. Nu vom spune acum ce vrea să indice Scriptura prin veacuri temporale, ce prin timpuri și neamuri veșnice, care sunt, simplu, veacurile și care veacurile veacurilor, ce este veacul și ce veacul veacului. Căci dacă am face-o aceasta, am lungi mult peste intenție cuvântul nostru. De aceea vom lăsa celor iubitori de învățătură să cerceteze acestea și ne vom întoarce la scopul pentru care am scris acestea.

86. Știm că, după Scriptură, este ceva mai presus de veacuri. Că este aceasta, a spus-o Scriptura. Dar ce este aceasta nu a arătat. Se zice adică în ea: „Domnul, Cel ce împărățește veacurile și peste veac și încă” (Ieș. 15, 18). Deci este ceva mai presus de veacuri: Împărăția adevărată a lui Dumnezeu. Căci nu e îngăduit a spune că Împărăția lui Dumnezeu a început sau că ea cade sub veacuri și timpuri. Iar aceasta credem că este moștenirea

---

[154] Sălășluirea lui Hristos în noi nu are ca efect o absorbire a spiritului creat în Logosul divin, ci o activare divină și supranaturală a facultății naturale, care ca facultate rămâne naturală. Cum zice Sfântul Maxim în altă parte: „Căci niciodată harul nu distruge puterea naturii. Dimpotrivă: el face natura, slăbită prin abuzul nenatural, iarăși capabilă de activitatea ei naturală” *(Quaest. ad Thalassium,* q. 59, P. G. 90, 608 A).

celor ce se mântuiesc, lăcașul și locul lor, precum învață cuvântul cel adevărat; ea e ținta celor ce sunt mișcați de dorință spre ultimul lucru dorit și la care ajungând primesc încetarea oricărei mișcări, întrucât nu mai este vreun timp sau vreun veac pe care trebuie să-l străbată. Căci ei au ajuns după toate la Dumnezeu, Care este înainte de toate veacurile și la Care nu poate ajunge firea veacurilor[155].

87. Câtă vreme este cineva în viața aceasta, chiar de ar fi desăvârșit după starea de aici, și în fapte, și în contemplație, are numai în parte cunoștința, prorocia și arvuna Duhului, dar nu plinătatea însăși. Dar când va ajunge, după isprăvirea veacurilor, la sfârșitul desăvârșit, când Se va arăta celor vrednici față către față Însuși Adevărul de Sine stătător, nu va mai avea numai o parte din plinătate, ci va primi prin împărtășire însăși plinătatea harului. „Căci vom ajunge toți (adică cei mântuiți), zice Apostolul, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura plinătății lui Hristos” (Ef. 4, 13), în care sunt „ascunse comorile științei și ale înțelepciunii” (1 Cor. 13, 10; Col. 2, 3). Arătându-se aceasta, ceea ce e din parte va înceta.

88. Întreabă unii: Cum va fi starea celor ce se învrednicesc de desăvârșire în Împărăția lui Dumnezeu? Va fi una de înaintare și de strămutare sau de identitate nemișcată? Apoi: Cum trebuie să înțelegem că vor fi trupurile și sufletele? La acestea ar putea răspunde cineva, dându-și cu părerea, că, precum în viața trupească rostul mâncării este îndoit, unul pentru creștere, iar altul pentru susținerea celor ce se hrănesc (căci, până ajungem la desăvârșirea staturii trupești, ne hrănim în vederea creșterii, iar după ce trupul se oprește din sporirea în mărime, nu se mai nutrește pentru creștere, ci pentru susținere), așa și în privința sufletului, rostul nutririi este îndoit. Căci se nutrește înaintând în virtuți și contemplații, până când, străbătând toate lucrurile, ajunge la măsura plinătății lui Hristos. Ajungând însă la aceasta, se oprește din înaintarea în creștere și sporire prin cele ce sunt la mijloc, nutrindu-se nemijlocit cu ceea ce e mai presus de înțelegere și de aceea, poate, mai presus de creștere. De aici înainte, primind un soi de hrană nestricăcioasă spre păstrarea desăvârșirii deiforme ce i-a fost dăruită și împărtășindu-se de dulceața nesfârșită a acelei hrane, prin care primește puterea de a

---

155 Împărăția lui Dumnezeu e mai presus de mișcarea de devenire a celor create. Cei ce ajung în ea se odihnesc de orice mișcare. La ea nu ajunge nimeni prin mișcarea naturală a spiritului, ci vine ca un dar al lui Dumnezeu, ca o încoronare a acestor eforturi, dar când ele au încetat. Ea e ultimul lucru dorit spre care tindem, și acesta e un nou motiv pentru care, ajunși la ea, ne odihnim de orice mișcare temporală.

fi veșnic la fel de fericit, devine dumnezeu prin împărtășire de harul dumnezeiesc, odihnindu-se de toate lucrările minții și ale simțirii și, deodată cu aceasta, dând odihnă și tuturor lucrărilor naturale ale trupului, care se îndumnezeiește și el împreună cu sufletul, prin împărtășirea de îndumnezeire pe potriva lui. Așa încât nu se mai vede decât Dumnezeu atât prin suflet, cât și prin trup, însușirile naturale fiind biruite prin covârșirea slavei[156].

89. Întreabă unii dintre cei iubitori de învățătură: în ce va consta deosebirea dintre locașurile și făgăduințele veșnice? Se vor

---

156 Este viața eternă statică sau dinamică? Aceasta era marea întrebare a lui Origen și a Sfântului Grigorie de Nyssa. Origen rămăsese la un dualism nesatisfăcător al *stării* și al *mișcării,* întrucât mișcarea o socotea legată de lumea finită, iar starea nu o socotea ca o mișcare împlinită, ci numai ca o oprire ce implica pericolul plictiselii. Sfântul Grigorie a introdus cu îndrăzneală ideea mișcării veșnice, împlinite și fericite, care depășea contradicția dintre stare și mișcare, ba chiar realiza o identitate (*Vita Moysis,* P. G. 44, 406). Sfântul Maxim caută de asemenea o împăcare, dar deosebind mai categoric decât Sfântul Grigorie mișcarea din lumea finită de elementul de *mișcare* ce intră în *starea* din viața eternă. În sensul acestei sinteze vorbește el de „mobilitatea nemișcată" sau „nemișcarea mobilă" *(Quaest. ad Thalassium,* P. G. 90, 769 A), sau, cum spune în acest cap, de o gustare necontenită a bunurilor spirituale, însă nu în vederea creșterii, ci a conservării desăvârșirii dobândite.

În cap 25 se spunea că atunci nu va mai fi nicio „distanță spațială" între Dumnezeu și cei vrednici. Propriu-zis, distanță spațială nu e nicicând dacă Dumnezeu e pretutindeni de față. Prin aceasta se spune că nu va mai fi nimic la mijloc între vederea noastră și Dumnezeu. Pentru că toate se îndumnezeiesc sau se sofianizează, adică tot ce e creat în toate se copleșește de atributele dumnezeiești. Toate se îmbracă în Dumnezeu, ca într-o lumină de soare, și deci dumnezeiescul e văzut întâi, iar prin străveziul Lui, făpturile revenite la El și în El. Ele după ființă rămân făpturi, nu devin înseși izvoare ale atributelor divine, și aceasta exclude orice panteism. Dar toate trăiesc în concret prin atributele lui Dumnezeu și în Dumnezeu, însă cu conștiința lor de făpturi deosebite ființial de Dumnezeu. Astfel, dacă în viața de aici vedem întâi făpturile și abia prin ele, cu mare greu, pe Dumnezeu, atunci vom vedea întâi pe Dumnezeu și, în lumina Lui străvezie, toate făpturile într-un mod cu mult mai clar, și mai deplin, și mai adânc de cum le vedem în obiectivitatea pământească.

Aflându-se făpturile în Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că ele nu mai sporesc să se îndumnezeiască în El. Căci nu se află în ființa Lui, ci în mediul sofianic al energiilor Lui, mai infinit ca un ocean. Desigur, Dumnezeu ca subiect e în întreg acest mediu, și cine se află în el e în „fața" lui Dumnezeu. Dar interiorul subiectului divin e deosebit de mediul acesta al manifestărilor Lui. În interiorul acelui mediu încă sunt trepte și pe ele, lumile îngerești și categoriile drepților. Iar Iisus Hristos îi

deosebi după așezarea locală sau după calitatea și cantitatea duhovnicească proprie fiecărui locaș? Unora li se pare adevărată prima părere, altora, cea de-a doua. Dar cel ce a cunoscut că „Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru” (Luca 17, 21) și că „la Tatăl multe locașuri sunt” (Ioan 14, 2) socotește mai adevărată părerea a doua[157].

90. Întreabă unii: Care este deosebirea între Împărăția lui Dumnezeu și Împărăția cerurilor? Se deosebesc în substanță sau numai în idee? Către aceștia trebuie spus că se deosebesc, dar nu în substanță. Căci amândouă sunt una după substanță. Deci se deosebesc pentru cugetare. Căci Împărăția cerurilor este posesiunea cunoștinței curate a lucrurilor după rațiunile lor din Dumnezeu, iar Împărăția lui Dumnezeu este împărtășirea prin har de bunătățile pe care le are Dumnezeu prin fire. Cea dintâi e la sfârșitul lumii create, iar cea de-a doua, deosebită de prima în idee, după sfârșitul lumii[158].

91. Cuvântul: „S-a apropiat Împărăția cerurilor” (Matei 3, 2) nu înseamnă, pe cât socotesc, o scurtare a timpului. „Căci nu vine în chip văzut, nici nu vor spune: Iat-o aici sau iat-o acolo” (Luca 17, 20-21). Ci ea este afecțiunea lăuntrică a celor vrednici față de ea. Căci „Împărăția lui Dumnezeu, zice, înlăuntrul vostru

---

cuprinde și îi străbate pe toți. Deci, pe de o parte, nu e nicio distanță între Dumnezeu și fiecare drept, dar, pe de alta, fiecare are o „cale atât de lungă” pe care să înainteze în Dumnezeu. Dar întrucât această sporire în îndumnezeire nu e o creștere a facultăților naturale, căci acestea toate s-au oprit din creștere după ce s-au desăvârșit, ci o sporire prin pătimirea lucrării divine, e just să se spună, pe de altă parte, că făpturile în viața viitoare „stau”.

[157] Deci diferitele locașuri din cer nu se deosebesc spațial, ci exprimă progresul sufletului dintr-o sferă într-alta. Sfântul Grigorie de Nyssa socotește că sufletele se deosebesc numai după gradul de înălțime al virtuții. Sfântul Maxim înlătură și el distanța spațială (11, cap 25). Ce înseamnă însă calitate și cantitate? Evagrie socotește rugăciunea celui activ cantitate, iar a celui contemplativ, calitate *(Despre rugăciune, Filoc. rom.* vol. 1). „Cantitatea” sufletului este deci gradul de virtute practică, iar „calitatea” este cunoștința dobândită. Sfântul Grigorie de Nazianz explică „locașurile cele multe” ca grade de virtute dobândite și cere să nu rămână nimeni într-unul, ci să treacă prin toate *(Or. 14,* 5, P. G. 35, 86 B).

[158] Este problema raportului între Logos (sau Dumnezeu) și Sofia, dezbătută mai târziu. În Logos se află deodată energiile divine și lumea, ca ansamblu de idei eterne ale lucrurilor (Sofia). După Sfântul Maxim ele nu sunt despărțite ca două realități substanțiale; totuși pentru cugetare nu se confundă. De aceea, contemplarea ideilor lumii în Dumnezeu, oricât ar fi de desăvârșită, nu e totuna cu participarea la energiile lui Dumnezeu Însuși. Altfel socotea Origen: pentru el nu era deosebire între cele două Împărății, ceea ce ducea ușor la absorbirea lumii în ființa lui Dumnezeu.

este" (Luca 17, 21).

92. Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl este în potență în toți cei ce cred; iar în lucrare, în cei ce au lepădat din dispoziția lor toată viața după fire a sufletului și a trupului și au dobândit-o numai pe cea a duhului, încât pot zice: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine" (Gal. 2, 20).

93. Unii spun că Împărăția cerurilor este petrecerea celor vrednici în cer; alții, starea asemenea cu Îngerii a celor mântuiți; iar alții, însuși chipul frumuseții dumnezeiești, pe care-l au aceia care poartă icoana Celui ceresc (1 Cor. 15, 49). După cât mi se pare, toate trei părerile consună cu adevărul. Căci harul viitor se dă tuturor, după măsura dreptății lor calitative și cantitative[159].

94. Până ce străbate cineva bărbătește prin luptele dumnezeiești ale filosofiei lucrătoare, ține în sine Cuvântul, Care a venit în lume de la Tatăl, prin porunci. Dar după ce a lăsat în urmă luptele cu fapta împotriva patimilor, dovedindu-se biruitor al patimilor și al dracilor, și a trecut la filosofia cunoașterii prin contemplație, îngăduie Cuvântului, în chip tainic, să părăsească iarăși lumea și să meargă la Tatăl. De aceea zice Domnul ucenicilor: „Voi M-ați iubit pe Mine și ați crezut că de la Dumnezeu am ieșit. Eu de la Tatăl am ieșit și am venit în lume; iarăși las lumea și Mă duc la Tatăl" (Ioan 16, 27-28). Lume numește, poate, lucrarea ostenitoare a virtuților cu fapta. Iar Tată, starea minții cea mai presus de lume și slobodă de tot cugetul pământesc, de la care Cuvântul lui Dumnezeu vine în noi, punând capăt luptei împotriva patimilor și a dracilor[160].

95. Cel ce a putut omorî prin fapte mădularele cele de pe pământ (Col. 3, 5) și birui prin Cuvântul din porunci[161] lumea patimilor în el, acela nu va mai avea niciun necaz, odată ce a părăsit lumea și se află în Hristos, Care a biruit lumea patimilor și dăruiește toată pacea. Căci cel ce n-a lepădat împătimirea după cele materiale va avea pururea necaz, schimbându-și înclinările voii deodată cu cele ce se schimbă prin firea lor. Dar cel ce a ajuns în Hristos nu se va mai resimți în niciun fel de schimbarea și stricarea celor materiale. De aceea zice Domnul: „Acestea le-am grăit vouă, ca în Mine pace să aveți. În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea" (Ioan 16, 33). Cu alte cuvinte: în Mine, Cuvântul virtuții, aveți pace, izbăviți fiind de vârtejul și de

---

159 Vezi cap 89.

160 Ne ridică de pe treapta primă, a făptuirii, pe a doua, a cunoștinței.

161 Logosul din porunci sau virtuți e totodată rațiunea din porunci sau din virtuți, prin care omoară iraționalitatea patimilor sau eliberează rațiunea din robia patimilor, făcând-o fermă în obiectivitatea ei, prin care poate cunoaște adevărul.

tulburarea produsă de patimi și de lucrurile materiale; dar în lume, adică în împătimirea după cele materiale, aveți necazuri pentru schimbarea și stricarea neîncetată a lor. Căci necazuri au amândoi: atât cel ce săvârșește virtutea, pentru osteneala și durerea împreunată cu ea, cât și cel ce iubește lumea, pentru nedobândirea statornică a celor materiale. Dar cel dintâi are necazuri mântuitoare; iar cel de al doilea, necazuri stricătoare și pierzătoare. Amândurora le este Domnul ușurare: celui dintâi, pentru că-l odihnește în Sine de ostenelile virtuții, ridicându-l la contemplație prin nepătimire; celui de-al doilea, pentru că-i smulge împătimirea după cele stricăcioase, prin pocăință.

96. Ceea ce s-a scris ca titlu pentru vina Mântuitorului L-a arătat pe Cel răstignit ca Împărat și Domn al filosofiei practice, naturale și teologice[162]. Căci zice că s-a scris în latinește, elinește și evreiește. Prin latinește înțeleg filosofia practică, deoarece împărăția romanilor a fost rânduită, după Daniel, să fie cea mai bărbătească dintre toate împărățiile de pe pământ; iar propriu înțelepciunii practice, mai mult decât orice, este bărbăția. Prin elinește, contemplația naturală, deoarece neamul elinilor s-a ocupat, mai mult ca ceilalți oameni, cu filosofia naturală. Iar prin evreiește, cunoștința tainică despre Dumnezeu, deoarece acest popor a fost închinat în chip vădit lui Dumnezeu, pentru părinții lui.

97. Trebuie să fim nu numai omorâtorii patimilor trupești, ci și pierzătorii gândurilor pătimașe din suflet, după Sfântul care zice: „În dimineți am ucis pe toți păcătoșii pământului, ca să pierd din cetatea Domnului pe toți cei ce săvârșesc fărădelegea” (Ps. 100, 10), adică patimile trupului și gândurile nelegiuite ale sufletului.

98. Cel ce păzește calea virtuților nevătămată, cu evlavie și dreaptă cunoștință, fără aplecarea într-o parte sau într-alta, își va da seama de venirea la el a lui Dumnezeu, prin nepătimire. „Cânta-voi și voi înțelege în calea cea fără prihană de unde vei veni la mine” (Ps. 100, 2). Cântarea arată făptuirea virtuoasă; iar înțelegerea, cunoștința care se adaugă la virtute, prin care cel ce așteaptă pe Domnul, priveghind prin virtuți, simte venirea lui Dumnezeu.

99. Începătorul în evlavie nu trebuie să fie dus la împlinirea poruncilor numai de bunătate, ci trebuie să fie și războit adeseori cu asprime, ca să-și amintească dreptățile dumnezeiești; pentru ca nu numai cu dor să iubească cele dumnezeiești, ci să se

---

[162] Cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: fapte, contemplarea naturii și cunoașterea tainică a lui Dumnezeu.

și reținã cu fricã de la pãcat: „Cânta-voi, zice, mila și judecata Ta, Doamne” (Ps. 100, 1). El trebuie sã cânte lui Dumnezeu cu dragoste, desfãtându-se, dar cu fricã sã deschidã gura spre cântare.

100. Cel ce și-a adaptat trupul sufletului, prin virtute și cunoștințã, s-a fãcut psaltire a lui Dumnezeu, și flaut, și bisericã. Psaltire, fiindcã pãzește bine armonia virtuților; flaut, pentru cã primește prin vederile (contemplațiile) dumnezeiești insuflarea Duhului; bisericã, deoarece, pentru curãția minții, s-a fãcut locaș al Cuvântului [163].

[163] Iarãși cele trei trepte ale acestui urcuș duhovnicesc.

ALE CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM MĂRTURISITORUL

Întrebări, nedumeriri și răspunsuri[164]

Întrebarea 1

***C**are sunt virtuțile sufletului și care ale trupului?*

Răspuns

Virtuțile sufletului sunt acestea: iubirea, smerenia, blândețea, îndelunga-răbdare, îngăduința, nepomenirea răului, nemânierea, neînfurierea, nezavistia, nejudecarea, necăutarea la slăvi, milostenia, neprihănirea, neiubirea de argint, compătimirea, lipsa de trufie, lipsa de mândrie, străpungerea inimii.

Iar virtuțile trupului sunt: culcarea pe jos, privegherea, postul, înfrânarea, sărăcia, neîmprăștierea.

Întrebarea 2

Ce înseamnă ce s-a zis de Apostol: „Cânta-voi cu duhul, dar cânta-voi și cu mintea” (1 Cor. 14, 15)?

Răspuns

Cântă cineva cu duhul când rostește numai cu limba cele cântate. Și cântă cu mintea, când, cunoscând înțelesul celor cântate, se veselește în contemplarea lor.

Întrebarea 3

Ce înseamnă: „În fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea” (Ps. 50, 6)?

Răspuns

Scopul de mai înainte al lui Dumnezeu a fost să nu ne naștem prin legătura nunții, din stricăciune. Dar călcarea poruncii a adus nunta, fiindcă a greșit Adam, adică a nesocotit legea dată lui de Dumnezeu. Deci toți cei ce se nasc din Adam „se zămislesc în fărădelegi”, căzând sub osânda protopărintelui. Iar „în păcate m-a născut maica mea” înseamnă că Eva, maica cea dintâi a noastră, a tuturor, a născut în păcat, ca una ce s-a aprins spre plăcere. De aceea și noi, căzând sub osânda maicii, zicem că ne naștem în păcate.

---

[164] Migne P. G. 90, 785-856, cu titlul latinesc prescurtat *Quaestiones et dubia*.

Întrebarea 4

Ce înseamnă cuvântul spus de Apostol: „Să fiu anatema de la Hristos pentru rudeniile mele” (Rom. 9, 3)?

Răspuns

Aș dori, zice, să fiu predat de Hristos diavolului, ca să fiu chinuit și să sufăr pentru Israel pedepsele pe care le datorează el din pricina necredinței în Dumnezeu, numai ca să se mântuiască, așa cum și Domnul S-a dat pe Sine și S-a făcut pentru noi blestem (Gal. 2, 20; 3, 13).

Întrebarea 5

În câte feluri păcătuiește omul?

Răspuns

Socotesc că în patru feluri păcătuiește omul: prin răpire, prin amăgire, prin neștiință și prin aplecare (dispoziție) sufletească. Primele trei feluri aduc pe om ușor la recunoașterea păcatului și la pocăință. Dar cel ce păcătuiește din aplecare sufletească și nu vine la pocăință nici în urma experienței, nici cu trecerea vremii, va avea parte de chinuri în chip sigur.

Întrebarea 6

Ce vrea să spună Domnul în Evanghelie prin cuvintele: „Două păsări se vând pe un asar” [165] (Matei 10, 29)?

Răspuns

Zic unii că asarul cuprinde zece bănuți. Iar prin zece se arată litera I. Dar această literă e începutul numelui Domnului Iisus Hristos[166]. Deci prin numele Domnului se răscumpără noul și vechiul popor; și omul dinăuntru, și cel din afară.

Întrebarea 7

Ce înseamnă cuvântul spus de Ilie și repetat de Elisei: „Unde este Dumnezeu Afu?” (4 Regi 2, 14)?

---

[165] Zece asari erau un dinar. Deci asarul era un bănuț foarte mărunt. Iar asarul avea și el zece bănuți.

[166] Vezi *Capete gnostice* (întâia sută), nota 88, p. ....

Răspuns

Se tălmăcește în trei feluri: Unde este Dumnezeul tatălui meu? Sau: Unde este Dumnezeul mai-marelui meu? Sau: Unde este Dumnezeul celui ce s-a ascuns?

Întrebarea 8

De câte feluri sunt alegoriile și ce sunt tropii?

Răspuns

Alegoria se folosește de lucruri neînsuflețite, ca munți, dealuri, pomi și celelalte. Tropii, de mădularele noastre, cum sunt capul, ochii și celelalte. Căci tropul înseamnă schimbare (τρέπεσθαι)[167].

Întrebarea 9

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: „Șezând, cleveteai pe fratele tău și unelteai sminteală contra fiului maicii tale” (Ps. 49, 21)?

Răspuns

Cel ce bârfește activitatea celui de aceeași credință și stăruie în defăimarea lui, acela pe drept cuvânt e socotit clevetitor al fratelui său; iar cel ce ponegrește, purtat de pizmă, pe cel împodobit cu înțelepciune și smintește pe toți, cu adevărat uneltește sminteală contra fiului maicii sale.

Întrebarea 10

Fiindcă în cap 100 al Sfântului Diadoh[168] *e scris că unii vor fi judecați în veacul viitor prin foc și așa se vor curăți, te rog să-mi descoperi înțelesul acestor cuvinte.*

Răspuns

Cei ce au dobândit iubirea desăvârșită față de Dumnezeu și și-au înălțat în văzduh aripile sufletului prin virtuți se răpesc în nouri și la judecată nu vin, cum zice Apostolul (Ioan 5, 24). Iar cei ce nu au câștigat cu totul desăvârșirea, ci au păcate și isprăvi bune laolaltă, vin la locul de judecată, și acolo, fiind arși oarecum prin cercetarea faptelor bune și rele, dacă se va îngreuna cumpăna

---

[167] Nota lui Combefis, Migne P. G. 90, 792, dă ca exemplu de folosire tropică a mădularelor omenești „Cântarea Cântărilor”.

[168] Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic; Filoc. rom.,* vol. I.

celor bune se vor izbăvi de munci.

Întrebarea 11

Despre diferite dreptăți

Răspuns

Înțelepții în cele dumnezeiești zic că sunt trei dreptăți: omenească, îngerească și dumnezeiască. Cea omenească zic că este împărțirea egală și cinstită a lucrurilor văzute ale lumii; cea îngerească, împărtășirea îmbelșugată a cunoștinței dumnezeiești; iar cea dumnezeiască spun că stă în a suferi pentru cei păcătoși.

Întrebarea 12

Pentru ce Domnul, certându-l pe Petru, i-a zis: „Satano!” (Matei 16, 23)?

Răspuns

Domnul nu l-a numit pe Petru Satana în înțeles injurios. Toate cele de care S-a lipsit Domnul ni s-au făcut nouă pricină de bunuri pozitive: astfel, moartea Lui ni s-a făcut nouă viață; ocara Lui ni s-a făcut nouă slavă. Aceasta neștiind-o Apostolul Petru, când a spus Domnul că va pătimi, a socotit, potrivit cu firea lucrurilor, că e cu neputință să moară Viața sau să fie necinstită Slava cea atât de mare. Domnul, înlăturând această judecată și vrând să arate că nu trebuie căutată o ordine a firii în cele mai presus de fire, a hotărât să pricinuiască bunuri pozitive prin cele contrare lor: prin moarte viață, prin ocară slavă. Deci acestei judecăți ce I se opune, îi zice: „Mergi înapoia Mea”, în loc de: „Urmează hotărârii Mele, și nu păși înainte, luându-te după ordinea lucrurilor”. Căci numele de Satana se tălmăcește: cel ce se opune. Deci Domnul nu l-a rostit în mod injurios, ci oarecum a zis: tu, cel ce te opui intenției Mele!

Întrebarea 13

Fiindcă celor ce nu înțeleg înălțimea cugetării lui Grigorie al Nyssei[169] *li se pare că admite în multe locuri restaurarea (apocatastaza), te rog spune-mi: Ce știi despre ea?*

Răspuns

Biserica cunoaște trei restaurări (apocatastaze). Una e a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuții; prin aceasta se restaurează fiecare ins care a împlinit în sine rațiunea virtuții. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nestricăciune și nemurire.

169 *Libr. de opific. hom.,* în c. 21 ș.u.

Iar a treia, despre care vorbește mai mult în tratatele sale Grigorie al Nyssei, este restaurarea puterilor sufletești, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate își vor primi prin învierea trupului la vremea sperată nestricăciunea, așa trebuie să lepede și puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălășluite în el, și, străbătând (sufletul) toate veacurile și neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu, Cel ce nu are sfârșit. Și astfel, prin recunoașterea bunurilor, nu prin împărtășirea de ele, să reprimească (sufletul) puterile sale și să fie restaurat și să se arate că Făcătorul nu e cauza răului[170].

Întrebarea 14

Pentru care pricină, fiind multe injuriile cele grele, Domnul hotărăște în Evanghelii că cel ce zice fratelui său: „nebune!” e vinovat gheenei, iar cel ce-i zice: „Raca!” e supus judecății (Matei 5, 22)?

Răspuns

Numele „nebun” spun tălmăcitorii că se dă celui smintit și fără de minte; iar cel de „raca” în limba evreiască înseamnă „netrebnic”. Deci fiindcă numele de „nebun” s-a dat celui necredincios, după cuvântul: „Zis-a cel nebun în inima sa: nu este Dumnezeu” (Ps. 13, 1), sau după cuvântul lui Moise: „Poporul acesta e nebun și neînțelept” (Deut. 32, 6), cel ce zice fratelui său, de aceeași credință, necredincios și închinător la idoli sau eretic, îi zice „nebun” și se face vinovat pe drept cuvânt de gheenă. Iar cel ce îi zice „raca”, adică „netrebnice și necurate”, ponegrește viața fratelui său și e supus pe dreptate unei pedepse mai ușoare.

Întrebarea 15

Cum trebuie înțeles cuvântul din Simbol: „S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara”?

Răspuns

Zic unii dintre Sfinți că din Duhul Sfânt Și-a luat sufletul ca din sămânță bărbătească, iar trupul Și l-a format din sângele feciorelnic.

---

170 Combefis declară că e greu de înțeles acest text. În orice caz, din acest text nu se poate deduce o apocatastază a celor ce nu se pocăiesc pe pământ și, cu atât mai puțin, a duhurilor rele.

Întrebarea 16

Pe cine arată Apostolul zicând către efeseni: „Pe cei ce au nădăjduit mai înainte în Hristos” (Ef. 1, 12)?

Răspuns

Pe oricare dintre Sfinții dinainte de Domnul, care, nevoindu-se întru virtute, chiar dacă n-a cunoscut tot misterul iconomiei, ci a fost mișcat în parte de fire, a nădăjduit și a așteptat că Domnul, Care a făcut firea, o va și reface, odată coruptă.

Irod se tălmăcește: de piele. Deci trebuie să ne scârbim de gândurile trupești.

Întrebarea 17

Ce înseamnă cuvântul Apostolului că „Trupul și sângele nu pot moșteni Împărăția lui Dumnezeu” (1 Cor. 15, 50)?

Răspuns

Trupul este pofta, iar sângele mânia. Cu dreptate deci cel ce nu se curăță de acestea nu poate moșteni Împărăția lui Dumnezeu.

Întrebarea 18

Ce este diapsalmul?

Răspuns

Socotesc că trecerea de la o cugetare la alta sau de la un fel de învățătură la alta.

Întrebarea 19

Ce *tâlc are istoria lui Lameh* (Fac. 4, 23 ș.u.)?

Răspuns

Zic unii dintre învățații în cele dumnezeiești că în vremea lui Lameh fiind tulburare și neorânduială, cel puternic stăpânea asupra celui slab. Deci acest Lameh, întâlnind un bărbat cu soție, l-a ucis și i-a luat femeia. Întâlnind iarăși un frate cu o soră, l-a ucis și pe acela și a luat-o pe sora lui. Pe cel dintâi l-a numit „bărbat”; pe al doilea, „tânăr”. Acestea după istorie. Dar după înțelesul mai adânc, Lameh înseamnă lucrarea păcatului. Deci aceasta a ucis în noi pe bărbat, sau legea naturală[171], și pe tânăr, sau legea duhovnicească, și a luat de la ele litera[172], ca amestecându-se cu

[171] În grecește legea e de genul masculin.

[172] În grecește e διάνοια (înțelesul), dar sensul e acesta, de literă, în acord cu concepția Sfântului Maxim.

ea semănătorul răului să facă să nască păcatul.

De aceea „răzbunarea pentru Lameh va fi de șaptezeci de ori câte șapte”, prin ceea ce se înțelege că vor fi iertate pedepsele ce vin de pe urma consimțirii și săvârșirii păcatului. Pentru aceea, când Petru întreabă: „De câte ori voi ierta fratelui meu de-mi va greși, până la șapte ori?”. Domnul îi răspunde: „Nu numai până la șapte ori, ci până la șaptezeci de ori câte șapte” (Matei 18, 21-22). Adică celui ce ți se pocăiește să-i ierți nu numai cele mici săvârșite prin consimțirea cugetului, ci și faptele.

Întrebarea 20

Despre diferitele voiri ale lui Dumnezeu

Răspuns

Trei voiri trebuie să înțelegem la Dumnezeu: cea după plăcere (bunăvoință), cea după iconomie și cea după îngăduință. Cea după plăcere o arată cele petrecute cu Avraam, când i-a zis Dumnezeu: „Ieși din pământul tău” (Fac. 12, 1). Cea după iconomie o arată cele aduse asupra lui Iosif, pentru a face cu putință cele ce au venit după aceea. Iar cea după îngăduință o arată cele întâmplate cu Iov.

Întrebarea 21

Ce vrea să arate psalmistul, zicând despre vrăjmași: „Cei ce năvălesc de jur-împrejur” (Ps. 3, 6)?

Răspuns

„De jur-împrejur” înseamnă înainte, îndărăt, la dreapta și la stânga. Deci dracii dau năvală asupra noastră de dinainte, când ne vrăjesc prin înfățișările materiei; de dinapoi, când stârnesc amintirea păcatului prin gândurile ce le-am avut mai demult; de la stânga, când tulbură sufletul prin patimile trupești și neînfrânate; și de la dreapta, când dau năvală asupra sufletului prin mândrie și slavă deșartă.

Întrebarea 22

Ce înseamnă: „Luați psalmul și dați timpanul; harpa cea dulce cu alăuta” (Ps. 80, 2-3)?

Răspuns

Luați învățătura dumnezeiască și dați făptuirea virtuoasă prin mortificarea trupului. Iar „harpa cea dulce cu alăuta” sunt duhul și

sufletul, precum timpanul este trupul[173].

Întrebarea 23

Ce înseamnă: „Trestia zdrobită nu o va frânge și inul ce fumegă nu-l va stinge” (Is. 42, 3; Matei 12, 20)?

Răspuns

Cel ce urmează pilda Domnului și se poartă cu milă nu-l face nici pe cel zdrobit de păcat să se frângă de tot și nu-l stinge nici pe cel ce are rațiunea plină de fumul slavei deșarte pentru niscai virtuți, ci-l lasă în râvna lui până vine la lumina cunoștinței. Căci aceasta înseamnă, socotesc, a crește împreună cu sămânța cea bună și neghina, adică a odrăsli împreună cu virtuțile și patima de a plăcea oamenilor și de-a fi slăvit de ei. De aceea plugarul sufletelor nu poruncește să fie smulsă aceasta până nu se prind statornic rădăcinile virtuților, ca nu cumva, vrând cineva să o smulgă pe aceasta, să smulgă împreună cu ea și râvna virtuților.

Întrebarea 24

Ce înseamnă: „De te lovește cineva peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt” (Matei 5, 39)?

Răspuns

Când dracii te ispitesc, prin gândurile ce ți le aduc, la obrazul drept, făcându-te să te mândrești pentru faptele cele de-a dreapta, întoarce celălalt obraz, adică scoate la vedere faptele de-a stânga săvârșite de noi[174].

Întrebarea 25

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic cuvântul Evangheliei: „Tatăl nu va judeca pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului” (Ioan 5, 22)? *Și de ce zice în alt loc: „Eu nu voi judeca pe nimeni, ci cuvântul pe care l-am grăit, acela îl va judeca”* (Ioan 8, 15; 12, 48)?

Răspuns

Ca Dumnezeu, nici Tatăl, nici Fiul nu va judeca pe nimeni. Căci nici omul nu se face judecător al celor necuvântătoare, ci al oamenilor. Deci Tatăl a dat toată judecata Fiului nu întrucât Fiul este Dumnezeu, ci întrucât S-a făcut om. Iar Acesta va judeca pe

---

[173] În traducerea patriarhului Nicodim se spune „bateți timpanul”, deci bateți trupul.

[174] Sfinții Părinți numesc mândria și încântarea ascunsă de pe urma virtuților, păcate de-a dreapta.

toți, comparând viețuirea Sa ca om cu a noastră. Iar „cuvântul Lui care va judeca” este învățătura pe care a arătat-o prin fapte, după cum s-a scris: „Cele ce a început Iisus să le facă și să le învețe” (Fapte 1, 1)[175].

Întrebarea 26

Ce înseamnă hula împotriva Duhului și cum: „Tot păcatul se va ierta oamenilor, dar celor ce vor huli împotriva Duhului Sfânt nu li se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor” (Matei 12, 31; Luca 12, 10)?

Răspuns

Întrebarea cu privire la hula împotriva Duhului Sfânt își are dezlegarea aceasta: Domnul făcând multe vindecări, iudeii puneau lucrările Duhului în socoteala stăpânitorului dracilor. Iar cuvântul că nici aici, nici în veacul viitor nu vor avea iertare cei ce hulesc trebuie înțeles precum urmează: Zic unii, dintre cei ce au cercetat acestea prin Duhul, că sunt patru feluri de iertare a păcatelor: două aici și două în veacul viitor. Fiindcă memoria nu e în stare să-și amintească greșelile timpului întreg, ca omul să se pocăiască aici pentru ele. Stăpânul firii, în iubirea Sa de oameni, a rânduit, cum s-a zis, și pentru noi, cei ce nu ne pocăim, două moduri de pocăință în veacul viitor. Astfel, când unul păcătuiește aici cu indiferență, dar apoi face bine tot cu indiferență, fie mișcat de milă sau simpatie față de aproapele, fie de alte motive filantropice, faptele lui vor fi cântărite în veacul viitor la vremea judecății și, văzându-se înclinarea lui spre cele din urmă, va dobândi iertare. Acesta este un mod. Iar al doilea e următorul: Când vreunul e vinovat de păcate, dar auzind cuvântul Domnului: „Nu judecați ca să nu fiți judecați” (Matei 7, 1), se teme și nu judecă pe nimeni când cercetează cele făptuite, nu va fi judecat, ca unul ce a păzit porunca. Căci nu uită de făgăduința dată prin porunca Sa Cel atotnemincinos.

Iar celelalte două moduri se referă la iertarea de aici, când cineva, aflându-se în păcate, e lăsat de Providență cu bun rost în neajunsuri, în nevoi, în boli. Căci fără să știe acela, Dumnezeu îl curăță prin unele ca acestea. Și dacă acela, încercat în felul acesta, mulțumește, ia plată pentru mulțumire. Iar de nu mulțumește pentru certările de pe urma păcatelor sale, de păcate

[175] Dumnezeu, în calitate de ființă superioară, nu judecă pe om, ca ființă inferioară, așa cum nici omul nu judecă animalele. Pentru că a judeca înseamnă a te lua pe tine ca măsură. Dar Dumnezeu nu Se poate lua ca măsură pentru om.

se curăță, dar încasează pedeapsa pentru nemulțumire. Pe urmă, pentru tot ce păcătuiește cineva față de oameni i se dau prilejuri de iertare, cum a arătat cuvântul. Căci păcătuind cineva față de un om, dar făcând bine altui om, aceeași fire față de care a păcătuit îl și apără[176].

Dar hula față de Duhul, sau necredința, nefiind iertată pentru nicio altă pricină, fără numai dacă se face cel ce a păcătuit credincios, pe drept cuvânt nu va fi iertat cel ce-și încheie viața în necredință, pentru păcatul necredinței.

Întrebarea 27

Ce înseamnă ghicitura din Pilde: „De flămânzește dușmanul tău, dă-i de mâncare; de însetează, adapă-l. Căci făcând aceasta, îngrămădești cărbuni aprinși pe capul lui” (Pilde 25, 22-23)?

Răspuns

Dușmanul sufletului este trupul nostru, care ne războiește mereu prin răscoala patimilor din el. Când deci cugetul trupesc apăsat de conștiință flămânzește, adică se dorește după mântuire, sau însetează după cunoștința dumnezeiască, trebuie să-l hrănim prin înfrânare și osteneli și să-l adăpăm prin meditarea la cuvintele dumnezeiești. Așa se îngrămădesc peste capul lui, adică peste minte, cărbuni aprinși, sau gânduri dumnezeiești și duhovnicești.

Întrebarea 28

Ce înseamnă cuvântul din Psalmul 101: „Făcutu-m-am asemenea pelicanului singuratic” (Ps. 101, 7)?

Răspuns

Pelicanul acesta este o pasăre. Iar șarpele dușmănește mult puii lui. Deci el ce face? Își așază la înălțime cuibul lui, îngrădindu-l din toate părțile din pricina șarpelui. Ce face atunci vicleanul șarpe? Cercetează de unde suflă vântul, și din partea aceea își trimite veninul său de-i ucide. Deci vine pelicanul și vede că au murit puii lui. Atunci privește la nour și zboară la înălțime, întinzându-și aripile. Acolo își găurește cu ciocul coastele și prin nour picură în ei din sângele său, și se trezesc.

Prin pelican se înțelege Domnul, iar puii Lui sunt Adam și Eva, firea noastră. Cuibul Lui este paradisul. Iar șarpele, diavolul cel răzvrătit. Deci șarpele, începătorul răului, le-a insuflat prin neascultare protopărintilor veninul său, și aceștia s-au făcut morți

[176] Un alt loc din Sfântul Maxim care arată concepția lui despre unitatea concretă a firii omenești.

prin păcat. Dar Domnul și Dumnezeul nostru S-a înălțat, pentru iubirea Sa de oameni, pe cinstita cruce și din coasta Sa străpunsă ne-a dăruit viața prin nourul Duhului Sfânt.

Întrebarea 29

Ce înseamnă: „Acolo păsările își vor face cuiburi” (Ps. 103, 18)?

Răspuns

Păsările sunt sau sufletele, sau diferitele virtuți.

Întrebarea 30

Ce înseamnă: „Locuința cocostârcului e deasupra lor” (Ps. 103, 19)?

Răspuns

Cocostârcul este o pasăre ce viețuiește în atâta neprihănire, că atunci când are să se împreuneze plânge patruzeci de zile, iar după aceea, alte patruzeci. Iar cuibul și-l așază în arbori, unde nu e umbrit de nimic, ci are aer curat. Prin aceasta se indică neprihănirea. Căci aceasta e deasupra tuturor virtuților. Ea stă departe și de cele ce cad sub simțuri, nefiind umbrită de nimic din cele vremelnice. Căci numărul patruzeci cuprinde desăvârșirea fiecăruia din cele patru elemente (ale naturii).

Întrebarea 31

Ce înseamnă: „Voi pedepsi păcatele părinților în copii, până la al treilea și al patrulea neam, în cei ce Mă urăsc” (Deut. 5, 9)?

Răspuns

Primul neam socotesc că este sămânța răului, adică atacul (sau momeala). Al doilea e pofta. Al treilea, deprinderea (habitudinea) răului, adică consimțirea. Al patrulea, lucrarea, adică fapta. Deci se pedepsește până la al treilea și al patrulea neam. Căci atacul și pofta sunt nevinovate, întrucât răul n-a răzbit până la capăt.

Întrebarea 32

Cum trebuie să înțelegem în mod cucernic răzgândirea lui Dumnezeu în Scriptură?

Răspuns

Zic cei ce au învățat cum trebuie să cugete în mod cucernic cele dumnezeiești, că e cu neputință ca Dumnezeu să fie Ziditor prin fire dacă nu e și Proniator al celor zidite. Dacă-i așa, e neapărat de lipsă ca Dumnezeu, odată ce este în chip firesc Proniatorul omenirii, să dispună de multe metode de mântuire a firii providențiate de El. Căci omul fiind o viețuitoare nestatornică și schimbându-se ușor cu vremile și moravurile lor, e nevoie ca și Providența dumnezeiască, măcar că rămâne aceeași, să se schimbe după dispozițiile noastre, născocind, din cele ce se potrivesc în chip firesc, metoda cea mai corespunzătoare cu relele răsărite în fire. Și precum în medicină fiind multe bolile de tratat, iar trupul căzând în diferite boli, medicul trebuie să schimbe și el metodele mai rele cu altele mai bune, așa și la Dumnezeu are loc o trecere de la o metodă a Providenței la alta, iar această schimbare se numește de obicei în Scriptură răzgândire (μεταμέλεια).

Întrebarea 33

Ce înseamnă: „Pentru cele trei păcate ale Tirului, ba chiar pentru patru, nu Mă voi întoarce” (Am. 1, 9)?

Răspuns

Cele patru păcate ale Tirului, la care cugetă cuvântul prorocesc, socotesc că sunt acestea: atacul, pofta, deprinderea (habitudinea) răului și săvârșirea. Pe cel dintâi și al doilea, adică atacul și pofta, le rabdă Dumnezeu, întrucât răul nu a ajuns la împlinire. Dar asupra celui de al treilea și al patrulea păcat, adică asupra deprinderii și lucrării, sau consimțirii și faptei, Scriptura pe drept cuvânt își rostește amenințarea.

Întrebarea 34

De ce nu se poate zice Tatăl Duhului sau Hristosul Duhului, cum se poate zice, când e vorba de Tatăl sau Fiul, Duhul lui Dumnezeu sau Duhul lui Hristos?

Răspuns

Precum Mintea (νους) este cauza Cuvântului, așa e și a Duhului, dar prin mijlocirea Cuvântului. Și precum nu se poate zice de Cuvânt că e al Vocii, așa nici de Fiul că e al Duhului[177].

[177] E o interesantă precizare această asemănare a Duhului cu Vocea. Ea stă în armonie cu asemănarea Lui cu Viața *(Tâlcuire la Tatăl nostru).* Dacă Fiul reprezintă în dumnezeire ceva analog cu complexul de sensuri al lumii, fiind un fel de sens al tuturor sensurilor, al tuturor rațiunilor,

Întrebarea 35

Ce înseamnă cuvântul spus de Domnul: „Dacă ochiul sau mâna ta te smintește, scoate-le pe ele și le aruncă de la tine” (Matei 5, 29)?

Răspuns

Ceea ce spune parabola în chip întunecos se poate înțelege și despre prieteni, care ne sunt ca niște ochi, și despre rudenii, care ne sunt ca niște mâini, și de slugi, care ne slujesc ca niște picioare. Scriptura poruncește să-i scoatem pe aceștia toți dacă ne smintesc și ne vatămă sufletul. Dar porunca poate fi înțeleasă și altfel, într-un sens mai înalt. De ai o cunoștință contemplativă, ca pe un ochi, dar te face să te mândrești, scoate-o de la tine. De ai și o făptuire cuviincioasă, dar ți se face pricină de îngâmfare, scoate-o și pe ea. De asemenea, de ai o destoinicie într-o slujbă, - iar aceasta e piciorul -, dar te face să te fudulești, desparte-te de ea. Căci îți e mai de folos să fii fără aceste părute virtuți decât să mergi prin îngâmfare și mândrie Ia pierzarea totală.

---

deci mai mult decât ele, Duhul e ceva analog cu aspectul de viață al lumii, care, deși unit cu ordinea sensurilor, nu se poate identifica cu aceasta. Viața are diferite trepte pe plan creat și toate trebuie să stea într-o legătură deosebită cu Duhul (viața sufletească naturală, chiar cea biologică, iar în sus, prin energii necreate, cea duhovnicească). De aceea harul e adus într-o legătură specială cu Duhul Sfânt. Dar, pe de altă parte, viața în har fiind și o viață de revelare a rațiunilor divine, el ne pune în legătură și cu Hristos. Peste tot lumea energiilor divine (a Sofiei) fiind, pe de o parte, o lume a rațiunilor divine, dar pe de alta, a harului dinamic și modelator, lumea aceea este o lume a lui Hristos, dar și a Duhului Sfânt. Poate acest raport între rațiune și viață explică de ce la început Hristos e adus în cunoștința lumii de Duhul, iar apoi Hristos face să Se reveleze Duhul, dar abia revelarea Duhului ne deschide ochii deplin pentru a-L vedea pe Hristos ca Dumnezeu. Adică întâi o viață neștiută de noi (neexperimentată) scoate la iveală rațiunea, aceasta apoi atrage atenția asupra vieții, ca pe urmă viața, izbucnind cu toată puterea printr-un nou val, să pună în lumină toată profunzimea rațiunilor lucrurilor și ale lui Dumnezeu. (A se vedea și paralelismul Duhului cu femeia în conceperea sufletului omenesc al lui Hristos). Duhul ca Viață are un caracter deosebit de rațiune, dar amândouă sunt deodată, din adâncul care se revelează simultan sub aceste două aspecte nedespărțite, dar neconfundate. „Prin mijlocirea” înseamnă doar că trebuie să cugeți întâi la sens ca, în legătură cu ei, să descoperi viața. Sensul și viața sunt deodată și la un Ioc, dar cugetarea, chiar privind la viață, privește întâi sensul ei.

Întrebarea 36

Ce înseamnă: „Înălțatu-s-a soarele și luna s-a oprit în rânduiala ei” (Avac. 3, 11)?

Răspuns

Când Se înalță în noi Soarele dreptății prin faptele cele bune și prin cunoștința adevărată, atunci se oprește luna în rânduiala ei; adică firea noastră, care e supusă schimbării și nestatorniciei, primește o rânduială fixă și stabilă.

Întrebarea 37

Ce înseamnă cuvântul scris în Epistola sobornicească a lui Petru: „Ca să fie judecați după oameni cu trupul și să trăiască după Dumnezeu cu duhul” (1 Petru 4, 6)?

Răspuns

Acestea s-au spus despre cei din vremea potopului. Iar aceștia erau într-o totală necunoștință a lui Dumnezeu și viețuiau în fapte rele. Deci câte au păcătuit, oamenilor li s-au iertat pentru războaiele, necazurile și diferitele strâmtorări ce au venit asupra lor în fiecare zi. Dar păcatele din necunoștință Lui nu li s-au iertat, pentru ca păcatul necredinței să li se ierte pentru credința în El celor ce vor crede, atunci când Se va coborî în locul iadului din iubirea de oameni, și așa să trăiască cu duhul, judecați fiind cu trupul, cum s-a zis, pentru greșelile față de oameni.

Întrebarea 38

Ce simbolizează David, care cântă și îmblânzește duhul rău al lui Saul (1 Regi 16, 16)?

Răspuns

Tot cel ce, asemenea fericitului David, paște oile, adică puterea rațională a sufletului, și ucide iuțimea și pofta, ca acela leul și ursul (1 Regi 17, 36), folosindu-se de cuvântul învățăturii într-o contemplație înaltă, îndulcește pe ascultător și domolește patimile răutății din el.

Întrebarea 39

Scriptura spune limpede că Avraam a dat zeciuială lui Melhisedec. Pe de altă parte, Avraam zice că n-a luat nimic din pradă, nici măcar o curea de încălțăminte. Dar atunci, de unde i-a dat zeciuiala aceluia? Căci nici el n-a dus cu sine la război nimic, pornind pe neașteptate (Fac. 14, 20 ș. u.).

Răspuns

Fiindcă dumnezeiasca Scriptură zice că Melhisedec a fost preot, pe dreptate se va crede că Avraam, ca unul ce se afla în ceata mirenilor, i-a dat preotului zeciuială. Iar că a și avut de unde să-i dea se înțelege ușor. Căci împărații care au năvălit asupra Sodomei nu luaseră numai cele ale Sodomei, ci aveau cu ei și prăzile altor ținuturi. Acestea toate luându-le Avraam, după ce i-a bătut, unele le-a întors Sodomei, iar celelalte le-a ținut sieși, și din ele a dat zeciuială lui Melhisedec.

Întrebarea 40

De ce preoții Legii nu erau împiedicați să aibă soții, iar preoții lui Hristos sunt împiedicați, după cum e obiceiul?

Răspuns

Fiindcă se crede că preoția Evangheliei e după rânduiala lui Melhisedec, și nu după a lui Aaron. Iar de Melhisedec nu s-a scris să fi avut soție. Deci în chip necesar nici episcopii ce preoțesc după rânduiala lui Melhisedec nu-și iau femei.

Întrebarea 41

De ce la punerea înainte a cinstitului Trup și Sânge ai Domnului în biserică e obiceiul ca pâinile și potirele să fie puse în număr neegal[178]*?*

Răspuns

Toate cele săvârșite în biserici au o rațiune mai presus de fire. Biserica pune înainte pâinile și potirele fiindcă ele sunt prin excelență simboluri și chipuri ale ființei dumnezeiești. Iar aceasta e necompusă, pe când toată zidirea e compusă. Căci numai Sfânta Treime, cum s-a zis, e simplă și necompusă. De aceea pune Biserica pâinile și potirele în număr neegal, închipuind prin acestea Dumnezeirea.

Întrebarea 42

Unii întreabă: În ce înțeles se spune că Puterilor cerești le-a fost ascunsă taina întrupării Domnului (Ef. 3, 10), după ce aflăm că prorocirile despre Domnul s-au făcut prin Îngeri, că zămislirea Lui e binevestită Fecioarei de Gavriil, și păstorii sunt învățați prin

[178] Este vorba, probabil, de prescurile de la proscomidie și de mai multe potire când sunt mulți credincioși de împărtășit, niciodată pâinile și potirele acestea nu sunt în număr egal (Combefis; P. G. 90, 819, nota f.).

Îngeri?

Răspuns

Nu încape îndoială că Îngerii au știut despre întruparea viitoare a Domnului pentru mântuirea oamenilor. Ceea ce le-a rămas lor ascuns a fost modul necuprins al zămislirii Domnului, cum, fiind întreg în Tatăl, și întreg în toate, și toate umplându-le, era întreg în pântecele Fecioarei.

Întrebarea 43

Ce înseamnă Garizim și Ebal (Iosua 8, 33)?

Răspuns

Garizim se tălmăcește prin „tăiere-împrejur”. Iar Ebal, prin „amestecătură”. Deci în amestecătura blestemată de neamuri își așază altarul Domnul nostru Iisus Hristos.

Întrebarea 44

Ce înseamnă Hamon[179]*, Cana, Galileea, Doeg* (1 Regi 21, 7; 22, 18) și *Hermon* (Deut. 3, 8; 4, 48)?

Răspuns

Hamon se tălmăcește prin ferestre. Cana, prin agonisire. Galileea înseamnă descoperire. Doeg Sirianul este gândul îngâmfat. Iar Hermon se tălmăcește prin alungarea fiarelor. Unii spun că de acolo izvorăște Iordanul. Prin acestea se indică harul Sfântului Botez.

Întrebarea 45

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: „Opriți-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu” (Ps. 45, 10)?

Răspuns

Sunt șase opriri pe care, însușindu-ni-le, putem cunoaște pe Dumnezeu. Prima e de la săvârșirea păcatului; a doua, de la hrana care ne aprinde; a treia, de la amestecul cu cei ce viețuiesc fără strajă; a patra, de la îndeletnicirea care ne depărtează de la viața cea după Dumnezeu; a cincea, de la avuția cea vrednică de osândă, care trage mintea spre multe; a șasea înseamnă a nu mai avea peste tot o voie proprie. Aceasta este lepădarea și ascultarea cea adevărată și după Dumnezeu.

---

[179] Textul din Migne (Combefis) trimite la Ieremia 7, 18. Cf. Iosua 19, 28.

Întrebarea 46

Pe cine închipuie Ieftae și fata lui (Jud. 11, 1)?

Răspuns

Ieftae închipuie persoana Domnului. Iar fata lui, trupul preacurat al Aceluia[180]. Căci precum Ieftae era născut dintr-o desfrânată și a fost alungat dintre ai lui, iar ieșind a luptat și a biruit pe dușmani, făgăduind lui Dumnezeu să aducă drept jertfă pe primul din familia sa care-l va întâmpina la întoarcere, la fel și Domnul, născându-Se după trup din firea noastră cea desfrânată, în chip nepăcătos, prin aceea că S-a făcut semănătorul propriului Său trup, alungat fiind de cei ce se socoteau a fi iudei și biruind în războiul cel pentru noi, a adus trupul Său propriu lui Dumnezeu și Tatăl. Fiindcă Ieftae se tălmăcește „deschizătură a lui Dumnezeu”.

Întrebarea 47

Cum să înțelegem cuvântul din Evanghelie: „Mai mare ca Ioan între cei născuți nu se va ridica; dar cine e mai mic în Împărăția cerurilor e mai mare ca el” (Matei 11, 11; Luca 7, 28)?

Răspuns

Cel ce se va smeri pe sine mai mult ca Ioan, căci aceasta înseamnă „mai mic”, acela e mai mare ca Ioan. Sau altfel: Fiindcă se credea că Ioan a dobândit prin contemplație toată cunoștința îngăduită aici, cunoștința cea mai mică și cea mai de pe urmă în viața viitoare e mai mare decât cea de aici. Sau: Teologul cel mai înalt e mai mic decât cel mai de pe urmă dintre îngeri. Sau: Cel ce stă pe treapta cea mai de pe urmă în viețuirea evanghelică e mai mare ca cel mai înălțat în treapta Legii.

Întrebarea 48

Ce înseamnă cuvântul: „Cel ce pune mână peste mână nu va fi fără vină” (cf. Sir. 11, 11)?

Răspuns

Cel ce amestecă fapta rea cu fapta virtuoasă nu va fi fără vină.

Întrebarea 49

Ce înseamnă: „De șapte ori va cădea dreptul și se va ridica” (Pilde 24, 16)?

---

180 Amintim că în grecește „trupul” (σάρξ) e de genul feminin.

Răspuns

Dreptul este aici Domnul nostru Iisus Hristos, Singurul cu adevărat drept. Căci de El se zice că și cade, și Se și ridică în noi, ca Unul ce a primit toate cele ale noastre. Iar firea noastră a căzut de șapte ori. Prima cădere s-a produs prin greșeala protopărintelui; a doua, prin uciderea de om a lui Cain, care a introdus prima dată uciderea; a treia, în vremea generației lui Noe, asupra căreia n-a mai rămas Duhul lui Dumnezeu deoarece oamenii erau numai trupuri; a patra, pe vremea zidirii turnului; a cincea, pe vremea generației lui Avraam, din care singur acesta a plăcut lui Dumnezeu; a șasea, pe vremea lui Moise, a cărui generație sporise atât de mult în necredință, încât a fost trimis el de la Dumnezeu spre tămăduirea acestei necredințe; a șaptea, pe vremea generației Prorocilor, care a întrecut generațiile de mai înainte în măsura răutății. Deci fiindcă, precum s-a zis, firea noastră a căzut de șapte ori. Domnul, mișcat de iubirea de oameni, a ridicat-o, unind-o cu Sine după ipostas.

Întrebarea 50

Ce înseamnă cuvântul Evangheliei: „Spală fața ta și capul tău îl unge” (Matei 6, 17)?

Răspuns

Fața noastră este viața, arătând, ca și vederea, cum suntem după omul dinăuntru. Pe aceasta poruncește Scriptura să o spălăm, adică să ne curățăm viața de toată pata păcatului. Iar capul este mintea noastră, pe care Scriptura poruncește să o ungem, adică să o facem să strălucească de cunoștința dumnezeiască.

Întrebarea 51

Ce înseamnă cuvântul: „Mai de folos i-ar fi fost aceluia să i se lege o piatră de moară de grumaz și să fie aruncat în mare decât să smintească pe unul dintr-aceștia mici” (Luca 17, 2)?

Răspuns

„Mici” socotesc că numește pe cei simpli la cugetare, care din pricina micimii minții nu pot să deosebească judecățile Providenței. Deci, dacă cineva smintește pe unii ca aceștia, mai de folos i-ar fi fost să facă parte din ceata păgânilor care, asemenea asinului legat la piatra de moară, se țin numai în ogașa mișcării lumii, și să se arunce în mare, adică într-o viață plină de confuzie. Aceasta o întărește și Apostolul Petru zicând: „Mai bine era pentru

ei să nu fi cunoscut calea dreptății decât, cunoscând-o, să se întoarcă spre cele dinapoi” (2 Petru 2, 21).

Întrebarea 52

Pe cine închipuie Cain și Abel?

Răspuns

Cain închipuie cugetul trupesc, iar Abel, plânsul sau pocăința.

Întrebarea 53

Ce înseamnă: „Să nu fericești pe bărbat înainte de moartea lui” (Sir. 11, 30)?

Răspuns

Chiar pentru înțelegerea celor mulți e limpede că, din pricina nesiguranței și a nestatorniciei voii omenești, nu trebuie să fericești pe cineva până ce, trecând prin toată virtutea, nu-și va încheia viața cu sfârșitul cel neîndoielnic. Iar în înțelesul mai înalt, cel ce-a început, prin pocăință și nevoință, să umilească cugetul pământesc ce trăiește în el și să-l slăbească, încă nu trebuie fericit până ce nu se va mortifica prin asceza unor osteneli încordate și nu va primi sfârșitul. Numai acesta e fericit, ca unul ce a murit împreună cu Hristos prin nelucrarea păcatelor și a înviat împreună cu El pentru înălțimea virtuților. Aceasta o spune și Psalmistul, zicând: „Fericiți cei nepătați, adică cei curați de păcat, care umblă în legea Domnului” (Ps. 118, 1), adică pășesc înainte prin faptele bune.

Întrebarea 54

Ce înseamnă cuvântul: „Când vă vor izgoni pe voi din cetatea aceasta, fugiți în cealaltă” (Matei 10, 23)?

Răspuns

Cetățile au rostul să păzească și să asigure lucrurile de preț. Deci în înțeles alegoric cetatea este nevoința constătătoare din diferite virtuți, ca de pildă: înfrânarea de la vin, reținerea de la mâncăruri, care sunt spre pază și siguranță. Deci când ne izgonesc dracii din una din acestea, strecurând în noi înfumurarea și slava deșartă pentru o astfel de nevoință, e bine să dăm înapoi dintr-o asemenea silință ce ni se pare osârduitoare, ca să nu cădem în mândrie, și să fugim la altă virtute, slobodă de slava deșartă, până va veni la noi puterea nepătimirii. Sau, în alt înțeles, cetăți numește sufletele omenești. Căci la acestea fiind trimiși Apostolii

de Mântuitorul, când sunt alungați de la cele nevrednice, trec la sufletele altora, care s-au făcut în stare să primească învățătura lor. Și aceste cetăți ale lui Israel nu le vor isprăvi de cercetat, fie că în unele sunt primiți, fie că de altele sunt alungați, până nu va sosi Fiul Omului, împlinind toate la venirea Lui cea întru slavă.

Întrebarea 55

Cum se înțelege că va pune „mila Sa la cântar”, cum se zice la dumnezeiescul Isaia (28, 17), *și că nu se dă niciun bine fără judecată, chiar dacă lucrătorilor din vie așa li se pare?*

Răspuns

Dacă se cântărește mila lui Dumnezeu, se și circumscrie, desigur. Deci așa trebuie să înțelegem acest loc, că, precum având putere să vedem, să auzim și să respirăm, aceasta nu ne face să luăm în noi tot aerul, lumina, glasul, căci atunci nu ar mai rămâne de ce să se împărtășească și altul, tot așa mila lui Dumnezeu dă fiecăruia, după calitatea dispozițiilor, atât iertarea, cât și harul. De pildă, s-a căit cineva în chip desăvârșit, e și iertat în chip desăvârșit; tot așa, și cu cel ce iubește.

Întrebarea 56

Ce înseamnă ceea ce se spune la Ezdra: „Înfricoșează-i pe ei cu legea Domnului” (Ezd. 7, 14)?

Răspuns

„Înfricoșează-i pe ei” s-a zis în loc de: scutură-i nu făgăduindu-le cele bune, ci amenințându-i cu cele înfricoșate. Căci metoda aceasta, bună pentru slugi, se potrivește iudeilor.

Întrebarea 57

Ce înseamnă: „Armă în fricile nopții, odihnă în ostenelile zilei” (Ps. 90, 5)?

Răspuns

„Noapte” a numit atacurile (momelile) ascunse și viclene ale vrăjmașului. Iar „zi”, ispitele fățișe. Deci cel ce a dobândit destoinicia (deprinderea, habitudinea) cunoștinței dumnezeiești și nu mai ignoră niciunul din gândurile vrăjmașului nu se teme de vreunul din atacurile ascunse ale lui. Căci frica nu este nimic altceva decât un rău așteptat. Iar ostenelile îndurate pentru ispitele fățișe le socotește odihnă, pentru experiența câștigată din lupta cu ele și pentru nădejdea cununii fericite a nestricăciunii, ce

va fi obținută după biruirea lor.

Întrebarea 58

Ce înseamnă cuvântul spus în Psalmul 75: „Gândul omului se va mărturisi Ție și rămășița gândului său Îți va fi Ție sărbătoare” (Ps. 75, 10)?

Răspuns

„Sărbătoarea” este a celor ce se veselesc. Iar „mărturisirea”, a celor supuși cercetării. Cea din urmă e însoțită de întristare; cea dintâi, de bucurie. Deci aceasta o spune: că, punându-se în cumpănă ceea ce e trecător și nedesăvârșit în gândul bun cu ceea ce e statornic și desăvârșit, partea din urmă e mai grea. Astfel, partea întâi se supune cercetării; partea a doua se face pricină de bucurie.

Întrebarea 59

Care este etimologia gastrimarghiei (lăcomia pântecelui)?

Răspuns

Nu s-a găsit nimeni nici dintre grămătici (filologi), nici dintre oratori să pomenească de aceasta. Dar Aristotel, în scrierea *Despre animale,* pomenește de un animal, numit „margos”, care se naște din putreziciunea ce se află între pământ și apă. Acesta, din clipa în care se naște, nu mai încetează să mănânce la pământ până ce nu găurește pământul și iese la suprafață. Iar după ce iese, moare în trei zile. După alte trei zile vine un nour de ploaie și plouă deasupra lui și-l readuce la viață, dar acum nu mai mănâncă întruna. De aici socotesc că au pornit vechii filosofi când i-au numit pe cei ce mănâncă mult gastrimargi. Dar cel ce știe cu evlavie să privească la lucruri poate să înțeleagă cele spuse și într-un sens duhovnicesc. Astfel, toată patima obișnuiește să se nască din putreziciune. Iar după ce se naște, nu încetează să mănânce inima care i-a dat ființă, până nu iese, prin deprinderea întru cunoștință, la arătare. Iar ieșind, moare în cele trei facultăți ale sufletului[181]. Apoi harul Duhului, arătându-se prin nourul învățăturii, aduce șiroaie de cunoștință și o reînviorează. Dar nu la viața pătimașă de mai înainte, ci la una virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu[182].

[181] După ce ne-am deprins de-a discerne stările sufletești, scoatem la iveală patima cu urâciunea ei. Dar prin aceasta, ea moare.

[182] Spiritualizează energia din ea.

Întrebarea 60

Ce înțeles are parabola din Evanghelie despre lucrătorii din vie și ce înseamnă neegalitatea aceea (Matei 20, 1-16)?

Răspuns

Judecata lui Dumnezeu nu se face ținând seama de timp și de trup, deoarece sufletul, fiind netemporal și netrupesc, nu crește și nu sfârșește deodată cu trupul, iar mișcările și înclinările lui nu se nasc în chip temporal. De pildă, adeseori unul are în viața călugărească șaptezeci de ani, iar altul o singură zi. Pe de altă parte, scopul călugăriei este să desfacă sufletul de împătimirea și înlănțuirea de cele materiale și să-l întoarcă spre Dumnezeu. Deci punem cazul că cel dintâi, având șaptezeci de ani, a murit neîngrijindu-se deloc de o astfel de nepătimire, iar cel de-al doilea, având numai o zi, și-a desfăcut tot cugetul pătimaș de la cele pământești. La răsplătirea ce se va face la judecată, cel din urmă va lua plata după vrednicie, ca unul ce-a dus ținta făgăduinței sale la împlinire; cel dintâi însă o va lua în dar și numai pentru că a răbdat osteneala nevoinței.

Întrebarea 61

De ce S-a pogorât Duhul tocmai după zece zile de la Înălțarea Domnului?

Răspuns

Zic unii dintre învățații în cele dumnezeiești că deoarece, după Dionisie Areopagitul, Puterile îngerești sunt rânduite în nouă cete, înălțându-Se Domnul după omenitate (căci după dumnezeire toate le umple), fiecărei cete i-a dăruit o zi, de la prima până la ultima. Căci aveau lipsă și ele de venirea Domnului la ele, fiindcă „În El, zice Apostolul, s-au reunit toate, nu numai cele de pe pământ, ci și cele din cer” (Ef. 1, 10). După aceea S-a arătat lui Dumnezeu și Tatăl și apoi S-a coborât Duhul.

Dar lucrul acesta poate fi înțeles și altfel: Cuvântul lui Dumnezeu, ascuns în cele zece porunci ale Sale, Se face corp în noi, coborându-Se cu noi în activitatea noastră morală; pe urmă iarăși ne ridică prin cunoștință, înălțându-ne până ne urcăm la cea mai înaltă dintre toate poruncile, care zice: „Domnul Dumnezeul tău, Domnul Unul este” (Deut. 6, 4). Când deci mintea noastră s-a desfăcut de toate, mai bine zis a părăsit toate și a ajuns la Dumnezeu Însuși, atunci primește limbile de foc, devenind dumnezeu după har[183].

[183] Întreg urcușul de-a lungul celor trei trepte (făptuire, cunoaștere și vedere descoperită a lui Dumnezeu) e susținut de Hristos sălășluit în noi,

Întrebarea 62

Ce înseamnă: „Du-ți rar piciorul spre prietenul tău, ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască” (Pilde 25, 17)?

Răspuns

Prietenul este aici trupul nostru, pentru unirea și dragostea naturală ce-o avem față de el. Deci Scriptura te îndeamnă să nu te încarci prea mult cu grija de trup, ci să te îngrijești de el numai atât cât să poată merge pe urmele sufletului. Iar aceasta, rar, ca nu cumva, îngrijindu-te prea mult de odihna lui, să se arate în tine cele ale vrăjmașilor și ale celor ce te urăsc.

Întrebarea 63

Ce închipuie juninca din Lege, junghiată la vale, în cazul unui omor al cărui autor n-a fost descoperit (Deut. 21, 3-4, 6)?

Răspuns

Prin acestea se închipuie gândul duhovnicesc al Scripturii, că nu numai pentru greșelile vădite trebuie să ne temem, ca unii ce vom avea să suferim pedepse pentru ele, ci și pentru cele săvârșite de noi în chip neștiut, dând mereu juninca, adică trupul nostru[184], să fie junghiat în valea înfrânării și a nevoinței. De aceea se părăsea juninca încă vie[185], ca să învățăm că nu trebuie să omorâm trupul, ci numai să junghiem și să îmblânzim plăcerile răsculate.

Întrebarea 64

Ce închipuie slăbănogul coborât de patru inși prin acoperiș? Oare se putea descoperi casa, cum spune istoria (Luca 5, 19)?

Răspuns

După istorie, cu siguranță s-a descoperit casa, căci vizitatorii acelor locuri spun că acoperișurile caselor, făcute din piatră poroasă, sunt foarte ușoare, încât cel ce vrea să le descopere o poate face aceasta ușor și repede. Dar după înțelesul mai înalt, slăbănogul este orice minte ce bolește în păcate și nu poate vedea pe Cuvântul (Rațiunea supremă) prin contemplația naturală, care e ușa. Deci înlăturând prin credință acoperișul gros al literei Legii, e

Care urcă împreună cu noi, făcându-ni-Se tot mai descoperit.

184 Reamintim că în grecește „trupul” e de genul feminin.

185 În Sfânta Scriptură juninca nu rămâne vie, e junghiată, dar Sfântul Maxim a înțeles prin verbul νευροκοπειν o lovire și o slăbire a junincii, nu o junghiere a ei.

coborâtă prin cei patru de la înălțimea deșartă spre Cuvântul, Care S-a smerit pe Sine (chenoză), și primește prin credință și făptuire putința de-a umbla.

Întrebarea 65

De ce Elisei prorocul s-a rugat, și au ieșit urși și au sfâșiat patruzeci și doi din copiii ce râdeau de el (4 Regi 2, 23-24)?

Răspuns

Zic unii că acești copii nu sunt israeliți, ci din alte neamuri; și nu sunt copii după vârstă, ci după minte. Deci aceștia, auzind de Proroc că făcea multe semne, n-au crezut, ci au râs de el. Dar erau și unii care nu s-au împărtășit de părerea lor deșartă. Deci ca să nu fie vătămați aceștia și blasfemia să se urce la cer, le-a venit în ajutor Dumnezeu.

Iar după înțelesul duhovnicesc, orice minte care e, ca și Elisei, pleșuvă, adică e curată de cugetări pământești, e luată adeseori în râs, în urcușul cunoștinței ei, de gândurile orientate spre lucrurile ce cad sub simțuri și spre materie și formă. Căci numărul patruzeci înseamnă lucrurile ce cad sub simțuri[186], la care adăugându-se materia și forma, se naște numărul patruzeci și doi. Deci mintea e luată în râs de asemenea gânduri, care vor să o facă să simtă virtutea ca pe o povară. Aceste gânduri le omoară mintea prin rugăciune și prin urși, adică prin plăcere și poftă. Căci aceste patimi întrebuințate întors[187], adică spre bine, ucid gândurile batjocoritoare.

Întrebarea 66

Cum trebuie să înțelegem neștiința Fiului despre sfârșitul lumii (Marcu 13, 32)?

Răspuns

Există două feluri de neștiință: una vrednică de ocară, alta nevinovată. Cea dintâi atârnă de noi, a doua nu atârnă de noi. Cea vrednică de ocară și atârnătoare de noi este neștiința cu privire la virtute și evlavie. Cea nevinovată și neatârnătoare de noi e neștiința cu privire la toate acele lucruri câte, vrând să le cunoaștem, nu le cunoaștem; de pildă, cu privire la lucrurile ce se

---

[186] Patru închipuie cele patru elemente care, după cei vechi, alcătuiesc natura. Deci patruzeci e natura constituită.

[187] Energia lor e transferată pe plan spiritual.

petrec departe sau la cele ce se vor întâmpla în viitor. Dar dacă Sfinții Proroci au cunoscut prin har cele de departe și neatârnătoare de noi, cum nu le-ar fi știut cu atât mai vârtos pe toate Fiul lui Dumnezeu, iar prin El, și omenitatea Lui, nu prin fire, ci prin unirea cu Cuvântul? Căci precum fierul ars în foc are toate însușirile focului pentru că luminează și arde, și totuși prin fire nu e foc, ci fier, la fel și omenitatea Domnului, întrucât era unită cu Cuvântul le știa toate, și aceste însușiri dumnezeiești le arată în sine, dar ca fire omenească luată de sine, adică nenuntit, se zice că nu le știa.

Întrebarea 67

Ce închipuie îmbrăcămintea (schima) monahală și mai ales tunderea părului?

Răspuns

Precum capul e în fruntea tuturor mădularelor din trup, tot așa mintea deține rolul de cap în suflet. Deci aceasta trebuie tunsă de toate cugetările lumești. Colovionul, care acoperă tot trupul și lasă goale numai mâinile, înseamnă că trebuie să îmbrăcăm filosofia morală, care înlătură lucrările ce săvârșesc păcatul, și că aceasta trebuie să acopere și puterea, și lucrarea. Căci puterea stăpânirii celui-rău este, cum zice Iov (40, 11), sub buricul pântecelui; iar sufletele, după fericitul David, sunt pline de batjocurile dracilor (Ps. 34, 15). Și aceste batjocuri sunt lucrările curviei. Iar analavul, fiindcă are pe el crucea și înainte, și înapoi, înseamnă că trebuie, cum zice Apostolul, să ne răstignim nu numai noi lumii, ci și lumea nouă (Gal. 6, 14). Aceasta pentru ca, fugind noi de lume, să nu mai avem nicio piedică și să nu mai fim reținuți de plăcerea față de ea, amăgiți de suprafața ei, dar nici să nu mai fim urmăriți de ea dinapoi, prin încercările fără de voie, și așa să slăbim din încordarea credinței. Ci să rămânem nesimțitori și morți atât față de patimile cele de voie, cât și față de cele fără de voie[188]. Culionul închipuie harul lui Dumnezeu, care păzește și acoperă mintea noastră. Căci cel ce s-a tuns de cugetările lumii primește coiful mântuirii (Ef. 6, 17). Iar sandalele au acest înțeles: Fiindcă sunt din piei moarte și stau dedesubtul unei mici părți din trup, la fel cum întreg trupul se folosește de o rămășiță de piele, trebuie să se folosească și sufletul de trup, iar pe acesta să-l omoare față de patimi. Periboleul *(pallium,* haina de deasupra)

[188] Patimile cele de voie sunt cele care ne atrag spre plăceri, cele fără de voie sunt suferințele de care vrem să fugim. Deci să nu ne pese nici de plăcere, nici de durere, nici de cele din față, nici de cele din spate.

fiind în patru colțuri, cum e lumea din patru elemente, arată că trebuie să ne îmbrăcăm în contemplația naturală, încât să nu mai privim cele ce se văd de dragul simțirii și al patimilor, ci prin rațiunea ce se află în ele să ne înălțăm spre Ziditorul lor. Faptul că mâna stângă rămâne descoperită[189] arată că faptele bune trebuie să lumineze din noi, după cuvântul Mântuitorului, așa ca să vadă oamenii faptele noastre cele bune și să slăvească pe Tatăl nostru Cel din ceruri. Iar veșmintele trebuie să fie negre, ca să arate că trebuie să fim nearătoși (nevăzuți) pentru lume, ca unii ce avem petrecerea în cer. Dacă cineva mai socotește că haina de deasupra *(pallium)* prin cele patru colțuri mai închipuie și cele patru virtuți generale, nu va greși.

Întrebarea 68

.....

Răspuns

Preotul spune bisericii „pace” de pe înălțimea scaunului (catedrei), imitând pe Domnul de pe scaun (catedră), Care, înălțându-Se, i-a lăsat și i-a dat pacea Sa. Iar poporul, răspunzând: „Și cu duhul tău” [190], vrea să spună: „Ne-ai dat nouă pace, Doamne, și bună înțelegere între noi. Dă-ne și pacea care este unirea nedespărțită cu Tine ca, împăcați cu Duhul Tău, pe Care L-ai pus în noi la începutul creației, să ajungem nedespărțiți de dragostea Ta”.

Întrebarea 69

Dacă morții învie în întregime, de ce nu învie în întregime trupurile noastre? De ce credem apoi că, prin Botez, ele se prefac?

Răspuns

.....

Întrebarea 70

.....

[189] Combefis (P. G. 90, 840, nota 2) se întreabă dacă nu e o greșeală de text, fiind vorba de mâna dreaptă.

[190] Din explicația ce urmează se pare că așa ar trebui să se traducă „και τω πνεύματι σου”. Așa traduce și Combefis.

Răspuns

Dacă vrei o tâlcuire mistică a Scripturii, aceasta trebuie să se înțeleagă așa: „Lăudați pe Domnul în glas de trâmbiță” (Ps. 150, 3) înseamnă: prin pomenirea învierii, care va fi anunțată prin trâmbiță, precum s-a scris. „Lăudați-L pe El în psaltire și chitară”, adică prin limba noastră și prin gură, lovindu-le cu duhul ca și cu un plectru (pană). „Lăudați-L în tobă și alăută”, adică în trup și suflet, de la care, ca de la o alăută, străbat cererile la Dumnezeu. „Lăudați-L în strune și în organe”, adică în inimă, și în toate măruntaiele, și în toate fibrele dinăuntru, pe care le-a numit organe. „Lăudați-L pe El în chimvale bine răsunătoare”, adică prin buze, prin care se împletesc melodiile armonioase ale psalmodierii.

Întrebarea 71

În unele manuscrise ale Apostolului se spune: „Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba”; în altele: „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba” (1 Cor. 15, 51). *Te rog, arată-mi: Care versiune trebuie primită și ce înseamnă cele scrise?*

Răspuns

Socotesc că nu se abate cineva de la gândul Apostolului dacă primește cu evlavie amândouă versiunile, pentru că și manuscrisele vechi le cuprind pe amândouă. Pe cea dintâi, „Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba”, trebuie să o înțelegem în sensul că toți vom avea de suportat adormirea prin moarte, dar nu toți ne vom preschimba primind slava și îndrăznirea. Aceasta o arată același Apostol în alt loc și mai limpede, zicând: „Numai să ne aflăm îmbrăcați, și nu dezbrăcați” (2 Cor. 5, 3). Iar pe cea de-a doua, „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba”, trebuie să o înțelegem în sensul că nu toți vom adormi cu adormirea pentru un timp oarecare, ca să avem lipsă de mormânt și de risipirea prin stricăciune, ci cei de atunci vor suporta o moarte scurtă, neavând lipsă de adormirea pentru un timp oarecare, deoarece îndată se va produce învierea. Dar toți se vor schimba, adică se vor îmbrăca întru nestricăciune.

Întrebarea 72

Luca spune în Fapte despre Pavel că „se grăbea, de i-ar fi cu putință, să facă ziua Cincizecimii la Ierusalim” (Fapte 20, 16). *Dar atunci, cum face Pavel îngenuncheri, ceea ce e oprit de canoane*[191]*?*

[191] Canoanele Bisericii opreau îngenuncherile între Paști și Rusalii,

Răspuns

Nu despre Cincizecimea însăși, în care S-a pogorât Duhul, vorbește, ci fiindcă toate cele cincizeci de zile se numesc zile ale Cincizecimii, Pavel se grăbea să facă la Ierusalim prima zi de după Pași. Deci e limpede că și-a plecat genunchiul în vremea postului.

Întrebarea 73

Ce înseamnă cuvintele: „Iar de zidește cineva pe temelia aceasta aur, sau argint, sau pietre prețioase, lemne, iarbă, trestie... focul le va cerca. Deci cel al cărui lucru pe care l-a zidit va rămâne, plată va lua; iar cel al cărui lucru va arde, se va păgubi. El însă se va mântui, dar așa, ca prin foc” (1 Cor. 3, 12-15)?

Răspuns

Temelia este credința lui Hristos. Aurul zidit de cineva în ea este cunoștința tainică despre Dumnezeu (mistagogia teologică); argintul, viața străluminată de virtuți; pietrele prețioase, cugetările evlavioase; lemnele, împătimirea de cele ce cad sub simțiri; iarba o zidește cel ce se hrănește cu nesocotința; trestia, cel ce lucrează stricăciunea. Deci pe cei care au fapte bune, ziua cunoștinței îi arată, că în foc, adică în duh, s-a făcut descoperirea lor. În ceea ce-i privește însă pe cei păcătoși, lucrurile lor se ard prin judecata din cunoștință, care arde conștiința; ea desființează păcatele și mântuiește pe om, dar îl păgubește de virtuțile pe care nu le-a lucrat în timpul de mai înainte. Dar și în veacul viitor lucrurile păcatului se topesc în neexistență, firea reprimind înapoi puterile sale prin foc și prin judecată[192].

Întrebarea 74

Ce înseamnă ceea ce spune David cântând: „Dă slugii Tale puterea Ta și mântuiește pe fiul slujnicei Tale” (Ps. 85, 15-16)?

Răspuns

Fiindcă suntem după fire slugi ale lui Dumnezeu și fii ai

---

fiind timp de bucurie pentru Învierea Domnului.

[192] Aici nu se învață că păcătoșii se vor „mântui”, în sensul că pedepsele lor odată vor înceta, ci că ei nu vor pieri ca lucrurile lor, ci vor fi „păstrați”, „dar în focul veșnic”. Sfântul Maxim e de acord cu Sfântul Ioan Gură de Aur, *Hom. 9 in 1 Cor. 3,* unde spune: „Ceea ce spune aceasta este: Nu se va pierde și el ca lucrurile care se topesc în nimic, ci va rămâne în foc”. (Vezi și locuri de la alți Părinți, în același sens, în nota lui Combefis, P. G. 90, 847).

slujnicei Sale, înțelepciunea, se roagă să ni se dea nouă întâi puterea, adică stăpânirea asupra patimilor. Pe urmă, prin aceasta, vine mântuirea.

Întrebarea 75

În Cărțile Regilor scrie că Dumnezeu a mișcat pe David să numere poporul (2 Regi 24, 1), *dar în Paralipomena se zice aceasta de diavolul* (1 Paral. 21, 1). *Cum se poate arăta acordul Scripturii cu ea însăși?*

Răspuns

Apostolul numește pe diavolul dumnezeu al veacului acesta. Așa trebuie înțeles cuvântul din Regi. Sau și altfel: Fiindcă afară de Providența lui Dumnezeu nu se întâmplă nimic, ci toate se întâmplă fie din bunăvoința, fie din iconomia, fie din îngăduința Lui, cuvântul din Regi, că „Dumnezeu a mișcat", trebuie înțeles că „Dumnezeu a îngăduit", iar cel din Paralipomena, că diavolul a lucrat, că el a fost cauza. Pe urmă cad cei șaptezeci de mii, care se aflau cu Abesalom și sufereau de patima închipuirii de sine și a mândriei. În înțeles mai înalt, aceasta înseamnă că David e orice om care a născut, nu din aplecare (dispoziție) lăuntrică, ci din uitare de sine, un gând de mândrie, dar pe urmă se căiește și se roagă lui Dumnezeu. Iar făcând așa, mor gândurile privitoare la cele vremelnice și trecătoare. Căci numărul șaptezeci înseamnă mișcarea temporală, pentru cercul înșeptit ce se repetă. De aceea e mai bine a fi prigonit de vrăjmașii draci decât a suporta foamea neauzirii cuvântului lui Dumnezeu.

Întrebarea 76

Ce înseamnă cuvântul de la Apostolul: „O, de s-ar și tăia încaltea!" (Gal. 5, 12)?

Răspuns

Acesta s-a zis în loc de: Vor plânge și se vor lovi, ajunși la pocăința pentru păcatele pe care le-au săvârșit tulburând pe credincioși.

Întrebarea 77

De ce li se interzice moabiților și amoniților să intre în templul Domnului, până la al treilea și al patrulea și al zecelea neam; și până în veac (Deut. 23, 3; Neem. 13, 1)?

Răspuns

Moabit se tălmăcește „intestinul tatălui” (έντερον), iar amonit, „tatăl maicii”. Prin acestea se spune că cel ce ia pildă de răutate de la altul a descoperit intestinul tatălui; iar cel ce naște păcatul din sine este tatăl maicii, adică al păcatului său propriu. Deci aceștia nu vor intra în casa Domnului până la al treilea și al patrulea și al zecelea neam; și până în veac. Adică: cel ce nu s-a apropiat de Dumnezeu prin dobândirea deprinderii binelui și prin făptuirea lui (căci acestea sunt al treilea și al patrulea neam al virtuților), apoi prin numele și prin credința Domnului Iisus și prin cele zece porunci ale Legii, nu va intra, prin renașterea viitoare din veacul cel netrecător, în casa lui Dumnezeu, adică în cetatea cerească în care e locuința tuturor celor ce se veselesc (Ps. 86, 7).

Întrebarea 78

Din ce pricină cel ce era numai în parte lepros era în fața Legii necurat, iar cel lepros în întregime era curat (Lev. 13, 2-3; 12)?

Răspuns

Cel lepros în vreo parte are moartă partea în care e lepra. Căci retrăgându-se sângele ce întreține viața, se golește locul. Și când prin atingerea preotului se adâncește locul leprei, îl spurcă pe cel lepros. Tot așa și cel lepros în vreo parte a sufletului, golindu-i-se sufletul, adică adâncindu-se prin retragerea puterii vitale a virtuții, se face necurat. Dar cel lepros în întregime e drept că are culoarea leprei, însă sângele vieții având-l împrăștiat prin tot trupul, îl are semănat și la suprafață. Aceasta înseamnă că cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă s-a căit, redobândește puterea vitală a virtuții. Numai conștiința o are colorată de urmele cugetărilor dinainte (ταις προτέραις προλήψεσιν). Căci nu poate să nu cugete la cele ce le-a făcut ca și când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat.

Întrebarea 79

Ce înseamnă cele cinci feluri de jertfe aduse după rânduiala Legii: oaia, boul, capra, turtureaua și porumbelul?

Răspuns

După unul din înțelesuri, berbecul, ca cel ce e căpetenie, închipuie puterea rațională; taurul, iuțimea; iar capra, pofta. Turtureaua, la rândul ei, închipuie neprihănirea, iar porumbul, sfințenia. Dacă însă trebuie să luăm seama și la însușirile naturale

ale fiecărui animal și să le căutăm înțelesul potrivit, cei pricepuți în astfel de lucruri spun că oaia aduce trei lucruri stăpânului: lâna, laptele și mielul. Iar pupila ochiului ei se întoarce după soare și în fiecare zi dă afară trei sute șaizeci și cinci de bobițe. La fel, oița rațională, care este omul, dacă vrea să se aducă jertfă Stăpânului, trebuie să-I dea ca lână făptuirea morală, ca lapte, contemplația naturală (căci aceasta hrănește mintea), iar ca miel, învățăcelul pe care îl naște prin învățătură, silindu-se să-l facă întru totul ca pe sine și să-l aducă desăvârșit lui Dumnezeu. Dar și pupila ochiului unuia ca acesta se întoarce după soare, adică mintea lui se îndreaptă după Soarele dreptății, Care călăuzește toate ale noastre prin cârmuirea providențială a lucrurilor; căci în necazuri și în zile bune el Îi mulțumește Aceluia pentru Providența care le călăuzește bine pe toate. Unul ca acesta leapădă în fiecare zi trei sute șaizeci și cinci de bobițe, adică aruncă de fiecare dată cele stricăcioase și de prisos, supuse timpului și prefacerii.

Cât despre bou, se spune că el are inima în trei colțuri și rinichii cu cinci ieșituri; mai are apoi trei stomacuri. Ziua el are ochii luminoși, iar noaptea, în chipul focului. O treime din zi și o treime din noapte rumegă (πνέει φυσών), căutând spre răsărit. Nara lui dreaptă dă un miros bun (ευωδιάζει μόσχον). Iar sângele lui omoară animalele domestice, afară de câine. Deci și noi, luând ca niște boi jugul lui Hristos, să ne tăiem inima de piatră și, dezrădăcinând spinii patimilor, să ne lărgim pământul inimii spre primirea cuvântului dumnezeiesc. Să avem apoi inima în trei colțuri, adică să avem în inimă sănătoasa învățătură despre Treime, ca, precum inima comunică în chip firesc viața ei trupului, așa și credința în Dumnezeu să susțină mădularele sufletului. De asemenea, să avem rinichii cu cinci ieșituri, adică partea noastră poftitoare să nu fie întoarsă spre patimi, ci prin cele cinci simțuri să privim zidirea numai în vederea doririi și iubirii Ziditorului. Să avem apoi trei stomacuri. Stomacul primește cel dintâi bucatele, și prin lucrarea de digestie alege și trimite fiecărui mădular ceea ce e potrivit cu el, iar restul îl predă burții. Așa se cuvine ca și noi, conduși fiind de contemplația activă, naturală și teologică și împărțind tuturor mădularelor sufletului cele potrivite, să purtăm grijă și de cel mai de jos, adică de trup, sau de burtă. Iar a răsufla o treime din zi și noapte, privind spre Răsărit, înseamnă a privi spre întreita Providență a lui Dumnezeu, spre cea care susține, întoarce și ceartă, și a-I mulțumi atât în noaptea încercărilor, cât și în ziua propășirii. Să avem și ochii noaptea în chipul focului, iar ziua luminoși, adică puterea noastră contemplativă capabilă să primească în ziua virtuților razele cunoștinței de la Soarele dreptății, iar în noaptea încercărilor și ispitelor ce vin una după

alta pe urma virtuților, în stare să înțeleagă sensul părăsirilor. Să avem și nara dreaptă binemirositoare. Căci partea dreaptă a omului este sufletul, dat fiind că avem două părți, sufletul și trupul. Deci cel ce pentru virtuțile sufletului a îmbrățișat harul Duhului Sfânt devine pentru ceilalți binemirositor. Iar sângele acestuia are o putere ce omoară animalele domestice; adică iuțimea abătută din drumul ei ucide pe oamenii ce-o practică și hrănește pe dracii ce latră împotriva noastră.

Capra are o fire ce urcă ușor munții, sare prăpăstiile și se încântă de melodiile muzicale. Cornul ei drept, oriunde s-ar sufla în el, dă senzația unui cutremur. Apoi dă afară din ea în fiecare zi două sute de boabe. Deci și sufletul nostru trebuie să sară cu îndrăzneală prăpăstiile ispitelor și încercărilor, să urce munții proorociilor și, ajungând la înălțimea cunoștinței, să se îndulcească de ea. Și nu numai să se îndulcească, ci prin clopoțelul ei, adică prin rațiunea făptuitoare, să comunice și celor ce-i aud învățătura această dulceață. Iar cornul ei drept înseamnă că cel ce închină lui Dumnezeu contemplația sufletului prin rugăciune, făcându-se binemirositor ascultătorilor, scutură obișnuința patimilor trupești din aceștia. Unul ca acesta leapădă totdeauna rătăcirea în jurul celor ce cad sub simțuri. Căci simțurile împletindu-se cu cele sensibile... [193].

[193] Lipsește sfârșitul.

A CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM MĂRTURISITORUL

Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru

Către un iubitor de Hristos[194]

Am primit pe însuși de Dumnezeu păzitul meu stăpân[195], venit la mine prin preacinstita lui scrisoare, pe cel ce este totdeauna de față și nu poate fi niciodată departe cu duhul. Căci nu disprețuiește să fie împreună cu slugile sale, pentru bogăția virtuții imitată în chip dumnezeiesc, odată ce Însuși Dumnezeu a dat-o pe aceasta ca mijloc de întâlnire chiar și cu El. De aceea, minunându-mă de mărimea coborârii lui, temerea mea față de el am amestecat-o cu afecțiune, și din amândouă, adică din temere și din afecțiune, am dat ființă iubirii, constătătoare din respect și din dorința de apropiere. Căci am voit ca temerea să nu se desfacă de afecțiune și să devină ură, nici afecțiunea dispreț, ceea ce se întâmplă când nu are unită cu ea temerea care cumpătează. Am voit mai degrabă ca iubirea să se arate lege afectuoasă ce e săditǎ înăuntru și tinde să se apropie de tot ce este înrudit după fire, înlocuind ura prin afecțiune și depărtând disprețul prin respect. Pe această temere știind-o fericitul David ca intrând mai mult decât toate în alcătuirea iubirii de Dumnezeu, zice: „Frica Domnului este curată și ea rămâne în veacul veacului” (Ps. 18, 10). El știa însă că aceasta este altă temere decât cea care se naște din frica de pedeapsă pentru relele săvârșite. Căci aceasta se depărtează, încetând cu totul când vine iubirea, cum arată undeva în cuvintele sale marele Evanghelist Ioan, zicând: „Iubirea scoate afară frica” (1 Ioan 4, 18). Dar cealaltă e o însușire caracteristică firească a desăvârșitei iubiri. Ea păstrează prin sfiala ei în Sfinți pentru veci nestricată legea și chipul iubirii față de Dumnezeu și întreolaltă.

Împreunând deci, precum am spus, și eu temerea de stăpânul

---

[194] P. G. 90, 871-910: *Orationis dominicae brevis expositio. Ad quemdam Christo devotum;* în *Filocalia greacă,* ed. a II-a, vol. I, p. 317-327.

[195] Se vede că această scriere a fost adresată unei personalități pentru care Sfântul Maxim avea un mare respect. În multe epistole adresatul era numit „stăpân”. Probabil era egumen, episcop sau dregător civil (cf. *Ep. 40. Către egumenul Talasie,* P. G. 91, 633).

meu cu afecțiunea față de el, păstrez în această alcătuire legea iubirii. Prin respect ea mă împiedică să scriu, ca să nu se iveaască disprețul; prin afecțiune însă mă silește să scriu, ca să nu pară ură desăvârșitul refuz de a scrie. Deci ascultând de poruncă scriu, dar nu câte gândesc, „căci gândurile omului sunt șovăielnice", după Scriptură (Înțel. 9, 14), ci câte vrea Dumnezeu și câte dăruiește prin harul Său pentru a produce vreun oarecare folos.

„Sfatul Domnului, zice David, rămâne în veac; gândurile inimii Lui, din neam în neam" (Ps. 32, 11). Prin „sfat" a înțeles, poate, sfatul lui Dumnezeu și Tatăl, cu privire la coborârea (chenoza) negrăită a Fiului cel Unul-Născut în vederea îndumnezeirii firii noastre, sfat care îmbrățișează marginea tuturor veacurilor[196]. Iar prin „gândurile inimii Lui", rațiunile Providenței și ale Judecății, după care cârmuiește în chip înțelept viața noastră de aici și pe cea viitoare, ca a unor generații diferite, dând fiecăreia modul cuvenit de lucrare[197]. Deci dacă lucrul sfatului dumnezeiesc constă în îndumnezeirea firii noastre, iar scopul gândurilor dumnezeiești este să desăvârșească până la capăt cele ce le cerem în viața noastră, e de folos să cunoaștem și să împlinim înțelesul Rugăciunii Domnului, și deci să-l și descriem[198]. Căci la această rugăciune s-a gândit și stăpânul meu, mișcat de Dumnezeu, când a scris către mine, sluga sa. Deci trebuind să o

---

196 Toate veacurile (eonii) sunt purtate de dinamica lui Iisus, Cel care a coborât în ele, îngroșându-Se pe măsura îngroșării lor și înălțându-Se împreună cu înălțarea lor. Iisus e în lume prin rațiunile ei, prin Providență, prin Legea veche, încă înainte de a veni în trup pentru a Se face pârga îndumnezeirii firii omenești. Iar după aceea conduce și de sus, dar și din sânul istoriei, procesul de îndumnezeire a firii omenești, ba acest proces durează pentru oameni și pentru Îngeri chiar și după sfârșitul acestei lumi, în veci. Deci nu e veac care să rămână pe dinafara acestei misiuni.

197 Rațiunile Providenței se împletesc și alternează necontenit cu cele ale Judecății, Dumnezeu îndemnând pe oameni spre cele bune atât prin inspirații și daruri pozitive, cât și prin încercări și pedepse. Aceste rațiuni dinamice (idei-forță) ce lucrează în sânul istoriei îi dau acesteia un sens unitar. Dar istoria nu e uniformă, pentru că nici rațiunile acestea nu rămân mereu aceleași, ci fiecare generație e călăuzită după alte rațiuni, dându-i-se alte misiuni, alte moduri de lucrare. De remarcat e că și despre viața viitoare spune Sfântul Maxim că va fi călăuzită după rațiunile Providenței.

198 Cele pe care le cerem în viața noastră sunt cele cuprinse în rugăciunea *Tatăl nostru.* Iar scopul gândurilor lui Dumnezeu e să le împlinească pe acestea până la capăt. Deci se cuvine să fie lămurite lucrurile pe care le cerem în rugăciunea *Tatăl nostru* pentru a ști ce urmărește Dumnezeu prin gândurile Sale.

fac acum temă a cuvintelor mele, rog pe Domnul, Învățătorul acestei rugăciuni, să-mi deschidă mintea spre înțelegerea tainelor din ea și să-mi dea cuvânt potrivit spre tălmăcirea celor cele ce le voi înțelege. Fiindcă ea îmbrățișează tot scopul ascuns în chip tainic în cele spuse mai înainte, sau, mai bine-zis, vestit limpede celor puternici la minte. Cuvântul rugăciunii cuprinde cererea tuturor acelora cărora ni S-a făcut pricinuitor Însuși Cuvântul lui Dumnezeu smerindu-Se. El ne învață să ne silim a ne însuși acele bunuri, pe care ni le poate procura numai Dumnezeu și Tatăl prin Fiul, Care mijlocește în chip natural, și prin Duhul Sfânt. Căci mijlocitor între Dumnezeu și oameni este, după dumnezeiescul Apostol, Domnul Iisus (1 Tim. 2, 5), Care a arătat oamenilor prin trupul Său pe Tatăl cel necunoscut, iar Tatălui I-a adus pe oameni în Sine, împăcați prin Duhul.

Pentru aceștia, făcându-Se om în chip neschimbat, Se face pricinuitorul și învățătorul unor taine noi și multe, încât mulțimea și mărimea lor nu a putut-o cuprinde rațiunea în vreo măsură oarecare. Dintre ele a dăruit oamenilor, cu dărnicia Sa, care întrece toate, șapte la număr, mai generale decât celelalte. Deci scopul rugăciunii este, cum am zis, să îmbrățișeze tainic tocmai înțelesul acestora, adică: 1. învățătura despre Dumnezeu (teologia), 2. înfierea prin har, 3. egalitatea în cinste cu Îngerii, 4. împărtășirea de viață veșnică, 5. restaurarea firii ca să încline spre ea însăși în chip nepătimaș, 6. desființarea legii păcatului și 7. surparea celui-rău, care ne stăpânește prin înșelăciune.

Să cercetăm, așadar, adevărul celor spuse.

Teologie ne învață Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că Se întrupează, arătând în Sine pe Tatăl și pe Duhul Sfânt. Fiindcă întreg Tatăl și întreg Duhul Sfânt erau ființial și desăvârșit în Fiul și după ce S-a întrupat, fără ca Ei să se întrupeze, ci Unul binevoind, iar Celălalt împreună-lucrând cu Fiul, Care Însuși Și-a lucrat întruparea. Căci Cuvântul a rămas mintal și viu[199] și neîncăput de nimeni altul după ființă, decât numai de Tatăl și de Duhul Sfânt, și atunci când Și-a făcut, prin iubirea de oameni, unirea după ipostas cu trupul.

Înfierea ne-o hărăzește dăruindu-ne, după har, nașterea cea mai presus de fire, de sus, prin Duh. Pe aceasta o păzește și o păstrează, împreună cu Dumnezeu, libera voință a celor ce s-au născut, cultivând cu dragoste adevărată harul dăruit și sporind prin împlinirea sârguincioasă a poruncilor frumusețea dăruită prin

199 Sfinții Părinți aseamănă pe Tatăl cu mintea, pe Fiul cu rațiunea (sau cuvântul), iar pe Duhul, cu viața. Deci Cuvântul întrupându-Se a rămas unit cu Mintea (Tatăl) și cu Viața (Duhul Sfânt), adică mintal și viu.

har și înaintând prin golirea de patimi atât în dumnezeire, cât S-a golit pe Sine Cuvântul lui Dumnezeu de slava majestății Sale, pentru mântuirea noastră, făcându-Se cu adevărat om.

Egali în cinste cu Îngerii i-a făcut pe oameni, întâi: fiindcă „a împăcat prin sângele crucii Sale cele din cer și cele de pe pământ” (Col. 1, 20), și a surpat puterile vrăjmașe, care umpleau locul dintre cer și pământ[200], arătând că, în privința împărțirii darurilor dumnezeiești, ceata Puterilor cerești și pământești e una, firea omenească vestind întru veselie slava lui Dumnezeu împreună cu Puterile de sus prin una și aceeași voință. Apoi: fiindcă, după împlinirea lucrării Sale pentru noi, S-a înălțat la cer cu trupul primit, unind prin Sine cerul cu pământul. Prin aceasta a unit cele sensibile cu cele inteligibile și a arătat firea cea creată ca una, de la o extremitate la alta a părților ei, unificată în ea însăși prin virtute și prin cunoașterea primei Cauze. Astfel, prin toate câte a săvârșit tainic a arătat, cred, că rațiunea este legătura de unire între cele despărțite; iar lipsa rațiunii înseamnă dezbinarea celor unite[201]. Prin aceasta ne-a îndemnat să învățăm să ne însușim rațiunea prin făptuire, ca să ne unim nu numai cu Îngerii prin virtute, ci și cu Dumnezeu prin cunoștință, negând toate cele ce sunt[202].

---

200 Adică ne împiedicau să ne înălțăm la Dumnezeu.

201 Cuvântul „logos” poate avea aici trei sensuri: rațiune, cuvânt, Rațiunea sau Cuvântul dumnezeiesc. În toate aceste trei sensuri, logosul este legătura de unire a celor despărțite. Patima, care dezunește, este lipsă de rațiune; la fel egoismul, care nu înțelege să se subordoneze unei rațiuni majore, ce-i încadrează pe toți. Rațiunile din lucruri și din oameni tind după o rațiune mai înaltă, care e mai cuprinzătoare. O rațiune particulară, care nu vrea să se subordoneze uneia mai generale, nu mai e rațiune. În acest sens rațiunea unește lucrurile sau rațiunile lucrurilor despărțite. Iar Rațiunea supremă, Care e în vârful piramidei tuturor rațiunilor, spre Care tind toate rațiunile, este Dumnezeu-Cuvântul. El le unește pe toate. Dar și cuvântul omului către om e o trăsătură de unire între ei. Având acest rost, se înțelege că adevăratul cuvânt e o expresie a rațiunii unificatoare, a unei rațiuni care se ridică de la rațiunea individualistă la rațiunea superioară, ce se arcuiește peste rațiunile particulare ale celor doi. Altfel, cuvântul nu mai e rațional, nu mai e din rațiune. Logos mai înseamnă însă și sens. Un lucru particular are sens numai dacă face parte dintr-un ansamblu. Individualul, dacă ar sta cu totul de sine, ar însemna un non-sens. Sensul unește lucrurile.

202 E o învățătură statornică a Sfinților Părinți că numai prin făptuire, prin practică, dobândim adevărata rațiune (și totodată apare în conștiința noastră Hristos, Cel ascuns în noi de la Botez). Unirea cu Îngerii prin virtute arată că virtutea rămâne un bun permanent în cel ce se ridică, mai presus de treapta făptuirii, la contemplație. De remarcat e că dobândirea adevăratei rațiuni e necesară și pentru cunoașterea mistică a

Părtași de viață dumnezeiască ne face dându-Se pe Sine de mâncare, cum numai El știe, și cei ce au primit de la El o astfel de simțire mintală[203], încât prin gustarea acestei mâncări să cunoască prin cunoștință adevărată că „bun este Domnul”. Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezeiască ce-i îndumnezeiește, ca Unul ce este în chip vădit și Se numește „Pâine a vieții și a puterii”.

Firea o readună în ea însăși nu numai întrucât, făcându-Se om, Și-a păstrat voia nepătimașă și nerăzvrătită împotriva firii (neclintindu-se din temelia ei cea după fire nici măcar împotriva celor ce L-au răstignit; dimpotrivă, alegând mai bucuros moartea pentru ei decât viața, cum arată și caracterul voluntar al patimii, sporit prin dragostea de oameni a Celui ce a pătimit), ci și întrucât a desființat dușmănia, pironind pe cruce zapisul păcatului (Col. 2, 14), pentru care avea firea războiul neîmpăcat cu ea însăși. Prin aceasta a chemat pe cei de departe și pe cei de aproape, adică pe cei de sub Lege și pe cei din afara Legii și, „surpând peretele din mijloc al despărțiturii, adică desființând legea poruncilor cu învățăturile ei, a zidit pe cei doi într-un singur om nou, făcând pace și împăcându-ne” prin Sine cu Tatăl (Ef. 2, 14-16) și întreolaltă, ca pe unii care nu mai avem o voie ce se împotrivește rațiunii firii, ci, precum în privința firii, tot așa și în privința voii rămânem neschimbăcioși.

Iar firea a *făcut-o din nou curată de legea păcatului,* neîngăduind ca întruparea Sa cea pentru noi să fie anticipată de plăcere. Pentru că zămislirea Lui s-a făcut în chip minunat, fără de sămânță, iar nașterea, mai presus de fire, fără stricăciune; căci Dumnezeu născându-Se din Maică, îi strângea prin naștere legăturile fecioriei mai mult decât firea. Și a slobozit de sub domnia legii toată firea în cei ce voiesc să imite moartea Lui de bunăvoie, prin omorârea din simțire a mădularelor celor de pe pământ (Col. 3, 5). Căci taina mântuirii se lucrează numai în cei ce vor, nu și în cei ce rămân sub stăpânirea care-i robește.

În sfârșit, *surparea tiraniei celui-rău,* care ne stăpânea prin înșelăciune, o face întinzând trupul biruit în Adam ca armă împotriva lui și biruindu-l. Prin aceasta a arătat trupul, înghițit mai înainte de moarte, înghițind pe înghițitoarea moarte și stricând viața aceleia (a morții) prin moartea firească. Trupul Lui s-a făcut Vicleanului otravă, ca pe toți câți izbutise să-i înghită, câtă vreme

---

lui Dumnezeu prin gnoza apofatică. Ca să fii în stare să negi toate lui Dumnezeu, pentru a urca la cunoașterea Lui, trebuie să te fi pătruns întâi prin rațiune de mărginirea și de relativitatea lor.

[203] Expresia „simțirea minții” (sensibilitatea spiritului) am întâlnit-o și la Diadoh al Foticeii *(Cuvânt ascetic,* cap 36, *Filoc. rom.,* vol. I).

i-a stăpânit prin moarte, să-i verse afară. Iar neamului omenesc același trup îi dăruiește viață, împingând ca pe o frământătură toată firea spre învierea vieții. Căci mai ales pentru aceasta Cuvântul, fiind Dumnezeu, Se face om (cu adevărat străin lucru la auzire!) și primește de bunăvoie moartea trupului.

Deci cererea tuturor acestora, cum am zis, vom afla că se cuprinde în cuvântul Rugăciunii.

*

Căci el spune „Tată", pomenește „numele" Tatălui și „Împărăția" Lui. Iar pe cel ce se roagă îl arată ca fiind „fiu" după har al acestui „Tată". El vrea ca cei din cer și cei de pe pământ să ajungă la o singură voință. Poruncește apoi să se ceară „pâinea cea spre ființă" și cere oamenilor să se împace, unind firea cu ea însăși prin porunca de a ierta și de a i se ierta, ca să nu mai fie tăiată prin deosebirea dintre voințe. Învață apoi pe oameni să se roage să nu cadă în ispită, ca lege a păcatului, și să fie izbăviți de cel-viclean. Și se cădea ca Însuși Pricinuitorul și Dătătorul acestor bunuri să fie și Învățător al lor, ca să dea cele spuse în această rugăciune ca reguli de viață ucenicilor care cred în El și imită viețuirea Lui în trup. Prin ele a arătat „comorile ascunse ale înțelepciunii și ale cunoștinței", aflătoare cu adevărat în El (Col. 2, 3), trezind dorința celor ce se roagă spre dobândirea lor.

Scriptura a numit, cred, această învățătură „rugăciune" deoarece cuprinde cererea darurilor date oamenilor de Dumnezeu prin har. Căci de Dumnezeu insuflații noștri Părinți au spus hotărât că rugăciunea este cererea acelora ce le-a dăruit Dumnezeu, în chip cuvenit cu El Însuși, oamenilor, precum votul este făgăduința sau promisiunea acelora pe care oamenii, slujind cu adevărat lui Dumnezeu, I le aduc Lui. Ei au adus ca mărturie în sprijinul acestui cuvânt al lor Scriptura. De pildă: „Făgăduiți și dați Domnului Dumnezeului nostru" (Ps. 49, 15). Sau: „Câte am făgăduit voi da Domnului, Mântuitorul meu" (Iona 2, 10). Acestea se spun despre vot. Iar despre rugăciune, următoarele: „Și s-a rugat Ana, zicând: Doamne Adonai, Dumnezeule al Puterilor, dacă auzind vei auzi pe roaba ta, dăruiește-mi mie un rod al pântecelui" (1 Regi 1, 10-11)[204]. Sau: „S-a rugat Iezechia, regele Iudeei, și

[204] Origen în *Tâlcuire la Tatăl nostru* se ocupă de asemenea de această deosebire între rugăciune (προσευχή) și vot (ευχή), făcând aceeași deosebire și folosind chiar această pildă a Anei (G. Bardy, *Origène. De la prière,* Gabalda, Paris, 1931, p. 33). Totuși Sfântul Maxim în rândurile ce urmează ajunge Ia formulări mai adânci. Origen spune doar, simplu, că votul e un dar, iar rugăciunea e o cerere. Peste tot tâlcuirea Sfântului Maxim e mai adâncă decât a lui Origen, luând proporții de sistem, cu toată scurtimea ei.

Isaia, fiul lui Amos, prorocul, către Domnul” (2 Paral. 32, 20). Sau: „Iar când vă rugați, ziceți: Tatăl nostru Cel din ceruri...”, cuvinte spuse de Domnul ucenicilor. Astfel, votul este păzirea poruncilor, întărită prin voia celui ce a dat votul; iar rugăciunea, cererea pe care o face cel ce păzește bunurile poruncilor, ca să se prefacă el însuși în bunurile acelea. Sau, mai bine, votul este lupta pentru virtute, pe care aducând-o cineva lui Dumnezeu, Acela o primește cu multă plăcere, iar rugăciunea este cununa virtuții, pe care Dumnezeu o dăruiește cu bucurie.

Deci fiindcă s-a arătat că rugăciunea este cererea bunurilor procurate de Cuvântul cel întrupat, luându-L pe El Însuși ca învățător al cuvintelor rugăciunii Sale, ne vom îngădui să pornim la tâlcuirea lor dezvăluind cu grijă, atât pe cât se poate, înțelesul fiecărui cuvânt, știind că Însuși Cuvântul obișnuiește să hărăzească, în chip folositor, putere înțelegerii celui ce grăiește.

*

„Tatăl nostru, Carele ești în ceruri, sfințească-se Numele Tău, vie Împărăția Ta”.

Domnul învață în aceste cuvinte pe cei ce se roagă că se cuvine să înceapă îndată cu învățătura despre Dumnezeu. El dă aici o învățătură tainică despre modul existenței Cauzei făcătoare a lucrurilor, El Însuși fiind, după ființă, Cauza lucrurilor. Prin cuvintele rugăciunii e arătat „Tatăl”, „Numele” Tatălui și „Împărăția” Tatălui, ca să învățăm de la început să chemăm și să venerăm Treimea cea una. Căci „Numele” lui Dumnezeu și Tatăl, care subzistă ființial, este Însuși Fiul cel Unul-născut; iar „Împărăția” lui Dumnezeu și Tatăl care, de asemenea, subzistă ființial, este Duhul Sfânt. Fiindcă ceea ce Matei numește aici Împărăție, în altă parte, un alt Evanghelist a numit Duh Sfânt, zicând: „Vie Duhul Tău cel Sfânt și să ne curețe pe noi”[205]. Căci Tatăl nu are Numele ca pe ceva dobândit, iar Împărăția nu o cugetăm ca o demnitate care I se adaugă. Pentru că El nu a început să fie, ca să fi început să fie și Tată sau Împărat. El nu a început nici să existe, nici să existe ca Tată sau ca Împărat. Iar dacă, fiind din veci, este și Tată, și Împărat din veci, atunci și Fiul și Duhul Sfânt există împreună cu Tatăl, ființial, din veci, fiind în chip natural din El și în El, mai presus de cauză și de rațiune, nu iviți, din pricina cauzei, după El. Căci relația arată deodată cu ea și pe cele ce le leagă prin relație, neîngăduind să fie privite acestea

[205] Grigorie de Nyssa spune că acest loc se află la Luca *(Cuv. 3* la *Tatăl nostru),* dar la Luca 11, 2 se află aceleași cuvinte ca și la Matei 6, 9-13. Sfântul Maxim a urmat aici lui Grigorie de Nyssa.

una după alta.

Începând deci această rugăciune, suntem îndemnați să venerăm Treimea de-o-ființă și mai presus de ființă, ca Una ce este cauza facerii noastre. Pe lângă aceasta, suntem învățați să vestim și harul înfierii ce ni s-a dat nouă, fiind învredniciți să numim pe Cel ce ne este Făcător după fire, Tată după har. Iar aceasta ne obligă ca, cinstind numele Născătorului nostru după har, să ne silim să întipărim în viața noastră trăsăturile Celui ce ne-a născut, adică să-I sfințim numele pe pământ, să ne asemănăm Lui ca unui Tată, să ne arătăm fii prin fapte și să preamărim pe Fiul natural al Tatălui, Pricinuitorul acestei înfieri, prin tot ceea ce gândim și facem.

Și sfințim Numele Tatălui nostru cel după har, Carele este în ceruri, omorând pofta pământească și curățându-ne de patimile aducătoare de stricăciune. Căci sfințirea constă în desăvârșita oprire și omorâre a poftei din simțire. Ajunși la această stare, se domolesc lătrăturile necuviincioase ale iuțimii, nemaiexistând pofta care să o stârnească și să o înduplece să lupte pentru plăcerile ei, odată ce a fost omorâtă prin starea de sfințenie a rațiunii. Căci iuțimea fiind avocatul poftei, încetează să se înfurie când pofta e omorâtă.

Iar după lepădarea iuțimii și a poftei, cu drept cuvânt vine, cum zice rugăciunea, stăpânirea Împărăției lui Dumnezeu și Tatăl în cei ce se învrednicesc să spună după desfacerea de acelea: „vie Împărăția Ta”, adică Duhul Sfânt. „Peste cine, zice, Mă voi odihni dacă nu peste cel bun și smerit, care tremură de cuvintele Mele?” (Is. 66, 2). De aici este vădit că Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl este a celor smeriți și blânzi. „Fericiți, zice, cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul” (Matei 5, 5). Se înțelege că nu pământul acesta, care deține, după fire, locul de mijloc al lumii, l-a făgăduit Dumnezeu moștenire celor ce-L iubesc pe El. Căci spune: „Când vor învia din morți, nu se vor însura și nu se vor mărita, ci vor fi ca îngerii din ceruri” (Matei 22, 30). Sau: „Veniți, binecuvântații Părintelui Meu, și moșteniți Împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii” (Matei 25, 34). Iar în altă parte, zice altuia, care a lucrat cu tragere de inimă: „Intră întru bucuria Domnului tău” (Matei 25, 21). Iar după El, dumnezeiescul Apostol zice: „Va suna din trâmbiță și cei morți în Hristos se vor scula cei dintâi întru nestricăciune. Apoi noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți deodată în nouri, întru întâmpinarea Domnului în văzduh; și așa vom fi totdeauna cu Domnul” (1 Cor. 15, 52; 1 Tes. 4, 17).

Acestea fiind făgăduite celor ce-L iubesc pe Domnul, cine va putea spune, dacă privește la cuvântul Scripturii și dacă e mișcat de rațiune și dorește să fie slujitor al rațiunii, că cerul și Împărăția

gătită de la întemeierea lumii, apoi bucuria Domnului cea ascunsă în taină, și petrecerea, și locuirea neîncetată și cu totul nedespărțită a celor vrednici cu Domnul sunt totuna cu „pământul”? Deci „pământ” socotesc că numește deprinderea și puterea întărită și cu desăvârșire neclintită a neschimbatei statornicii în bine a celor blânzi. Căci aceasta este totdeauna cu Domnul și are o bucurie neîncetată, ca una ce a primit Împărăția gătită de la început și s-a învrednicit de fixitatea (στάσις) și de rânduiala cea din cer. Ea e statornicită în rațiunea virtuții, ca într-un oarecare pământ așezat la mijlocul întregii lumi. În temeiul acestei rațiuni, cel blând, stând la mijloc între numele bun și faima rea, rămâne fără patimă, fără să se umfle de laude (înălțându-se sau umplându-se de slavă deșartă) și fără să se întristeze de ocări. Căci desfăcându-și dorința de la lucrurile de care e liberă rațiunea după fire, nu simte când îl supără momelile lor, ca unul ce s-a liniștit de orice agitație în legătură cu ele și și-a îndreptat toată puterea sufletului spre slobozenia dumnezeiască, nemaiurmărind niciun interes. Această slobozenie dorind Domnul să o împărtășească ucenicilor Săi, zice: „Luați jugul Meu peste voi și învățați de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți afla odihnă sufletelor voastre” (Matei 11, 29). Odihnă numește stăpânirea Împărăției dumnezeiești, care e ca o domnie ce slobozește de toată robia pe cei vrednici.

Iar dacă dă stăpânirea netrecătoare a Împărăției celor smeriți și blânzi, cine va fi atât de neiubitor și de nedoritor al bunurilor dumnezeiești, ca să nu dorească la culme smerenia și blândețea, spre a primi pecetea Împărăției dumnezeiești, cât e cu putință omului, purtând în duhul lui, prin har, forma neștirbită a Celui ce este în mod firesc, după ființă, marele Împărat Hristos?

În acest om, zice marele Apostol, „nu este bărbat și femeie” (Gal. 3, 28), adică mânie și poftă. Căci mânia alungă silnic rațiunea și scoate afară din legea firii cugetarea. Iar pofta face mai iubite decât Cauza și Ființa, cea unică și singură de dorit și nepătimitoare, cele de după ea, și de aceea socotește mai de cinste trupul decât duhul. De asemenea, face mai atrăgătoare posesiunea celor văzute decât slava și strălucirea celor inteligibile, trăgând mintea prin lucrarea plăcerii simțuale de la privirea dumnezeiască și înrudită a celor spirituale. Dar în acest om nu mai e decât rațiunea, care s-a dezbrăcat, prin abundența virtuții, chiar și de iubirea și de afecțiunea cea mai nepătimașă, și totuși naturală față de trup. Căci duhul a biruit cu desăvârșire firea și a convins mintea să se odihnească până și de la filosofia activității morale, când se întâlnește cu Rațiunea cea mai presus de ființă printr-o

contemplație simplă și neîmpărțită[206]. Pentru că dacă omul a izbutit să ajungă la această stare, în care poate tăia și lepăda ușor cele ce curg în timp, nu este nimerit ca, odată ce s-a dovedit slobod de cele sensibile și a trecut peste ele, să se împovăreze iarăși cu chipul făptuirii morale ca și cu un cojoc.

Aceasta o arată mai limpede marele Ilie, indicând această taină prin cele ce le-a săvârșit în chip simbolic. Acesta, când fu răpit, a dat cojocul, adică starea (sau lucrarea) de mortificare a trupului, în care era fixată măreția frumuseții sale morale, lui Elisei, ca ajutor al duhului împotriva a toată puterea vrăjmașă și ca unealtă de lovire a firii nestatornice și curgătoare, al cărui chip era Iordanul, ca să nu fie împiedicat ucenicul să treacă spre țara sfântă, înecându-se în pofta tulbure și lunecoasă după cele materiale[207]. El însă a plecat slobod spre Dumnezeu, neoprit de niciunul dintre lucruri prin vreo afecțiune față de ele, simplu prin dorință și necompus prin voință, spre Cel simplu prin fire[208],

---

206 Cel blând, și numai el, se ridică pe treapta cea mai înaltă a contemplării simple, nediscursive a Rațiunii divine. Din aceasta vedem că pentru Sfântul Maxim rațiunea nu se distinge net de minte, fie că nu înseamnă numaidecât cugetare discursivă, fie că discursivitatea trece firesc în contemplația simplă și unitară, sau viceversa. În acest sens, „om rațional" nu e om necontemplativ, ci un om lipsit de mânie și de poftă. Rațiunea nu se opune minții sau contemplației, ci patimilor. O precizare: pe treapta făptuirii morale omul poartă încă în el o afecțiune trupească în limitele naturii, dar pe cea gnostică duhul a covârșit-o prin aceasta.

207 Atât la Evagrie, cât și la Sfântul Maxim întâlnim adeseori ideea unor haine sau corpuri ce trebuie pe rând dezbrăcate pentru a ajunge omul la „mintea goală". Prima haină care trebuie dezbrăcată e cea a patimilor. Cel ce se dezbracă de ea trebuie să se îmbrace în haina virtuților; pe o treaptă mai înaltă trebuie dezbrăcată și aceasta, pentru a se îmbrăca haina vederilor contemplației naturale, ca în sfârșit să fie dezbrăcată și aceasta, și mintea să rămână „goală" pentru a se întâlni cu Rațiunea goală, cu Dumnezeu descoperit. (În acest sens se vorbește și de dezbrăcarea omului vechi). Cel ce, asemenea lui Ilie, a trecut chiar și peste afecțiunea naturală față de cele sensibile trebuie să dezbrace și lucrarea de mortificare a trupului, adică grija de asceză, ca pe un cojoc. Dar această grijă trebuie să o îmbrace ucenicul, adică cel ce a rămas pe o treaptă mai jos. Aceasta nu înseamnă că cel ce dezbracă grija ascezei poate să zburde de acum cu trupul, ci că în el starea de mortificare a devenit ceva ce se menține de la sine, fără o grijă specială. Grija ascetică de trup l-ar împiedica acum de la contemplație. Mortificarea e un ajutor al duhului împotriva puterii vrăjmașe, adică prin ea se accentuează aspectul de duh al firii noastre.

208 Dumnezeu e simplu după fire, dar noi ne putem dezbina de fire prin voință, făcându-ne compuși. Deci tot prin voință putem ieși iarăși din compoziție, unificându-ne voința cu firea.

făcându-și călătoria prin virtuțile generale ce se îmboldesc una pe alta și se ridică împreună ca niște cai de foc. Căci știa că ucenicul lui Hristos trebuie să lepede dispozițiile neegale, a căror deosebire îi vădește alterarea și nestatornicia, dacă patima poftei provoacă revărsarea sângelui în jurul inimii, iar mânia pusă în mișcare, fierberea sângelui. Deci cel ce a ajuns să trăiască, să se miște și să fie în Hristos s-a eliberat de apariția năprasnică a dispozițiilor neegale, nemaipurtând în el, ca pe un bărbat și o femeie, afecțiunile opuse ale acestor patimi, prin care rațiunea e robită, fiind denaturată de schimbările lor nestatornice[209]. Căci în rațiunea nerobită de aceste afecțiuni el are zugrăvită măreția chipului dumnezeiesc, care îndeamnă sufletul să se prefacă prin hotărârea liberă a voii sale, spre a deveni după asemănarea dumnezeiască, și să se facă lăcaș atotstrălucit al marii Împărății, care subzistă ființial cu Dumnezeu și Tatăl tuturor, adică al Duhului Sfânt[210], lăcaș care primește, dacă se poate spune, puterea cunoștinței firii dumnezeiești, atât cât e cu putință. În această stare, nașterea celor rele încetează și a celor bune ia ființă, sufletul păzind în sine, întocmai ca Dumnezeu, prin harul chemării sale, neatins ipostasul bunurilor dăruite. În acest suflet Hristos Se naște pururea de bunăvoie în chip mistic[211], făcându-Se corp prin cei mântuiți și făcând sufletul ce-L naște maică fecioară[212], întrucât acesta nu mai are, ca să spun pe scurt, prin vreo afecțiune, ca pe un bărbat și o femeie, semnele firii aflătoare sub stricăciune și facere[213].

---

209 Din toate acestea se vede caracterul moral al rațiunii, după Sfântul Maxim. Rațiunea e mai mult ceea ce se opune patimilor, rezistând poftei și mâniei. Numai așa nu se denaturează, nu se alterează.

210 Marea Împărăție a Duhului e lumea Sofiei, sau a energiilor divine care, umplând întreagă pe fiecare, pe măsura puterii fiecăruia, cum aceeași lumină îi umple pe toți, îi unește pe toți. Dar viața Duhului nu se dă pe o cale străină de rațiunea insului, deci nu e despărțită de Rațiunea (Logosul) divină, Căreia I se deschide rațiunea individuală.

211 Nașterea lui Hristos este aici apariția Lui în viața conștientă a celui ce s-a purificat, fapt numit alteori învierea lui Hristos din mormântul firii, în care S-a îngropat la Botez și de unde lucrează în chip acoperit la purificarea omului.

212 Sufletul în grecește e de genul feminin.

213 Sfântul Maxim face deosebire între facere (γένεσις) și naștere (γέννησις). Facerea e orice început natural de existență, care e urmat în mod necesar de stricăciune. Nașterea, când e naturală, e un mod special al facerii. Dar când nu e naturală, ca în cazul lui Hristos, nu se mai subsumează în facere, ca început natural al unei deveniri ce duce la moarte. Hristos, deși a luat nașterea, n-a primit stricăciunea, sau facerea urmată totdeauna de stricăciune. Sufletul care L-a născut a devenit

Să nu se mire nimeni că am pomenit stricăciunea înainte de facere. Căci privind fără patimă, cu dreaptă judecată firea celor ce apar și pier, va afla limpede că orice facere începe din stricăciune și sfârșește în stricăciune.

Dar patimile ce caracterizează cele supuse facerii și stricăciunii, cum am spus, nu le are Hristos sau viețuirea și rațiunea lui Hristos sau după Hristos. Căci s-a spus: „În Hristos Iisus nu mai este bărbat și femeie” (Gal. 3, 28); iar prin aceasta se indică semnele și patimile firii, care e supusă stricăciunii și facerii. Într-o asemenea viețuire nu mai este decât rațiunea deiformă, îmbibată de cunoștința dumnezeiască[214], și mișcarea unitară a voii, care nu alege decât virtutea.

„Nici elin și iudeu”. Prin acestea se indică deosebirea învățăturilor despre Dumnezeu sau, mai adevărat vorbind, opoziția dintre ele. Cea dintâi învățătură susține nebunește multe principii, împărțind unicul principiu în lucrări și puteri potrivnice; ea născocește slujirea la mulți zei, care se dezbină în ea însăși, împreună cu mulțimea celor ce se închină, și se face de râs prin marea varietate a slujirii. Cealaltă învățătură susține, e drept, un singur principiu, dar îngust și nedesăvârșit și aproape inconsistent, fiind lipsit de rațiune și de viață[215]. De aceea cade într-un rău tot așa de mare ca și învățătura de mai înainte, anume în latura opusă aceleia, în ateism, mărginind la o singură persoană principiul unic și socotindu-l ca subzistând fără Cuvânt și Duh, sau străbătut de Cuvântul și de Duhul ca de niște simple calități. Aceasta nu-și dă seama: Ce Dumnezeu mai poate fi acela care e lipsit de acestea? Sau cum se va împărtăși Dumnezeu de acestea, ca de niște accidente, asemenea ființelor raționale supuse facerii? Niciuna dintre aceste două învățături nu este, cum am spus, în Hristos. În El este numai învățătura evlaviei adevărate și legea neclintită a cunoașterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice), care respinge, ca prima învățătură, deșirarea dumnezeirii și nu primește comprimarea dumnezeirii, ca cea de a doua. Aceasta, ca să nu dezbine dumnezeirea prin înmulțirea ființei, căci aceasta este greșeala elinească; nici s-o facă pătimitoare prin reducerea la un singur ipostas, socotind-o lipsită de Cuvânt și Duh, sau îmbibată de Cuvânt și Duh ca de niște simple calități, căci

---

fecioară, a scăpat de asemenea de acel fel de naștere care duce la stricăciune.

[214] Atributul deiform precizează în chip satisfăcător sensul rațiunii la Sfântul Maxim, nu e rațiunea opusă contemplației, ci rațiunea opusă stricăciunii patimilor, dar îmbibată de cunoștința intuitivă, tainică a lui Dumnezeu.

[215] Adică de Logos și de Duhul Sfânt.

aceasta este greșeala iudaică, după care dumnezeirea nu este Minte, Cuvânt și Duh. Învățătura cea întru Hristos ne învață pe noi, cei chemați de har prin credință la cunoștința adevărului, să cunoaștem o unică fire și putere a dumnezeirii, adică un unic Dumnezeu, contemplat în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, subzistând ființial ca o singură Minte necauzată, născătoare a singurului Cuvânt fără început, subzistent după ființă, și izvor al singurei Vieți eterne ce subzistă ființial ca Duh Sfânt. Ne învață să cunoaștem Treimea în unime și unimea în Treime. Nu numai pe una în alta, căci nu este Treimea în unime ca un accident în ființă, sau, întors, unimea în Treime, căci este fără calități. Nici ca pe altceva și altceva, căci nu se deosebește prin eterogenitatea firii unimea de Treime, fiind o fire unică și simplă. Nici pe una înaintea alteia, căci nu se deosebește printr-o putere mai mică Treimea de unime, sau unimea de Treime. Nu se deosebește unitatea de Treime nici ca ceea ce-i comun și general părților subordonate, ca să fie contemplată numai prin cugetare, căci această unitate este o ființă existând de sine în sens propriu și o putere cu adevărat puternică prin ea însăși. Nu este nici una prin alta; căci nu este la mijloc vreo relație ca între efect și cauză, acolo unde e totul unul și același și fără nicio relație. Dar nu este nici una din alta; căci nu provine Treimea din unitate, fiind nefăcută și explicându-se prin sine însăși. Ci aceeași se zice și se cugetă cu adevărat unitate și Treime. Este unitate prin rațiunea ființei, Treime prin modul existenței. Aceeași este întreagă unitate, neîmpărțită de ipostasuri; și aceeași întreagă Treime, neconfundată prin unitate. Ca să nu se întoarcă prin împărțire mulțime de zei sau să se înlăture prin confuzie orice Dumnezeu. Învățătura lui Hristos strălucește prin ocolirea amândurora.

Iar prin învățătura lui Hristos înțeleg noua propovăduire a adevărului, în care „nu mai este bărbat și femeie”, adică semnele și patimile firii celei supuse stricăciunii și nașterii; „nici elin și iudeu”, adică învățăturile potrivnice despre dumnezeire. În ea nu este „nici tăiere împrejur și netăiere împrejur”, adică slujirile corespunzătoare ale acestora. Căci cea dintâi necinstește firea văzută de dragul simbolurilor Legii și ocărăște pe Creatorul Însuși, socotindu-L Făcător al unor lucruri rele; iar cea de a doua îndumnezeiește firea de dragul patimilor și ridică făptura împotriva Creatorului, sfârșind amândouă în același rău, în batjocorirea lui Dumnezeu. Nu este „nici barbar și scit”, adică despărțirea și ridicarea firii împotriva ei înseși, prin voință, dezbinare prin care s-a înrădăcinat în oameni legea stricăcioasă și potrivnică firii, a uciderii întreolaltă. „Nici rob sau slobod”, adică împărțirea aceleiași firi, împotriva voii, care face fără cinste ceea

ce este după fire de aceeași cinste, având ca lege ajutătoare, ce tiranizează demnitatea chipului, bunul plac al stăpânitorilor[216].

„Ci toate și întru toate este Hristos", care zugrăvește în duh forma (μόρφωσιν) Împărăției fără de început, prin cele mai presus de fire și de lege. Această formă, precum s-a arătat mai înainte, e caracterizată prin smerenia și blândețea inimii, a căror unire desăvârșește pe omul zidit după Hristos. Căci oricine e smerit este, desigur, și blând, și oricine e blând este, desigur, și smerit; smerit, ca unul ce se știe pe sine având-și existența ca dar; blând, ca unul ce înțelege întrebuințarea ce trebuie să o facă puterilor dăruite lui după fire, făcându-le să slujească rațiunii spre nașterea virtuții și refuzând cu totul să pună lucrarea lor la dispoziția simțirii. De aceea el este cu mintea într-o neîntreruptă mișcare spre Dumnezeu, iar cu simțirea rămâne nemișcat, nemaivrând să simtă nicidecum nimic din cele ce supără cu adevărat trupul și nelăsând să se întipărească în suflet nicio umbră de întristare, ca să nu se clatine dispoziția pricinuitoare de bucurie din el[217]. Căci nu socotește ca o lipsă de plăcere durerea cea după simțiri. Fiindcă el cunoaște o singură plăcere: unirea sufletului cu Cuvântul, a cărei lipsă este un chin fără de sfârșit, care se întinde în chip firesc peste toate veacurile. De aceea, lăsând trupul și toate ale trupului, se duce întins spre convietuirea cu Dumnezeu[218], gândindu-se la singura pagubă pe care ar putea-o avea, chiar dacă ar stăpâni toate bunurile pământului: nedobândirea așteptatei îndumnezeiri după har.

Să ne curățăm deci pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și a duhului, ca să sfințim numele dumnezeiesc. Iar aceasta o facem stingând pofta, devenită în chip necuviincios

---

[216] Dacă despărțirea în „barbar și scit" se referă la „distanțarea" (διάστασις) și răzvrătirea voluntară a firii față de ea însăși prin certurile dintre oameni, împărțirea în „rob și slobod" e o orânduire care se impune de cele mai adeseori împotriva voii celor mulți, prin voința despotică a unei minorități sau a unui singur om. Ea „tiranizează" demnitatea chipului dumnezeiesc din om, în a cărui componență intră ca o trăsătură esențială libertatea.

[217] E o stare de „ne-simțire" voluntară pentru toate durerile ce vin asupra trupului. Aceasta nu e o ne-simțire generală, căci în vreme ce nu simte durerea trupului, sufletul e plin de simțirea unor bucurii spirituale („simțirea mintală sau spirituală"). Dar este și o „ne-simțire" pe plan sufletesc, la care trebuie să ajungă cel ce caută desăvârșirea: calmul față de laude și de ocări. Lipsa acestuia denotă o sensibilitate egoistă, o preocupare de sine, o stare morală inferioară, care poate ajunge până la o susceptibilitate morbidă.

[218] În grecește e συμβίωσις, convietuire conjugală între suflet, ca soție (fiind de genul feminin), și Cuvântul lui Dumnezeu.

desfrânată din pricina patimilor, și legând iuțimea, înfuriată în chip dezordonat de plăceri, cu rațiunea, ca să primim Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl, care vine la noi prin blândețe.

*

Iar acum să potrivim cuvântul următor al rugăciunii cu cele de mai înainte, zicând:

„Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ”.

Cel ce aduce lui Dumnezeu închinare în chip tainic, numai prin facultatea rațiunii, despărțită de poftă și de iuțime, împlinește pe pământ voia lui Dumnezeu, cum o fac în cer cetele Îngerilor. Acela prin toate s-a făcut împreună-slujitor și împreună-viețuitor cu Îngerii, precum zice marele Apostol: „Iar petrecerea noastră este în ceruri” (Filip. 3, 20). Căci în Îngeri nu se află pofta ce slăbește vigoarea minții prin plăcere, nici iuțimea ce se înfurie și latră fără cuviință la cei înrudiți, ci numai rațiunea care duce în chip firesc spre prima rațiune pe cei raționali[219]. Numai de aceasta Se bucură Dumnezeu și numai pe ea o cere de la noi, robii Săi. Aceasta o arată zicând către marele David: „Căci ce este Mie în cer și ce am voit de la tine pe pământ?” (Ps. 72, 25). Nimic nu are Dumnezeu în cer, care să I se aducă de sfinții Îngeri, decât slujirea rațională. Pe aceasta cerând-o și de la noi, ne-a învățat să zicem când ne rugăm: „Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ”.

Prin urmare, să ne miște și pe noi rațiunea noastră spre căutarea lui Dumnezeu; puterea poftei spre dorirea Lui; iar iuțimea să lupte pentru păstrarea Lui[220].

---

[219] O dovadă despre încrederea Sfântului Maxim în rațiune, care e activă și în Îngeri. Rațiunea e vigoare. Pofta și mânia slăbesc această vigoare, slăbind în același timp vigoarea firii. Deci tăria și incoruptibilitatea firii înseamnă predominarea rațiunii în ea. Iarăși notăm că rațiunea nu se opune contemplației, deci nici contemplația rațiunii, ci acestea două sunt aproape un tot. Rațiunea se opune poftei și mâniei, având un caracter moral, ca atare o rațiune fermă e împletită cu o voință tare.

[220] De unde înainte vorbea de o tăiere a poftei și a mâniei, acum vorbește de o punere a lor în slujba lui Dumnezeu. Propriu-zis aceasta e învățătura justă. Prin asceză, energia biologică din poftă și mânie se preface într-o energie spirituală, producându-se un transfer ascendent sau o sublimare, precum prin căderea în păcat s-a produs un transfer descendent, de pe planul spiritual pe cel biologic. Altfel, de unde ar fi apărut energia din patimi sau din afecte? Prezentarea unirii sufletului cu Hristos ca o căsnicie însoțită de plăcere arată același transfer. Desigur, aceea e o plăcere deplin armonizată cu rațiunea și cu libertatea voinței, nu ca plăcerea anarhică a simțurilor, care nesocotește rațiunea și voința,

Mai bine zis, mintea să se întindă întreagă spre Dumnezeu, întărită de iuțime ca de un tonic și aprinsă de dorul poftirii duse la culme. Imitând astfel pe Îngerii din cer, ne vom afla slujind lui Dumnezeu prin toate, înfățișând pe pământ aceeași viețuire ca și Îngerii, neavând mintea mișcată spre nimic din cele de după Dumnezeu, întocmai ca aceia.

*

Viețuind astfel, în urma votului ce-l dăm, vom primi ca pe o „pâine spre ființă și spre viață”, pentru hrana sufletelor noastre și pentru păstrarea și buna folosire a celor dăruite nouă, pe Cuvântul, Care a zis: „Eu sunt Pâinea care S-a coborât din cer și dă viață lumii” (Ioan 6, 33). Căci El ni Se face toate, pe măsura noastră, a celor ce suntem nutriți prin virtute și înțelepciune, și Se face corp, precum singur știe, prin fiecare din cei ce ne mântuim, în chip felurit, câtă vreme suntem încă în acest veac, după înțelesul cuvântului rugăciunii, care zice:

„Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi”.

Prin „astăzi” socotesc că se indică veacul acesta. Cel ce ar voi să redea mai dezvăluit acest loc al rugăciunii ar putea zice: „Pâinea noastră, pe care ne-ai gătit-o la început spre nemurirea firii, dă-ne-o nouă astăzi, cât ne aflăm încă în viața aceasta muritoare, ca să biruiască moartea păcatului hrănirea cu pâinea vieții și a cunoștinței, de care călcarea poruncii dumnezeiești nu l-a lăsat pe primul om să se facă părtaș; căci dacă ar fi mâncat să se sature din această mâncare, nu ar fi fost cuprins de moartea păcatului”.

Dar cel ce se roagă să primească această pâine spre ființă, desigur, nu o primește întreagă, precum este pâinea însăși, ci cât poate el să primească. Pâinea vieții Se dă pe Sine tuturor celor ce o cer, cu iubire de oameni, dar nu în același fel tuturor. Ci celor care au făcut lucruri mari, mai mult, iar celor mai puțini în fapte, mai puțin, fiecăruia cât poate primi vrednicia minții lui[221].

---

sau le târăște cu ele, robind pe om.

[221] E o „coborâre” (chenoză) tainică a darurilor dumnezeiești, care se potențializează până la nivelul fiecăruia, ca fiecare, pe măsură ce sporește în capacitatea de primire, în desfășurarea puterilor lui spirituale, să ia mai mult din comoara darurilor ascunse în ea însăși, dar la dispoziția noastră. În această iconomie universală a lui Dumnezeu se cuprinde și întruparea istorică a Fiului lui Dumnezeu, ca și întruparea în fiecare om, crescând apoi și manifestându-Se potrivit cu darurile naturale și cu împrejurările de viață ale fiecăruia. Procesul acestei actualizări necontenite a energiilor necreate divine durează chiar și în viața eternă. Sofia nu e decât această formă infinit nuanțată a energiilor divine „coborâte” la nivelul făpturilor,

Spre acest înțeles al cuvintelor de față ne-a adus Mântuitorul Însuși, poruncind apriat învățăceilor să nu-și facă griji câtuși de puțin de hrana ce cade sub simțuri. Căci zice: „Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți mânca și ce veți bea, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca... Că toate acestea le caută neamurile lumii. Ci căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate acestea se vor adăuga vouă” (Matei 6, 25, 31-33). Cum ne-ar îndemna deci să cerem cele de care a poruncit mai înainte să nu ne îngrijim? Este vădit că nu ne-a îndemnat să cerem prin rugăciune cele de care ne-a rânduit prin poruncă să nu ne îngrijim. Căci prin rugăciune se poate cere numai ceea ce putem căuta în temeiul poruncii. Așadar, ceea ce nu ni s-a îngăduit să căutăm prin poruncă desigur că nu e îngăduit să cerem nici prin rugăciune. Iar dacă Mântuitorul a poruncit să căutăm numai Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea, cu drept cuvânt a rânduit ca aceasta să o ceară și prin rugăciune cei ce se doresc după darurile dumnezeiești. Prin aceasta, asigurând darul celor cerute în chip firesc prin rugăciune, a unit voia celor ce cer cu voia Celui ce oferă darul, făcând prin această unire afectuoasă cele două voințe una și aceeași.

Iar dacă ni se poruncește să cerem prin rugăciune și pâinea cea de toate zilele, prin care se întreține viața noastră de aici, să nu trecem hotarele rugăciunii privind în chip lacom înainte la multe perioade de ani și să uităm astfel că suntem muritori și avem o viață care trece ca umbra. Ci să cerem prin rugăciune, fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei. Să arătăm astfel că facem, prin înțelepciunea cea după Hristos, din viața noastră o meditație (o pregătire) în vederea morții, armonizându-ne dispoziția voinței cu firea și despărțind sufletul de grija celor trupești, mai înainte de a veni moartea. Aceasta, pentru ca să nu se lipească de cele stricăcioase, întorcând spre materie dorința lui cea după fire[222], și să se deprindă cu lăcomia, care ne lipsește de abundența bunurilor dumnezeiești.

Să fugim, așadar, cu toată puterea de iubirea celor materiale

---

pentru a se înălța deodată cu ele. Un nesfârșit dinamism străbate această lume a energiilor divine, ce coboară la nivelul fiecărei făpturi pentru a urca apoi cu fiecare. E o uriașă plasă coborâtă în cuprinsul întregului ocean al lumii create ca să ne ridice pe cei ce vrem să ne prindem de ea, dar care continuă să ne ridice și după ce ne-a urcat în văzduhul vieții eterne.

„Pâinea” e întreagă lângă sau în fiecare. Dar unul vede sau folosește din ea numai o fărâmitură mică, altul, una mai mare, și așa mai departe; iar din nesfârșita ei dulceață sesizează fiecare cât e în stare.

[222] Ideea de transfer a energiei spirituale pe plan biologic și viceversa.

și să ștergem afecțiunea față de ele, ca pe un praf de pe ochii noștri mintali. Să ne mulțumim numai cu cele ce susțin, dar nu și cu cele ce îndulcesc viața noastră de aici. Și numai pentru ele să ne rugăm, cum am învățat, lui Dumnezeu, ca să ne putem păzi sufletul nerobit și nimic din cele văzute să nu-l rețină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca. Căci primul lucru este propriu firii raționale; al doilea, celei neraționale. Să fim păzitori întocmai ai rugăciunii, arătându-ne prin fapte că îmbrățișăm cu hotărâre o unică și singură viață, pe cea în Duh, și în vederea dobândirii ei o folosim pe cea de față. De dragul aceleia să încuviințăm folosirea acesteia, atât cât să nu renunțăm de a o susține pe aceasta numai cu pâine și de-a păzi vigoarea ei naturală atât cât să nu ne fie spre stricăciune. Să nu urmărim să trăim (pur și simplu), ci să trăim lui Dumnezeu, făcând din trup un înger (vestitor) al sufletului, străbătut de rațiune prin virtuți[223], iar din suflet, un vestitor al lui Dumnezeu prin fixarea în cele bune. Iar această pâine să o mărginim în chip firesc la o singură zi, rușinea de Dătătorul rugăciunii oprindu-ne să întindem cererea pentru ea la o a doua zi.

*

Armonizând astfel în chip real starea noastră lăuntrică cu sensul rugăciunii, vom putea să ne apropiem și de celelalte cuvinte ale ei, zicând:

„Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”.

Așadar, după primul înțeles al cuvântului de mai înainte, trebuie să se ceară prin rugăciune pâinea nestricăcioasă a înțelepciunii în veacul acesta, al cărui simbol este „astăzi”, pâine de care ne-a despărțit la început călcarea poruncii. Dar cel ce vrea să facă aceasta nu trebuie să cunoască decât unica plăcere a dobândirii celor dumnezeiești, al căror dătător este, după fire, Dumnezeu, iar păzitor, după voință, hotărârea liberă a celui ce le-a primit; și nu trebuie să se teamă decât de o singură durere: de pierderea acestor daruri, fapt care se produce prin sfatul diavolului și prin lucrarea însăși a celui ce, obosit de moleșeala voinței, nu păzește darul cel de preț prin dispoziția voinței. El nu trebuie deci să aibă voința înclinată spre nimic din cele văzute și,

[223] Trup îmbibat de rațiune sau raționalizat (λελογισμένον, cum spune aici, sau λογισθέν, cum spune undeva în *Capete teologice)* e trupul prin care se lucrează virtuțile. Căci trupul fiind o unealtă de lucru, rațiunea arătată prin el e o rațiune orientată spre fapte. Dar faptele conforme rațiunii sunt exclusiv faptele virtuții. „Trupul raționalizat” e o paralelă la „trupul înduhovnicit”.

prin urmare, să nu se lase abătut de niciuna din întâmplările dureroase ce-i vin asupra trupului. Cel ce face așa cu adevărat iartă fără patimă celor ce i-au păcătuit lui. Căci bunul spre care se străduiește dorința lui nu poate să i-l răpească nimeni, fiind socotit după fire cu neputință de răpit.

Acela se înfățișează pe sine lui Dumnezeu pildă de virtute - dacă e îngăduit să spunem așa -, cerând Celui ce nu poate fi imitat să-l imite pe el, zicând: „Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”. El roagă adică pe Dumnezeu ca precum a fost el oamenilor, așa să-i fie și lui Dumnezeu. Deci dacă, precum a iertat el greșelile celor ce i-au păcătuit lui, vrea să i se ierte și lui din partea lui Dumnezeu, e vădit că precum Dumnezeu iartă fără patimă pe cei ce-i iartă, la fel și el iartă celor ce i-au greșit, arătându-se fără patimă față de cele ce i s-au întâmplat. El nu îngăduie niciunei amintiri supărătoare să se întipărească în minte[224], ca să nu fie dovedit că sfâșie firea prin înclinarea (dispoziția) voii, dezbinându-se de vreun om, om fiind și el. Unindu-se astfel înclinarea voii cu rațiunea firii, se înfăptuiește împăcarea lui Dumnezeu cu firea. Căci altfel nu e cu putință firii, dezbinate în ea însăși prin înclinarea voii, să primească pogorârea dumnezeiască și negrăită[225]. Poate de aceea vrea Dumnezeu să se înfăptuiască mai întâi împăcările între noi; nu ca să învețe de la noi să Se împace cu cei ce I-au greșit și să ierte pedeapsa multelor și înfricoșătoarelor fărădelegi, ci ca să ne curețe pe noi de patimi și să se arate că dispoziția celor iertați conlucrează bucuros cu harul.

---

[224] Să-i modeleze mintea: τυπουσθαι τον νουν. E o structurare a minții și teoretică, și afectivă, o structurare existențială. Același termen, de τυπουσθαι, e folosit de Sfinții Părinți și pentru necontenita modelare a minții omenești și îngerești de lumina dumnezeiască.

[225] Este o idee frecventă la Sfântul Maxim că voința poate înclina spre ceea ce-i potrivnic firii, ceea ce aduce o dezbinare atât în firea aflătoare în individ, cât și în firea general umană prin dezbinarea dintre indivizi. Firea are o rațiune. Când voința se unește cu ea, e o voință rațională, altfel e irațională. Rațiunea firii e rațiunea generală a ei, căreia trebuie să i se subordoneze rațiunile particulare ale diferitelor tendințe și mădulare ale firii. Voința păcătoasă de obicei se unește cu rațiunea particulară a unei tendințe, nesocotind rațiunea generală a firii, ceea ce periclitează unitatea și sănătatea firii, primejduind-o prin anarhia pe care o încurajează. Firea prin sine tinde spre unitate. Ceea ce o sfâșie e înclinarea rea sau particulară a voinței. Dar lucru vrednic de remarcat este că o fire dezbinată nu se poate, după Sfântul Maxim, uni nici cu Dumnezeu. Într-o astfel de fire e război, și unde e război nu se poate realiza niciun fel de unire, de dragoste. Toate cele cuprinse în vârtejul războiului sunt stăpânite de ură, de afirmarea particularității lor, nu de tendința după unirea cu altceva.

Este vădit că înclinarea voii unindu-se cu rațiunea firii, alegerea liberă a celor ce au ajuns la această stare nu va mai fi potrivnică lui Dumnezeu. Căci nu se poate cugeta nimic contrar rațiunii firii, care este atât lege naturală, cât și lege dumnezeiască, atunci când rațiunea a câștigat mișcarea voii ca să lucreze potrivit cu ea. Și dacă nu este nimic contrar în rațiunea firii, cu drept cuvânt înclinarea voii mișcându-se în armonie cu rațiunea firii, va avea în toate lucrarea sa în armonie cu Dumnezeu. Iar lucrarea aceasta înseamnă o dispoziție activă, străbătută de harul Celui bun prin fire, spre săvârșirea virtuții[226].

Deci în această dispoziție se află cel ce se roagă cerând pâinea cunoștinței. Dar în aceeași dispoziție se va afla și cel ce, silit de fire, cere numai pâinea zilnică, dacă iartă greșelile celor ce i-au greșit, ca unul ce cunoaște că după fire este muritor. Acesta, așteptând în fiecare zi, ca unul ce nu e sigur de cele viitoare, ceea ce ține de fire (să moară), o ia înaintea firii prin dispoziția voinței, făcându-se de bunăvoie mort față de lume, după cuvântul care zice: „Pentru Tine, Doamne, murim în fiecare zi; pentru Tine ne-am socotit ca oile de junghiere” (Ps. 43, 24)[227]. De aceea se împacă cu toți, ca să nu ducă cu sine vreun semn al răutății veacului de acum, când se va muta la viața fără bătrânețe, și să ia de la Judecătorul și Mântuitorul tuturor răsplata egală a celor ce le-a făcut aici.

Deci este spre folosul amândurora dispoziția curată față de cei ce i-au supărat, pentru toate motivele.

*

Dar mai ales pentru înțelesul cuvintelor care au mai rămas și

---

[226] Harul dumnezeiesc se sălășluiește în ascunsul firii noastre, dar el așteaptă ca voia noastră să se unească cu el. Numai unindu-se voia cu el ne preface toată viața. Propriu-zis ceea ce câștigă voia din împreunarea cu harul, din întrepătrunderea ei cu harul (τη χαριτι πεποιωμενη) este tocmai dorința ei de a se armoniza cu rațiunea firii.

[227] Ideea că moartea progresează în noi în fiecare zi, că ființa noastră poartă în sine moartea din clipa în care se naște a formulat-o Heidegger în definiția ce a dat-o ființei umane ca *Sein zum Tode.* Adevărul acesta ca fapt permanent de conștiință structurează într-un fel caracteristic întreaga existență a omului. Cei ce caută să acopere transparența acestei evidențe se refugiază în platitudinea unei vieți de obște, fugind de ei înșiși. Cei ce primesc însă acest adevăr trăiesc propria lor identitate într-un stil de sobră hotărâre.

Anticiparea prin voință a acestui sfârșit inevitabil la care va ajunge firea o găsim de asemenea la Heidegger, care a spus că ființa umană se caracterizează prin faptul de a fi mereu lansată înaintea ei, „vor Sich sein”, în ceea ce se arată în primul rând preocuparea de moarte.

care sunt:

„Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel-rău”.

Scriptura arată prin aceasta că cel ce nu iartă desăvârșit celor ce i-au greșit și nu-și înfățișează lui Dumnezeu inima curată de orice supărare, strălucind de lumina împăcării cu aproapele, nu va dobândi darul celor cerute și va fi predat ispitei și celui-rău, după o dreaptă judecată, ca să învețe că numai așa se curățâ de păcate, dacă scoate din el supărările împotriva altora. „Ispită” numește aici legea păcatului, pe care n-a avut-o primul om când a venit la existență; iar „cel-rău” e diavolul, care a amestecat în firea oamenilor această lege și a convins pe om, prin amăgire, să-și mute dorința sufletului de la ceea ce este îngăduit la ceea ce este oprit și să se abată spre călcarea poruncii dumnezeiești, al cărei efect a fost pierderea nestricăciunii dăruite lui după har.

Sau, iarăși, „ispită” numește aici consimțirea de bunăvoie a sufletului cu patimile trupului; iar „cel rău” e modul în care dispoziția pătimașă se preface în faptă. Judecătorul cel drept nu va izbăvi de niciuna din acestea pe cel ce nu iartă greșelile celor ce i-au greșit, chiar dacă cere aceasta cu vorba prin rugăciune. Ba chiar îngăduie ca acesta să fie întinat de legea păcatului și părăsește pe cel învârtoșat și aspru la inimă, ca să fie luat în stăpânire de cel-rău, ca unul ce a ales mai bine patimile de necinste, al căror semănător este diavolul, decât firea, al cărei Făcător este Dumnezeu. Nu-l împiedică să consimtă de bunăvoie cu patimile trupului, nici nu-l izbăvește de chipul în care dispoziția împătimită de ele se preface în faptă, deoarece acela, socotind de mai mică însemnătate firea decât patimile inconsistente, a ignorat, în ardoarea pentru ele, rațiunea firii. Căci dacă s-ar fi lăsat mișcat de ea, ar fi cunoscut ce este legea firii și ce este tirania patimilor, care nu s-a născut din fire, ci s-a adaos prin libera alegere a voii. Ar fi știut ca pe cea dintâi să o cultive, păstrând-o prin lucrările firești, iar pe cea de a doua să o alunge departe de dispoziția voii și să păzească firea prin rațiune, ca să stăruie în ea însăși, curată și neîntinată, fără ură și dezbinare. Astfel, ar fi făcut din dispoziția voii iarăși o tovarășă a firii, ca să nu aducă din altă parte nimic ce nu oferă rațiunea firii[228]. Prin aceasta ar fi alungat orice ură și orice distanță față de cel înrudit după fire, ca rostind această rugăciune să fie auzit și să primească har îndoit de la Dumnezeu, pentru harul simplu, adică iertarea greșelilor de mai înainte și apărarea și izbăvirea de cele viitoare, nefiind lăsat să ajungă în

[228] Păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeiuri și inspirații bune. Păcatul vine ca un adaos (επισυμβαίνει), prin faptul că voința primește inspirații din altă parte, sau poate nu vrea să țină seama peste tot de rațiunea firii.

ispită și să fie robit de cel-rău pentru un singur lucru, și anume pentru faptul de a fi iertat din toată inima celor apropiați.

Drept aceea și noi, ca să înfățișez din nou pe scurt înțelesul celor spuse, dacă vrem să fim izbăviți de cel-rău și să nu fim duși în ispită, să credem lui Dumnezeu și să iertăm greșelile celor ce ne-au greșit nouă. „Căci de nu veți ierta, zice, oamenilor păcatele lor, nici Tatăl vostru Cel din ceruri nu va ierta vouă” (Matei 6, 15). Făcând aceasta, nu numai că vom lua iertarea greșelilor, ci vom birui și legea păcatului, nefiind părăsiți ca să ajungem în ispita lui; iar pe șarpele cel viclean, născătorul legii păcatului, de care ne rugăm să fim mântuiți, îl vom călca în picioare. Căci Însuși Hristos, Care a biruit lumea, ne este nouă conducător în această luptă și ne înarmează cu legile poruncilor. El este Cel ce prin lepădarea legiuită a patimilor leagă firea cu ea însăși prin iubire și mișcă dorința noastră nesăturată spre El Însuși, Care este Pâinea vieții, a înțelepciunii, a cunoștinței și a dreptății. El ne va face, prin împlinirea voii Tatălui, împreună-slujitori cu Îngerii pe noi, cei ce prin purtarea noastră în viață ne-am arătat vrednici imitatori ai bine plăcutei viețuiri cerești. Și de acolo iarăși ne va ridica la cea mai înaltă treaptă a celor dumnezeiești, la Părintele luminilor, și ne va face părtași ai firii dumnezeiești prin împărtășirea de Duhul după har, iar în temeiul acestui fapt vom fi fii ai lui Dumnezeu, purtând în chip neprihănit, întregi, pe Însuși pricinuitorul harului, pe Fiul după fire al Tatălui, întreg, fără mărginire, pe Cel de la Care, prin Care și în Care avem și vom avea existența, mișcarea și viața.

Această taină a îndumnezeirii să ne fie ținta spre care să privim în rugăciune, ca să cunoaștem ce am fost și ce ne-a făcut pe noi coborârea (chenoza) prin trup a Celui Unuia-Născut, și de unde, și unde ne-a ridicat, prin puterea dreptei Sale de oameni iubitoare, pe noi, cei ce ne aflam în locul cel mai de jos al lumii, la care ne coborâse povara păcatelor. Și așa să iubim și mai mult pe Cel ce ne-a gătit nouă, cu atâta înțelepciune, această mântuire. Iar prin câte facem, să arătăm rugăciunea împlinită și să ne dovedim propovăduitori ai lui Dumnezeu, ai Celui ce ne este cu adevărat Tată după har. Să nu ne arătăm mai degrabă, prin patimile de necinste, având tată al vieții pe Vicleanul, care unelțește pururea să se înstăpânească silnic peste fire, și să nu schimbăm din negrijă viața noastră cu moartea. Căci fiecare din cei doi (Dumnezeu, adică, și diavolul) împărtășește celor ce le urmează ceea ce are propriu: Unul hărăzește celor ce-L iubesc viața veșnică; celălalt sădește în cei ce se apropie de el, prin strecurarea ispitelor de bunăvoie, moartea.

Căci după Scriptură, chipul ispitelor e îndoit: unul e prin

plăcere, iar altul prin durere. Cel dintâi e ales de bunăvoie, iar celălalt fără voie. Cel dintâi este născătorul păcatului și de el ni s-a poruncit să ne ferim, după învățătura Domnului, care zice: „Și nu ne duce pe noi în ispită”; sau: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită” (Matei 26, 41). Iar celălalt este pedepsitorul păcatului, chinuind prin dureri și necazuri dispoziția iubitoare de păcat. De va răbda cineva acest fel de ispită, mai ales acela care nu e pironit de rău, va auzi pe marele Iacob strigând: „Gândiți-vă la toată bucuria, frații mei, când veți cădea în ispite felurite, că încercarea credinței voastre lucrează răbdarea, iar răbdarea, dovedirea, iar dovedirea să-și aibă lucrul desăvârșit” (Iac. 1, 2-4; Rom. 5, 3). Dar pe amândouă ispitele, pe cea de voie și pe cea fără de voie, le uneltește cu vicleșug cel-rău: pe cea dintâi, semănându-și neghina și ațâțând sufletul prin plăcerile trupului, ca să-l înduplece să-și desfacă dorința de iubirea dumnezeiască; iar pe cea de a doua o dorește și o cere cu viclenie, voind să strice firea prin durere, ca să silească sufletul doborât de dureri să pună în mișcare gândurile de ocară împotriva Făcătorului.

Dar cunoscând noi planurile Vicleanului, să ne rugăm să nu ne vină ispita de bunăvoie, ca să nu ne desfacem dorința de iubirea de Dumnezeu; și să răbdăm bărbătește pe cea fără de voie, venită cu îngăduința lui Dumnezeu, ca să ne arătăm punând mai presus decât firea pe Făcătorul firii. Deci fie ca toți cei ce chemăm numele Domnului nostru Iisus Hristos să ne izbăvim de dulcețile celui-rău și să ne slobozim de durerile viitoare, prin împărtășirea de ipostasul bunurilor viitoare, care ni se va arăta în Însuși Hristos, Domnul nostru, Singurul slăvit, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, de toată făptura. Amin.

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....6
Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul.....8
Cuvânt ascetic.....20
Cele patru sute de capete despre dragoste.....40
Cuvânt înainte către Elpidie.....40
Întâia sută a capetelor despre dragoste.....42
A doua sută a capetelor despre dragoste.....53
A treia sută a capetelor despre dragoste.....67
A patra sută a capetelor despre dragoste.....81
Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu.....93
Întâia sută.....93
A doua sută a capetelor gnostice.....120
Întrebări, nedumeriri și răspunsuri.....148
Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru.....178

Redactare: Gabriela SĂNDULESCU
Culegere și tehnoredactare computerizată: Aurelia DROANĂ
Format 16/61x86. Coli de tipar 21 1/4. Cd. Nr. 944
TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
Intrarea Miron Cristea nr. 6: 040162 București
Tel.: 406 71 93; 406 71 94: Fax: 300 05 53
www. editurapatriarhiei. ro
e-mail: tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@editurapatriarhiei.ro